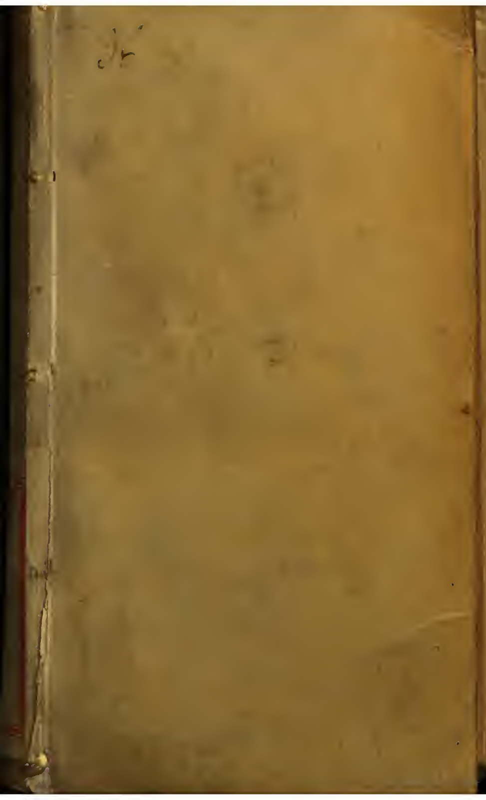
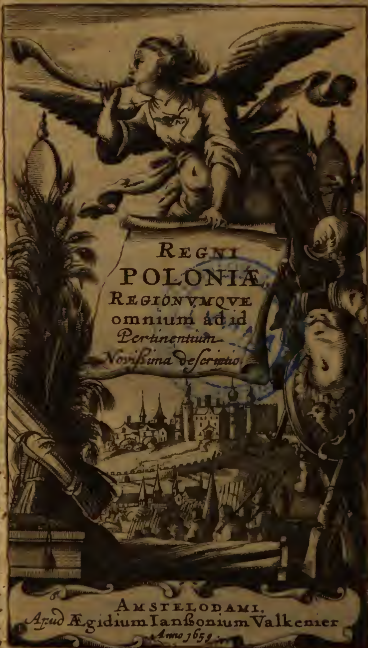

REGNI
POLONIÆ
REGIONVMQVE
omnium ad id
Pertinentium
Novissima descriptio
AMSTELODAMI,
Apud Ægidium Ianssonium Valkenier
Anno 1659.

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III"
NAPOLI

REGNI POLONIÆ, MAGNIQUE DUCATUS LITUANIÆ.

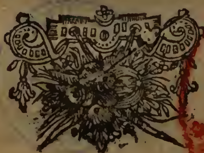
Omniumque regionum juri Polonico Subjectorum.

NOVISSIMA DESCRIPTIO,

Urbium potissimarum icones elegantissimas & delinitionem hujus Regni Geographicam oculis subjiciens

STUDIO.

ANDREÆ CELLARII,
Gymnasii Hornani Rectore.

AMSTELODAMI,
Apud ÆGIDIUM JANSSONIUM
VALCKENIER,
Anno 1659.

NOBILISSIMO ET
ORNATISSIMO
IUVENI
D. JACOBO
FORESTO
LL. STUDIOSO, FILIO

NOBILISSIMI ET
AMPLISSIMI
VIRI,
D. THEODORI FORESTI
J.U.D. & Illuſtribus Dominis Ordinibus Weſtfriſiæ, ſeu Hollandiæ Septentrionalis à Secretis.

Cum adhuc in Gymnaſio noſtro Literario ſub inſtitutione mea verſareris, Nobiliſſime, & Ornatiſſime Juvenis, ſingulare tuum ſtudium, & inſignis ſedulitas, ex eruditionis eximiæ deſiderio tuo nata, in omni genere exercitiorum, in palæſtrâ noſtrâ literariâ uſitatorum, ſemper emicuerunt. Excitata illa in Te exemplis eorum, qui Majores Tui non ſolum nobiliſſimi ſui generis inſignia Tibi prætulerunt, verum etiam virtutibus, in quibus ſola & vera eſt nobilitas, pietate, integritate, ſcien-

tiâ

tiâ, & eruditione omnigenâ præiverunt. Quem enim Patrem, hactenus, Dei gratiâ, superstitem habes? Quantus vir fuit Patruus Tuus, quem immatura mors, proh dolor! saluti Patriæ nostræ invidit? Quanti viri Avus tuus Paternus & Maternus, de communi Patriâ optimè meriti, ex quibus ille inter beatos jam versatur, & hic adhuc in veneranda senectute Tibi superstes est: quorum celeberrima fama Patriæ cancellis se includi non passa ad extremos Orbis terrarum limites se propagavit.

Quanti cæteri Tui Majores, viri omnium laude, prædicatione, literis, & monumentis digniſſimi? Cunctorum celebritate, incredibili notiſſimorum præconia & laudes decantandi partes ſi ego mihi ſumerem, vereor, ne potius illas ingenii mei culpâ, ut cum Horatio loquar, detererem, quam ut eorum aptus buccinator eſſe poſſem. Horum veſtigiis laudatiſſimis hactenus à puero inſiſtens magni quid de te pollice-ris, quod non tantum cum Parente Tuo Nobiliſſimo tota veſtra Familia Foreſtorum nomine inclyta ex-

ſpectat; ſed etiam ipſa Patria noſtra ſumma expectatione deſiderat. Macte hac virtute, Juvenis Nobiliſſime, ac in curriculo, quod ingreſſus es, eadem ſedulitate, eodemque ſtudio pergere non deſine, ut ad metam ſperatam perveniens Tuæ Familiæ Nobiliſſimæ ornamentum conciliare, & Patriæ emolumentum afferre queas. De curſu autem ſtudiorum Tuorum tam feliciter ad metam optatam properante gratulor & Tibi, & mihi, qui eorum fundamenta locanti Tibi meá qualicunque operâ auxilio fui, &

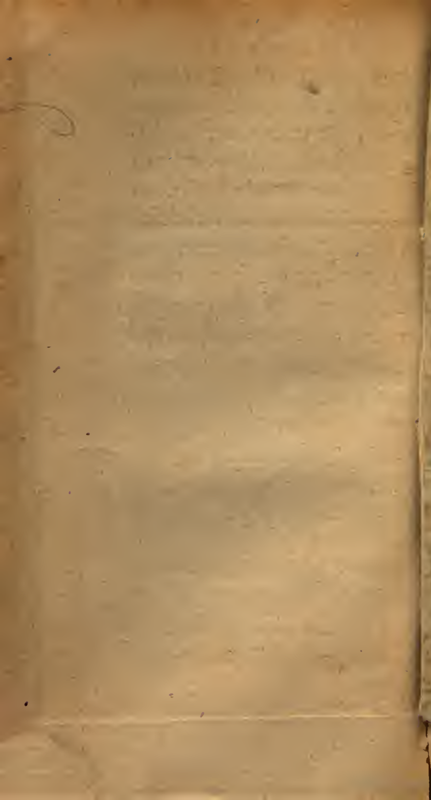
ſemper modeſtiam, diligentiam, ac ſedulitatem Tuam amplexus ſum, earum nomine nunquam non Tibi addictus, atque Patri & Avo Tuo, viris Nobiliſſimis, atque huic quidem Τῷ μακαρίτῃ, de me optime meritis ob inſignia ſua merita obſtrictus. Animi grati teſtem produco hanc Regni Poloniæ deſcriptionem ex variis authoribus à me haud exiguo labore congeſtam, quam Tibi tanti Patris Filio, tantorum Avorum Nepoti, & à tantis Majoribus deſcendenti progeniei exhibeo, dico, & conſecro,

cro, ut Tui & Tuorum nomine & titulo insignitus, & decoratus in lucem prodeat, ingenti tuo historias & alia ejusmodi legendi desiderio satisfaciat, & simul testetur magnum Te bene merendi studium, & promptissimam voluntatem ejus, qui

Hornæ ex Musæo
XIV. Kal. Sept.

Nobilitatis Tuæ
Studiosissimus

ANDREAS CELLARIUS.

NOVA DESCRIPTIO REGNI POLONIÆ, ET REGIONUM OMNIUM, QUÆ AD ILLUD PERTINENT.

POLONIÆ REGNUM inter Europæa nulli vastitate & potentiâ cedens, quà Regiones suas in Boream explicat, ubique Baltici Maris fluctibus tunditur: In Occasum vergens Pomeraniæ, Marchionatui Brandeburgensi, Silesiæ, & Moraviæ, Germanicis Regionibus contigua est: Meridionalibus extremitatibus Pontum Euxinum, Walachiam, Moldaviam, Transylvaniam, & Ungariam attingit: Orientales Margines Tartariæ, & Moscoviæ finibus claudit. Ex hisce finibus magnitudo ejus patet, quod à Sarmaticis montibus, & Transylvania *Fines.* *Magnitudo*

usque ad Ducatum Teschensem in Silesiâ, Marchionatum Brandeburgensem, ac Balthicum mare excurrens, altero latere cum Moscoviæ finibus descendit, ac ultra Borysthenem fluvium, aliâs Dnieper largo tractu se dilatans ad Pontum Euxinum decurrit, extremitatesque suas per Podoliam, Moldaviam, ac Walachiam usque in Transylvaniam, & Hungariæ Comitatum Zipsensem deducit. *Longitudo.* Longitudo ejus, sêcundum *Simonem Starovolscium* à 38. ad 54. gradum inter Occasum æstivum, & Ortum hybernum exporrecta 16. gradus, ac proinde 240. milliaria communia Germanica comprehendit. *Latitudo.* Latitudo autē à Carpathiis montibus ad Mare Balthicum usque ducenta ferè milliaria complectitur. *Philippus Brietius Parallelis Geographiæ Veteris, & Novæ* longitudinem ab oppido Schwibussen in Marchionatus Brandeburgensis finibus ad Smolenskum in Russiâ sitam urbêm producit, eamque extensionem ad majorem circulum revocatam 11. gradus cum minutis 30. atque ità milliaria 690: leucas Gallicas 345: Germa-

Germanicas $172\frac{1}{2}$; Russica Worest seu Wirst 910. dare tradit. Latitudinem excurrere ait à Tyræ fluvii, vulgò Dniester, ostiis ad urbem Memel versus Livoniam, eamque ad majorem circulum revocatam dare gradus 10, cum 40. minutis; aut Milliaria 640: leucas Gallicas 320: Germanicas 160. Russica Worest 869. circiter. *David Froelichius Part.2. Viatorii lib. 1. c. 11. pag. 317. seq.* Poloniam occupare refert à finibus Silesiæ, ad terminos Moscoviæ usque inter Occasum & Ortum 120. milliaria, nec minus ab ultima Livoniæ parte, usque ad fines Hungariæ. Quænam autem milliaria intelligat, Germanica, an Ungarica, quæ grandia sunt, incertum est, eò quod eorum nomen non expressè addit. Longitudo inter Marchionatũ Brandeburgensem & Moscoviam 240: Latitudo inter Russiam aut Pokutiæ partem ac Pernaviam in Livoniâ 200. circiter milliarium intervallo à plerisque definitur. Milliaria Polonica sunt, quodvis quatuor Italica complectens, quibus Lituanica, Russica, & Podolica aliquantò longiora judicantur. Nos hîc Poloniæ integræ de-

ſcriptionem damus, qualis fuit, antequam externorum invaſionibus expoſita lacerari cœpit. Hinc longitudo & latitudo dicta, quæ hactenus conſtrictæ manent, ac manebunt, quamdiu Regnum hoc tum florentiſſimum, nunc miſerrimum ſub onere & perſecutione hoſtili calamitatem ſuam gemet.

Antiqui populi. Sarmatiæ Europææ olim haud minima pars fuit variis populis ſedem præbens, ut ex ſequentibus, quæ hic breviter adducenda, clarè patebit. Scytharum nomen commune olim omnibus populis Septentrionalibus fuit, oblivione deletum ortis Germanorum & Sarmatarum nominibus. Dicti Sarmatæ, ut quibuſdam placet ab *Aſarmoth*, filio *Lectan*, nepote *Heberis*; vel à vultu & aſpectu terribili ſeu Serpentino; σαῦρος enim lacerta eſt, & ὄμμα oculus. Hinc Sauromatæ Græcis, Sarmatæ Latinis appellati: In *Periplo Scylacis* verò σύρμαται: ἱπποφάγοι quoque ab equis, & γαλακτοφάγοι à lacte, quæ voces eorum epitheta fuerunt, ut & aliæ ejuſcemodi. *Sarmatia duplex.* Sarmatia verò in Europæam, & Aſiaticam dividebatur: Illius pars

pars Polonia, in quâ *Philippus Cluverius in Antiqua Germania* & alii locant Burios, Lygios, Arios, Manimos, Elysios, Naharvalos, Peucinos, & alios Populos Germanos, qui postea partim ipsi proprio motu in alias regiones migrarunt, partim etiam à Venedis seu Wendis propriis suis sedibus exacti sunt. Quo autem tempore hi Wendæ seu Venedi, qui posteà per Germaniam sparsi Soraborũ, Obotritorum, Lutitiorum, vel Luzitiorum, Ranorum, Vinulorum, Vilzorum, Vetalaborum, Retaviorum, Licicavicorum, Helveldorum, & Vulcinorum nominibus innotuerunt, in Poloniam, & regiones vicinas sedes suas transtulerint, certi quid definiri. & indicari nequit. *Martinus Cromerus, & Salomon Neugebaner, duo Historici Polonici* arbitrantur, quod Poloni & Bohemi tempore Hunnorum Regis *Attilæ*, circa Christi annum CCCCXXX. ex Russiâ & Sarmatiâ in has regiones concesserint: Quod ipsis factu facilius fuit, quam si prius in Slavoniam & Dalmatiam longius dissitas, & Romanorum patrocinio tutas regiones profecti ex iis demum in has terras con-

Poloni & Bohemi.

contulissent, ut nonnulli conjicere solent. *Autor Poloniæ defensæ contra Barclaium* Bastranas, ex quibus *Cluverius* perperam Germanos facit, Peucinos, & Venedos eas possedisse ait regiones, quæ Poloniam majorem, & Borussiam complexæ ad Vistulæ ostium, & mare excurrunt, cui inde Venedici sinus appellatio imposita. Illyrios autem, Thraces, Bastranas, Getas, & Sarmatas separatos licet populos, unius tamen & ejusdem esse originis, & cognationis, ut ipsa eorum lingua communis arguit. Omnes quoque populos inter sinum Adriaticum, Macedoniæ fines, Ægæi maris litora, Propontidem, Mare Euxinum, Caucasum montem, & Caspium Mare usque ad Obium fluvium, ab Albi item amne antiquæ Germaniæ termino, usque ad Danubii partem olim sedibus suis commoratos ab unâ eademque origine profectos fuisse, & plerosque, Russos cum primis usitatam suam linguam retinuisse. Ex nullo enim Historico liquere, quod novi Populi se istuc contulerint; ac ideò certum esse, quod Populi ibidem hærentes quasi Aborigines sint, & post occupatas

Bastranæ, Peucini, Venedi.

Russi.

primum terras istas sequentes Populos ab ipsis descendisse. *Hactenus Author dictus.*

Populi, qui olim Poloniæ Regnum inhabitasse dicuntur, sequentes apud Scriptores antiquos occurrunt. Æstiæi Borussiam, Livoniam, & Samogitiam incoluisse feruntur; Aliter Hesti, seu Æsti, & ostiones, quorum vestigia in Esten Livoniæ tractu, quos in Oceani litore *Cassiodorus* ad Sinum Codanum *Eginhardus* constituit. Apud hos succinum colligi *Theodoricus in epistola* scribit. De Succino *Cluverius cap.* 44. *lib.* 3. *Germaniæ antiquæ.* Eos frumenta & fructus colligere, & suprà reliquos Germanos laborare tradit *Tacitus*, his verbis eos Germanis accensens. In Æstiæis duo sunt Populi: Scyrri Borussiæ habitatores, Sceri *Sidonio*, quorum regio paludibus referta Ovin apud *Iornandem* appellatur. Olim Gothos amicitia complectentes, posteà odio prosequentes; unde *Cluverius* Gothos fuisse Gothones Germaniæ populos, & non è Scandiâ petendos arguit.

Æstiæi. *Succinũ.* *Scyrri.* *Gothi.*

Hirri. Hirri apud *Plinium* solum occurrunt, Oserictæ insulæ, vulgò Oesel, *Oserictæ insula.* quam *Plinius* Latrim nuncupatam in Sinu Clylipeno locat, & vicinorum locorum possessores. In dictâ Insula Cedri genus, ex quo Succinum emanet, *Mitridates* crescere perhibet. Livoniam & Samogitiam tenuisse Hirri creduntur. Venedæ, Lituaniam in possessione habuerunt, quorum sedem his in locis fuisse argumento est Wenden civitas, ut *Gluverius* suspicatur, qui item notat, Maris eosdem accolas Venedico Sinui, & Wenden *Vinidi.* Pomeraniæ Regioni, ac Marchiæ Vinidorum, in quam transmigraverant, & ubi etiamuum Vinidi nominantur, nomen fecisse. A *Plinio* inter Sarmatas referuntur; quibus num annumerandi sint, *Tacitus* dubitat, quoniam in plaustris non-vivunt, nec equis utuntur, sed pedibus celeres itinera faciunt, & scuta gestant. Latrocinandi tamen caussâ per sylvas errantes Sarmatarum mores imitari solitos refert. In his tres populi: Troglo- *Troglodytæ.* dytæ in Septentrionali parte Lituaniæ, qui, ut *Vadianus in Melam* notat, dicti ità, quod Æthiopicorum Troglodytarum more in specubus deli-

delitescant, non caloris, ut hi, sed frigoris declinandi causâ. De ipsis, ut idem arbitratur, *Virgilius*:

Illi in-defessis specubus secura sub altâ
Otia agunt terrâ, &c.

Geloni in parte Mazoviæ, Podlachiâ, & Occidentali parte Lituaniæ, hostium pellibus se & equos, se capitis, equos reliqui corporis cute, tegebant; *Mela Solinus.* pictos nuncupat *Virgilius* 2. *Georgicor. &* 4. sanguinem equorum cum lacte miscere tradit. *Geloni.*

Et lac concretum cum sanguine miscet equino.

Neuri in Lituaniæ parte magis Orientali, & Ducatu Smolenskensi, qui certo tempore in lupos convertuntur, & postea ad pristinam corporis formam redeunt. Ad Borysthenem domicilia habebant. *Mela, Plinius, Solinus.* *Neuri.*

Basternæ, Bastarnæ, malè Blasternæ, *Valerio Flacco* metri causa Batarnæ, de quibus sermone, cultu, sede, domicilio Germanos referentibus, connubiis mixtis, quibus vivebant, exceptis, *Tacitus* dubitabat, num Sarmatis annumerandi *Basternæ.*

 essent.

essent. *Plutarchus*, *Polybius*, & *Livius* Gallicam Gentem dicunt, in quo se frustrà torquet *Cluverius*, totam Europam Gallos pervagatos esse non cogitans. Scythas *Dio* appellat, & ab ipsis Triballos & Dardanos subactos tradit: *Strabo* Thracibus permiscet. Urbes Bastarnarum fuêre Carrodunum, Limburg *Cluverio*, Crackou *Appiano* minus probabiliter: Clepidava, Camienick, aliis Clepidana, quia undique montibus in morem Clypei vallata: Vibantavarium, aliter Vibantanarium, Bar. Gentes Basternarum diversæ: Sidones in Russiæ nigræ partibus Borealibus, & Poloniâ parvâ propè Vistulam, ut ex *Ptolomæo* benè statuit *Cluverius*: Atmones in Volhiniâ Superiori, Bastarnarum pars *Straboni*, qui quo loco collocandi, *Cluverio* dubium movent; suprà Tyrangitas fortè: Borani, *Ptolomæi* Bulanes, cum Gothis in expeditionem profecti, quorum situs ignoratur: Peucini in Podolia & Bessarabia, *Straboni* Bastarnarum gens sic cognominata vel à Peuce Insulâ ex quâ Triballos ejecerunt; vel melius à monte Peuce apud

Eorum urbes.

Gentes diversæ: Sidones.

Atmones.

Borani.

Peucini.

Pto-

Ptolomaum. Alii eosdem cum Bastarnis censent: Getarum solitudo, Territorium Oczakou cis Borysthenem inter Hierasum fluvium, & Tyram, ubi *Darius Hystaspides* bellum Scythis inferens siti cum exercitu ferè toto confectus est: Ubi etiam posteà *Lysimachus* à *Dromicheta*, seu *Dromichare* Getarum Rege vivus captus est. Carpiani in Russiâ Nigrâ, & Poloniæ parvæ partibus Meridionalibus, à *Zosimo* reliquisque deinceps dicti Carpi, in Historiâ Romanâ celeberrimi, quibus nomen natum à Carpatho monte Sarmatas à Dacis dispescente. *Getæ.* *Carpiani.*

Tyrangitæ in Volhiniâ inferiore, Tyrigitæ *Straboni* eos Getis connectenti, aliis Tyritæ à Tyra fluvio, quem *Iornandes* Driccam, vulgus hodie Nester vel Dniester vocat. Axiacæ populus Tyrangitis mixtus, in regione circa urbem Dessau, ubi Bogus & Borysthenes aquas suas convehunt: A fluvio Axiace nomen petiit, furari quid sit ignorans, ideò nec sua custodiens, nec aliena tangens. Tyrangitarum urbes fuêre Tyras, alias Ophiusa (perperam *Ptolomæo* duæ urbes) *Tyrangitæ.* *Axiacæ.* *Tyrangitarum urbes.*

urbes) Phœnicum Colonia, ideoque Tyros *Ammiano* nominata, quæ intercidit : Niconia, seu Niconium ad Istri ostia *Stephano*, ad fluvium Axiacum *Ptolomæo*, ad fluvium Tyram è regione urbis Tyræ *Straboni*, hodiè Nomanoster si *Nigro* fides : Hermonactis vicus posteà Hermonassa *Plinio* & *Melæ*, à quibus tamen in Mœsiâ collocatur, Moncastro hodiè *Nigro* : Neoptolemi Turris in ostio Tyræ fluvii ab legato *Mitridatis* condita, qui Roxolanos devicit. Periit.

Borysthenitæ. Borysthenitæ in territorio circà Kioviam, ita nuncupati à Borysthene fluvio quem accolebant. Hunc Hellespontium Græci, Danaster Gothi, *Iornande* teste, Danubium incolæ quod tamen displicet *Ortelio*, nuncupant. Duo ejus fontes, Occiduus Diaborysthenes, seu minor Borysthenes, hodiè Pripetus, Przipieck, alter Borysthenes, hodie Nester, & Dnester *Cromero*, Nieper *Ortelio*, & *Mercatori*. Atque hæc de populis Poloniæ antiquis.

Polonorum origo. Cum Polonorum origine ita comparatum est. Sarmatæ olim dicti, po-

ſteà Slavi, & Slavini bis ſedibus reli- *Slavi.* ctis primâ vice antiquas Vandalorum ſedes invaſerunt, ideoque & Vandali, ac Venedi, Vinidique ut & poſtea Obotritæ, Roſſi, Rani &c. appellati. Cum Teutonibus hos Slavoſiam permixtos, ac ſub Vandalorum nomine in Pannonias primum irruentes Gothi repulerunt, in Hiſpaniam poſteà cõmmigrantes ac in Africam tranſmittentes *Beliſarius* ejecit. Eorum reliquias nonnullas in ſedes antiquas rediiſſe ferunt. Num verò etiam pars aliqua tunc temporis Polonorum nomen geſſerit, incompertum eſt. Illis ipſis temporibus ex illis circà Paludem Moeotidem, & Tanaim fluvium tractibus egreſſa eſt Gens alia Slavicum idioma uſurpans; Ro- *Roxolani,* *Ruſſi.* xolanis, ſeu Ruſſis, & Ruthenis conſtans, qui *Volgaris ſeu Volhiniis* ſe aſſociantes primo in Tauricam Cherſoneſum pervenerunt, ac inde potiſſimam Europæ partem pervadentes crudelitatis horrendæ ſpecimina paſſim ediderunt. Diſſociati poſtea, & nominibus variis inſigniti varias Regiones in poteſtatem ſuam redegêre. Ruſſi in Septentrionem ſe effuderunt: Volgari Myſiam ſubegerunt; Moravi

vi à Moravo fluvio in Moravia nomen invenerunt: Volhiniorum in Polonia nomen reliquum mansit: Bojohæmi suum nomen & suam Regionem consequuti sunt. Slavorum meminerant *Procopius* & *Iornandes*, quorum posterior suo tempore Slavorum nomen novum linguam antiquã fuisse affirmat. In Illyrico, ubi & nominis memoriâ, populus hîc commorans intestinâ seditione & simultate diffidebat. Dissidia ægrè ferentes duo Principes Crechus, & Lechus de novis sibi sedibus prospexerunt: Magna Germaniæ parte occupata ille in Bojohæmia consedit: Hic promotis in Septentrionem copiis suis, & cæso Germaniæ quodam regulo, dum idoneum sibi ad habitationem locum investigat, in Aquilarum nidum incidit, urbemque ex Augurum consilio condit, appellatam à nido Cinesnam, circa Christi annum ɪ ɔ ʟ. Hinc Aquila candida Polonici Stemmatis Insigne.

Crechus, Lechus.

Cinesna.

De nomine in diversas Authores sententias abeunt. Polonorum nomen ab urbecula Poloneza quidam petunt: alii Polonos dictos autumant quasi Polachos, i. e. Posteros

Nomen Polonorum unde.

Lechi,

Lechi, qui, *Czechi* Bohæmorum Principis frater, primus Polonis imperitavit: Sic *Cromerus* sentit, qui ideò Polonos ab Ungaris Lengel, quasi Lechel, à dicto *Lecho* dici tradit. Turcas item Polonos ob eandem rationem adhuc hodiè Lechos aut Lechiadas appellare tradit *Zuerius Boxhornius in suâ historiâ universali p.* 70. Russi Græcam Religionem profitentes, eosdem Latinę Ecclesiæ addictos Lachos vocant, quia PoLacko idem notat, quod Latinè dicitur, pro more, aut consuetudine Latinâ. Sunt, & quidem doctiores, qui hanc vocem derivant à nomine Pole, aut Pelska, quæ & planitiem, & venationem notat: Passim enim Regiones pleræquè æquali planitiæ excurrentis æquoreis suis campis commodissimam venationis occasionem suppeditant, ne de ipsis incolis dicam, qui ad venationis studium perquam propensi ejusdem exercitio mirè delectantur. Nomen autem hoc octingentis ab hinc annis antiquius esse non creditur, nec facilè apud exteros Scriptores illis temporibus superiores invenietur.

Lingua Polonorum.

Linguâ Poloni utuntur Slavonicâ,

& eâ quidem antiquissimâ, ipsisque quasi innata, cui nulla planè affinitas neque cum Scythicâ, neque cum Tartaricâ, licet Tartari Polonis finitimi, neque cum Turcicâ, Persicâ aut Arabicâ, quanquam hi populi, veri Scythæ, uno eodemque idiomate utuntur, aut certè universalis linguæ dialectis tantum differunt. Nec est cur quis moveatur authoritate Veterum, Sarmatas cum Scythis confundentium, & passim in Scriptis suis omnes Septentrioni subjectos Populos Scythas nuncupantium. Neminem enim fugit, quàm imperiti Geographi Veteres fuerint, in primis in dictarum Regionum descriptione; quanta negligentiâ & incuriâ studium illud tractaverint, & quàm multa falsa, ac contraria de ipsis narraverint. Hinc *Strabo*, Græcos, inquit, à Scythis Asiæ confinibus, omnes Populos Septentrionales Scythas nominasse, & Romanos ea, quæ à Græcis didicerant, tanquam verissima approbasse. Superius porro author laudatus tradit, ea se imbutum esse opinione, quod antiquissimis illis temporibus dicti populi universale aliquod nomē obtinuerint, Scriptorum tamen incu-

Veterum Geographorum imperitia.

riâ

riâ neglectum & nobis ideo ignotum: quod, si cuncta rectè expendantur, omnes hi populi commodè in Slovacos, Getos, Sarmatas, & Russos distribui possint. quod Slavonicum nomen non antè in superiorùm Scriptorum cognitionem penetraverit, quam ipsi populi se in Romanas provincias invasionibus suis effundendo nomen suum ignorantiæ tenebris involutum in apertam lucem protraxissent. Unde ut porrò refert, *Procopius* & *Iornandes* primi ipsorum mentionem fecêre; atque hoc nomine, iis exceptis, qui in Provincias Romanas se receperunt, insigniti fuêre cæteri omnes, ac Poloni cum primis, qui in avitis sedibus constiterunt, nec minus ii, quos Germania suscepit, Moravos puta, Bohæmos, Silesios, Pomeranos, qui cuncti hoc Slovacorum, aut Slavonum titulo gavisi fuerunt, id quod argumentis multis jam demonstratum esse dictus Author asserit. Hos sequebantur Getæ aut Thraces, ad quos vetus Pannonia cum Mœsia, Dacia, & toto tractu Illyrico pertinuit. Multum mutarunt Romanam potentiam, accedente inprimis Hunnorum irruptione,

Slovaci.

Getæ.

ne, & Imperii Turcici adventibus diversis ingruentibus. Ipsis finitimi fuerunt Sarmatæ, tertia Gens præcipua, finibus suis determinata, ab Occasu nimirum Borysthene, vulgò Dnieper, amne, à Meridie Ponto Euxino, sive Mari Nigro, monte Caucaso, & Mari Caspio, ab Oriente Rha fluvio, cui hodiernum nomen Volga seu Wolga, & qui ex Boreali Orbis terrestris plagâ emanans ferè totam Sarmatiam cinctam segregabat à Russis, quartâ & ultimâ Slavorum gente, quos Geographi Veteres Riphæos, Riphaces & Roxolanos appellitabant. Incolebant autem Albam Russiam & Moscowiticas terras, ut & cæteras Septentrionales usque ad Novam Zemlam. Nullam tandem modo citatus Author convenientiam agnoscit inter Slavos, & Scythas, quos posteriores extra Europæ fines ad Asiaticos populos remittit, omne Religionis, morum, & linguę commercium utrisque adimens. Latissimè autem explicatam asserit linguam Slavonicam, utpote quæ ab Adriatico Mari prolixo admodum tractu excurrat ad Novam Zemlam, quod nomen

Sarmatæ.

Russi.

Lingua Slavonica.

men Slavonicum & Windicum, novam terram aut regionem sonat. Polonica igitur Lingua est Slavonica plerumque Patronymica, & possessiva in ski terminans. Sic Hispanski Hispanus, & Polski Polonus. Haud multum abit à Moscowitarum, & Bohæmorum idiomate, adeò ut dialectis solis inter se distantibus linguis tres hi populi utantur, & haud magnâ difficultate se invicem intelligere queant. Usitatæ porrò & aliæ linguæ in Poloniâ, præcipuè Germanica iis in locis, quæ Pomeraniam, Marchionatum Brandeburgicum, & Silesiam contingunt. In Borussia, & finibus Germaniam ac Poloniam segregantibus, utraque lingua, Germanica & Polonica habitatoribus est familiaris. Usurpata quoque in magnis civitatibus, ob magnam Germanorum passim frequentiam, & Germanica illa, in usum adducta à Mercatoribus & Opificibus Germanis, qui totum Poloniæ Regnum permeant. Nec minus frequens Latina, quam in Scholis addiscunt Poloni pluribus in locis eâ de causâ apertis, ut quicunque velit,

Polonica lingua est Slavonica.

Aliæ linguæ in Polonia usitatæ Germanica.

Latina.

lit, liberos ejuſdem cognitione imbuendos curare poſſit. Hinc & Bubulci, aut aratores in campis Viatoribus Polonicæ linguæ ignaris Latino idiomate viam monſtrare feruntur. Nobilitas Polonica peregrinationis ſtudio dedititiſſima exteras regiones inviſere cum primis gaudet, adeò ut Italicum & Gallicum idioma tum in Regiâ, tum in ipſis magnatum aulis vigeat, præſertim poſtquam Reges Auſtriacis & Gallicis matrimoniis ſe implicuerunt. Hungaricam linguam eos etiam loqui audias, quibus in Hungariæ confinibus domicilia ſua habentibus cum Hungaris frequens commercium intercedit.

Poloniæ qualitas. Totius Regionis qualitas & proprietas ſic ſe habet: Quà Tranſilvaniam & Hungariam tangit, Carpathiis montibus incurrentibus aſperior & inæqualior redditur: Inde planities vaſtiſſima excurrens ubique campos, ſilvas, paludes, & lacus frequentes exhibet, montibuſque admodum raris aſſurgit. *Solum Boreale.* Solum ad Septentrionem vergens & Borealibus ventis expoſitum frigidiore aëre fruitur, vinumque ferre neſcit, ac uvas auſte-

austeriores producit. Terram ad Austrum proniorem, in qua Palatinatus Kioviensis, & Batzlaviensis, ac Podoliâ siti sunt, & ad vineta colenda forsan aptiorem Barbari populi incolunt bello quam agriculturæ magis dediti. Cæterum solo admodum fertili gaudet tota Regio omnis generis frumentorum feracissima, & fructus varios ferentibus. arboribus plenissima. Affluit enim tritico, avena, hordeo, siligine, olyrâ, pomis, piris, castaneis, malis Cydoniis, aliisque ejus generis fructibus, imò omnibus iis, quæ ad vitæ humanæ necessitatem requiruntur. Pascua gramine adeò luxuriari feruntur, ut boum illud depascentium vix ventres imò & quandoque cornua ipsa oculos effugiant. Hinc res pecuaria per totam Poloniam opulentissima pecudum & pecorum copiam incredibilem incolis suppeditat. Boum solorum ultra sexaginta millia quotannis in Germaniam & cæteras regiones antè hæc bella præsentia emitti solita testatur *Poloniæ defensæ Author pag.* 52. Imò quandoque numerus longè major fuit; Taceo autem eos, qui ab incolis ipsis quo-

Australe.

Fertilitas.

Pascua.

Boum incredibilis copia.

quovis anno consumti sunt, quorum quanta copia fuerit, quivis facilè conjectura assequi potest. In Podolia agri semel culti & consiti biennii spatio ter, & quidem nonnunquam centuplos fructus reddere feruntur. Sunt qui unius anni cultura paratos, & consitos eodem anno etiam tertiâ messe demeti posse dicant. Solum verò adeò durum & tenax esse perhibent, ut ad ejus arationem plures boves adhibendi sint. Porro sylvis plurimis vestita, & hinc inde montibus assurgês regio feras alit plurimas, cervos inprimis, bubalos, alces, aliasque plures, ut & aves tam feras quam cicures, quarum ingens ubique multitudo. Paludibus, lacubus, & fluminibus quam plurimis rigatur, ingentem piscium vim vehentibus, ac thermis valetudini conservandæ & restitueudæ utilissimis abundat. Plumbum argento commixtum, Cuprum, Argentum vivum, ferrum, & id genus alia ex suis visceribus eruenda exhibet. Melle, cera, pice, sale, quo Lituania sola caret, & similibus etiam non destituitur, quorundam quoque insignem copiam subministrat.

Agri Podoliæ.

Sylvæ Poloniæ.

Feræ.

ſtrat. Pelles, quarum exteros participes reddit, & quibus hyberno tempore magnates & divites ſe veſtiunt, ſunt prætioſiſſimæ. Apes in Poloniâ ſunt cicures, ſive domeſticæ & feræ, quarum illæ domi in alvearibus ſuis, hæ in ſilvarum excavatis arboribus melli conficiendo ſtudent. Utriuſque tamen generis cura debita ſuſcipiatur neceſſe eſt. Inſignis fertilitatis argumentum eſt, quod Anno 1573. in Comitiis Warſovienſibus, cum *Henricus Dux Andegavenſis* Poloniæ Rex eligeretur, præter reliquam multitudinem circiter C. Millia equitum quatuor milliarium ſpatio circumcirca urbem quadraginta dies commorantes nullius rei penuriâ laboraverint.

Flumina diverſa & grandia varios ac multos piſces alentia Poloniæ Regnum percurrunt, quorum nonnulli Septentrionem petunt, alii ad meridiem proni feruntur. Viſtula die Weichſel, famoſiſſimus amnis haud procul ab apice extremo Sileſiæ cum Moraviæ, Hungariæ, & Poloniæ finibus concurrente, exoriens mox diverſorum fluviolorum aquas collectas ſecum rapit, *Flumina.* *Viſtula.*

pit, pluribusque aliis amnibus in Polonia minore abreptis Cracoviam Regalem sedem, & Sendomiriam prætervehitur; Inde per Warzoviam, ubi urbem Warzoviam alluit, in Borussiam descendit, & sub Dantisco urbe celeberrima in mare

Warta, Prosna. Balticum effunditur. Warta & Przosna in fluvii ex Polonia minore oriundi, in majore infra Pysdri urbeculam coëunt; Ille retento nomine

Notez. Notesium, seu Notez amnem ex lacu Goplo in Cujavia effusum supra Landspergam in Electoratu Brandeburgensi absorbet, & sub dicto loco supra Custrinum Viadro seu

Bugh. Oderæ se miscet. Bugh fluentum ex Russia Rubra per Volhiniam citeriorem, Lituaniam, Podlachiam, & Mazoviam aquas sua promovet, & supra Vissegradum in Cujavia in

Pregela. Vistulam infert. Pregela Borussiæ amnis sub Regiomonte in lacum Frisch Haf, ac in mare Balticum

Chronon. ingreditur. Chronon, cui hodiè Memmel aut Niemen nomen, undas suas Curomensi lacui deglutiendas tradit: Ex Lituania erumpens sub Cauna urbe affluentis Vilnæ ab urbe Vilnâ descendentis amnis, aquas suis

ſuis adjungit. Duna fluvius aquas ſuas ex Moſcoviâ advectas ſub urbe Riga in magnum ſinum Livoniæ præcipites agit. Hi ſunt fluviorum ad Septentrionem undas ſuas volventium præcipui: Inter illos, qui ad Meridiem proficiſcuntur, præcipuæ notæ ſunt ſequentes. Hieraſus ex Carpathiis montibus per Walachiam delabens in Danubium ſuprà ejuſdem oſtia illabitur. Prut hodiernum ipſi nomen eſt. Tyras hodiè Dniſter, vel Nieſter ex Carpathiis montibus ortus Ruſſiam Polonicam, Pocutiam, Podoliam & *Palatinatum* Bratzlavienſem pererrat, & apud Turcicam urbem Anierman ſeu Bielłogrod in Pontum Euxinum ſe exonerat. Bog alius à ſuperiore Bugh, qui ſe Viſtulæ miſcet, ex Podoliâ per Bratzlavienſem *Palatinatum* in Boryſthenis oſtio aquarum mole liberatur. Boryſthenes hodiè Nieper ex fonte ſuo emergit propè pagum Dniepersko in Moſcoviâ, à quo ex Ortu in occaſum ruens Vietmæam urbem præterit, ac inter Drohobus ac Smolensko curſum ſuum ad meridiem flectit, anfractus ſuos modò in Orientem, modò Occaſum emittens.

Duna. *Hieraſus ſive Prut.* *Tyras, Nieſter.* *Bogus.* *Boryſthenes.*

Multis fluminibus ſecum abreptis citatiſſimo curſu per alveum admodum profundum aquas ſuas devolvit, & quinquaginta milliaribus ſub Kioviâ per ſcopulos plures ſe invicem ſubſequentes (Porohi loco nomen eſt) tanquam per gradus delabitur. Poſtquam Scopulos evaſit, in planitie aquã dilatans varias efficit inſulas, Zaporohi vocatas, Coſacorum qui inde Zaporohiani dicti, ſedes ac tandem Bog fluvii aquis in Oſtio receptis Ponto Euxino immergitur: Ducenta ipſum milliaria currendo conficere ajunt.

Incolæ Poloniæ. Incolas regni Poloniæ quod attinet, Veteres fuêre, aut etiamnum ejuſdem poſſeſſores ſunt. De iis ſuperius actum eſt: de his nunc agendum. Totam regionem potiſſimum incolunt Slavi aut Wendæ, communi nomine Poloni dicti. Germanorum quoque paſſim per totum regnum copia haud exigua, inprimis verò Mercatorum & Opificum Vilnæ in Lithuania, quorum plurimos ipſi Reges in regnum allexerunt. Imo & oppidula & pagi inveniuntur, præter incolas Germanos paucos alios habentes. Ii linguâ ſuâ Germanicâ utuntur, cum Sileſiacâ, &

Poloni. Germani.

Bo-

Boruſſicâ quam proximè convenien-te, etiam in montibus, & Ungari-am verſus, ac in ipſâ Ruſſiâ. *Martinus Cromerus Epiſcopus & Hiſtoricus Polonus lib.* 12. *fol.* 311. refert., quod Germanorum Regis *Caſimiri Magni* opera in regnum deductorum ſedulitas & labor eidem magna incrementa adjecerit, & idem multis oppidis & pagis auxerint. Nam parſimoniæ magis dediti Germani, quàm Poloni, & in re familiari majorem diligentiam adhibentes, elegantiæ quoque & puritati ædium & cæterarum rerum magis ſtudent, quod facilè animadvertunt, qui per Poloniam iter facientes ad Germanos potius, quàm ad Polonos divertere amant. Imò & clarè patet diſcrimen illud ex muris & mœnibus urbium & ædium, à Germanis conſtructarum; Collabuntur enim, poſteaquam à Polonis habitari cœperunt. Hic verò nec à Germanica lingua abhorrent, utpore qui eidem diſcendæ operam & tempus impendere ſolent. Inter Nobilium familias diverſę reperiuntur à Germanis ortum trahentes, ipſique Germani Cracoviæ proprio ſuo ju-

Eorum ſedulitas.

parſimonia.

elegantia.

Itali. re utuntur. Præter Germanos & Itali quoque in Polonia commorantur, sed non ità frequentes. *Borussi.* Borussorum sive Prussorum veterum præcipuè in Russia haud pauci adhuc sedes suas habere feruntur. In eadem *Armeni.* Russia, ut & in Podolia multi Armeni mercatores mercaturam exercere solent. *Judæi.* Judæorum verò incredibilis multitudo per totum regnum occurrit, qui ut plurimum idioma Germanicum in sermone usurpant, & insignibus privilegiis & immunitatibus gaudent, olim à *Boleslao* Calisiensi Duce Donatis, & auctis posteà à supradicto rege *Casimiro* anno cIↃ CCCLXX. fatis functo. Concubinam alebat hic rex Judæam, quæ *Hestera* appellata duos peperit filios *Nemiram* & *Pelcam*, filiasque aliquot, quas in Judaica religione ipsi educare licebat. Hujus gratia Judæis Regem adeò propitium reddidit. Præter alias causas & nimiam hanc gratiam, quâ Judæi fruebantur, Barbaras nationes allexisse, ut tot ac tantis invasionibus Poloniæ regnum inundaverint, opinatur *Iodocus Ludovicus Decius lib. 3. vetust. Polon. fol.* 114.

Sicuti

Sicuti autem Poloniæ habitatores varii sunt ac diversi, ità etiam moribus, ritibus, ac consuetudinibus diversimodis uti solent. Vulgus Lithuanicum pigritiæ & socordiæ deditum ob insignem stupiditatem passim malè audit. Servilis ingenii homines, quò magis fustibus contunduntur, eò majori amore heros complectuntur. Sunt inter ejusmodi mancipia, inprimis ea, quæ Russicam religionem profitentur, qnibus dura sua servitute mortis beneficio liberatis, & benè vestitis cognati & consanguinei, cum terræ mandantur, viaticum adjunjungunt, & literas ad *S. Petrum* Scriptas, ut ipsis facilior, & promptior ad cœlum aditus concilietur. Unum conclave præter varios alios, quibus inservit, usus, etiam homines & bestias promiscua habitatione utentes recipit. Puerperæ triduum aut quatriduum duro scamno incumbunt, mox posteà se ad labores consuetos recipientes. Lautioris conditionis Lithuani in scamno pelle ursinâ vestito somnum capiunt, ac ideò cæteris se præferre non dubitant. In mollibus autem lectis dormire dedecori vertitur. Matrimonia levi ad-

Polonorum mores. *Lithuanorum.* *Servile ingenium.* *puerperæ.*

modum de causa dissociantur, ac uxoribus præter maritum, & alios adhuc habere, qui marito rerum suarum non satagenti succurrant, vitio non datur. Sed mariti cum aliis fœminis rem habentes, & deprehensi infamiâ notantur. Vino obruti litibus & pugnis mutuis se insectantur, ac peregrini alicujus cædem sexdecim Thalerorum solutione redimunt. Moneta utuntur, quæ Rublus nuncupata cētum grossos valet. Capitis damnatus sibi ipsi mortem laqueo, aut quovis alio modo consciscere cogitur: Si facere id detrectet, tamdiu ab hero suo verberibus cæditur; donec sibi ipsi manus inferat. De his & aliis Lithuanorum ritibus videatur *Alex. Guagninus de rebus Poloniæ: Olaus Magnus lib. 3. c. 1. Thom. Lansius in consult. de Princip: Georg. Braun in descriptione Vilnæ: Salomon Neugebaner lib. 1. rer Polon: Laurentius Mullerus in Historiis Poloniæ, & Livoniæ, &c.* Samaitæ vel Samogitæ A. 1386. post C. N. Fidem Christianam amplexi sunt, hactenus tamen Idololatriâ penitus non vacui, utpote qui adhuc domesticos illos serpentes, Givoiitos ipsis

Samaitæ.

ipſis nuncupatos in honore habent. Poloni ſunt bellicoſi pariter & ingenioſi, ac peregrinationibus variis & longinquis delectantur. Nobilitas civilitati ſtudens libertatis eſt amantiſſima, at ideò de munitorum locorum defenſione parum ſolicita, cum ſua corpora regni patrocinio ſufficere arbitretur. Nobiles juxtà cum mercatoribus præter vernaculam ſuam & aliis quoque linguis addiſcendis, Germanicæ nimirum, Gallicæ, ac Italicæ, ut & Ungaricæ, ii præſertim, qui in Hungariæ confinibus commorantur, operam navant. Latinæ autem linguæ cognoſcendæ paſſim ut plurimum deditì ſunt, licet accentum ſyllabarum non adeò accuratè obſervantes minus eleganter, & decorè eam pronuncient. Una porrò Academia, Cracovienſis nimirum, in Polonia inveniebatur. Addidit ulteram, *Stephano* Rege rerum potiente, *Zamoſcius* regni Cancellarius magnus, cui in novâ ſuâ urbe Zamoſciâ erectæ de omnium facultatum Profeſſoribus proſpexit. Poſonia quoque jam Academia ſua nobilitatur. De his ſuis locis dicemus. De

Poloni bellicoſi.

Nobiles linguis dediti.

Academia.

Status Ecclesiasticus. Ecclesiastico statu, & Ecclesiasticis rebus ità *Cromerus lib. 25. rer. Polon. fol. 547. Ab Anno* inquit, 1363. *Pontificia authoritas in Poloniâ debilitata est, & electioni liberæ vis illata; ità ut ex eo tempore eâ sublatâ, umbra modò ejus quædam penes sacra Collegia remaneat, non sine grandi non modo Ecclesiasticæ authoritatis verum etiam Religionis, & Reipublicæ jacturâ.* Eo in loco hæc prolixius tractat. Si necessitas & Rex postulet etiam Ecclesiasticis in bellum eundum est. *Religiones.* Variæ Religiones per totum Regnum vigent, inter quas Catholica primas *Nobiles.* obtinet. Nobilium tàm ingens est numerus, ut eorum ducentena millia quandoque numerari perhibeant. Rex quoque centum & quinquaginta equitum tàm levis quàm gravis armaturæ millia in bellum educere posse fertur. Hi stipendia non merent, sed propriis sumptibus, postquam tertio mandato mensis unius spatio convocati fuerint, Regi aut Regno servitia bellica præstare coguntur. E contrario Nobiles insignibus immunitatibus & privilegiis gaudent, sine ulla Principum, Baronum

ronum, divitum, aut alius alicujus dignitatis superioris distinctione. Si quis Nobilis extrà Regnum in Bello captus aut alio aliquo damno affectus fuerit, Regis est damnum sarcire, & captivum redimere. Uno autem titulo nobilitatis Polonicæ, & Lithuanicæ etiam ipsi Duces, Principes, Barones, ac Comites cum cæteris Nobilibus comprehenduntur, ac in eodem dignitatis censu habentur, utpote qui peculiarem regni Ordinem non faciunt, nec ipsis etiam Nobilibus, ac cæteris Equestris Ordinis, aut antiquiori stemmate claris hominibus potiores aut superiores æstimantur. Ea de causâ *Radzivilius* Ducis titulo accepto ab Imperatore Romano facti rationem reddere coactus est coràm Regni Ordinibus, *quasi ille morem Reipublicæ anteverteret, unde omnis titulata Nobilitas exularet*, *ut Fredro p. 92.* dicit. Titulos tamen, quorum participes facti sunt, retinent, ut patet ex titulo *Georgii Ducis Ossolinii*, Cancellarii Polonici, qui anno 1637. in conventu Electorum Ratisponæ Imperii Romani Princeps creatus est. Senatores tamen

Uno nobilitatis titulo omnes gaudent.

men Poloniæ, qui cum Rege suo *Sigismundo* Viennam venerant, cum nonnullis Ducum, aliis Comitum dignitas à *Maximiliano*. I. Imperatore oblata esset, gratiarum actione humillima honores istos recipere recusarunt, Nobilitatis suæ titulo contenti, ut idem *Fredro* tradit.

Quos Rex illustres nuncupet. Regni tamen Mareschallum, ut & supremum Cancellarium Rex Illustres nuncupat, ut *Piasecius* refert. Porrò nullum alium ex Senatoribus Regni eodem titulo dignatur, quam unicum Castellanum Cracoviensem, qui inter Sæcolares Senatores primum locum obtinet. Hanc Nobilitatis dignitatem tanti faciunt Poloni, ut ægerrimè ignobilibus parentibus natus quis particeps ejusdem reddi queat. Peregrinus, licet nobilibus parentibus prognatus, & antiquâ & admodum nobili stemmate oriundus, nonnisi multis & maximis in Regnum meritis, ac communi omnium Ordinum consensu hanc dignitatem, & ejusdem jura & immunitates consequitur. Spuriis nec nomine, nec insignibus prosapiæ, ex quâ prodierunt, uti, nec etiam hæreditatem ullam

ullam adire fas eſt. Cum prætereà pleriſque totius regni muneribus Nobiles præeſſe ſoleant, haud exiguus inde ſplendor ipſorum Ordini conciliatur.

Reliqui Incolæ Regni extra Nobilium Ordinem conſtituti vel cives ſunt civitates per totum regnum incolentes, vel per pagos, vicos, & rura ſparſi. Nobiles & cæteri mercatores, ac cives in civitatibus potioribus divitias & bona pleraque poſſident: Vulgus reliquum, inſtar mancipiorum, dura ſervitute preſſum miſeram vitam degit. Pars à labore non abhorrens parco ac tenui victu, non ſine ſudore gravi comparato, vitam ſuſtentat. Pars laboris impatiens ad furandum & rapiendum ſe confert, aliiſque illicitis negotiationibus operam navat. *Caſparus Hennebergerus in majori Pruſſiæ tabula* ſequentem narrat hiſtoriam. Anno 1583. miniſter, aut ſcriba cujuſdam Nobilis Poloni in Boruſſia Regiomonti ad *Martinum Polkeinum* diverterat, qui altera vice reverſus ab ejuſdem ſui hoſpitis uxore ſummam pecuniæ poſtulavit, quam priori vice ipſius fidei ſe concredi-

Cives.

Vulgus promiſcuum ſervitutem ſervit.

Hiſtoria.

credidisse ajebat : quamvis in ea re mendacissimus esset. In carcerem igitur conjectus, ac inde ad Iudices adductus, cum severiore inquisitione se examinandum videret; tandem confitebatur, in Polonia in more positum esse, si quis pecuniæ angustiis premeretur, nec, unde illa petenda, sciret, ut aliquem in judicium vocatum pecuniæ concreditæ reum faceret, & falsò aliquo teste convinceret; ut ità in carcerem conjectus, solito more certis diebus ferrea clava cruribus miserum in modum verberatis, dolore intolerabili partim, partim captivitatis tædio vinceretur, & debiti ficti ac mendacis confessione extorta se reum fateretur, ac de ejus solutione cum accusatore transigeret. Machinatione eadem se hîc hospitis sui nummis insidias quidem struxisse, sed testem idoneum nancisci non potuisse, cujus adjumento hospitæ suæ innocentiam expugnaret. *Iohannes Dubravius Olmutzensis Episcopus in suis Annalibus Bohemicis* adhuc suo tempore in Poloniâ consuetudinem obtinuisse tradit, ut qui alterum furti accu-

Mirus puniendi fures ritus.

sarer

ſaret, eundem ipſe patibulo affigeret, ſi idem ſibi à fure fieri non vellet. Exemplum etiam adducit præcipuæ notæ civis cujuſdam Vratislavienſis, qui furem, à quo quingentis florenis ſpoliatus fuerat, ipſe in crucem agere coactus fuit. Ne tamen infamiæ notam homini factum hoc coactum inureret, publicis literis ipſi datis, & *Caſimirus* Poloniæ, & hujus filius *Uladiſlaus* Ungariæ, & Bohemiæ rex caverunt. *D. Laurentius Mullerus in Polonicâ ſua hiſtoria Lit. C.* memoriæ prodit: Regem *Stephanum* poſteà multis ſalubribus conſtitutionibus, & legibus latis antiquas partim mutaſſe, partim abrogaſſe, ac novas & meliores in earum locum ſubſtituiſſe. Inter abrogatas & hæc erat, quæ Nobilem cædem perpetrantem; & civem aut ruſticum aliquem vitâ, etiam de induſtriâ, ſpoliantem viginti florenorum Polonicorum ſolutione factâ homicidii abſolvebat. Occupavit autem ejus locum ſeverius ſtatutum graviore pœnâ homicidiorum illius temporis frequentiam coërcens. Porrò legem habent Poloni, cujus vigore ex regno proſcriptum & capitis diminutum, ſi in

Rex Stephanus legiſlator.

Lex in proſcriptos.

in ipſo regno deprehendatur, occidere cuilibet impunè licet. Omnes item Magiſtratus, in quorum ditione deprehenditur, eundem captivum facere, & ad meritam pœnam accipiendam cuſtodire eadem lege tenentur. In Regis tamen eſt poteſtate ipſi literas concedere, aut diploma largiri, cujus beneficio ipſi certum in Regno commorandi ſpatium, quo nemo ipſi moleſtus eſſe audet, permittitur, ut rebus ſuis conſulat. Homicidium mulcta pecuniaria quidem punitur, cujus ſummam Iudices conſtituunt, & nominant: Reus tamen in fœdum & profundum carcerem conjicitur, ubi ipſi annum unum ac menſem unum cum dimidio commorandum eſt. Non tamen quemlibet ſine ullo diſcrimine mulcta hæc pecuniaria ſupplicio capitali liberat. Nam in ipſo facto deprehenſi homicidæ, & latrones capitali ſupplicio afficiuntur. Qui aliquem globo ex ſclopeto emiſſo occidit, geminam mulctam ſolvere, & biennium in carcere captivus eſſe cogitur. *Autor Poloniæ defenſæ p.* 80. Antehac ab omnis generis tribunalibus ad Regem provocare licebat. Sed *Stephano*

Homicidii Pœna.

Provocatio ad Regem.

bano Batoreo regnum adminiſtrante conſtituta ſunt duo illa Parlamenta ſeu tribunalia magna, Petrikovianum ſcilicet pro magnâ Poloniâ & Boruſſiâ, ac Lublinenſe pro Minore Poloniâ, & Ruſſiâ: utriuſque Iudices muneri ſuo unum annum præſunt. Maximi momenti tamen cauſas, ut & lites civitatum, & redituum ad Regem pertinentium occaſione ortas, Rex ipſe cum ſenatu regni in Comitiis publicis judicare ſolet. Germanis Poloni non admodum favent; unde & *Paulus Piaſecius Polonus ille Epiſcopus in Chronicis ſuis pag.* 40. *Polonia*, inquit, *& Slavonia, totâ gentis naturâ, abhorret à ſtudiis & artibus Germanorum, & quicquid venit inde, quale illud ſit, præter operas Mechanicas, ſibi noxium reputat, & rejicit ſuſpectum.* Quicunque inter Polonos mentiendo à veritate deflectit, & mendacii convincitur, maxima infamia notatur. Quoad cibum, potum, & veſtimenta nullæ ſunt leges, quæ abuſum eorundem & nimiam luxuriam cohibeant. Luxurioſi inde Poloni, & inter peregrinos etiam ſumptuoſi, lautè vivendo, & pretioſis

Duo tribunalia magna.

Poloni Germanis non favent.

Polonorum luxus.

tiosis vestibus utendo multum pecuniæ consumentes. Ut *Starovolscius* narrat, non Nobili solum genere nati pellibus preciosis, & pannis magno constantibus se vestiunt, sed & inferioris etiam conditionis homines in civitatibus in vestibus holosericis, aliisque ejus generis comparandis nullis omninò sumptibus parcunt: Equos argenteis phaleris exornant, ex argenteis vasis cibum capiunt, Altaria, etiam in pagorum templis, argento onerant: Imò eò luxuriæ processerunt, ut ipsum corpori argento, auro, margaritis, & lapidibus pretiosis ornamentum conciliare summopere studeant, & nihil amplius restet, quam ut etiam auro & argento vescantur. Ex hoc fonte luxuriæ tot inter ipsos lites existere, & animositatem, ac fortitudinem consuetam, quâ in bello hostes aggredi solebant, evanescere idem author asserit. Porrò vivendi lautitiam ansam præbêre Magnatibus, & Nobilibus, ut majorem redituum annuorum partem aromatibus & sumptuosis condimentis ac vino impendant. Inveniuntur, qui inter-

Lautitia in vivendo.

dum

dum ſexaginta & amplius veſtes pretioſas & magnificas ſoli ſuo corpori accommodatas in promptu habent, ac præterea veſtitu magnifico miniſtros ſuos exornandos curant, majorem bonorum ſuorum partem in ejuſmodi faſtum ſæpè inſumentes, ut cum Uxoribus & liberis ornatu faſtuoſò decorati incedere poſſint. Tacendi ſumptus facti, ſolius faſtus gratiâ, in domos & ædificia ex lignis ornatè congeſta, & à lignorum ſtruibus igni fovendo idoneis parum abludentia. Pedibus multum viæ percurrere indecorum æſtimatur, eaque de causâ currus & rhedæ ſex equis junctæ in uſum adhibentur: Viri tamen magis equis quam curribus vehi ſolent. Narrat *Piaſecius Epiſcopus Polonus*, cum anno 1589. *Sigiſmundus* Poloniæ Rex Ordinum Regni permiſſu ad *Johannem* Sueciæ Regem patrem ſuum Revaliæ in Livonia tunc temporis commorantem veniſſet, Magnates Polonos ipſum comitantes haud exiguâ miniſtrorum catervâ ſtipatos fuiſſe, & inter alios *Chriſtophorum Radzivilium* Vilnenſem Palatinum mille & amplius

Ædificia ſumptuoſa.

Hiſtoria de Polonorum prodigalitate & Suecorum parſimonia.

amplius homines ſecum in comitatu ſuo adduxiſſe. Regis autem *Johannis* mandato cum inter hoſpites- commeatus divideretur, ac duo boves *Radzivilii* Principis Comitatui toti attribuerentur, unum ex iſto comitatu, quod tot hominibus, qui cum principe venerant, duo boves non ſufficerent, conqueſtum eſſe, ac reſponſum ab Oeconomo regis hoc tuliſſe, ſi boves non ſufficerent, & capras addendas eſſe. Innuebat autem, Suecos parſimoniæ ſtudioſiores quam Polonos eſſe, ac hos omnibus ſuis bonis dilapidatis ad incitas ſæpè redigi. Cæterum veſtes Nobilium Polonorum quoad interiorem partem pellibus illis pretioſis, quæ Martibus Scythicis detractæ, & in uſum paratæ ſunt, aliiſque id genus obduci, & ſæpè duobus aut tribus Imperialium millibus comparari ſolent. Portio autem ejuſmodi pellis, magnitudine dimidii pedis menſuræ vix reſpondens, quinquaginta & amplius imperialibus conſtat, ut *Defenſæ Poloniæ Author* ſcribit.

Lnxurioſi ergò Poloni & inter peregrinos etiam ſumptuoſi, lautè vivendo,

vivendo, & pretiosis vestimentis utendo multum pecuniæ consumentes. Ad ebrietatem proni conviviis & compotationibus crebris delectantur, ac genio indulgent. Vulgo ipsi solenne est quotidianis ingurgitationibus vinum adustum, aut spiritum Vi destillatum haurire; unde etiam evenire solet, ut ipsi milites in vigiliis agendis remissiores, & in locis fortioribus custodiendis ob ebrietatem negligentiores vitæ & locorum jactura quandoque compotationes suas intempestiviores luant. Gratulatorios bonæ valetudinis haustus frequentius iterantes, & mero onerati vasis vitreis, ligneis, aut similibus mutuos capitibus ictus infligunt, & strenuè depugnant. Minister aut servus aliquis licet triduum, quatriduum aut plures dies ab inviti heri servitio abfuerit, si modo in sanitatem heri se pocula evacuasse dixerit, strenuus homo habetur, & nullo negotio veniam impetrat. Raso & calvo capite in cujus sincipite parum capillorum relictum est, Poloni incedere consueverunt. Ideò autem hoc fieri perhibent, quoniam cæpis & allio frequenter

Vulgus ad ebrietatem proclive.

Cur Poloni caput radant.

quenter

quenter vescuntur, ut vaporibus illis gravioribus per capitis poros capillis nullis tectos exitus promptior pateat. Alii à Benedictinis hanc consuetudinem profectam, & à Rege *Casimiro* in Poloniam introductam esse dicunt. Cum Regium in Poloniæ Regno Stemma esse desiisset, dictus *Casimirus* ex Cluniacensi Monasterio Galliæ, in quo Monachus vivebat evocatus, & in Regni solio regio locatus est: qua de re *Casparus Plautius in Novi Orbis navigatione* legendus. Excellentis formæ Fœmininus Sexus nonnullas quandoque suppeditat ad libidinem proniores, quæ corpus suum vulgare solent. Insignia Regni figuram exhibent Aquilæ albæ coronatæ, rostrum aperientis, & patulas alas expandentis.

Fœminæ.

Polonorum divitiæ.

De divitiis Polonorum, & quidem Magnatum *Boterus* scribens ditissimos eorum vix viginti quinque millia coronatorum excedentes reditus annuos possidere dicit. Sed eas minus ipsi cognitas fuisse arguunt longè majores reditus annui, quibus superioribus, & proximis his temporibus antè Suecorum in

Poloniam irruptionem Magnates quotannis fruebantur, Non enim unus, & alter, ſed plures divitias ingentes poſſederunt, & proinde etiam reditibus annuis grandibus abundarunt. *Ianuiſius* Dux Oſtrogienſis, & Caſtellanus Cracovienſis, ut *Piaſecius Epiſcopus* p. 313. indicat, cum ſine maſculâ prole ullâ, unicam tantum filiam relinquens anno 1636. ex hac vitâ exceſſiſſet, tantus divitias reliquas fecit, ut Craſſi Romani opulentiæ famoſæ ne minimum quidem conceſſiſſe judicatus fuerit. Nam in expeditionibus bellicis diverſas aut plures militum legiones, quales in hodiernis bellis uſitatæ ſunt, propriis ſumptibus alere ſolitus eſt, & teſtamento ex bonis ſuis mandavit quotannis ali ſexcentos equites armatos contra Ruſſiæ Polonicæ hoſtes, quod ab illo tempore ex voluntate ejus ultimâ obſervatum eſſe *idem Author* teſtatur. Porrò numeratæ ipſius pecuniæ erant trecenta aureorum ſeu Ducatorum Ungaricorum millia, præter alios nummos, margaritas, lapides precioſos, auream & argenteam ſuppellectilem, & in-

gentem aliarum rerum copiam, quæ post ejus obitum omnia in thesauro ejus reperta sunt. *Idem author pag.* 423. sequentia commemorat. Anno 1631. vitâ functus est *Andreas Lipski* Episcopus Cracoviensis, nongenta Polonicorum florenorum millia, præter suppellectilis pretiosæ, aliorumque bonorum ingentem copiam hæredibus suis reliquit. *Polonia defensa Author pag.* 126. & 127. plures in Poloniâ dicit tot ac tanta avita bona passim in regno possidere, ut conjuncta facilè viginti aut triginta milliarium regiones & tractus effectura essent. Haud paucos item reperiri, qui mille pedites, & totidem levis armaturæ equites, imò & ter aut quater mille Cosakos, aut Dragones ex iis in bellum emittere possint, inter quos rura & campi ipsorum proprii divisi sunt. Hos ad expeditiones bellicas paratos semper habere dominum, qui in bellum profecturis pauxillum stipendii addere soleat. In magna Poloniâ, in quâ res pecuaria maximè vigeat, unum quendam in villis suis unius hyemis spatio triginta ovium millia aluisse,

Res pecuaria.

luiſſe. *Pag.* 128. In Ruſſiâ Polonicâ moris eſſe refert, ut ſubditi ſingulis ſeptem annis rei ſuæ pecuariæ decimas exhibeant; Ex his quendam unâ vice decem boum millia accepiſſe. Septennii autem moræ pertæſum bona ſua itâ partitum fuiſſe, ut ſingulis annis ipſi plures quàm mille boves obtigerint. Ex piſcinis annuum quoque commodum grande in poſſeſſores redundat, licet piſces vili admodum precio veneant. Prætereà nobiles & cereviſiæ habent coctores qui cereviſiam ex frumento ſuorum Dominorum coquunt, quæ à ſubditis empta, & vel domi, vel in cauponis bibita reditibus Nobilium annuis haud exiguum incrementum adjicit. Idem facit & Vinum aduſtum, aut Spiritus Vini paſſim in Poloniâ ex tritico paratum. Sicut autem ingentes pecuniæ ſæpenumero ingentium profuſionum cauſæ ſolent exiſtere, ita quoque & hîc apud Polonos idem contingit, ut *pag.* 133. *Author* dictus porrò tradit enumerans miniſtros, & ſervos, quos Magnates & Nobiles Poloni magno numero alere conſueverunt. Mentionem

In Ruſſia. *Piſcinæ.* *Cereviſia.* *Vinum aduſtum.* *Miniſtrorum copia.*

nem autem facit cujusdam sibi probè noti, quem singulis annis præter victum & amictum quinque vel sex Imperialium millia in Musicæ artis peritos Italos insumere ait. Inveniri quoque dicit, qui quotannis centum Dragones, plerosque Germanos, centum Cosacos, & centum Ungaros pedites, quos Haidukos nuncupant, aut custodiæ aut fastus gratiâ sustentare soleant; Ad comitia verò proficiscentes, aut publicis Regni muneribus fungentes comitatum suum triplo aut quadruplo auctiorem reddere. Sunt, qui ducentos trecentos, aut plures equites secum habeant.

Vires Regni militares. Hujus autem regni potissimæ vires militares consistunt in Nobilitate, quæ unius mensis spatio per diploma & nuncios regios ter vocata, & congregata suis propriis sumptibus Regi aut Imperatori militiæ præstò esse cogitur. Interdũ contingit, ut in unâ tantum provinciâ Nobilitas congregetur, quam congregationem Polonica lingua Pospolite vocant.

Quartiani. Ex Nobilibus Quartiani sunt, qui ex quarta redituum regiorum parte sustentati semper & in omni necessitatis

tatis casu ad bellum prompti & parati esse debent, ut vocati præ aliis omnibus sine omni morâ præstò esse queant. Originem suam debent Regi *Sigismundo Augusto*, ex cujus constitutione ordo hic militaris profectus à quartâ redituum regiorum, quâ alitur, parte nomen accepit. In Militiâ igitur Polonicâ potissimum Equitatum constituit Nobilitas; cui accedunt Cosaci in armorum exercitio non minus versati, & magno hostes suos animo aggredientes: de quibus, ut & reliquis militibus Polonici Exercitus, cujus alendi gratiâ omnes in Regno Poloniæ subditi, solis Doctoribus, Magistris, & Studiosis exceptis, solvendis vectigalibus & tributis subjecti sunt, *Simonis Starovolscii Eques Polonus* consuli potest. Cosaci nomen habere dicuntur à voce Ruthenicâ Cozac, quæ militem vagum, & ex rapto viventem significat. Ex insulis Borysthenis, de quibus suprà in hujus fluvii descriptione mentio facta est, primum exiisse, & adhuc in iisdem hodiè habitacula sua habere feruntur, inde Zaporenses, aut Zaporofkenses Cosaci etiamnum nuncupati, qui Græcam Religionem profitentes, Turcis

Cosaci.

Eorum origo, & sedes.

Pontum Euxinum accolentibus multum negocii facessunt, ac maximam partem Kiovienſi Epiſcopo ſubjecti ſunt, libertate tamen ſuâ gaudentes, homines indomiti, mortiſque contemptores, ac mori, aut vincere certi, unde & Coſacorum nomen ſibi adſciverunt. A Rege Poloniæ vocatos ſine ſtipendio aliquo ipſi in bello operam navare oportet. Finito bello dimittuntur pecuniæ ſummâ aliquâ donati, & ex ipſis præcipui muneribus affecti. Ipſorum initium aut prima mentio incidit in tempora Regis *Sigiſmundi* I. quo regnante Coſakorum Dux militaris fuit *Oſtaphæus Daskievicius*, ex opidulo Ourucko oriundus. In dictis igitur Inſulis, quas Boryſthenes alveo ſuo lato includit, populus hic bellicoſus commoratur, ex iis Tartaros & Turcas vicinos incurſionibus & depopulationibus ſuis infeſtans. In Palatinatibus verò Kiovienſi, & Braſlavienſi, caſas ſuas, domos, & agros habent. Tartaros ex Poloniâ aut Moſcovia revertentes ex inſidiis obruere, & prædâ acquiſitâ iterum ſpoliare ſolent. Inſulæ enim Boryſthenis dictæ quatuor tantum dierum itinere ab anguſtiis Peninſulæ Tauricæ abſunt.

Duces Oſtaphæus Daſkievicius.

Cum

Cum *Stephanus* Rex adminiſtratione Regni fungeretur, Dux ipſorum militaris fuit celeberrimus, & fortiſſimus ille heros *Potkova*, qui fidei publicæ nimium confiſus in Poloniam venit, & ob damnum ingens, quod durante pace Turcis intulerat, magnanimitatem ſuam vitæ jacturâ luit. Potkova.
Dictus Rex *Stephanus* Coſacis Caſtellum Techtimitow cum totâ diœceſi in Boryſthenis fluvii litore, omnique tractu viginti milliaria Germanica intra Kioviam complexo inhabitandum conceſſit, ut ibi ipſorum præfecti ſedem ſuam haberent, & porrò armamentarium eſſet. Ducem militiæ ſummum Rex ipſis præficiebat, cæteris muneribus militaribus ipſi præficiebant, quos volebant. Hi cum Duce ſuo, & præſidio ſatis firmo in Caſtro Techtimitovio manebant. Inſulæ autem Boryſthenis bis mille militibus firmabantur, qui excubias ibi agebant, & aditus cuſtodiebant. Cæteris verò omnibus Coſacis hyberno tempore licitum erat in ſuas domos, & ad bona ſua in Polonicis Provinciis ſe conferre, & res ſuas curare. Polonorum hoſtibus plurimum ſemper

obfuêre. Etenim prona incurvatione per gramen ſerpendo inopinatâ oppreſſione caſtra hoſtium obruere, flùmina ſine, aut cum utribus tranare, & armis tergo impoſitis equorum caudis adhærentes natando ſuperare noverunt. Lintribus ſuis commeatu requiſito oneratis ſexaginta imponunt milites, totum pontum Euxinum pervagantur, urbeculas & pagos Turcarum depopulantur, & naves ipſis eripiunt; imò ad Boſphorum Thracium antè ipſam regiam Conſtantinopolim ſitum ſe conferre audent. Hoc adeò frequenter ſuperioribus annis facere ſolebant, ut Imperator Turcicus, qui pacem cum Polonis iniverat, ejus ruptionem minaretur; & ipſæ incurſiones majora ſecum incommoda trahentes Polonis etiam penitus diſplicerent. Eâ de causâ Exercitus Polonici Imperator ſummus Dominus Konietz Polskius publicis Regni ſumptibus anno 1637. munimentum extruxit fortiſſimum Hudack (noviſſimæ tabulæ Danticanæ Kudack habent) eo in loco, ubi Samara in Boryſthenemſe effundit; ut eò commodius, & melius domari poſſent, qui jam vehementer

Incurſiones in Turcas.

Hudack munimentum.

criſtas

cristas erigebant, & *potentiores, jam ipsis Polonis insultare incipiebant. Eosdem etiam inter urbeculas Motzni, & Cumeychi fudit, & ex prœlio Borovitzium se recipientes obsedit, ac obsessos domuit. Sed postquam anno 1638. Dux ipsorum militaris *Paulucus* Warsoviæ contrà fidem publicam datam capitis supplicio affectus, & ipsis Cosacis omnes immunitates, & privilegia cum oppidulo Techtimitovio erepta sunt à Regibus Poloniæ, majori curâ & solicitudine rebus suis prospicere inceperunt. Hinc posteà *Nicolaus Pototzki* Polonicæ Militiæ Imperator Summus in expeditione contra ipsos susceptâ, apud oppidula Holtew, & Lubniam pessimè exceptus, & cum exercitu magno damno affectus est. Post illa quieverunt usque ad annum 1648. quo *Bogdanus Chmielnicius*, qui Chimelinski vulgò nuncupatus est, insigni contumelia affectus à Præfecto domicilii sui, quod erat Corsunii, non solum Cosacos, & totius Russiæ Polonicæ rusticos omnes ad rebellionem excitavit, sed etiam Tartarorum auxilia sibi adscivit. Seditio hæc ut & incommoda ac

Paulucus dux Warsoviæ capite plexus.

Poloni à Cosacis cæsi.

Bogdanus Chmielnicius.

damna ab eadem profecta extiterunt ex merâ incuriâ, & imprudentiâ Regiorum Præfectorum militiæ, qui *Stanislao Konietz Polskio* 11. Martii Anno 1646 mortuo successerunt, ut *Piasecius* refert. *Chmielnicius* autem, ut *Ioachimus Pastorius in bello Scythico Cosacico lib.* 1. *p.* 5. *&* 6. commemorat, non strenuus solummodo, & rei militaris peritissimus fuit inter Cosacos miles, sed etiam in literarum studiis & disciplinis versatus, id quod apud homines istos rarum, & insuetum est. Ex gregario milite Capitaneus, & posteà Cosacici Exercitus ad Regni Comitia Regemque ipsum Legatus, ac tandem ejusdem Notarius factus est. Exercitus ille nullo certo numero constans superioribus annis ad sex millia militum redactus, & Supremi Militiæ Polonicæ Præfecti imperio subjectus est: Ægrè tamen ipsis Cosacis huic constitutioni assentientibus. Rex *Vladislaus IV. Chmelnicii* aptitudinem, & peritiam animadvertens, eundem Cosacorum Exercitui, quem incrementi haud exigui accessione auxerat, præfecit. Tanto honoris gradu exornatus homo se insolenter extulisse, atque ex contentione

Cosacorum exercitus.

tione

tione in quam cum *Czaplincio* ſub præfecto Conjespolsciano de finibus agrorum ſuorum venerat, contumeliâque, quâ ſe affectum putabat, occaſionem arripuiſſe fertur publico incommodo injuriam ulciſcendi, ſicuti modo diximus, & dictus *Paſtorius* prolixiore enarratione refert, ubi Inſularum Boryſthenis etiam meminit his verbis: *Chmelnicius facilè ſocios reperit, quibuſcum in ſolitum Coſacorum receptum profugit, ad Inſulas ſcilicet Zaporovianas, quas Boryſthenes quinquaginta milliaribus infrà Kioviam, per obiacentes tranſverſim ſcopulorum complures gradus (qui in linguâ Slavonicâ Parohi, & inde, qui ultrà hos habitant, Coſaci Zaporoviani vocantur) præcipitans, & multos hinc alveos diviſus efficit; Piſcatui quidem, & faciendis in Pontum Euxinum excurſibus opportunas, cætera ſteriles, & inhoſpitas. Chmelnicius Tartaros, qui tum in camporum deſertorum ſolitudinibus hybernabant, prædæ ſuo more intentos in ſocietatem traxit.* Exiguo autem temporis intervallo poſt *Vladiſlaus* Rex de vitâ deceſſit, bellum illud grave cum

Inſulæ Zaporovianæ.

Cosacis fratri suo *Casemiro* IV. gerendum relinquens.

Cosacorum numerus. *A. M. Fredro* Cosacorum numerum incertum, eorumque quandoque octodecim, interdum triginta millia fuisse dicit. Imò *Chmelnicium* ultra ducéta millia diversis vicibus in campum deduxit, & quidem eo tempore, quo totam Russiam ad rebellionem impulit. In Autumno prçteriti anni 1657. fato functus esse perhibetur, ut & antè ipsum filius *Timotheus*, qui Principis in Moldaviâ juniorem natu filiam uxorem duxerat. Sunt præter commemoratos Cosacos etiam *Donenses Cosaci.* Donenses Cosaci in Moscoviâ, denominati à fluvio Don, antiquis Tanai, cujus accolæ sunt. Hi prædæ inhiantes frequenter naves infestare solent, quæ secundo amne Volgâ in Caspium Mare, aut inde eodem adverso cum mercibus suis in Moscoviam navigant: Unde naves illæ sibi de prçsidiariis militibus, quos Moscoviæ Imperator eum in finem alit, sibi prospicere coguntur, ut Donensibus istis Cosacis resistere queant.

Exteri apud Polonos milites. Exteris etiam militibus Poloni in expeditionibus suis militaribus utuntur, Ungaris nimirum, & præcipuè

cipuè Germanis. Imò & Tartaros ipsos, si necessitas postulet, contrà hostes suos, ut auxilium ferant, accersere consueverunt, ut *Piasecius f.* 53. indicat. Sic nuperrimè evocati opem tulerunt præsenti huic Regi *Iohanni Casimiro* contra Suecos, & discedentes magnam hominum multitudinem ex Poloniâ captivam abduxerunt. Aliâs Polonorum hostes sunt perpetui, quamquam eâ libertate hoc tempore non gaudent, quam ante hac habuerunt, postquam Turcarum Imperator Chersonesum Tauricam in potestatem suam redegit, & Tartaros illos imperio suo subjecit. Anno 1594. Sniatino per Pocuciam trànseuntes, ac Haliciam prætereuntes, Carpathiis jugis superatis, Stryjum petierunt, & Turcis in Ungariâ auxilio fuerunt. Magnus *Chamus*, aut Scythicarum Hordarum, vel Tartarorum Princeps centum mille & amplius equites Turcis subsidio mittere potest, ut *Fredro pag* 123. testatur. Mirum tamen est, Regionem ipsorum tam angusto spatio circumscriptam tot hominum capacem esse, præcipuè si ingens captivorum quos singulis an- *Tartari.*

nis paſſim ex vicinis regionibus & terris abripiunt, numerus conſideretur. Eos ubi relinquant, haud immeritò quis rogare poſſet, niſi illud cogitaverit, quod eos procul dubio inter Turcas & Barbaros divendant.

Unde venerint. Prodierunt autem Tartari circa annum Chriſti 1211. ex orientalibus illis regionibus ad Hyrcanum mare, & Caucaſum montem ſitis, occiduas terras petentes. Poloucii primi fuerunt, qui ab ipſis Volgam fluvium tranſmittentibus penè omnes deleti ſunt. Ruſſi quoque ingenti prœlio fuſi maximâ multitudine irrumpentibus aditum præbuerunt ad Europam, cujus haud exiguam partem occuparunt, ex pluribus tamen locis iterum ejecti. *Olgerdus* Lithuaniæ Princeps anno 1331. ex toto illo tractu, qui à Kioviâ uſque ad Oczakoviam urbem, & à Putivilo uſque ad oſtium fluvii Tanais excurrit, ipſis expulſis arces Tathoviciam, Bialocercuiam, Suinigrodum & alias extorſit. Podoliam quoque ipſorum jugo liberatam inter Coriathi fratris ſui filios diſtribuit. Tartari enim omnes illos tractus cis & trans Tanaim, quæ nunc deſerta nuncupantur, in poteſtatem

ſuam

ſuam redegerant, Podoliæ Baskakos.i. e. præfectos ſuos præfecerant, ac Volinienſes & Kijovienſes ditiones expilaverant. Anno 1656. proximo Magnus Tartariæ Princeps in literis ad *Iohannem Caſimirum* Poloniæ Regē datis Crimentium, Precopenſium, Petrocenſium, Circaſſenſium, Semecenſium, Kuperacenſium &c. Chamum & Imperatorem ſe appellavit. An verò ipſi, ut Domino ſuo, cuncti pareant, jure ac meritò dubitari poteſt. Armis utuntur Tartari veneno infectis, ut & Magicis artibus, quarum ope anno 1575. oppidulum Sieniawam in Podoliâ tam ſubito occuparunt, ut cuſtodes & vigiles urbem captam prius ſenſerint, quam ipſos irrupiſſe animadverterent; Imò parùm etiam abfuiſſet, quin & arcem ipſam in poteſtatem ſuam redegiſſent. Cum Turcis Poloni jam bellum non gerunt, ſed pacem colunt, & Legatum ſuum, non tamen ſemper, Conſtantinopoli in aulâ Turcicâ habent. De ipſorum militiâ ità ſcribit *Piaſecius in An.* 1634. *pag.* 477. *Perpetuum malum Caſtrorum Polonicorum, in quibus ſi ſint decem millia bellatorum, ad minus quinquaginta millia Calonum,*

Titulus Magni Principis Tartariæ.

Polonorum militia.

totidemque equorum supervacaneorum possunt numerari: Honestas tamen in eis est major, quàm in cæteris Christianorum castris, quia nulla scorta circumducunt.

Brevis morum Polonicorum repetitio.

Ut verò paucis, quæ hactenus de hujus gentis moribus prolixè tradita sunt, complectar, inter Septentrionales Europæos Poloni urbanitatem singulari studio colunt, & in honore aliis exhibendo, ac congressibus publicis miram gravitatem tenent, summo honore prosequentes eos, à quibus vicissim honore afficiuntur. Libertatis amantissimi, & morum suorum retinentissimi, ingenio pollent ad omnis generis disciplinas maximè idoneo, quibus plærique Nobiles dediti sunt. Oblongis utuntur togis, Turcarum more, & in corpore suo preciosis admodum vestibus exornando nullis sumptibus parcunt. Magnates, Nobiles, ac divites passim lautè admodum, & opiparè viventes cibis lautis & delicatis multum pecuniæ impendunt, & magnam aromatum copiam quotannis consumunt. Vulgus promiscuum & rustici mancipia ferè sunt, ac dura servitute pressi ut plurimum arctè contenteque vivunt. In condiendis cibis,

ut & epulis parum culti, eodem poculo potum hauriunt, & non mantilibus, ſed mappâ commum digitos abſtergunt, ſummaque incivilitate cibum capiunt. Pauci reperiuntur, qui Latinam linguam ignorent. Vrbes ædificiis ſat lautis exornatæ: In agris domus frequentes ex lignis, luto & paleâ. Lingua Slavonica in toto Regno uſitata.

Quoad Religionem, Ethnici fuêre uſque ad tempora Regis *Myeſki*, ſub quo Chriſtiani facti ſunt, quod ipſe cœcus oculos recepiſſet. Unde quotannis certo die pueri ſtatuam in aquas dejiciunt. Diu Nobiles ſub initium Euangelii gladium ex parte ſtringebant. Catholico-Romana religio uſque ad *Lutheri* adventum in Regno viguit, quam Epiſcopi & Ieſuitæ, quantum in ipſis ſitum eſt, hactenus conſervare ſtudent. Inſinuarunt ſe & aliæ religiones, poſtquam *Lutherus* Catholicorum dogmata oppugnare cœpit. Paſſim enim Lutherani, Calviniani, Anabaptiſtæ & Sociniani inveniuntur. Rutheni Græcos, Armeni ſuos ſequuntur ritus. Sic Eccleſiæ variis Schiſmatibus laceratæ nutrix eſt Polonia, etiam *Religio.*

Judæis

Judæis plurimis referta. Quin & Mahumetanis nonnullis præbere domicilia fertur.

Politia. Totius Regni Polonici corpus ex Nobilibus, & Ignobilibus constans Ecclesiasticos complectitur, & Seculares, ex quibus Regni Senatus, qui ex omnibus provinciis eligitur, conflatus, ut in magni momenti negotiis Regi præsto sit. Senatorum quadruplicem ordinem enumerat *Starovolscius.*

Senatores.

Ecclesiastici. I. Duo Archiepiscopi Gnesnensis, & Leopolitanus. Quindecim Episcopi: Cracoviensis, Cuaviensis, Vilnensis, Polotiensis, Varmiensis, Præmisliensis, Samogitiensis, Culiniensis, Chelmensis, Kijoviensis, Luceoriensis, Camenecientis, Vendensis, & Smolenskiensis.

Seculares. Palatini. II. Triginta quatuor Waiwodæ sive Palatini: Cracoviensis, Posnaniensis, Vilnensis, Sendomiriensis, Calissiensis, Trocensis, Siradiensis, Lanciecensis, Brestensis, Kioviensis, Inoulodisllaviensis, Russiensis, Volhyniensis, Podoiensis, Smolenscensis, Lublinensis, Polocensis, Belcensis, Novogrodensis, Plocensis, Vitebscensis, Massoviensis, Podlachiensis, Ra-

Ravenſis, Culmenſis, Mſciſlavienſis, Marieburgenſis, Braſlavienſis, Pomeranus, Miſcenſis, Vendenſis, Derpatenſis, Parnavienſis, Czernichovienſis, Capitaneus Samogitiæ.

III. Octoginta ſeptem Caſtellani, qui vel Majores ſunt vel Minores Majores: Cracovienſis, qui cunctos Palatinos antecedit, & proximum poſt Epiſcopos locum obtinet: Vilnenſis, Trocenſis, Poſnanienſis, Sendomirienſis, Caliſſienſis, Voinicenſis, Gneſnenſis, Siradienſis, Lencicienſis, Samogitienſis, Breſtenſis, Kiovienſis, Inoladislavienſis, Leopolienſis, Volhinienſis, Camenecenſis, Smolenſcenſis, Lublinenſis, Polocienſis, Belzenſis, Novogrodenſis, Plocenſis, Vitebſcenſis, Cernenſis, Podlachienſis, Ravenſis, Breſcienſis, Culmenſis, Mſciſlavienſis, Elbingenſis, Braſlavienſis, Gedanenſis, Minſcenſis, & Czernichovienſis. Majores hi nuncupantur, quia juxtà cum Epiſcopis, & Palatinis omnibus, etiam maximè arcanis Conſiliis adhibentur. Minores, qui ad Regni conſilia non adhibentur, ſunt: Sandecenſis, Medirecenſis, Viſlicienſis, Biecenſis, Rogoſtrenſis,

Caſtellani. Majores.

Minores.

ſis, Radomienſis, Zavigoſtienſis, Lendenſis, Strementis, Zarnovienſis, Malogoſtenſis, Vielunenſis, Præmiſlienſis, Halicienſis, Sanocenſis, Chelmenſis, Dobrinenſis, Polanecenſis, Præmetenſis, Crivinenſis, Czechovienſis, Naclenſis, Roſpirienſis, Bichovienſis, Bidgoſtienſis, Bræſnienſis, Cruſvicenſis, Oſvecimenſis, Camenecenſis, Spicimirienſis, Inoulodenſis, Covalienſis, Santocenſis, Sochaczovienſis, Varſovienſis, Geſtinienſis, Viſnenſis; Raciocenſis, Sieprcenſis, Viſogrodenſis, Ripinenſis, Zoacrocimenſis, Ciechanovienſis, Livenſis, Sionſcenſis, Lubaczovienſis, Conarienſis, Lencicienſis, Cujavienſis.

Summis Regni muneribus præfecti. IV. Summis totius Regni muneribus præfecti decem: Regni Poloniæ Præfectus ſummus, & primarius; Summus aulæ regiæ Magiſter; Summus Magni Ducatus Lithuaniæ Præfectus; Aulæ ejuſdem Ducatus Magiſter Primarius, Regni Poloniæ Cancellarius Magnus; Ejuſdem Regni Viceecancellarius; Magni Ducatus Lithuaniæ Cancellarius; Ejuſdem Vicecancellarius; Regni Poloniæ Theſaurarius, ſive Quæſtor primarius. Magni Ducatus Lithuaniæ The-

Thesaurarius.

Ex his munera Regni præcipua gerentibus personis Senatus Regni Magnus constat. Senatores quidam centum & quinquaginta numerant, alii plures, alii pauciores. Ad pauciores autem hoc tempore redacti sunt bello præsenti, quod florentissimum hoc Regnum jam oppressit. Authoritatem & potestatem magnam obtinet Episcopus Gnesnensis, ad quem in Ecclesiasticis causis provocare licet. Ab eo datur provocatio ad Papam causarum Ecclesiasticarum judicem summum. Perpetuus est Sedis Apostolicæ Legatus, cui in publicum prodeunti, aut aulam Regiam accedenti à Senatore Regni aliquo crux præfertur, & baculus signum Regiæ authoritatis, qualem summi *Poloniæ* præfecti gerunt. Ipsi in aulam Regiam venienti Rex aliquot passus obviam venit, salutatione suâ consuetâ corpore erecto defungens. Mortui Regis vices gerit, & Senatores ad Comitia convocat, idemque etiam facit si vivus Rex contrà Regni jura & privilegia quid committat, ut *Andreas Maximil. Fredro in gestis populi Poloni*

Episcopus Gnesnensis.

loni sub Rege Henrico Valesio testatur. *Palatini.* Weiwodæ sive Palatini suarum diœcesium Duces sunt, & belli tempore militibus ex provinciis, quibus præsunt, coactis imperant. *Castellani.* Castellani, à Castris aut civitatibus suæ rectioni concreditis appellationem sortiti, Palatinorum sunt quasi Legati, & ductores Nobilium degentium in Palatinatibus suis, in quorum nonnullis quandoque aliquot Castellani repêriuntur. Inter Regni Præfectos primarios decẽ Cancellarius Magnus *Cancellarius Magnus.* summa authoritate pollet. Cancellariorum autem Poloniæ & Lithuaniæ Magnorum alteruter ex Ordine Ecclesiastico adsciscatur necesse est. Anno 1646. Magni Cancellarii Poloniæ munus summâ laude gessit Dominus *Osselinsky* vir magnæ authoritatis & prudentiæ. Ex dictis Senatoribus nonnunquã Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, & Castellanorum præcipui, ceteris exclusis, ad arcana consilia vocantur, si res peragenda arctius silentium postulaverit. Senatui Magno in Comitiis publicis adjungi solent Nuntii terrestres, seu *Nuncii municipales, Landtbotten.* municipales (Landbotten) ex Nobilium Ordine in singulis Provinciis,

aut

aut Palatinatibus electione libera designati, qui eâ de causâ Comitiis intersunt, ut quasi Tribuni jura & privilegia Regni & Populi tueantur, cum Senatoribus leges ferant, & Senatus ac Regis authoritati modum excedenti frænum injiciant, ut *Starovolscius*, *& alii* tradunt. Potestas hæc Democratica initium sumpsit anno 1468. de qua *Cromerus lib.* 27. *rer. Polon. & Mullerus lit. F. ij.* legi possunt. In Senatu dicto locum sibi & suffragium arrogantes Borussiæ & Churlandiæ Duces, ut & Walachiæ Principes, quod Regni membra haud minima essent, aliquoties jus illud obtinere tentârunt, sed repulsam tulerunt, pro Vasallis Regni tantum habiti, de quibus *Starovolscius: Vasalli tres præcipui, Dux Prussiæ, Dux Curlandiæ, & Princeps Valachiæ: duo illi hæretici, tertius iste Schismaticus, qui verò jam potius Turcam supremum suum Dominum agnoscit & Polonum tantum veneratur, & velut potenti vicino, statis temporibus, honoraria mittit.* Comitiis igitur Polonorum publicis semper exclusi fuêre. In Comitiis dicti senatores cum Nunciis Municipalibus

Senatoribus. *Vasalli Poloniæ.* *Comitia.*

palibus loca, & suffragia sua habent, & cum Rege de rebus Regnum universum concernentibus consultant, & ea decernunt, quæ Regno commoda, & utilia fore confidunt. Comitia verò ipsa plærunque Warsoviæ in Masovia habentur, quia civitas illa ferè in medio regno situm suum habet. Tanta verò hominum multitudo eò confluere solet, ut locum in ipsâ urbe non habentes in campis tentoria figere cogantur.

Minorum munerum in regno administri.

Præter Senatores & summorum in Regno munerum curatores dictos, plures sunt alii administri minorum munerum, qui in senatum & comitia non admittuntur. Militiæ duo sunt præfecti, alter supremus, alter huic adjunctus ut Legatus. & Vicepræfectus. Supremi Militiæ Gubernatoris munere multis annis functus est *Stanislaus Konietz Polsky*, qui anni 1646. mense Martio ex hac vita excessit. Plærumque autem Ministri cæteri triplicis censentur esse generis. Quidam enim totius Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithuaniæ Officiales nominantur. Tales sunt; summi militiæ præfecti, referendarii, pincernæ, dapiferi, signiferi, quæstores,

Triplices.

Totius Regni.

ſtores, venationum curatores, ſtabulorum magiſtri, & ſimiles. Alii in Aulâ Regiâ functiones ſuas obeunt; ut ſummus Camerarius, ſtabuli præfectus primarius, & ſecundarius, Culinæ, curruum, & Venationis adminiſtri, Secretarii, &c. Cæteri in provinciis & civitatibus ſua munera gerunt; quales ſunt civitatum Gubernatores, qui Polonis Capitanei, Iudices, Enſiferi, Quæſtores, Notarii plærunque homines indocti, & multi alii, qui Regionis Officiales nuncupantur. Suos miniſtros & Regina habet, quos Rex, quàm diu vivit, alere ſolet, poſt ipſius verò mortem Regina ipſa ſumptibus ex bonis ſuis uſufructuariis depromptis alit. De Regni Miniſtris *M. Sebaſtianus Schrœterus in hiſtoricâ totius terrarum Orbis deſcriptione Tom. 1. cap. 11. p. 809. hæc pauca breviter tradit. Palatini ſeu VVeiwodæ, Duces copiarum, ſuæ quiſque Satrapiæ, in expeditionibus bellicis, & in pace conventuum, & judiciorum Nobilitatis Præſides, & Iudæorum Patroni, ac Iudices exiſtunt. Caſtellani quaſi Legati ſunt Palatinorum, Ductoreſque ac Præſides Nobilitatis,* *ſub*

Aulæ Regiæ.

Provinciæ cujuſque.

ſub ſuo quiſque. Palatino in ſuo quiſque territorio, ubi nullam alioqui juriſdictionem, dominium, aut curationem, præter hanc bellicam legationem habet, Capitanei verò ſunt arcium, oppidorum, ac redituum Regiorum, *& cuſtodes pacis & tranquillitatis publicæ, in ſuâ quiſque Præfecturâ, latrociniorum, furtorum, aliorumque ſcelerum vindices, & rerum judicatarum executores. Ideoque juriſdictionem, & coërcitionem ampliſſimam habent. Horum vices gerunt Vicecapitanei, Burggravii vulgo dicti, & judices caſtrenſes, qui ſextâ quâque ſeptimanâ, de certis cauſis criminalibus, & civilibus etiam adverſus Nobiles, qui prædia nulla habent, jus dicunt.*

Magiſtratus in civitatibus & pagis. Tandem in civitatibus, pagis, & vicis ſunt Magiſtratus, & Iudicia Eccleſiaſtica, & Politica, inter quæ Cracovienſe primas tenet. Ante ſæcula ſuperiora à Judiciis Polonicis, ad Hallenſe aut Magdenburgenſe Dicaſterium in Imperio Romano cauſas provocando transferre & ultimæ Germanorum deciſioni ſubjiciendi mos erat. Sed

Caſi-

Casimirus Magnus Poloniæ Rex morem istum anno 1356. abrogavit, & Tribunalis Polonici sedem in arce Cracoviensi locavit, omnesque causas imposterum appellatione transferendas eò amandavit, ultima tamen provocatione aut tribunali Regio subjiciendas, aut Commissariis, aut ex civitatibus eum in finem lectis judicibus. Tribunal hoc Juris supremi Magdeburgici Judicium nuncupatur, à quo ad sex civitatum Cracoviæ, Sandeciæ, Bochnæ, Veliciæ, Casimiriæ, & Ilcussi, in Minore Polonia sitarum, sed ad nullum aliud tribunal appellatio dari consuevit; in iis nempe causis & litibus, quæ Regni civitates, vicos & pagos concernunt. Exempla & præjudicia hîc ut plurimum locum habent, ut & Juramenta, & Ministri regionum, qui Landtdiener, dicuntur.

Tribunal Cracoviense.

Regnum hoc aliquando subditum fuisse Romano Imperio, ac tributum pependisse plures Scriptorum Germanicorum asserere audent, inprimis autem *Melchior Goldastus Haiminsfeldius lib. 6. de Bohemia regno cap.* 10. qui *Poloniæ regnum Imperio feu-*

An Polonia Imperio Romano olim subdita fuerit.

data-

datarium, *& clientelare* appellat, & expressis his verbis utitur: *Regnum Poloniæ fuit successivum & hæreditarium in* Regiis *familiis Lechiâ, Piastiâ, & Iagelloniâ usque ad Sigismundum Augustum regem postremum ex Iagelloniâ familiâ.* Negant tamen hoc Scriptores Polonici, & Regnum Poloniæ jus electionis habere contendunt. De Regis potestate limitatâ, de Regiâ Capitulatione, coronatione, Regni reditibus, & expensis, belli gerendi constitutionibus, aliisque rebus pluribus consulantur *Cromerus*, *Neugebanerus*, *Mullerus*, *& alii*, qui prolixâ commemoratione cuncta illa expediunt. Hæreditariam successionem vehementer quoque oppugnat *Andreas de Pilca Corycinius*, *Vislicensis Castellanus in Perspectivâ suâ Politicâ*, ubi docet, quantum *Lechi* stemma detrimenti Regno Poloniæ attulerit centum & quinquaginta annis, quibus hæreditaria successione Regni administrationem obtinuit. Quantum item obfuerit Aristocratica rectio duodecim Palatinorum, ibidem demonstrat.

Status Statum Regni quidam ex Monarchico,

chico, & Ariſtocratico temperatum judicat. Sed ſi ea quæ hactenus ex Autoribus, & experientiâ ipsâ attulimus probè examinaverit, minimè hallucinabitur, ſi ex tribus mixtum aſſeruerit. Rex Monarcha eſt, ſed admodum limitatus, qui beneficia conferendo Nobiles ſuos demereri poteſt, vexare non poteſt. Senatus eſt Ariſtocraticus, aut Ariſtocraticum quid habet. Nuncii Municipales in Comitiis, Regis & Senatus poteſtatem nimiam cohibentes, Democratiæ populari patrocinantur. *Regni qualit.*

In Regis electione demortui filiorum, ſiqui ſuperſtites, ratio habetur, nec facilè ii prætereuntur: Vivente tamen patre nunquam ſucceſſores futuri conſtituuntur. Si Patris in Regno ſucceſſor minorennis fuerit, Curatores vel Procurator ipſi adjunguntur uſque ad decimum quintum ætatis annum, ad quem poſtquam pervenit, tutelâ liberatus ipſe Regni adminiſtrationem aggreditur. *Cromerus lib.* 21. *fol.*464. Rege ſine filiis decedente, extraneum Regem creare malunt, quàm ex Nobilitate indigenam aliquem, quod certis rationibus adducti faciunt, licet Indigenas in rebus Patriis majore co- *Regis electio.*

D gnitio-

gnitione præditos esse, & Patriam ipsam arctiore amore quàm peregrinos complecti sciant. Intereà dum Regnum Rege orbum est, Archiepiscopus Gnesnensis ejus vices gerit, ut suprà diximus. Muneribus tamen Regni vacuis novos ministros præficere ipsi non licet, cum hoc ad solum Regem pertineat. Consuetudinem porrò hanc observant Poloni, ut prius Cracoviæ solennes mortui Regis exequias non celebrent, quàm Rex novus creatus sit. Post ejus electionem defunctus sepelitur, & electus sequente exequias celebratas die Coronationis actu inauguratur. Appetente ad electionem destinato tempore toti Nobilitati interesse actui illi licet, quandoquidem cum electione longè aliter comparatum est, quam cum Comitiis, ad quæ ex Nobilitate delectorum qui Nuncii Municipales vocantur, numerus aliquis ablegatur. In Electione & civitates, Cracovia scilicet, Vilna, & Dantiscum suffragia ferendi potestatem habent. Totus suffragia ferentium cœtus ità dividitur, ut quisque, etiam ipsi Senatores Regni, ad suum Palatinum se conferant, & hac ratione secun-

Eligendi modus.

ſecundum ordinem Palatinatuum ſuffragia ferantur. Archiepiſcopus ſolus in loco ſuo manet, utpote qui omnia ſuffragia concludens ſuam mentem aperit, ac Regem proclamat, poſtquam à Primario cujuſque Palatinatus Senatore ſuffragia ab omnibus lata ipſi indicata fuerint, & omnes Palatinatus conjunctim de ſuffragiis latis ſermones contulerint. His peractis Novi Regis Legato ſui Domini nomine jusjurandum flexis genibus eſt præſtandum, quo Dominum ſuum conditionibus latis & conſtitutis, quas Cancellarii Poloniæ & Lithuaniæ Magni prælegere ipſi ſolent, ſtatutum eſſe promittere debet. Poſt jusjurandum præſtitum iterata proclamatione, qui electus eſt, Rex proclamatur. Si in loco præſens fuerit, à Senatoribus & Nobilitate adductus in templum deducitur, ubi Archiepiſcopus miſſam celebrat, & poſt miſſam celebratam Rex ad altare accedens flexis genibus eodem ſacramento quod Legato ſuo prælectum eſt, Ordinibus Regni ſe obligat, utroque Cancellario dicto voce clara præeunte, quorum verba pronunciando rex ſequitur. Intereà dum ſo-

lennis hic actus celebratur, Mareschalli, sive summi Aularum Præfecti sceptra inversa tenent, eò quod Regi corona nondum imposita est; ob quam causam etiam ipsi Regi neminem gratiosâ muneris alicujus collatione honorare, nec Regio Sigillo uti, aut Regio suo munere fungi licet. Nec Cancellariis ipsis Sigillum Regium usurpare integrum est, qui Regis demortui sigilla, cum exequiæ ipsius celebrantur, frangunt, & à novo Rege coronato nova sigilla accipiunt. Literæ interim ad alios, inprimis, quæ ad extraneos Principes dantur, titulo & nomine Regis designati scribuntur, ac ejusdem sigillo, quo ante electionem usus est, obsignantur. Cum *Vladislaus* Princeps Novembri mense anni 1632. Warsoviæ Rex eligeretur, sequente 33. demortua Regis *Sigismundi*, & *Constantiæ* posterioris uxoris corpora inde Cracoviam deducta, ibidemque terræ mandata sunt: Rex verò *Vladislaus* in arcis templo solenni coronationis celebratione inauguratus est. Post jusjurandum ab Ordinibus Regi præstitum, etiam Regis fratres fidelitatis & obedientiæ debitæ solenni sacramento seipsi

ipsi obligârunt, quo devincti tenebantur, quamdiu bona in Regno possidebant, aut aliud quid habebant, cujus nomine Regi & Regno obstricti erant. Ab eodem jurejurando tamen liber erat *Carolus Ferdinandus* Uratislaviæ in Silesia Episcopus, cui nihil erat in Regno, cujus nomine eidem devinctus fuisset.

Regis Sigismundi Augusti electio.

Cum post Regis *Sigismundi Augusti* ex hâc vitâ discessum Novi Regis electio instaret, Russiæ & Podoliæ Palatini, & Castellani cum totâ Nobilitate Roxolanâ Cliniani conventum egerunt. Alii quoque in suis provinciis contrà consuetudinem receptam conventus celebrarunt, tandem tamen omnes Warsoviam confluentes frequentiâ & multitudine hominum tantâ, ut, cum civitas tam incredibili numero recipiendo par non esset, in aprico campo tentoria sua erigere, ac more usitato electionem instituere coacti fuerint. Quo tempore Regni Senatores, & Archiepiscopus Gnesnensis, Prorex causâ authoritatis medium in castris illis locum tentoriis suis occupaverant. Leges, quæ Novo Regi jurejurando confirmandæ proponi consueverunt,

enumerat *Andreas Maximil. Fredro pag. 80. & seqq. gest. Populi Poloni sub Henrico Valesio.* Regem coronandi munus ArchiepiscopoGnesnensi incumbit; Cum *Henricus Valesius* clàm regnum deseruisset, & Polonorum discordium pars Imperatori *Maximiliano*, pars *Stephano Battorio*, Transilvaniæ Palatino Regni administrationem obtulissent, hîc illum antevertens Cracoviæ ab Episcopo Wladislaviensi coronatus est, quia Archiepiscopus Gnesnensis cum iis erat, qui Cæsarem elegerant. Cracovia locus est ad Regis, & Reginæ coronationem destinatus, licet tamen nonnunquam præteriri soleat. Sic *Cæcilia Renata* Regis *Uladislai* IV. prior conjux Warsoviæ, & *Uladislaus Jagellonis* Regis filius Posoniæ coronati sunt. Sed *Helenæ Alexandri* Regis uxori, & *Johannis* Moscoviæ Ducis filiæ, quia Græcæ Religioni addicta fuit, corona non fuit imposita. Imò reges defunctos antè coronationem sepeliendi consuetudo adeò strictè quoque non observatur. Nam Rex *Casimirus M.* anno 1371. post Coronationem novi Regis, sumptuosis admodum exequiis terræ mandatus est.

Cracovia coronationis locus.

Rex

Rex diverſis legibus obſtrictus poteſtatem circumſcriptam habet. *Piaſecius Epiſcopus*, & *Regni Senator* 368. *pag.* ſcribit. Non licere Regi bona Nobilium in Regno emere, aut fiſco adjudicata ſibi reſervare, quod & de militaribus, aut bello acquiſitis intelligendum eſt. Eorundem bonorum emptio Principibus Regiâ ſtirpe prognatis etiam non conceſſa eſt, ità ut ipſis etiam proximas bonis ſuis arces & munitiones ære ſuo comparare integrum non ſit. Sic 382. *pag.* Regem munera & bona Regii juris filiis ſuis, aut uxori ſuæ ſine Ordinum Regni permiſſione tribuere poſſe negat. Imò inconſulto Senatu Regni cum nullâ fœminâ matrimonium inire ipſi permittitur: Hanc ipſam cauſam prætexuit Rex *Uladiſlaus* excuſans ſe Regi Angliæ, quod Sororis ſuæ, & Electoris Palatini filiam uxorem ducere non potuiſſet: Quâ de re verba hæc ſunt apud *Piaſecium pag.* 494. Angliæ Rex ægrè fert repulſam filiæ Palatini, licet ſe illi *Uladiſlaus* excuſaſſet, quod iſti, uti à fide Catholicâ multum alienæ Senatus Regni Poloniæ totus Catholicus con- *Regis poteſtas limitata.*

tradixisset, & Rex lege publicâ teneatur, ne accipiat uxorem, nisi consentiente Senatu. Sic *Fredro pag.95. Cum Sigismundus Augustus cum incolâ Faeminâ privatas nuptias egerat, quos motus tunc in Republicâ vidistis?* In Comitiis Rex cum universâ Nobilitate publicâ negotia consiliis communicatis tractat. Quicquid decernitur, ipsius nomine executioni mandatur, & sine ipsius voluntate quicquam statui nec solet, nec potest. Summus est rei militaris Imperator. Judiciorum partem sibi reservat, partem Aulico Dicasterio concedit. Munera tàm Ecclesiastica quàm Politica solus, cui vult, confert, quibus conferendis Episcoporum, & cæterorum Ecclesiasticorum, in quos nihil ipsi juris est, ut & Politicorum favorem & amicitiam sibi conciliat. Ex muneribus dictis sunt & Starostiæ, sive præfecturæ, quarũ reditus ad vitam conceduntur. Siquis mortem obierit, mox alii Rex idem beneficium largiri consuevit. Nobilium commissa Rex cum Regni Senatu judicat, in magni ponderis casibus ipsius potius commissi, quàm multitudinis suffragiorum rationem habens,

In quibus valeat.

habens. Si fortè contingat, ut moderatæ rectionis fines Rex transgrediens contrà leges &, statuta, quibus jurejurando se devinxit, enorme quid committat, tota Nobilitas contra ipsum congregatur, quam congregationem Poloni Rokoss nuncupant. Anno 1606. & 7. totam Nobilitatem Regi, & Senatoribus quibusdam ipsi adhærentibus se opposuisse *Piasecius* refert.

De antiquis harum in hoc Regno regionum gubernatoribus, & rectoribus nihil certi constat.

Principes & Reges Poloniæ.

Lechus est primus, à quo Regni hujus gubernationem historici ordiuntur, eamque referunt ad annum à nato Servatore nostro *Christo* 550. Ejus posteri per 150. annos regno præfuisse dicuntur.

Duodecim Palatini posteris *Lechi* successerunt, quorum administratio admodum brevis fuit.

Cracus circa *Christi* annum 700. à Polonis princeps electus Cracoviam condidisse dicitur.

Lechus II. *Craci* filius natu minor, qui *Cracum* fratrem natu majorem in venatione clàm vitâ spoliavit, & sine liberis diem obiit. A Bo-

hemis quoque Ducem electum fuisse *Dugloßus* & *Vapovius* tradunt.

Venda Craci filia,& *Lechi* II.soror, quæ abhorrens à matrimonio conservandæ virginitatis causâ in Vistulam fluvium se præcipitem dedit, ut Polonorum historici narrant.

Duodecim Palatini vel Waywodæ

Præmislus sive *Lescus* I. circà annum 760.qui sine liberis diem obiisse dicitur.

Lescus II. anno 804. miro casu ad Principatum evectus.

Lescus III. præcedentis filius, anno 810. cui fuerunt filii 21. omnes nothi, præter *Popielum* seniorem cognomento.

Popielus senior Lesci III. filius,a.815.

Popielus II. seu *junior*, *Popieli Senioris* filius, qui anno 823. cum uxore, & duobus filiis *Lecho*, & *Popielo* à muribus devoratus est.

Piastus civis Cruswicensis, apibus alendis, & agris colendis vivens annos novendecim Principatui præfuit, & anno 861. ex hâc vitâ migravit.

Ziemovitus Piasti filius post triginta duorum annorum rectionem anno 892. vitâ functus.

Lescus IV. *Ziemoviti* filius 21. annos

annos Principatui præfuit, ac anno 913. morte abreptus eſt.

Ziemomiſlus Leſci IV. filius 51. annos rectione functus anno 964. exuvias mortales depoſuit.

Mieſlaus, Mieſco, vel Miecziſlaus primus Princeps Poloniæ Chriſtianus, qui annos 35. gubernavit, & anno 999. ex vivis exceſſit.

Hi Poloniæ Principes fuêre: Sequuntur Reges.

I. *Boleſlaus* I. cognomento Chrobri, ſeu acer, *Mieſlai* filius primns Poloniæ rex anno 1001. factus, & anno 1025. mortuus regniclavum tenuit 25. annos.

II. *Miecziſlaus Boleſlai* filius 9. annorum rex anno 1034. ad plures abiit.

III. *Caſimirus* I. prioris filius, cum matre Rixâ regno expulſus, poſtea Monachus factus, ac in Regnum revocatus anno 1058. extremum vitæ ſpiritum reddidit.

IV. *Boleſlaus* II. cognomento Audax *Caſimiri* I. filius anno 1079. Epiſcopum *Staniſlaum*, à quo ſcortationis commiſſæ cauſâ reprehenſus fuerat, Cracoviæ in templo interfecit, ac in Ungariam aufugit. Sibi ipſi

D 6 mor-

mortem anno 1081. conscivisse dicitur. Quidam aliâ ratione finem vitæ ipsum invenisse, nonnulli verò Monachum factum in Carinthia exspirasse perhibent.

Sequentes Principes fuerunt, Poloniâ ad Principatum redeunte.

I. *Uladislaus* cognomento *Hermannus Casimiri*. I. alter filius, & *Boleslai* I. frater, non Regis sed Principis & hæredis Poloniæ titulo utens, ac vitæ hujus statione excedens anno 1102. Postquam 20. annos dignitatem Regiam gessisset.

II. *Boleslaus* III. cognomine *Crivoustus* vel *Distortus* magni animi, & multæ felicitatis Princeps, qui quinquaginta prœliis, ut memoriæ proditum est, semper victor *Henricum* V. Imperatorem a. 1109. in Uratislaviæ urbis viciniâ superavit, & Germanos gravi clade prostravit. Post annorum 36. gubernationem anno 1139. corporeis vinculis solutus est.

III. *Uladislaus* II. *Boleslai* III. filius, *Petro, Dano*, vel *Dunino* Scrinnæ Comiti, quem charissimum habuit, ducissæ impulsu, linguam exscindendam & oculos effodiendos curavit.

vit. Miser hîc oculis & linguâ orbatus quinque annis post Uratislaviæ in Silesiâ vitam miseram finivit. *Uladislaus* cum fratribus suis bella gerens, ac tandem ejectus in Germaniam aufugit, postquam ab anno 1140. usque ad 46. imperaverat.

IV. *Boleslaus* IV. vel *Crispus* fratris loco occupato ab anno 1146. ad annum 74. quo fatis cessit. 27. annos regendo consumpsit.

V. *Miecislaus Senex Uladislai* II. & *Boleslai* IV. Frater, ob potestatis abusum & malam administrationem anno 1146. depositus, 4. tantum annos cum potestate fuit.

VI. *Casimirus* II. præcedentium fratrum natu minimus annos 16. imperavit, & anno 1194. mortem oppetiit.

VII. *Lescus Albus* dicti *Casimiri* filius, cujus impuberis loco rexit patruus *Mieczislaus Senex*, mox tamen sibi perversâ suâ gubernatione novum odium concilians, ideoque depositus, ac tertiâ tandem vice administrationem recuperans. Vitam deposuit anno 1202.

VIII. *Uladislaus Lasconogus Mieczislai senis* filius Anno 1206. *Lesco*

Albo dominatum cessit, tribus quoque vicibus dominatu potitus est, ac anno 1226. à *Suentopelco* Pomeraniæ Duce occisus vitam amisit.

IX. *Boleslaus* IV. cognomento *Pudicus*, *Uladislai Lasconogi* filius anno 1279. sine liberis mortuus, gubernando Principatu 55. annos complevit.

X. *Lescus Niger* Cujaviæ, Lanciciæ, & Siradiæ Ducis *Casimiri* filius *Boleslai* IV. cognatus Germanis solis ob fidelitatem sibi præstitam anno 1285. totam urbem Cracoviam gubernandam commisit, ac anno 1289. vivere desiit. Post obitum ejus *Boleslaus Masoviæ*, post hunc *Henricus* Uratislaviæ Dux, ac tandem *Uladislaus Locticus* dicti *Lesci Nigri* rectionis jus sibi vindicârunt.

Reges, Poloniâ iterum Regni titulo utente.

I. *Premislus*, vel *Premislaus Pramisli* Magnæ Poloniæ Ducis filius, & *Uladislaus Sputatorii* nepos anno 1295 à Polonis Rex constitutus est, postquam hæc regio 215. annis Regibus caruerat. Nullius nisi suâ authoritate Regni nomen in Poloniam ipsum redu-

reduxisse *Cromerus Lib.* 11. *ait* Alii à Papâ dignitatem Regiam recepisse dicunt. Septimo aut Octavo regni sui mense vita orbatus, & quidem, ut nonnulli tradunt, in Bachanalibus trucidatus est.

II. *Uladislaus Locticus* anno 1296. Poloniæ Rex renunciatus, sed triennio aut quadriennio post Dignitate Regiâ iterum exutus est.

III. *Wenceslaus* Bohemiæ Rex, qui prædicti Regis *Præmisli* filiam *Rixam* vel *Elisabetham* uxorem duxerat, Poloniæ quoque Rex electus anno 1300. vitæ stationem reliquit anno 1305. *Uladislaus Locticus* verò ad regnum reversus anno 1333. supremum vitæ diem clausit.

IV. *Casimerus* II. cognomento *Maguus Uladeslai Loctici* filius, multis in Russiam Germanis admissis proprio suo jure uti concessit ità ut magnâ ipsorum frequentiâ confluente multæ urbes ibidem passim surrexerint. Liberis carens anno *Christi* 1370. sui autem regni 37. mortalium cœtui exemptus est.

V. *Ludovicus* Hungariæ Rex, *Elisabethæ* sororis *Casimiri* II. & *Caroli Roberti* Ungariæ Regis filius, anno

anno 1382. fato functus, cum 12. annos Regno præfuisset. Filiæ ipsi duę superstites fuêre : *Maria* major natu *Sigismundo* Hungáriam dotem attulit, posteà Cæsari Romano electo anno 1411. *Hedwigis* minor natu Regnum Poloniæ obtinuit, posteà nupta *Iagelloni* Lithuaniæ Duci Magno, quibus nuptiis Polonia & Lithuania in unum corpus coaluerunt.

V *Uladislaus Iagello* Lithuanus, Rex electus anno 1386. regnavit annos 48, & 3. menses. Nomen *Uladislaus* ipsi impositum est, cum Religionem Christianam amplexus baptizaretur. A pomis adeò abhorruisse ipsum, ut etiam odorem eorum ferre non potuerit, refert *Salomon Neugebaner lib. 5. histor. Polon. pag.* 298.

VI. *Uladislaus* III. *Iagellonis* filius natu major, anno 1434. patri successit, & Rex Ungariæ quoque factus anno 1444. in prœlio cum Turcis ad Varnam vitæ finem invenit, postquam 10. annis Regium in Poloniâ munus gesserat.

VII. *Casimirus* III. *Iagellonis* alter filius, fratris *Uladislai* anno 1447. successor factus, anno 1492. morte extremum diem confecit, ac

45. annos regendo consumpsit. *Elisabetha* Imperatoris *Alberti* II. filia ipsi peperit 1. *Casimirum* cognomento Sanctum, 2. *Wlasla*, vel *Wladislaum* Ungariæ & Bohemiæ Regem, 3. *Iohannem Albertum*, 4. *Alexandrum*, 5. *Sigismundum*, 6. *Fridericum* Cardinalem, & Episcopum Cracoviensem.

VIII. *Iohannes Albertus Casimiri* III. filius anno 1492. electus, & post 9. annorum gubernationem anno 1501. mortuus.

IX. *Alexander* ejusdem *Casimiri* III. filius & *Iohannis Alberti* frater 5. annos gubernavit, & anno 1506. diem obiit.

X. *Sigismundus* I. *Casimiri* III. quoque filius, & priorum duorum frater, qui Regii muneris functionem 41. annos gessit, ac anno 1548. mortem oppetiit. Ætate florentem adeò robustum fuisse tradit *Neugebaner in fine lib.* 7. ut soleas equorum ferreas confringere, funes cannabinos crassos dilacerare, & scorpionem ferreum manu tendere potuerit. Ad 81. ætatis annum pervenit. Mater ipsius *Elisabetha* Cæsaris filia, & neptis, Regis soror, & uxor,

Magnæ & memorabilis dignitatis fœmina.

uxor, quatuor Regum mater, & duorum Regum avia fuit, quod profectò memorabile & notatu dignum. *Sigismundo* autem huic filiæ erant tres. *Catharina Iohanni* Sueciæ regi, *Anna Stephano Bathorio* Poloniæ regi, & *Elisabetha* principi *Iohanni* qui Ungariæ Regis titulo utebatur, nupta.

XI. *Sigismundus* aliàs *Sigismundus Augustus Sigismundi* I. filius 25. annos regno præfuit. Uxores duxerat *Elizabetham* Cæsaris *Ferdinandi* I. filiam, deinde *Barbaram Radziviliam* ex Lithuaniâ, ac tandem *Catharinam* ejusdem Cæsaris filiam, & primæ suæ uxoris germanam sororem, quæ postrema ob vulgo ignotas causas Imperatori *Maximiliano* II. fratri remissa Lintzii vel Lentiæ in Austria anno 1572. vitâ defúncta est. Ejusdem anni mense Iulio *Sigimundus* II. maritus ejus Knisini ex vitâ excessit & *Iagellonum* Lithuaniæ Ducum prosapiam Masculinam finivit. Quamvis autem ex antiquo *Piasti* stemmate regio in Silesiâ Duces Lignicenses, Brigenses ac Teschenses adhuc superstites essent, Poloni tamen peregrino & extrâneo Regni curam commitere maluc-

maluerunt. *Sigiſmundi* autem & Epiſcoporum ejuſdem temporis conniventiæ & negligentiæ culpam imputat *Piaſecius p.* 41. quod tot in Poloniam hæreſes Germanorum operâ ſe inſinuaverint. *Diverſitatis Religionum in Polonia origo.*

XII. *Henricus Andegavenſis* Dux Galliæ Regis *Caroli IX.* frater, anno 1574. publicâ inauguratione Rex Poloniç coronatus, qui ex Gallia Nanceium, Tabernas Alſatiæ, Heidelbergam, Moguntiam, Francofurtum ad Mœnum, Fuldam, Vacham, Eiſenacum & Torgaviam profectus, & per Luſatiam Inferiorem itinere facto Francofurtum petens inde Poſoniam, & Cracoviam venit. Inter Legatos ad ipſum in Galliam miſſos erant *Ioannes à Folſtein Herbort* Caſtellanus Sanocenſis, & *Ioannes Zamoſcius* tunc temporis Belſenſis Capitaneus, aut Gubernator. Lipſiam venientes *Auguſtus* Saxoniæ Dux ipſos remoratus eſt, actioni ſuæ hanc excuſationem prætexens, ſe ipſis tranſitum concedere non audere, prius quam ſibi de Cæſaris, & Principum Imperii voluntate & arbitrio certi quid conſtaret. Sed dicti *Folſtien Herbort* ad Saxoniæ Electorem *Auguſtum* miſſi ac iterum dimiſſi facundia tantum

Henrici regis iter in Poloniam.

Legati Polonorum Lipſiæ detenti.

tantum potuit, ut oratione ipsius motus, Legatis liberæ profectionis copiam dederit. Cum Parisiis discessum est, Regi futuro indicabatur, ipsi etiam eos, qui Catholicę Religioni addicti non essent, protegendos fore, cui tamen propositioni se Catholici Legati opposuerunt, tandem tamen eâ conditione assentientes, ne lex ea Catholico Romanæ fidei incommodo futura esset. Ideò *Joannes Zborovius Odolanoviensis Capitaneus*, qui in numero Legatorum erat Religionem tamen Catholicam non professus, Regem his verbis alloquebatur: Hoc dico, Serenissime Rex, nisi tui Legati, (nimirum ad Polonos, inter quos *Monlaceius* primas tenebat) has conditiones religionum diversitatem concernentes, ut & cætera omnia, nomine tuo probassent, Tu, si nos contradixissemus, Rex eligi non potuisses: Imò si jam cuncta non probaveris, etiam Rex Poloniæ non eris. *Andr. Maximil. Fredro pag.* 117. Rex autem *Henricus*, ut & sequentes ipsum omnes cæteri Reges, quod *Poloniæ defensæ Author contrà Barclaium pag.* 114. testatur, jurejurando præstito cujuscunque religionis addi-

addictorum defensioni se obstrinxêre, se in nullum, quacunque etiam ratione fieri possit, religionis causa animadversuros promittentes, 24. Januarii anni 1574. Poloniæ majoris fines attigit, unde Cracoviam solenni pompa deductus est, ut Regis defuncti exequiis interesset & coronaretur. Posteà rumor de morte fratris Galliæ Regis, qui sine liberis decesserat, percrebuit, de quo certior redditus literas ad Regni Senatores datas post se reliquit, ac 18. Julii, quintoque post coronationem mense clam nocturno tempore Cracovia discessit, Cracoviâ Viennam, & Venetias tendens, unde per Pedemontium in Galliam reversus est. Discessu hoc per Poloniam divulgato, cum Rex, ut in Poloniam rediret, frustrà rogaretur, Regni Ordines ad alîus Regis electionem se contulerunt, in partes tamen duas divisi, quidam enim suffragiis suis Cæsari *Maximiliano* II. Regnum obtulerunt, cæteri *Stephanum Bathorium* Ungarum Regiæ functioni præfecerunt.

Henricus rex clam ex Polonia discedit.

Duo reges electi.

XIII. *Stephanus Bathorius*, Transilvaniæ Princeps, *Stephani Battor à Somlio* Transilvaniæ Weiwodæ seu Pala-

Palatini, & Annæ Telegdi filiæ filius, qui favore militum, quibus frater ejus *Christophorus Battor* præpositus erat, post *Johannis Sigismundi* filii, Ungariæ Regis *Joannis* I. & Isabellæ Polonæ, obitum 21. Maji anno 1571. Transilvaniæ Princeps, & *Samuelis Sborowskii* ex Poloniâ proscripti, & tunc temporis in Transilvaniâ commorantis adjumento is. Decembris, anno 1575. Poloniæ Rex electus est. Electione intellectâ non diu cessans Imperatorem diutius cunctantem prævenit, ac Cracoviæ anno 1576. coronatus est. Mox post coronationem arcem Landis coronam Landtscroon, Cæsaris Maximiliani præsidio munitam occupavit, ac Cæsarianis partibus passim profligatis, omnes Cæsaris fautores antè anni 1576. exitum eò adegit, ut tàm Magnates Poloni, quàm ipse Archiepiscopus Gnesnensis, & cæteri, qui ferè omnes, præter unum Wladislaviensem Episcopum, Cæsari fuerant addicti, deserto Cæsare, ipsi reconciliarentur. Diuturniore tamen oppositione restiterunt *Stanislaus Czarncovius*, & Dantiscani, tandem tamen etiam se submittere coacti, adeò ut anno

Bathorius Cæsarem prævenit.

1577. o-

1577. omnia ad tranquillitatem in toto Regno composita fuerint. Anno 1579. Rex *Stephanus* Vilnâ expeditionem bellicam movens Russos, sive Moscovitas bello aggressus est. Hi enim de Lithuaniâ & Kyovia Smolenskum, & Severiam decerpserant, ac *Sigismundo Augusto* regnante Polotiam urbē cum toto tractu circumjacente Polonis eripuerant. In eâ urbe, quæ conditionibus pactis sese dedidit, Rex monasterium Iesuiticum erexit, totumque tractum 17. annorum intervallo Moscovitarum jugo pressum recuperavit. Sequente anno 1580. Moscoviticam urbem grandem Wielkoluki obsedit, ac cum arce ignis adjumento ad deditionem compulit, licet Moscovitæ locum animosè & fortiter defenderint, ut plurimum ad munitorum locorum defensiones longè aptiores, quam ad prœlia in aperto campo committenda, in quibus nulli sunt. Interim cæteri ipsius Duces urbeculæ & arcis Wielisæ ad Dunam fluvium sitæ, ut & alterius Uswiatæ cum arce, deditione potiti sunt. Magnus verò Regni Cancellarius *Zamoscius* situ validissimam arcem Nevelam, ut & alteram Zabolociam *Bellum Moscoviticum.*

lociam in potestatem suam redegit. In tertiâ expeditione anno 1582. susceptâ Ostroviam Poloni Moscovitis eripuerunt, & Plescoviam obsidione cinxerunt.. Sed *Antonius Possevinus* à Papâ *Gregorio* XIII. missus Regem *Stephanum* & Moscovitas, pace inita, ad concordiam reduxit. Anno 1584. supradictus *Samuel Zborowiski* vel *Zborovius*, qui Regi in acquirendo regno opem haud exiguam tulit, ob cædem antehac perpetratam, & novas seditiones, quas contrà Regem, & regnum moliebatur, à *Zamoscio* captus, & Regis jussu 16. Maii Cracoviæ capite plexus est. Calamitatis particeps fuit frater *Georgius Zborowski* in publicis Comitiis Warsoviæ capitis proscriptione damnatus. Actiones hæ in odium haud parvum Regem adduxerunt. Accessit & supplicium *Iwani Podkowæ* Moldavi, cujus jussu Regis Leopoli capite plexi mortem nemo ferè fuit, qui non ægerrimè ferret. Haud parum quoque factum hoc Regis famam apud exteros celeberrimam minuit, ut *Joan. Demetr. Sulikovius Archiepiscopus Leopolitanus in commentario rer. Polon. pag.* 105. refert: ubi *Podkowam* illum, ait,

Samuel Zborowski Cracoviæ capite plexus.

& Podkôwa Leopoli.

ait, tam robusto corpore fuisse, ut equorum soleas ferreas digitis confringere & comminuere potuerit. Idem *Sulikovius*, tunc temporis Secretarius Regius, unus erat ex Polonorum Legatis ad *Maximilianum* Cæsarem, qui in Bavarico quodam pago, 3. milliaribus Ratisbonâ distante, detenti, & Lintiam in Austriam deducti fuerunt. Occasio id faciendi inde profecta, quod *Ernestus Weyher* Cæsareanum Legatum *Henricum Kurtzbachium*, qui in Borussiam à Cæsare ablegatus fuerat, captivum factum & spoliatum adeò graviter vulneraverat, ut de vitâ periclitatus sit. *Kurtzbachio* verò, qui valetudine pristinâ recuperatâ mortis periculum evaserat, à Rege *Stephano* libertati restituto, dicti Legati à *Rudolpho* Cæsare (*Maximilianus* intereà Ratisbonæ à mortalibus morte segregatus erat) Lintiâ quoque dimissi sunt, ut ipse *Solikovius*, aut *Salikovius pag.* 38. *seq.* narrat. Anno 1586. 13. Decembris Rex *Stephanus inopinato Epilepsiæ morbo*, *imprudentiâ Medici neglecto*, (*Piasecii* sunt verba *pag.* 54.) Grodnæ paucorum dierum spatio abreptus, exequiis, quas communibus

Legati Polonorum in Bavariâ detenti.

Stephani Regis obitus.

Regni ſumptibus Ordines celebrarunt, magnificis Cracoviæ ſepultus eſt. Honos hic haberi iis ſolis Regibus ſolet, qui de totius Regni ſalute inſignibus ſuis beneficiis optimè meriti ſunt. Alii verò ſuis propriis impenſis ſepeliantur oportet. Annis 10. quibus Regni Poloniæ clavum tenuit, laudabili ſuâ gubernatione haud exiguam ſibi famam comparavit, gravia bella geſſit, & ſeveriore diſciplinâ Polonos coërcuit, inprimis verò nobiles, qui nimiâ ſuarum immunitatum indulgentiâ freti quandoque exorbitare ſolebant. Supplicio capitali afficiendum curavit Caſtellanum quendam haud exiguæ authoritatis virum, qui nobilis cujuſdam à ſe interfecti, & combuſti cineres furfuribus commiſcuerat, & porcis comedendos objecerat. Pari ratione capitis ſupplicio affici juſſit Polonum quendam antè hoſpitium in quod Moſcovitæ diverterant, eò quod Moſcovitici Legati miniſtro cuidam inter edendum panis arripiendi gratiâ manum extendenti digitos cultro petulanter, & de induſtriâ læſerat. *Chytræus in fine lib. 25. Saxon.* Ut primum in regnum venit, *Annam* Regis *Sigiſmundi Auguſti* junio-

juniorem sororem sibi matrimonio junxit, ex quâ nullos liberos suscepit, ità sine prole superstite ex hâc vitâ migrans, & Polonos electione novâ novis curis intricatos relinquens.

XIV. *Sigismundus* III. *Johannis* Sueciæ Regis, & *Catharinæ Sigismundi Augusti* Regis Poloniæ sororis natu majoris filius natu maximus, anno 1566. in lucem editus. Post Regis *Stephani* obitum Gnesnensis Episcopus Ordines ad Comitia Warsoviam convocaverat, diem Mensis Junii 30. anno 1587. ad solennem conventum constituens. Maxima Senatorum & Nobilium Pars suffragiis suis *Sigismundum* nominatum ad Regiam potestatem promoverunt: Goreani, & Zboroviani cum *Annibale Capuane*, Nuncio Apostolico, qui hæreticis, ut *Piasecius* eos nuncupat, addictus erat, *Maximilianum* Austriæ Archiducem Imperatoris *Rudolphi* II. fratrem Poloniæ Regem creaverant. Hic cum exercitu in Poloniam irruptione facta Cracoviam obsidione circundedit, & à *Zamoscio* Cancellario Poloniæ Magno inter Pramnickum pagum, & Biskuptum Cracoviæ suburbium magná clade

Iterum duo Reges electi.

Maximilianus à Polonis fusus.

affectus & prostratus, obsidione solutâ Czenstochowam se recepit. *Sigismundus* post discessum ex Sueciâ Kal. Decembris Cracoviam venit, ac 27. Decembris ejusdem anni Rex coronatus Regni possessionem sibi vendicavit. *Zamoyscius* Cancellarius 15. Januarii anno 88. cum exercitu Polonico Vielunię *Maximilianum* Archiducem cum suis copiis deprehendit, qui subitum & inopinatum adventum ut declinaret, & paratior ad pugnam esset, Silesiam repetiit. Ac cum & copiis, & tormentorum bellicorum majorum numero Polonis superior esset, certissimam victoriam sibi pollicens insequentem hostem, cui admodum angustus, & grandibus ac limosis paludibus undique stipatus agger vix duos aut tres equites junctos recipiens transeundus erat, aditu non prohibuit, qui Byczynam, Pitschen, quod est Silesiæ oppidulum, penetrans 25. Januarii *Maximiliani* Exercitum prœlio aggressus est, ac, Hungaris pugnare detrectantibus, in fugam conjecit. Archidux ipse cum nonnullis Magnatibus Poloniæ, fautoribus suis, in oppidulum evasit, & cum Polonis dictis deditione captivus factus,

Altera vice fusus, & captus.

factus, à *Zamoſcio* Craſnoſtaviam deductus, & in arce cuſtodiâ arctâ ſeptus eſt: Magnificè tamen habitus, & à Cancellario Zamoſcii in propriâ ſuâ urbe habitante lautis & opiparis conviviis pluribus exceptus, adeò ut etiam ab ipſo ad Juſtrici patris munus obeundum invitaretur, cum *Caſius* filius ipſi ex *Griſelide Batoreâ* fratris *Regis Stephani* filiâ natus ſacro baptiſmatis fonte initiandus eſſet. Quin ipſe Rex *Sigiſmundus* ipſum Craſnoſtaviæ viſitavit, & amico ſuo alloquio dignatus eſt, ac tandem *Rudolpho* Cæſare intercedente libertati priſtinæ reſtituit. *Ac tandem libertati priſtinæ reſtitutus.* Anno 1592. ad finem properante *Iohannes* Sueciæ rex, & *Sigiſmundi* pater fatis conceſſit. Filius veniâ ægrè à Polonis impetrata, anno 1593. in Sueciam, hæreditario jure jam ad ſe pertinens regnum, profectus, poſtquam anno 1594. ab *Abrahamo Andreæ* Archiepiſcopo Lutherano Upſaliæ coronationis pompâ ſolenni inauguratus eſſet, Cracoviam eodem anno rediit. *Sigiſmundi iter in Sueciam prius.* Anno 1598. pridie Kal. Februarii ex hac vita abiit *Anna* Poloniæ & Sueciæ regina, poſt cujus obitum Rex *Sigiſmundus* alterum in Sueciam ſuſcepit iter, ac Sue- *Poſterius.*

affectus & proſtratus, obſidione ſolutâ Czenſtochowam ſe recepit. *Sigiſmundus* poſt diſceſſum ex Succiâ Kal. Decembris Cracoviam venit, ac 27. Decembris ejuſdem anni Rex coronatus Regni poſſeſſionem ſibi vendicavit. *Zamoyſcius* Cancellarius 15. Januarii anno 88. cum exercitu Polonico Vielunię *Maximilianum* Archiducem cum ſuis copiis deprehendit, qui ſubitum & inopinatum adventum ut declinaret, & paratior ad pugnam eſſet, Sileſiam repetiit. Ac cum & copiis, & tormentorum bellicorum majorum numero Polonis ſuperior eſſet, certiſſimam victoriam ſibi pollicens inſequentem hoſtem, cui admodum anguſtus, & grandibus ac limoſis paludibus undique ſtipatus agger vix duos aut tres equites junctos recipiens tranſeundus erat, aditu non prohibuit, qui Byczynam, Pitſchen, quod eſt Sileſiæ oppidulum, penetrans 25. Januarii *Maximiliani* Exercitum prœlio aggreſſus eſt, ac, Hungaris pugnare detrectantibus, in fugam conjecit. Archidux ipſe cum nonnullis Magnatibus Poloniæ, fautoribus ſuis, in oppidulum evaſit, & cum Polonis dictis deditione captivus factus,

Altera vice fuſus, & captus.

factus, à *Zamoscio* Crasnostaviam deductus, & in arce custodiâ arctâ septus est: Magnificè tamen habitus, & à Cancellario Zamoscii in propriâ suâ urbe habitante lautis & opiparis conviviis pluribus exceptus, adeò ut etiam ab ipso ad Justrici patris munus obeundum invitaretur, cum *Cæsius* filius ipsi ex *Griselide Batoreâ* fratris *Regis Stephani* filiâ natus sacro baptismatis fonte initiandus esset. Quin ipse Rex *Sigismundus* ipsum Crasnostaviæ visitavit, & amico suo alloquio dignatus est, ac tandem *Rudolpho* Cæsare intercedente libertati pristinæ restituit. Anno 1592. ad finem properante *Iohannes* Succiæ rex, & *Sigismundi* pater fatis concessit. Filius veniâ ægrè à Polonis impetrata, anno 1593. in Sueciam, hæreditario jure jam ad se pertinens regnum, profectus, postquam anno 1594. ab *Abrahamo Andreæ* Archiepiscopo Lutherano Upsaliæ coronationis pompâ solenni inauguratus esset, Cracoviam eodem anno rediit. Anno 1598. pridie Kal. Februarii ex hac vita abiit *Anna* Poloniæ & Sueciæ regina, post cujus obitum Rex *Sigismundus* alterum in Sueciam suscepit iter, ac Sue-

Ac tandem libertati pristinæ restitutus.

Sigismundi iter in Sueciam prius.

Posterius.

cis intereà ab ipso deficientibus Calmariâ cum sorore sua *Annâ* circà finem Octobris discedens, & Dantiscum reversus ex eo tempore Succiam sibi ereptam posteà nunquam ingressus est. Anno 1600. Poloni cum *Michaële* Moldaviæ Weywoda bellum felici successu gesserunt. Anno 1601. Bellum Polonorum, & Suecorum in Livoniâ initium sumpsit, quod sequentium annorum decursu gestum. Anno 1606. orta est seditio Rokossianorum, seu Nobilium se Regi opponentium, quibus tamen Rex superior factus est. Anno 1610. Moscowitæ *Basilium Suyski* Magnum Ducem suum Polonis tradiderunt, ac in ejus locum *Sigismundi* filium *Vladislaum* substituerunt, quem tamen Pater in Moscoviam mittere recusavit. Hinc Moscowitæ suâ naturâ auimi abjecti homines, ac eâ de causâ eò crudeliores, à Polonis iterum desciverunt. Poloni Smolenskum obsidione aggressi sunt. Alter *Demetrius* qui verum *Demetrium* à Moscowitis quidem læsum, sed tamen vivum periculo ereptum, professus fuerat, à Tartaris satellitibus suis interfectus est, postquam per aliquod tempus Magni

Bellum Moscowiticum.

Ducis

Ducis muneri præfuisset, & bellum gessisset cum Moscowitis, quibus anno 1608. *Carolus* Sueciæ Rex exercitum sub celeberrimo illo Heroe *Pontodella Gardia* auxilio miserat. Smolenskio Poloni anno 1611. potiti sunt: Præsidium verò Polonicum, in arce Moscoviæ thesaurum Moscoviæ diripuit, ac tandem amissis suorum nonnullis sequente anno se in Poloniam recepit, postquam diu à Moschis in arce ipsius urbis Moscuæ obsessum fuisset. Anno 1612. *Sigismundus* Rex filium suum in Moscoviam mittere, sed nimis serò, decrevit. Nam intereà Moschi dictæ arcis obsidionem summâ contentione promoventes tandem Polonos ad deditionem coëgerunt, qui, sicuti diximus, arce pactis conditionibus deditâ, in Poloniam reversi sunt. Mox post arcem recuperatam Moschi *Michaëlem Fedorowiczium* Metropolitæ Rostociensis filium Ducem elegerunt, ipsique coronam, quæ adhuc in arce supererat, imposuerunt. Eodem anno Poloni & Moldaviam amisêre. *Moldavicum.* Ideò missâ legatione Constantionopolim anno 1613. conquesti sunt apud Turcicum Imperatorem, quod *Con-*
 stan-

ſtantino Mobila legitimo Principe contrà pacta ejecto, *Stephanus Tomſza* Tartarorum auxilio Moldaviæ imperitaret. Anno *1616.* Nonnulli Magnates Poloni proprio inſtinctu in Moldaviam impetum fecêre, ac, Turcis aliquot vicibus ſuperatis, tandem tamen ſuccubuêre. Invaſionem hanc toti Poloniæ Turcicus Imperator imputavit, ac fœderis diſſolutionem minitatus eſt, ſi Poloni ab armis Moldaviæ inferendis non deſiſterent. Sequente anno 1617. Poloni apud oppidulum Buſſam, & propè locum eum, ubi Tyra, & Morachua fluvii aquas ſuas conſociant, caſtra locarunt, *Stanislaus Zolkievius* ſummus militiæ Polonicæ Præfectus cum *Scanderio Baſſa* Regis, ac Regni injuſſu pactus eſt, ut nullus in eam regionem miles, qui eam, aut ipſum à Turcis eidē præfectum Weywodam turbaturus eſſet, deduceretur. Porrò Turcis tradidit arcem Chocim, quam Ducis *Hieronymi Mobilii* ex antiquâ Principum proſapiâ, & *Conſtantini* filii ejus nuper occiſi, hæredes adhuc in poſſeſſione ſuâ habebant; *Nicolao Ivonio* eidem ab hæredibus præpoſito, quod præſidium educere juſſus non ſtatim man-

mandato dato paruiſſet, ſupplicio capitis affecto. Ejus quoque permiſſu Berſabea, & Raſcovia, ad Polonos quoſdam Magnates pertinentes, & itinere unius diei à Techiniâ munimento Turcico diſtantes urbeculæ circà Tyram fluvium dejectæ & ſolo æquatæ ſunt à Turcis dicentibus, quod Coſacorum latibula, & in Turcarum territorio, ac juriſdictione extructæ eſſent. Tranſactio certè Polonis maximè pernicioſa, quâ Moldaviæ patrocinio, & dominio exuti ſunt. Ipſos pari ratione & Sueci in Livonia damno haud exiguo affecerunt. Anno 1618. Poloniæ Princeps *Vladislaus* Moſcuam urbem obſedit, & Coſaci Moſcoviæ partem haud exiguam vaſtarunt. Moſchos electionis jure ſibi ſubjectos Princeps ille dicebat. Moſchi ſe jurejurando, quo ſe ipſi devinxerant, jam liberos affirmabant. Definito enim tempore in Moſcoviam ipſum non veniſſe, nec etiam conditionibus ipſi in electione propoſitis minimè ſatisfeciſſe. Bellum finitum induciis quatuordecim annorum, & 6. menſium ſpacio circumſcriptis. Poloni retinuerunt Ducatus Severienſem, Czernichovienſem, & Novo-

Bellum cum Moſchis.

Et Induciæ.

Novogrodiensem. Anno 1620. *Betlem Gabor* Transilvaniæ Princeps, & designatus rex Ungariæ Turcas in Polonos instigavit, eò quod Cosaci Romano Imperatori suppetias tulerant. Suprà nominatus militiæ præfectus summus *Zolkievius* 19. Septembris in Moldavia propè Cicoram cum *Skendero Bassâ* gravi prœlio dimicavit, in quo neutra pars alterâ superior fuisse fertur. Poloni recedentes, ac milliare unum Mohilowo regressi, cum se extrà omnem periculi aleam constitutos in summa securitate jam versari arbitrarentur, tumultu inexspectato oborto timor Panicus castra invasit, ac plurimi se in fugam dederunt. Quo comperto Tartari Polonos oppresserunt, & graviter ciciderunt. *Zolkievii* occisi corpus dimidii milliaris Moldavici (quæ milliaria Germanicis aliquantò longiora sunt) intervallo à Tyræ fluvii ripa remotum hostes invenerunt, & caput eidem demptum Constantinopolim miserunt. Sic vitæ finem adeptus est admodum senex, utpote qui 37. ætatis annum agebat. Legatus aut vice præfectus militiæ Polonicæ Stanis-

Bellum cum Turcis, in quo Poloni cæsi.

laus

laus Koniespolski captus Bialogrodum, ac postea Constantinopolim deductus cum *Samuele Koreczkio Luca Zolkiewskio*, & *Georgio Farensbachio* Nigræ Turri inclusus in vinculis tamdiu hæsit, donec anno 1623. cum dictis illis captivitatis suæ sociis octoginta mille imperalium solutione redimeretur. Huic summæ accesserunt plurima ac diversa munera & dona, quæ inter Turcici Imperatoris aulicos distribuenda erant. Mox post cladem illam Tartari 25. & 26. Septembris Poloniam invaserunt, & præter reliquam prædam 60. circiter currus Nobilium uxoribus & liberis oneratos nacti sunt. Captivorum, quos abduxerunt, numerus quadringentis hominum millibus definitur, non annumeratis iis, quos incredibili multitudine aut gladius aut fames sustulit. Anno 1621 novus militiæ Polonicæ præfectus summus *Carolus Chodkievicius* cum *Stanislao Lubomirskio* novum in Moldaviam Exercitum contra Turcam adducens, arcem Chocim in fluvii Tyræ ripa locatam recuperavit, ac prœlio cui Princeps *Vladislaus* & Imperator *Turca à Polonis cæsi.*

Turcicus ipse *Osmannus* interfuerunt, victor, Turcas Polonorum castris impetu vehementi insultantes, & fortiter repulsos magnâ clade affecit. Polonos tamen presserunt commeatus, & annonæ penuria, ac morbi in castris exorientes, adeò ut Princeps ipse æger decumberet, & *Chodkievicius* summus militum Dux in arce dictâ Chocim morbo correptus anno ætatis 60. vitæ diem ultimum moriendo clauderet. Successit ipsi modò nominatus *Lubomirskius*, qui Turcas castra Polonica iterato impetu invadentes magnâ clade repressit. Iidem Paniowce arcem frustrà oppugnaverunt, ideò sine intermissione objurgati ab *Osmanno* ipsis inertiam exprobrante, ac tantam invidiam sibi conflante, ut à Janitzaris Constantinopoli laqueo vitâ spoliatus fuerit. Tandem 9. Octobris modo dicti anni pax cum Turcis inita his turbis finem imposuit, Turcis & Waywodæ Moldavia & arx Chocim redditæ sunt. Interea urbis Rigæ in Livonia Sueci deditione potiuntur.

Bellum in Livonia. Anno 1625. bellum in Livonia & Borussia inchoatum est, sequutis

quoque

quoque annis regiones illas affligens, quod anno 1629. Induciæ sexennes usque ad Iulium anni 1635. pactæ sopiverunt. Anno 1626. *Stephanus Chmielecius* Cosacorum Dux in Rus- *Stephanus Chmielecius.* siæ finibus Tartaros insigni victoriâ prostravit, eosdemque alterâ apud Burstinoviam anno 1629. in fugam conjecit. Sed Kioviensis Palatinus modò creatus, anno 30. repentinâ morte expiravit heros strenuus & fortis qui Cosacis suis imperans Tartaros malè mulctavit. Anno 1631. *Constantia* Regina corporis aliquantò *Regina Constantia obitus.* pingnioris fœmina in festo corporis Christi, cum publicæ processioni interesset Warsoviæ, pedibus ultrà mille passus confecit, & nimio solis ardore maximum calorem contraxit, Medicorum accedentem non animadvertentium & frigidum balneum adhibentium ignorantiâ ità auctum, ut 10. Iulii exspiraverit, summo manè ab *Ursulâ Meierin* ministra visura num dormiret, in lecto mortua inventa. Paucis diebus post & *Georgius Zbaranski* Dux, & Castellanus Cracoviensis, Reginæ dictæ non admodum favens, cum noctu somnum

caperet, repentinâ morte extinctus est. Sine liberis decedens prosapię Zbaranskianę ultimus fuit, qui *licet incontinentius vixerit*, ut *Piasecius p.* 422. ait, à conjugio semper abhorruit, & fratri permittere noluit, ut matrimonium iniret. Anno 1632. Rex *Sigismundus* monetæ cudendæ jus Ordinibus Regni concessit, quia ipso tunc temporis regnante numismatum corruptio & adulteratio maximè invaluerat. Tandem Kal. Aprilis ejusdem anni, cum ad 66. ætatis annum pervenisset, & 45. annos Polonici Regni clavum tenuisset, Warsoviæ è vitâ abiit. Animam agens filii Uladislai, qui abfuerat, adventantis capiti manu suâ Coronam Suecicam imposuit. De hoc actu ità scribit *Kobierzickus pag.* 945. *Sigismundus extremo colluctãs morbo Varsaviæ Uladislaum etsi voce compellare non posset, paterno Intuitus oculo, mox gestu, impositaque desuper caput manu, Regni Sueciæ legitimum heredem, ac successorem declaravit, adstante Georgio Borasto, viro apprimè erudito, natione Sueco, inque tabulas publicas eam nuncupationem referen-*

Sigismundi regis obitus.

ferente. Rex hic, ut *Stanislaus à Kobierzicko lib.* 1. *pag.* 3. *&* 4. tradit, suavibus & efficacibus Mediis Poloniam ad Religionem veram (sic Catholico-Romanam vocat) reduxit, munera publica iis concredens, qui Majorum suorum fidei, & Religioni erant addicti; quo regendi mysterio sine ullo tumultu, hæreses, (ut appellat) partim oppressit, & partim pristinum suum statum regno restituit. Nam cum ipso Regni gubernationem aggrediente maxima Senatorum pars novæ Religioni dedita esset, tantum singulari suâ curâ effecit, ut moriens duos tantum Palatinos, Calisiensem nimirum, & Belsensem, Religionis dictæ propugnatores in Senatu relinqueret. Ipsi à concionibus aulicis fuit Jesuita *Petrus Scarga*, qui & apud Regem *Stephanum* eodem munere fungebatur. Corpus ejus mortuum, & vestitu Regio, quo in coronatione Reges exornari solent, amictum, in triclinio arcis magnifico apparatu instructo, pomeridianis horis unicuique conspiciendum exhibebatur. Regni Poloniæ coronam in capite habens dextrâ Sceptrum, & sinistrâ globum

Regni tenebat: Sueciæ verò Corona ad latus in pulvinari jacebat. Moſcoviæ coronam, quam poſt regionem illam ſubactam ex theſauro Moſcovico nactus fuerat, theſauro Regio adjungi teſtamento juſſit. Duas habuit uxores, & quidem germanas ſorores ex familiâ Auſtriacâ, quarum prior *Anna* mater fuit *Uladiſlai* IV. Patris in regno ſucceſſoris 9. Junii Anno 1595. in lucem editi; poſterior *Conſtantia* anno 1605. ipſi nupta peperit *Iohannem Caſimirum* A. 1609. 21. Martii, qui fratri *Uladiſlao* in Regno ſucceſſit; *Iohannem Albertum* A. 1612. *Carolum Ferdinandum* Epiſcopum Uratiſlavienſem A. 1613. *Alexandrum Carolum* A. 1614. & *Annam Catharinam* A. 1619. Prior autem Uxor anno 1598. & Poſterior anno 1631. è vitâ migravit, utraque *Caroli* Auſtriæ Archiducis filia.

Sigismundi uxores & liberi.

XV. *Uladiſlaus* IV. *Sigiſmundi* III. & *Annæ Auſtriacæ* filius, in Comitiis, in quibus *Criſtophorus Radzivilius* Dux, & militiæ in Lithuaniâ Præfectus ſummus, cui Reformatæ religioni addicto cæteri omnes Religionem Catholicam non profitentes adhærebant, Nunciorum terre-

ſtrium,

ſtrium, aut municipalium caput erat, Warſoviæ 27. Januarii a. 1633. electus, & 6. Februarii ejuſdem anni Cracoviæ coronatus. Ejus vitæ deſcriptio ex *Staniſlao Kobierzicho* Caſtellano Dantiſcano excerpta, eſt ut ſequitur. Anno 1610. à Moſchis Magnus Moſcoviæ Dux electus eſt, ut ſuprà memoravimus. Poſt *Baſilii* horribilis iſtius Tyranni, ac filii ejus *Theodori* obitum *Demetrius* quidam Tyranni iſtius filium mentiens *Marinam* Palatini Sendomirienſis filiam uxorem duxit, ac Polonorum auxilio urbem Moſcuam cum arce in poteſtatem ſuam redegit. In hujus interfecti locum electione ſubſtituerunt Moſchi *Suyſcium*, & ob tyrannidem, quam exercuit, Polonis tradiderunt, apud quos in carcere vitam finivit. Surrexit alius *Demetrius*, à quibuſdam Judæus exiſtimatus, qui etiam verum illum *Demetrium Baſilii* filium mentiebatur. Huic dicta *Marina* laſciva fæmina ſe adjunxit Imperatricis Moſcoviæ titulum uſurpans. Sed Moſchi *Uladiſlaum* IV. *Sigiſmundi* filium Moſcoviæ Czarum, ſeu Imperatorem deſignarunt. *Demetrius* II. autem Calugam aufugit, & à *Petro Urozo*-

Ejus vita.

Uladislaus Moscoviæ Imperator creatus.

vo.

vo Tartaro, quem ductorem & Comitem conduxerat, vitâ orbatus est. *Marina* ipsa Donenses & Moscovicos Cosacos in Tartaros concitavit. Cæterum ea, quæ suprà narravimus, Author laudatus paulò aliter refert: Moschi, ex thesauro antiquo Ducum Moscoviæ aperto, Imperii ornamenta, & alia pretiosa multa *Zolkievio* Polonorum Præfecto tradiderunt, numismata nova *Vladislai* nomine insignita cuderunt, dictum *Basilium Suyscium* ex claustro suo eductum cum fratribus *Demetrio* & *Iohanne* summo Polonorum præfecto nominato dederunt, ac Polonicum præsidium in urbem Moscuam admiserunt. Moschis verò *Sigismundo* Regi duriores conditiones Religionem & alia concernentes proponentibus, & *Vladislai* principis in Moscoviam adventum vehementer urgentibus, Rex totum negotium ditatione aliquâ moratus est, ac filium in Moscoviam ablegare recusavit. Hinc Moschi nova quædam consilia captare, & ea moliri, quæ Polonis suspecta erant. Ideò *Zolkiewskio* Præfecto summo præsidia in urbe augendi, & exercitum Polonicum per arces Moscuam urbem

Moschi ab Vladislao deficiunt.

urbem

urbem cingentes diſtribuendi occaſio data. Tandem Poloni, Moſcuâ urbe incensâ, cædibus horribilibus in incolas graſſati ſunt, adeò ut hominum millia centum, teſtante eodem *Authore laudato pag.* 376. *lib.* 6. perierint, ſi eodem numero etiam uxores & liberi Moſchorum comprehendantur. Alia verò ſexagies mille homines numenrant. Patriarcha Moſchorum in carcerem conjectus ibidem finem vitæ ſuæ invenit. Anno 1613. 13. Junii ſequuta eſt occupatio urbis Smolensko, quæ ſe Polonis dedidit. *In 7. lib. Author idem* indicat, quo pacto Moſcovia ſe recolligens ad priſtinam libertatem reverſa ſit, occaſione ſe recolligendi ipſis oblatâ à diſcordiâ Præfectorum exercitus Polonici, ex quâ ſeditiones militum natæ, cum fame horrendâ, quæ Polonorum præſidiarios milites in urbe Moſcuâ rebus à naturâ humanâ abhorrentibus, & ipſis corporibus & cadaveribus humanis, ciborum loco uti coëgit, ut *pag.* 449. prolixè commemorat. Sequuta eſt anno 1612. arcis Moſcuæ certis conditionibus traditæ deditio, & Polonorum diſceſſus, in quos Moſchi contrà fidem datam

Polonorum Tyrannis in urbe Moſcuâ.

Et ex eâdem urbe diſceſſus.

datam crudelissimis cædibus sævierunt; Rex *Sigismundus*, ut stipendia debita exsolveret, thesaurum Moscoviticum militibus seditiosis loco solutionis concesserat. Constabat is ex Livoniæ divitiis olim Livonibus ereptis, & urbis Novogardiæ magnæ auro & argento, quem *Basilius Magnus* Moscoviæ Dux annis superioribus trecentis curribus in urbem Moscuam advehendam curaverat. Erant in eo ex puro auro conflatæ imagines, & mensæ, ingens margaritarum copia, aurea, & argentea vasa, aureæ cruces lapidibus preciosis ornatæ, unicornua, & aliæ grandes Moscovici Imperii divitiæ & thesauri longo temporis spatio congesti. Nec tamen sufficiebant tantæ divitiæ exercitui seditioso, qui post Moscuam amissam Poloniæ Regnum invasit, & diversis in locis depopulatus est. Eâ de causâ anno 1613. Warsoviæ Comitia celebrare, & pecuniam colligere Rex coactus est, quâ seditio suorum militum rabiem sedavit. *Ultrà viginti milliones, si censum in singula jugera impositum adjicias, accepere pauci seditiosi, inquit Author citatus pag.*468. Intereà temporis

Thesaurus Moscovicus

Exercitus Polonici reversi seditio.

poris Moschi (*quorum fides admodum lubrica*, *pag.* 469.) ab Uladislao deficientes *Michaëlem Frederowitzium*, ex antiquâ Ducum Moscoviæ prosapiâ natum Magni Ducis munere honorarunt;cujus jussu Marina utriusque *Demetrii* uxor Astracani, quò Caluga cum filio fugiens se contulerat, commorans laqueo suffocata, & filius patibulo affixus est. *Ità tandem impotens animi, nimiâque dominandi libidine flagrans fœmina immoderatæ cupidinis luit pœnas*: *pag.* 470. seq. Anno 1615. Moschi Smolenskum obsidione cingentes rejecti sunt à Polonis bellum ipsis inferentibus, quibus *Uladislaus* Dux præerat, qui annis 16. 17. & 18. illud summa vehementia gessit, & ipsam urbem Moscuam obsidione, quanquam frustranea, aggressus est. Moscowitæ ingentium depopulationum, & damnorum pertæsi, & inducias usque ad annum 1633. pacti, Smolenskum, Bialam, Roslaviam, Drohobusium, Sierpierskum, Trubeckum, Novorgardiam parvam in Ducatu Severiensi, cum tota ditione cis, & trans fluvium Dzeisnam, Czernechoviam, Monasters cum & Moromskum urbes

Marina supplicio afficitur.

Induciæ cum Moschis.

bes & arces Polonis concesserunt. Poloni verò Moscowitis restituerunt Borissovum, Kosielskum, Mosaiscum, Mescerscum, Viasmam, (inter Smolenscum & Moscuam urbem sitam) cum ditionibus ad ipsam pertinentibus, quorum locorum restitutio Moschis Starodubi, Poczapoviæ, Poponagoræ, Nevelæ, Siebiezi, Krasni, & Teropezensi, ac Vieliensi ditionibus pensanda fuit. Aucta itaque tunc temporis Polonia multis regionibus insignibus fines suos in longitudine & latitudine ultrà centum milliaria explicuit. Inducias autem illas promoverunt Cosaci, qui Moscoviæ oras ad Occam fluvium sitas, Calupam urbem, & multa alia loca depopulando vastaverunt. De Turcico bello in Moldaviâ à quodam Turcarum sepulchrum appellatâ, cui tunc temporis præfuit *Casparus Grâtianus* Grætziæ in Stiria, ut fertur natus, suprà mentionem fecimus. Suo maximo incommodo ille ad id bellum incivitavit Polonos, qui Summi sui Præfecti militiæ Zolkiewskii (cujus caput Constantino olim à Turcis delatum, ac posteà pecuniâ redemptum ab ipsius vidua, cum

Polonia aucta.

Poloni ad bellum Turcicum incitati.

cum corpore, in civitate ab ipso extructa, terræ mandatum est) & suorum jactura haud exigua conatus suos intempestivos luerunt.

Post pacem cum Turcis initam *Uladislaus* princeps cum Patre Rege anno 1625. In Borussiam Golubum ad *Annam* patris sororem & amitam suam, ad quam locus ille cum ditione circumjacente pertinebat, profectus est, inde Toruniam se conferens cum Rege Bidgosti Monetariam Officinam inspexit, ac Osieckum, & Tauchelum, quorum illius ipse possessor fuit, alterius Regina *Konstantia*, cum toto regio comitatu, ipsoque Rege divertit, qui Grocholini, & Nackeli à Castellanis, Vagrovetii ab Abbate magnifico apparatu excepti in Majori Polonia Gnesnam, Posonium, Curnickum, Radlinum, Corosinum, Golichoviam, Calisium inviserunt, ac tandem Lovitzio Warsoviam reversi sunt. *Uladislai iter in Polonia.*

An. 1624. Princeps *Uladislaus* peregrinas regiones perlustrandi cupidus itineri se accinxit, Cracoviaque se contulit in locum illum, qui in Poloniæ & Silesiæ finibus Clari Montis nomen habens *In peregrinis regionibus.*

habens *Beatæ Virginis* imagine à *S. Luca*, ut *Author pag.* 869. indicat, depictâ, & Constantinopoli in Poloniam delatâ nobilitatur. Inde Silesiam, & Austriam transiens Viennam venit, ubi Imperator *Ferdinandus* II. ipse, Austriacæ domus antiquum thesaurum, non divitiis tantum, sed variis naturæ, artisque miraculis refertum, *ut idem pag.* 871. *dicit*, ipsi ostendit. Hinc via ipsum ducebat Lintium, Salisburgum, Monachium, Augustam, Vindelicorum, Thonawerdam, Norimbergam, Wurtzburgum, Hanoviam, Francofurtum, Moguntiam, Baccharacum, Confluentiam, Bonnam, Coloniam, Juliacum, Aquisgranum, Visetum, Lovanium, Bruxellas, Antverpiam, & in castra Spinolæ Bredam urbem tunc temporis obsidione cingentis, ex quibus Antverpiam & Bruxellas reversus est. Ex eâ urbe porrò iter suum instituenti in viâ occurrerunt Nivella, Metis, Tabernæ Alsaticæ, Argentoratum, Molshemium, Sletstadium, Rufacum, Ensisheimum, Brisacum, Basilea, Solothurnum, & Lucerna, à qua urbe per montem Gothardi Mediolanum, Genuam, Parmam, Modenam,

In Germania. *Belgio.* *In Italia.*

nam, Urbinum, Riminum, ac Romam perrexit. Româ quoque Anconam, & inde in Monasterium D. Virginis Lauretanæ se recepit, ibidem *S. Uladislai* imaginem auream donum relinquens. Anno 1625. Sex dierum spacio Neapolim profectus, & Romam reversus, inde 20 Januarii discessit, ac per Florentiam, Pisam, Livornum, Venetias, inde verò Grætziam in Stiriâ sitam, & Viennam rediit. Viennâ porrò Nissam in Silesiam profectus, tandem in Poloniam incolumis reversus est. Anno 1632. valetudinis curandæ causâ Egram, in finibus Bohemiæ ad acidulas se contulit. Anno 1633. coronatus est Rex Poloniæ ut supra memoravimus. Eodem anno antè induciarum finem Moscovitæ Smolentzkum obsidione circumdederunt, & Lithuaniæ fines horrenda depopulatione vastarunt. Rex *Uladislaus* cum *Christophoro Radzivilio* Exercitus Lithuanici Imperatore & Palatino Vilnensi Moschorum Exercitum, in quo sex millia Germanorum militum sub famoso illo duce *Alexandro Leslæo* stipendia merebant, circumsedit, & post aliquot mensium labores & molestias

Reditus per Germaniam in Poloniam.

Coronatio.

Smolenskum à Moschis obsidione cinctum.

F. mili-

Et ab Uladislao liberatum.

militares eò anguſtiarum redegit, ut gratiâ à Rege impetratâ obſidionem ſolverit, & infami diſceſſu Moſcoviam repetierit. Germanorum impulſu factum eſſe ferunt, quibus ſine tecto, ſine igne indeſinentibus dimicationibus cum hoſte, fame, & acerbâ paupertate conflictandum erat, cum tamen Moſchi & aëri iſti, Germanis iniquiori, magis aſſueti, & durioris, viliorisque victus, utpote qui leguminibus, iiſque ſæpè non coctis, ſed crudis vivebant, patientiores, moleſtiſſimos militiæ labores faciliore negotio tolerarent. Glorioſâ hâc victoriâ Rex ſine prœlio potitus ſequentis anni Menſe Martio ignominioſo abitu Moſchos in patriam remiſit. Ipſos autem Polonos commeatus penuria haud parum vexavit, licet initio adventus ipſorum totus ille tractus omnia neceſſaria hominibus, & equis copioſè ſufficeret. Sed nimia lixarum & calonum multitudo paucis diebus ea omnia conſumpſerat, quæ exercitui multo longius tempus ſuſtentando paria fuiſſent. Domuncula lignea Regi diverſorium præbebant, tuguriola ex ſtramentis, arborumque frondibus contexta milites tegebant. Vigiliæ

gilia frequentes sub dio, & in frigore, in quibus visitandis Rex haud negligens fuit. Interea Turcæ apud Comeneciam Podoliæ vastationi operam dantes, ut à Moschis bellum, quod ipsis ex Poloniâ imminebat, diverterent, à *Koniespolskio* in Moldaviam rejecti sunt. Pace autem Anno 1634. cum Moschis constituta regno plures regiones centum milliaria Germanica longum, & quadraginta latum districtum efficientes Rex acquisivit, viginti annorum spatio hactenus decerptas, & ingens sibi nomen comparavit. Pax quoque, renovata cum Turcarum Imperatore, qui ejus ruptionem Bassæ Abasyo imputavit. Mense Decembri ad finem properante diem obiit Regis frater natu minimus *Alexander Carolus*, *in quo præ cæteris fratribus summa Heroicarum virtutum specimina emicabant*, testante Episcopo *Piasecio*, qui ipsum hoc elogio extollit. Paulò post, 30. videlicet Decembris fati quoque rapuit inclementia fratrem alterum *Johannem Albertum* Cardinalem, & Cracoviensem Episcopum, qui Patavii in Italia è vivis excessit. Anno 1635. Stumdorfii inter Polonos, &

Turcæ repulsi.

Fratrum Regis obitus.

Induciæ cum Suecis. Suecos pactæ sunt induciæ viginti sex annorum, nempè uſque ad 11. Julii an. 1661. de qua Piaſecius p. 480. ſeq. conſulendus. Anno 1637.

Uladiſlai uxor prior & ex eâ liberi. *Uladiſlaus* Rex uxorem duxit *Ceciliam Renatam* Imperatoris *Ferdinandi* II. filiam Warſoviæ coronatam, ex quâ ſuſcepit 1. Aprilis anno 1640. filium *Sigiſmundum Caſimirum*, an. 47. $\frac{9}{19}$ Auguſti denatum, & filiam anno 43. quæ mox extremo die vitam clauſit. Regina prægnans anno 1644. die 24. Martii Vilnæ in Lithuaniâ in vivis eſſe deſiit. Anno 1642. ſororem ſuam *Annam Catharinam* Rex nuptum locavit *Philippo Wilhelmo* Palatino Neoburgenſi, ingentem dotem ipſi adjungens, ut legere eſt apud *Piaſecium pag.* 504. Anno 1645. Colloquium amicum de

Colloquium Torunenſe. Religione inſtituit Torunii in Boruſſiâ, cujus acta typis in lucem edita ſunt. Ejus meminit *Piaſecius pag.* 507. Eodem anno Ducatus Oppetenſis, & Rattiborenſis in Sileſia juris ipſius facti ſunt. Anno 1646. die

Poſterior uxor. Martii 11. Warſoviæ nuptias celebravit cum *Ludovica Maria Caroli Gonzagæ* Ducis Mantuani & Nivernenſis filiâ, quæ 15. Julii poſteà Cracoviæ

coviæ coronata, dotem ſeptingenties mille coronatos attuliſſe fertur, (*Gal. Gualdus hiſt. part.3. lib.9. pag.429.*) & nullos liberos peperit. A Duce *Oſſolino* 10. Martii Warſoviæ Latina oratione quæ typis edita lucem vidit, Regis nomine excepta eſt. Anno 47. Warſoviæ in Comitiis Decreto publico Arrianorum doctrina, ut & Anabaptiſtarum dogma per totam Poloniam prohibita, & eorum, qui his erroribus addicti erant, bona Fiſco publico adjudicata ſunt: Unde inventi, qui eorum nonnulla precario obtinere moliebantur. *Theatr.Europ. fol.* 1371. *b.* In eodem *Theatr. fol.* 1385. *b.* legitur, Arrianos quoque, à confœderatione planè excluſos, & Ethnicis annumeratos fuiſſe. Sequente mox fol. 1386. itidem narratur, iiſdem in comitiis Nobilem quendam Polonum *Schlichtingum* nomine, qui Arrianis addictus libellum contrà Catholicos in publicum emiſerat, à Senatu Poloniæ Magno capitis, famæ, & omnium bonorum condemnatum, ac libellum ipſum igne concrematum publicè fuiſſe. Sequente anno 1648. Rex *Uladiſlaus* Meretzii, quod oppidulum eſt Lithuaniæ decem

Arrianorum & Anabaptiſtarum dogma prohibitum.

Uladiſlai obitus.

decem ab urbe Vilnâ milliaribus distans, febri acutâ, quam Medicorum ignorantia antimonio malè præparato, &, ipsi propinato auxerat, $\frac{20}{30}$ Martii finem vitæ suæ invenit, postquam 52. annos, 11. menses, & 11. dies vixisset.

XVI. Johannes Casimirus *Vladislai* frater, & *Sigismundi* III. ex *Constantiâ* alterâ uxore filius anno 1609. 11. (21) Martii Cracoviæ natus, anno 1648. 17. Novembris Poloniæ Rex designatus, & anno 49. 7. (17) Januarii Cracoviæ coronatus, etiam iis, qui Catholicæ Romanæ Religioni addicti non erant, Religionis suæ libertatem, & securitatem jurejurando pollicitus est. Cum enim mox post *Vladislai* Regis obitum Cossaci & Tartari in Poloniæ Regno horribili depopulatione grassarentur, Catholici & Euangelici publico pacto inter se inito confœderationem, quâ juncti erant, inposterum jus perpetuum esse & legis vim habere voluerunt, cujus vigore in futurum Euangelici, aut Protestantes, ut vocant, libero Religionis suæ exercitio fruerentur, & Ecclesias suas ab omnibus turbis & mole-

molestiis sartas ac tectas conservarent, ut ex *Relationis Historica Francofurtanæ pag.* 48. *&* 49. patet. Anno 1638. *Casimirus* Rex per Galliam iter faciens detentus, ac sequente dimissus anno 43. Romam profectus est, & se Jesuitarum societati adjunxit. Post alterum probationis, ut vocant, annum, cum jam professionem facturus, & se totum Ordini illi mancipaturus esset, Papa *Innocentius X.* ipsum prohibitum Cardinalem creavit, cui dignitati, pileo Papæ remisso, paulò antè fratris *Uladislai* mortem renunciavit. Rex factus fratri suo principi *Carolo Ferdinando* principatus Oppelensem & Rattiborensem defuncto Regi *Uladislao* certis conditionibns pignori datos concessit, reservatâ Euangelicis suæ Religionis libertate, quam jurejurando firmaverat. Anno 1649. 20. (30) Maij matrimonium inivit cum relictâ fratris vidua *Ludovicâ Mariâ*, nuptiasque eodem die Warsoviæ celebravit. Hæc anno 1650. 11. (21.) Julii filiam *Mariam Annam Teresiam*, & an. 52. 9. (19.) Januarii filium enixa est, qui uterque non diu in vivis fuêre. Bella, quæ hic Rex

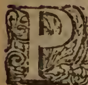
Casimirus in Gallia detentus.

cum Magno Moſcoviæ Duce *Alexio Michaëlis*, & *Carolo Guſtavo* Sueciæ Rege hactenus gerit, in recenti adhuc verſantur memoria, de quibus *Ioachimus Paſtorius de Bello Scythico Coſacico*, *Relationes hiſtoricæ*, *& alii*, qui de hac materia ſcripſerunt, legi poſſunt.

Atque hæc ſunt Generalia illa totum Poloniæ Regnum concernentia, quæ particularium ejuſdem Provinciarum & Regionum Deſcriptionibus præmittenda operæ precium duximus. Sequitur jam ipſius Regni in Regiones ſuas diviſio, & cujuſque particularis deſcriptio.

SIN-

SINGULARUM PROVINCIARUM SEU REGIONUM IN POLONIÆ REGNO PARTICULARES DESCRIPTIONES.

OLONIÆ REGNUM à duabus regionibus Minore nimirum, & Majore Poloniâ exordium cœpit. Russiam Meridionalem in potestatem suam redegit *Casimirus Magnus*, postquam cum *Daniele* Ducum Russorum progenies in illo Ducatu desiisset. Eodem Casimiro imperante Polonis se subjecit Dux Massoviæ, quæ usque ad annum Christi 1526. Principes suos habuit. Lithuaniam Poloniæ adjunxit *Iagello* Dux, matrimonio contracto cum *Hedwiga* filiâ *Ludovici* Hungari, Poloniæ Regis, eâ conditione ut suos thesauros in Poloniam deferret, & Poloniæ ditiones suas adjiceret. Eæ fuerunt Lithuania, Samogitia, & Russiæ Albæ pars. *Iagellone* autem regnum

Regni Poloniæ ortus, & progressus.

administrante, Moldaviæ Waywoda, sive Satrapa, ab Hungaris inter regni tempore se subducens, in Polonorum clientelam regionem illam traduxit: quo tempore & Nobiles Prussi ad Polonos accesserunt, sub *Sigismundo* demum firmiorem illam conjunctionem perficientes. Prussia siquidem, Imperii Germanici olim membrum, Teutonicis Equitibus, qui ad Christianam religionem incolas converterant, Imperatoris *Friderici II.* tempore, obsequium præstabat. Hos dominos suos exosi incolę, anno 1454. Polonorum subiêre dominatum, postquam Equites Teutonicos iniquioribus conditionibus pacem recipere *Casimirus* Rex coëgisset. Hic enim Prussiam, quæ Regia hodiè dicitur, sui juris fecit, reliquam verò ejusdem partem Magistro Teutonico possidédam concessit, quam sub *Sigismundo*, *Albertus* Marchio Brandeburgicus Dux Prussiæ creatus, clientelâ hæreditaria retinuit. Hinc Prussiæ in Regiam & Ducalem divisio nata. Livoniæ partem Ensigeris eripuêre Poloni. *Sigismundus Augustus Sigismundi I.* filius *Gotardum Ketlerum* Livonici Ordinis ultimum Magistrum Curlan-

diæ

diæ & Semigalliæ Ducem constituit, ac Poloniæ clientem fecit. Olim & Palatinus sive Weiwoda Transilvaniæ Regum Polonicorum cliens fuit, sicut & Moldaviæ ac Bessarabiæ Principes. Sed Bessarabia Ottemannici Imperii propria facta, Moldavia, atque Transilvania in ejusdem clientelam receptæ sunt.

Poloniæ divisio. Polonici igitur Regni divisio hęc est:

Antiqua Polonia. Antiquum Regnum Poloniæ complectitur Poloniam Minorem, cujus, ut & totius Regni metropolis, & Regia sedes est Cracovia: Poloniam Majorem, cum urbe primariâ Posnania: Cujaviam, cum principe oppido Uladislavia: Mazoviam, & in ea urbem primam Warsoviam: Russiam Nigram, quæ & Rubra, & Meridionalis, & Inferior, cum metropoli Leopoli: & Podoliam, in qua primas tenet oppidum Camienikum.

Vetus Lituania. Vetus Lithuania comprehendit Ducatum Lithuaniæ & metropolin Vilnam: Ditionem Lithuaniæ Russicam, in qua duæ urbes principes; Smolensko, & Novogroda Severæ: Samogitiam, cujus caput Vormatia, Vormis, seu Medniki: Volhiniam, ejusque primariam Lucceriam: Et

Podlassiam cum oppido præcipuo Bielka.

Antiqua Prussia. Antiqua Prussia in 12. Ducatus aut Provincias à 12. Regis aut Ducis, *Vedenuti* filiis denominatas divisa fuit. 1. & maximè Borealis Sclavonia seu Schlavonia, à *Schlavone*, ubi civitas Ragneta ad fluvium Memel. 2. Nadrovia sive Nadrovia à *Nadrone*, ubi nullæ urbes, quia omnes deletæ à Fratribus Crucigeris: posteà tamen conditum Georgenburgum. 3. Natangia à *Natangone*, in quâ Brandeburgum. 5. Sambia ab Ortu Natangiam attingens, sic dicta à *Saymone Vedeneti* primogenito, aliter etiam Samlandia, Weitlandia, Elessaria, & Austrania, in quâ Regimons urbs celebris: In ejus litore Succinum colligitur. 5. Bartonia Bartenlandia à *Bartone* cum urbe cognomine, fortè hodiè Bartenstein, 6. Sudavia, Sudawa, Podlachiæ & Lithuàniæ adjacens, à *Sudone*, ubi nullæ arces aut urbes, quas omnes Crucigeri evertunt. 7. Galindia à *Galindo*, vel *Galındone*, versus Meridiem, ubi nunc Ortelesburgum. 8. Varmia, Ermlandia aliâs, versus Boream à *Varmone* sic nominata, cujus

jus pars ad Episcopatum Heilspergensem aut Varmiensem, pars ad Ducatum Prussię pertinet. 9. Hockerlandia vel Pogesania ab *Hoggone*, quæ Elbingam urbem habet, & pręcedenti adhęret. 10. *Pomesania Pomedzone* cujus oppidum Marienburgum. 11. Culmensis Ducatus à *Colmo*, ubi Culmia. 12. Michovia seu Michelovia à *Michelone* ubi Strasburgum. Divisio hęc originem suam acceptam fert *Vedenuti*, seu *Vedeneti* filiis 12. inter quos Prussia à Patre distributa est.

Nova Prussia est vel Ducalis, aut Brandeburgica, in qua Regiomons sive Koninxberga: & Regalis sive Polonica, cujus metropolis Gedanum sive Dantiscum. *Nova Prussia.*

Regiones ex Regno Poloniæ decerptæ sunt Livonia Seciæ Regibus nunc subjecta, Transylvania, & Walachia Ottomannici Imperii clientes. *Regiones ex Polonia decerptæ.*

Simon Starovolscius Poloniam distribuit, ut sequitur: Poloniæ octo in universum sunt Provinciæ: Polonia nimirum utraque Lituania, Russia, Prussia, Masovia, Samogitia, Pomerania, & Livonia; omnes sub uno sceptro contentæ, moribus, legibus

bus, linguâ ex parte differentes: vivendi verò genio, libertatis prærogativa, capessendorumque in Republica honorum aptitudine, ex æquo pares, & juribus necessitudinum inter se invicem astrictæ. Hunc ordinem in iis sigillatim describendis servabimus.

POLONIA MINOR.

POLONIA MINOR. Fines.

POLONIA MINOR ità dicta, ut à Majore discernatur, à Meridie Hungaricis montibus, ab Occasu Silesiæ, à Septentrione Majori Poloniæ, & Mazoviæ, ac ab Ortu Podlachiæ,& Russiæ Rubræ finitima est, montibusque crebrioribus versus Hungariam assurgens, à reliquarum Poloniæ Regionum patulis planitiebus se explicantium natura quasi degenerat. Vistulæ & aliorum fluviorum aquis rigatur, & ex fodinis metallicis Ilkussiæ, Slaucoviæ, Severiæ, & Novagoræ plumbum & argentum, ac apud Novotargum, & in montibus circà Sandecium cum cupro aurum suppeditat: Veliscæ item, & Bochniæ salem fossilem, Marmor

Fodinæ metallicæ.

vario-

variorum colorum Soleciæ; Salem petræ Visliciæ, Vitriolum ad Bieciams cuprum & carbones fossiles proximè Tenzinum, Chalybem Podoleneciæ, & ferrum, vitrumque ex fornacibus vitriariis Olstiniæ & alibi subministrat. Comprehendit autem Palatinatus tres, Cracoviensem nimirum, Sadomiriensem, & Lublinensem, quorum descriptio hîc sequitur.

Cracoviensis Palatinatus.

CRACOVIENSIS PALATINATUS à Regia urbe Cracovia denominatus Silesiam, Hungariam, Poloniam Majorem, & Sendomiriensem Palatinatum attingit, ac quatuor grandes diœceses ac tres Ducatus, Osuecimensem nimirum, Zatoriensem, & Severiensem Silesiæ Polonicæ partes, continet. Eidem annumerantur 13. muncipia cum arce Lublo, vel Lublau, Polonis Luboulia appellata, quam in Comitatu Zipsiensi sitam, præsidio perpetuo munitam, & admodum fortem Hungari pro pecunia mutuò sumpta Polonis anno 1412. pigniori dederunt. Præter Palatinum habet etiam Episcopum Cracoviensem, & Castellanos, Cracoviensem, primum inter Senatores sæculares & proxi-

proximum post Episcopos in Regni Senatu locum obtinentem, Voinicensem, Osuecimensem, Sandecensem, & Biecensem, aliasque diversorum magistratuum muneribus fungentes personas. In ea præcipuæ notę loca & urbes se habent, ut sequitur.

Cracovia. Cracovia, Cracau, Cracow, non solum Minoris, sed etiam totius Poloniæ metropolis, sub latitudinis gradu 50. & scrupulo 12. longitudinis autem 42. seu 45. grad. & 30. scrup. ab insulis Canariis remoto, ut alii tradunt, sita, solstitio ęstivo sexdecim horis & dimidiâ lucem diurnam habet. Posnaniâ, & Leopoli sive Lewenburgâ Russicâ 50. Lublino, & Uratislaviâ 36. Warsoviâ 40. Dantisco milliaribus Polonicis distat. Eam descripsêre varii Authores, ex quibus pręcipui *Lundorpius lib. 27. Contin. Sleid. pag. 690. Cythræus lib. 28. Saxon. fol. 791. Georgius Braun in Theat. Urbium tom. 6. Frœlichius lib. 1. part. 2. Viatorii pag.* 310. *Thuanus histor. lib.* 56. ex quibus pręcipua delibabimus. Communis autem opinio est plęrorumque, quibus & *Cromerus lib. 2. rer. Polon. fol.* 29. ac *Goldastus lib. 3. de Regno*

Qui authores eam descripserint.

Bohe-

Bohemiæ cap. 12. astipulantur, *Cracum* vel *Crocum* Ducem Bohemorum, & *Zechi Lechique* in utroque Bohemiç nimirum, & Poloniç Ducatu successorem, in sinistra Vistulæ ripâ in loco, in quo domicilium habebat, hanc urbem condidisse, & de nomine suo Cracoviam dixisse. Gnesnam enim à *Lecho* extructam, & Regni metropolin, dictus Princeps, quem circà annum 700. regnasse ajunt, reliquisse, sedemque suam hîc fixisse fertur. Posteà Bohemis urbem Cracoviam subjectum fuisse arbitratur *Goldastus*, & quidem usque ad illud tempus, quo Mesco Poloniç Dux eandem in potestatem suam redegit. Sequutis verò temporibus hunc Cracoviç & Sendomiriç Ducatum Minoris Poloniç nomine appellari cepisse. Ab hoc exordio admodum tenui tempus, & Principum, ac Regum incolarum favor ad tantam dignitatem & magnificentiam urbem hanc promoverunt, ut validis suis muris, turribus, sumptuosis tam publicis, quam privatis ædificiis, omnium rerum ad corporis usum, voluptatemque necessariarum copiâ, & civium, incolarumque ornatu, ac civilitate cum

Ejus conditor Cracus.

cum plærisque Germaniæ, Galliæ, ac Italiæ civitatibus certet; Inter Polonicas verò, &, ut *Cromero* placet, omnes eas, quæ in Septentrionali plagâ reperiuntur, facilè primas teneat. *Cracus* è regione urbis & Vistulæ in monte Laslotino, alias Renkauka sepulchrum suum habet, instar montis congestum, quod adhuc hodiè haud longè à *S. Benedicti* templo, eodem *Cromero* Episcopo teste, ostenditur. Collis alius haud longo ab urbe intervallo remotus tumulum continere dicitur *Vendæ* Craci filiæ, virginis heroicæ, quæ virginitatis suæ conservandæ causâ de ponte in Vistulam se præcipitavit, ut Poloni scribunt. Hanc tamen narrationem, aliasque plures, ut fabulas meras explodit *Philippus Cluverius lib. 3. antiq. German. cap.* 44. pari ratione & *Hagecius Cracum Lechi* filium fuisse narrans fabulari videtur *Cromero*, qui Cracoviæ fundationem ad annum Christi 700. refert. Eam *Ptolomei* Carrodunum esse *Petrus Appianus* arbitratur. Aëre fruitur admodum salubri, & puro, soloque circumjacente gaudet admodum fertili, frumentique omnis generis

Craci sepulchrũ.

Vendæ filiæ tumulus.

Aër.

Solum circumjacens.

neris fructuum, auri, argenti, ferri, lapidis, Calaminaris, salis, marmoris, Alabastri, similiumque ferace. Unde & negotiatio celebris & frequens ab incolis, atque mercatoribus Germanis & Italis in eâ exercetur. Accedit piscosum flumen Vistula, quod varios incolis pisces, & quidem copiosè exhibet. Vivarum, & ex terrâ prosilientium aquarum haud exigua est abundantia. Rundissa fluvius, quo nomine eum appellat *Speculum Cosmographicum Danielis Cellarii in Theatro Urbium*, aut Rudava, ut à vulgo, & *Cromero appellatur, urbem circumluit, & per eam ducitur. Ipsam Urbem quidam in tres diversas partes dividunt, quarum quæ vis suas Curias & peculiaria judicia habet. Alii in quinque partiuntur: Prima est ipsa urbs Cracovia sub arce Regiâ, ab uno latere versus meridiem respiciens urbem Casimiriam, à quâ intertabente Vistulâ separatur, ei tamen adhærens ponte ligneo, qui amnem sternit, & utramque urbem conjungit. Multis cœnobiis, templis, aliisque ędificiis sacris exornatæ medium locum occupat S. Mariæ templum primarium splendente plumbo tectum,

Urbis divisio.

I. Pars Cracovia.

tectum, & duabus turribus admodum altis superbiens, quod Archisacerdotem infulâ, sive mitrâ Sacerdotali ornatum, & copiosum admodum Cerum habet. Ei adjunctum est S. Barbaræ Oratorium, ac porrò cernitur S. Trinitatis templum, à quo non longè abest celebre illud prædicatorum monasterium; Ostenduntur quoque Iesuitarum templum, anno 1597. in divorum Apostolorum *Petri* & *Pauli* honorem extructum, & grande Minoritarum Ordinis *S. Francisci* templum cum conventu, in quo sepulta *B. Salomæa* Halitziæ Regina, *Boleslai Pudici* Poloniæ Ducis soror, quæ templum *S. Andreæ* in eadem urbe condidit. Hoc sedilibus insigni artificio confectis, & visu admodum dignis superbit. Proximum est templum omnium Sanctorum, cui illud S. *Iacobi* cum spatioso Xenedochio, & altero S. Spiritus huic vicino, ac magnis reditibus annuis divite, succedit. Reliqua templa sunt *S. Marci*, juxta *S. Stephani* cœnobium, *S. Annæ*, *S. Ægidii*, *S. Mariæ Magdalenæ*, & plura alia. In medio foro Sacellum admodum vetustum in oculos incurrit,

in quo

in quo ipsâ urbe vetuſtiore olim S. *Adelbertus* Polonos Chriſtianam Religionem docuit, hodierno autem tempore conciones haberi ſolent. Porrò urbs hæc novo quoque templo, novoque foro decoratur, in quo medio curia litibus & judiciis publicis inſervit, altiſſimâ turri, quadratis lapidibus artificiosè & eleganter conſtructâ ſe extollens, quæ etiam longè admodum ab urbe remotis in conſpectum cadit. Altera pars Caſimiria, urbs ad Meridiem conſtituta, Regi *Caſimiro Magno* conditori ſuo nomen ſuum debet, & Nobilitatur templis S. Corporis Chriſti Regularium Canonicorum Ordinis *S. Auguſtini S. Catharinæ S. Stanislai* Martyris, quod in ſcopulo ſitum ſingulis diebus Veneris à populo frequente ſumma devotione viſitatur, & *S. Laurentii. Cromerus lib.* 12. *fol.* 306. miraculum quoddam extra Cracoviam apud urbem Bubalo, vel Bavelo contigiſſe narrat, eoque motum dictum Regem *Caſimirum*, ut anno 1374. templum illud Corporis Chriſti ſumptuoſum ex lapidibus coctis excitaverit, magnumque poſteà circà illud ſpatium muro circumdederit,

II. Pars Caſimiria.

Cuius conditor Caſimirus Rex.

rit. Ibidem posteà urbem surgentem ab ipso nomen sibi adscivisse, & Eremitarum Augustinentium cœnobio ab eodem exornatam fuisse. Præterea *fol.* 318. enarrat urbes, & Castella, quibus muros idem Rex circundedit: Veliciam nimirum, Scavinam, Ilcussum, Bendinum, Leloviam, Radomiam, Opesmum, Sendomiriam, Visliciam, Sydloviam, Vavelniciam, Lublinum, Coninum, Calissiam, Pysdros, Stavissinum, Velunum, Petricoviam, Lenciciam, Ploscum, Inuulodum, Leopolim, Senocum, Crosnam, & Cichovum. Idem Rex in hac nova urbe Casimiria anno 1361. Academiam instituit, permissione à Papa *Urbano V.* impetrata, quam *Iagello* alias *Vladislaus* cum uxore sua *Hedwigâ*, quæ testamento suo eidem splendida legata contulit, & anno 1399. diem obiit, circa annum 1401. tandem ad perfectionem deduxit. De ea sæpè laudatus *Cromerus lib.* 16. *fol.* 370. ità scribit: *Per hæc fermè tempora* (*Anno.* 1410.) *Academia Cracoviensis, ex testamento Hedwigis Reginæ, & cumulatiore liberalitate Regis condita est; duæ domus, sive Collegia excitata, alte-*

Academia.

alterum Philoſophis, & Theologicis, in plateâ quæ Iudæorum tunc ſ. nunc d. Annæ nomine nuncupatur: Alterum Iuriſconſultis & Medicis, quà ex urbe ad arcem itur; accitique Magiſtri, & Doctores omnis generis è Pragenſi Academiâ, cenſuſque his in perpetuum attributi à Rege è Salinis, & telonio, & adjuncta omnia Sacerdotia ap. D. Floriani, præter Præpoſituram, ut vocant. In quo eadem Academia ſtatu anno 1617. verſata fuerit, deſcribit ita *Georgius Braun in theatro Urbium.* Rector univerſitatis omnibus perſonis eidem inſertis imperat, ipſaque Univerſitatis multis, iiſque inſignibus immunitatibus gaudet. Octo Juriſconſulti Collegium ſuum habent in plateâ, quæ ad arcem ducit. Theologi & Philoſophi duo Collegia poſſident, in quorum majore diverſis domiciliis, & inſigni Bibliotheca inſtructo novendecim, & minore tredecim Profeſſores erudiendæ juventuti operam ſuam navant. Medici partim in privatis, partim in publicis ad Academiam pertinentibus ædibus habitant. Omnibus verò Profeſſoribus ſtipendia, quæ merent, ex ſalinis, & vectigalibus

bus solvuntur. Iuventus autem in Dialecticâ, Mathesi, Philosophiâ, Theologiâ, & Eloquentiæ studio, summâ curâ & diligentiâ, exercetur. In Academia *Starovolscius p.*15. Collegia 11. & Scholas Grammatica 14. per urbem distributas numerat, omnes Magnifico Academiæ Rectori, tanquam uni Capiti subjectas. Casimiriæ adhæret Iudæorum urbs, iisdem inclusa mœnibus, in quâ tanquam in peculiarem locum compacti Synagogam suam habent, quam maximâ copiâ ex aliis terris Iudæi adventantes frequentant, ut in Religione Iudaica instituantur, & Rabini evadentes, ac domum reversi suos eandem Religionem docere queant. Olim, & ante dicti Regis tempora promiscuè cum Christianis habitare soliti posteà in eum locum concesserunt, ut & majori libertate gauderent, & à vulgi injuriis se assererent. Palatini patrocinio tutis Index Christianus præponitur, qui eorum curam gerit, & in civilibus negotiis ipsis præest. Inter arcem vel urbem Cracoviam, ac pontem intercedit Stradomia municipium, in insula, quam efficiunt Vistula & Rudava fluvii, hic uno, ille

Iudæorum civitas.

Stradomia.

ille tribus eam lateribus alluens. Templa ejus sunt *S. Bernhardi*, *S. Agnetis*, cum virginum sacrarum cœnobio, *S. Hedwigis* cum celebri Xenodochio decrepitos, aut calamitate aliquâ ad paupertatem redactos senes recipiente & *S. Sebastiani* cum simili Xenodochio. Tertia grandis hujus Urbis pars antè Cracoviam versus Septentrionem est Clepardia, nonnullis urbs, aliis suburbium, nullis mœnibus cinctum, & *S. Floriani* templo nobile, de quo *Cromerus lib.* 6. *fol.* 169. tradit, quod Poloniæ Princeps *Casimirus* à Papa *Lucio* III. impetraverit *S. Floriani* Martyris reliquias, easque recondiderit in Cracoviæ suburbio ad Septentrionem sito, & in urbis formam posteà redacto, ac jam Clepardia nominato in templum magnificè eum in finem erectum, & insignibus ornamentis sacerdotalibus, ac supellectile sacrâ admodum pretiosâ, collegioque Canonicorum sacerdotali exornatum. Cætera Clepardiæ templa sunt S. *Simonis*, & *Judæ* cum Xenodochio, *S. Philippi* & *Jacobi*, S. Valentini, cui Xenodochium quoque adjunctum, *S. Nicolai* cum monasterio, ac tandem

3. Pars Clepardia.

Episcopale Palatium. Quà Cracovia propriè dicta occasum spectat, & per Sutorum portam exitum præbet, suburbio præcincta est à Coriariis nomen mutuante, & oculis subjiciente *S. Mariæ in arena*, & *S. Petri* templa, ac Carmelitarum monasterium. Populosum superiori seculo, & maximam partem Germanis, qui adhuc proprium suum magistratum, & proprium judicium ac jus municipale habent, refertum, incendio potissimæ suæ partis jacturam fecit, cum anno 1587. Cracovia cincta esset obsidione ab Archiduce *Maximiliano*, quem Polonorũ nonnulli Regem elegerant. In consumptorum incendio ædificiorum locum successerunt hodiè amœni, & pulchri horti oculos amœnitate sua recreantes, & olerum, fructuum, ac leguminum fertilitate incolis necessaria alimenta sufficientes. Extra hoc Coriariorum suburbium offert se villa Regia, aut Palatium Regium grande, & domus deliciarum muro septa, amœnissimis hortis, & piscinis utilissimis referta, spectabilibusque ædificiis, & rebus pluribus aliis visu dignis affluens, quæ Lobzovia nominari solet. In eâ Rex, quando

Suburbium Coriariorum.

Villa Regia.

Craco-

Cracoviæ commoratur, frequens eſt, & cum Senatoribus ſuis de rebus gravibus conſilia captat. E regione ſe in conſpectum dant *S. Leonhardi* templum cum monaſterio, vicinum Sacellum *S. Emaus* & *S. Margaritæ* templum. Arx Regia verſus Viſtulam fluvium & Stradomiam municipium ſcopulo aut colli inſidet præcipitio prærupto ſe ad flumen dictum declinanti, & molli declivitate ad urbem deſcendenti. Spatioſa, & urbi quam arci ſimilior, ac muris, turribus, & propugnaculis probè munita ędificiis ſplendidiſſimis, & magnifico *S. Stanislai* templo ſuperbit, quod Sacerdotes totam noctem cantionibus ſacris occupatos tenet, & theſaurum prętioſiſſimum, quem ſuo tempore ibi fuiſſe *Starovolſcius pag.* 14. tradit, & deſcribit, cum Regni privilegiis, regiiſque ornamentis, ſceptro nimirum, coronis, & aliis ejuſmodi ad Regnum pertinentibus cuſtodit. Eâque de causâ Minor Polonia in conceſſu & conventu Regni publico Majorem Poloniam antecedit, utpote quæ Regibus domicilium, & ſedem præbet. Epiſco-

Arx Regia.

pus Cracoviensis dicti templi caput, & summus in Severiensi Ducatu Princeps tredecim subjectas urbes, & 1018. templa possidet, ex quibus 13. Cathedralia numerantur. Capitulum 36. Canonicis constans cum cæteris minoribus gentium Sacerdotibus annorum redituum largitate eâdem, quâ Episcopus, fruitur. *S. Stanislaus*, à quo dictum templum nomen accepit, olim hîc Episcopus ob reprehensiones crebras, quibus *Boleslai* Regis vitam probrosam perstringere solitus erat, ab ipso, Sacri cœtus communione tandem excluso, 8. Maij. anno 1079. in S. *Michaelis* templo, suprà Vistulam præcipiti, & arcem intuenti rupi imposito, interfectus, ac anno decimo post in medio templo arcis sepultus est. Sarcophagum ejus ex argento puro confectum, argentei angeli sustinent, & fulciunt. *Mieslaum*, *Miescum*, aut *Mieczislaum*, primum Poloniæ Ducem Christianum, qui anno 999. vita functus est, pulcherrimum templum arci contiguum condere cepisse, & Archiepiscopali dignitate, posteà in Episcopalem mutatâ, exornasse tradunt. Episcopatum autem

S. Stanislaus.

autem *Boleslaus* V. cognomento Pudicus anno 1279. multis beneficiis & immunitatibus donavit, quibus omnibus personis Ecclesiasticis ab omnibus vectigalibus aliisque ejusmodi tributis Ducibus Poloniæ solvendis, ut & judicum & magistratuum publicorum, ipsorumque Ducum jurisdictione liberis esse conceditur. Ante illud tempus etiam *Fulco*, vel *Pelca* anno 1207. vitâ functus à Papa *Innocentio* III. proximum in consessu publico post Archiepiscopum Gnesnensem locum jam obtinuerat. Hujus successor fuit *Vincentius Cadlubcus* cognomento, qui primus Polonorum res gestas literis tradere aggressus est. Ex 23. sacellis Jagellonicum satis spatiosâ magnitudine à *Sigismundo* I. excitatum, & à *Sigismundo* III. cupro deaurato tectum visu dignissimum est. Altare argenteum & ornamenta sacra admodum preciosa ostentat. In templo sacris plærumque operantur 80. circiter personæ, inter quas 30. sunt Canonici; 6. Prælati, & Episcopus lustralis, omnes ex nobilitate delecti. Turres ejus, ut & arcis plumbum, arcem ipsam cuprum à cœli, & pluviarum

injuriis defendit. Arcem redintegravit *Sigismundus* I. Rex, ut versus inscripti testantur, quorum ultimi sunt;

Illum ne credas, dum momentanea condit
Atria, perpetuam postposuisse domum.

Duplicibus porticibus circumducta conclavium, quibus ferè omnibus sententiæ Latinæ aureis literis inscriptæ sunt, elegantiâ, & pulchritudine mirum in modum se extollit. *Augustinus liber Baro in Moersperg, Ordinis S. Johannis Eques in itinerario suo scripto* refert, sub arce hâc grande antrum esse scopulum longè penetrans, & æstivo tempore admodum frigidum, in cujus introitu vinum & cerevisia promatur. Illius verò incolam Draconem olim vicinis accolis multum damni intulisse, ac tandem à sutore resinâ, pice, & aliis ejusmodi materiis occisum fuisse, cavernamque illam hactenus antri Draconis nomen retinuisse, nec longè à Vistulâ abesse. Rex *Sigismundus* III. arcem novâ portâ, novis ædificiis, & novâ turri urbem spectante, & loco suo insignem defensionem conciliante splendidiorem reddidit. In templo sæpius dicto

Antrum sub arce.

Poloniæ

Poloniæ Reges coronantur, & sepulchra sua habent, inter quæ illud eminet, quod Regi *Stephano Bathorio* extruendum curavit *Johannes Zamoscius* vir celeberrimus, & Poloniæ Cancellarius Magnus, anno 1604. è mortalium contubernio ad æternitatem translatus, de quo monumento *Nathan Chytræus*; *Franciscus Swertius in deliciis varior. itiner. p.*805. *seq. & pag.*658. *seqq. & Lundorpius lib.*26. *pag* 661. *Cont. Sleid. legendi.* Nonnullorum quoque Episcoporum monumenta in eodem templo cernuntur. Cum Imperator *Otto* III. ut Polonicarum rerum Scriptores memoriæ prodiderunt, Poloniæ Ducem *Boleslaum Chrobry* cognominatum ad Regiam dignitatem evexisset, unum ex clavis, quibus cruci Christus affixus fuit, & S. *Mauritii* lanceam eidem donavit, quæ dona adhuc in Episcopali templo videnda exhibentur. In eâdem arce præter *S. Stanislai* templum sunt & alia duo, S. *Michaëlis* nimirum, & S. *Georgii*, ut & Sacellum sub terrâ in S. *Uladislai* honorem erectum; Camera item appellationis, & Curia provincialis, atque Aulica, ad quas omnes appella-

tiones ex totâ provinciâ deferuntur. Sanctorum reliquiæ passim per urbem variæ ostenduntur, ut S. *Stanislai* Episcopi Cracoviensis, S. *Brandothæ*, & S. *Joann. Groriti* in arce; S. *Hyacinthi*, & *Ivonis* Episcopi, apud Dominicanos; S. *Isaiæ Confessoris*, apud Eremitas S. *Augustini*; *Stanislai Casimiriensis* apud Canonicos Regulares; S. *Simonis* Lipnicæ apud Minoritas observantium; S. Joann. Cantii Academici in S. *Annæ* templo &c.

Elogium urbis. Atque hæc de partibus hujus Urbis, quæ, ut verbo dicam, potens, & magnifica sequenti elogio decoratur in *sexta parte Theatri Urbium*:

Africa quid Tripolin jactas? quid Syria? nidos
Prædonum, terras, qui mare diripiunt.
Sarmatici en Tripolin positam melioribus orbis
Vistula quà Vavelum præterit, auspiciis.
Cur Tripolis? Triplex quid vult distinctio? nempè
Hîc homines, hic Rex, hic habitantque Deæ.

Maxima autem ipsi accrevêre incrementa ab eo tempore, quo Dux *Boleslaus*

leslaus Pudicus anno 1279. mortuus Jus Saxonicum, aut Magdeburgense, quod Sredense & Germanicum vocatur, & in plærisque Poloniæ civitatibus, municipiis, & pagis usitatum est, ut docet *Cromerus lib. 9. de reb. Polon. fol.* 246. introduxit. Ejus successor, *Lescus Niger* Poloniæ Dux Germanis solis, ob fidelem sibi contrà *Conradum* Masoviæ Ducem præstitam operam, anno 1285. urbis rectionem concredidit, quâ adhuc *Cromeri* tempore anno 1554. fungebantur, ut ex ejus *lib.* 10. *fol.* 255. patet. Idem Dux anno 1288. mercatoribus Cracoviensibus, qui anno hunc præcedente Tartaris fortiter restiterant, urbemque maxima fortitudine defenderant, à vectigalibus, & aliis oneribus publicis immunitatem largitus fuit. Cracoviæ lacus est, in quem projectus erat digitus S. *Stanislai*, habet is aquas, quæ si in usum quempiam hauriuntur, noxiæ sunt, at si ad quaslibet ægritudines sumuntur, valdè prosunt. *Johannes Longinus Canonicus Cracoviensis.* Sed hæc de urbe hac, quam *Andreas de Pilca Corycinius* Grachoviam à *Gracho* conditore denominatam asse-

Ius Saxonicum.

rit, dicta sufficiant; Plura sciendi cupidos ad Authores remittimus paucis adjungentes ea, quæ memoratu digna in eâdem contigerunt.

Anno 1125. tota incendio conflagravit. Annó 1234. *Conradus* Masoviæ Dux ipsam frustrâ obsedit, ac primus templa profanare armis conatus est, teste *Cromero lib.* 8. *fol.* 201. Anno 1241. à Tartaris obruta fuit, qui eam ab incolis desertam incenderunt. S. *Andreæ* Templum cum duabus turribus à nonnullis pauperibus, & debilibus hominibus, qui in illud fugâ se receperant, & Tartaros multos propius accedentes ex superiori parte templi interfecerant, conservatum est. Tartari verò in Silesiam, Moraviam, & Ungariam properarunt, postea ex Hungarico Cepusio in Poloniam redeuntes, & subito impetu Cracoviam alterâ vice invadentes, in quâ expilatâ plures, quam anteà, homines trucidarunt. Inde per Oswencimensem Ducatum in Ungariam magnâ prędâ onusti revertentes totum triennium ibi comparati sunt. Anno 1260. iterum hanc urbem, in qua nemo erat, qui eam defenderet, occisis

Res in Urbe Cracovia gesta.

occisis prius, quos offenderant, ægrotis, & mendicis, incenderunt, arce exceptâ, quam incolæ fortiter defenderant. Anno 1287. eam frustrà oppugnavêre. Anno 1291. in Bohemorum potestatem incidit. Nam Ducis *Leschi Nigri*, qui Germanis tot immunitates concesserat, urbem Anno 1285. validioribus munimentis auxerat, & Anno 1289. diem obierat, relicta vidua *Gryphina* clandestino nuncio ad *VVenceslaum* Bohemiæ Regem, sororis suæ *Kunigundæ* filium missо, ipsi Cracoviæ & Sendomiriæ Principatum, quem fictis literis sibi â *Lesco* marito suo donatum affirmabat, dono dedit, ut *Cromerus lib.* 10. *fol.* 259. tradit. Sed Regno pulsus Rex *Vladislaus Locticus*, Cracoviâ recuperatâ, Anno 1320. cum uxore sua *Hadwigâ* in Episcopali templo, tunc temporis restaurato, & ad finem perducto, ab Episcopo Gnesnensi coronatus est. Quo tempore Reges coronandi jus, ac ornamenta Regni Gnesnâ Cracoviam translata sunt, & ibidem hactenus manserunt, eò quod hæc urbs cæteris in Poloniâ magnitudine, & aliis commoditati-

Cracovia in Bohemorum potestatem venit.

Et iterum liberatur.

Jus Reges coronandi.

bus antecellit. A. 1439. incêdium duplex subitò exortum magnam urbis partem consumpsit. A. 1462. fere dimidia ejus pars versus meridiem, & occasum incendio periit. A. 1464. Judæi expilati, & haud pauci ab incolis interfecti sunt. Sequente anno pars urbis haud exigua cum *S. Francisci* templo, & Stradomiâ totâ, solo *S. Bernhardi* templo, & monasterio incolumi manente, incendio conflagravit. A. 1473. 26. Iulii eandem Stradomiam totam ignis pessundedit. Sequenti die ex sacrarum Virginum cœnobio S. *Andreæ* incendium erumpens totam plateam ad arcem ducentem, & vicinam Canonicorum vastavit; Arx ipsa ægrè servata est. A. 1494. denuò incendium obortum primò partem urbis portæ novæ proximam invasit, inde se per majorem partem quæ Septentrionem, & occasum spectat, dilatans templa, ædes omnes, & turrium, murorumque tecta combussit. Post illud tempus Judæis, qui hactenus per urbem dispersi habitabant, & incendio dicto durante à militibus spoliati fuerant, certus ad Vistulæ ripam in urbe Casimiriâ locus, quem adhuc hodiè

Incendia diversa.

diè magno numero inhabitant, assignatus est. Eodem anno in hujus urbis plateâ, quæ S. Spiritus nomen gerit mulier quædam enixa est infantem mortuum, cujus tergò adhærebat serpens vivus mortuum corpus rodens, & exedens. A. 1498. Urbis Cracoviæ pars Septentrionalis turribus, propugnaculis, primis, vallo, & fossa firmior reddita, & fluvius Rudava in urbem deductus est, ac plæraque ædificia mœnibus proxima ulterius remota sunt. A. 1504. urbem Casimiriam cum turribus & murorum pinnis incendii flamma vastavit. ut & anno 1509. 22 Martii Stradomiam, in quâ tamen S. *Hedwigis*, S. *Agnetis*, & S. *Bernhardini* templa servata sunt. A. 1580. 10. Octob. Lutheranos Augustanæ confessioni addictos, viros, fœminas, pueros & puellas 1800. numero, in S. *Johannis* plateâ, in domo publica Landhaus appellatâ, verbi divini audiendi causâ congregatos adversarii obruerunt haud paucos ex ipsis trucidantes, domum ipsam expilatam demolientes, & maximam tyrannidem exercentes. Quin ædes Lutheranorum ipsas invasêre, & ipsos coe-

Pontificii Evangelicos Cracoviæ malè tractant.

gêre, ut libros suos traderent, quos combusserunt. Multis quoque ipsorum occisis, Te Deum laudamus canendo, lætitiam suam ex tot hæreticorum, ut ipsos appellant, interitu ortam Pontificii testati sunt. Iidem a. 1591. maximum tumultum contra Euangelicos excitarunt, & ædem ipsorum sacram bis expugnarunt. Hunc tumultum describunt *Chytraus lib.* 29. *Saxon. fol.* 825. & *Sethus Calvisius in op. Chronol. fol.* 863. *a. Piasecius in Chronicis Polonicis pag.* 92. tradit, quod multi Lutherani *Annæ* Regis *Sigismundi* sororis addictæ Augustanæ Confessioni favore nitentes se Cracoviam contulerint, ac ibidem Synagogam erexerint, item & aliam dissentientes sibi in religione. Plebem verò noctu Synagogas istas destruxisse & combussisse, ab hæreticis verò posteà nunquam restauratas fuisse. A. 1595. 9. Iunii *Vladislaus* Rex in arce Cracoviensi natus est. Nocte autem ipsius nativitatem præcedente potior palatii Regii pars urbem aspiciens subito incendio exusta variis de hujus regii infantis fortuna futurâ prognosticis, ut fieri solet, occasionem præbuit,

Vladislai nativitatem præcedens incendium.

tempus-

tempusque ipſum docuit, non ſolum conjecturas illas Regis hujus felicitatem verè auguratas, ſed & incendium illud arci Regiæ commodum & utile fuiſſe, utpote quod cupro à Cardinali *Georgio Radzivilio* Epiſcopo Cracovienſi ex novis fodinis in Epiſcopatus ſui campis Kielcenſibus ſubminiſtrato tectum, & à Rege ipſo magnificè reſtauratum ſplendidius ſurrexit. A. 1606. templum Euangelicorum iterum expugnatum eſt à Catholicis, qui muros 20. Aprilis dejecerunt, ac mortuos ex ſepulchris erutos canibus, & porcis objecerunt. A. 1643. Nuncii Terreſtres poſtularunt, ut Cracovienſibus incolis conſcientiæ, & Religionis libertas concederetur, quibus Epiſcopi Poloniæ reſponderunt, Conſcientiæ Libertatem Nobilibus tantum, & Regni miniſtris, non autem plebi promiſcuæ concedi poſſe. Reſponſio hæc ipſis admodum diſplicebat, ut 5. *pars Theatri Europæi fol.* 745. *refert*. Proximo anno. 5.15. Julii *Anna* Nivernenſis DuciſſaCracoviæ coronata eſt. A. 1652. in hac urbe 173000. Chriſtianos, & 20000. Judæos peſte interiiſſe, ac in ipſo regno ultra quadringen-

Cracovia à Suecis occupata. dringenta hominum millia gladio & peste consumpta esse ajunt. An. 1656. *Carolus Gustavus* Sueciæ Rex Cracoviam obsidione cinxit, & 16. Septembris Casimiriam, cum suburbio Stradomiâ; cujus majorem Poloni ipsi dejecerunt, sicuti & Clepardiam suburbium incendio verant, ac 8. 18. Octobris, urbem ipsam Cracoviam deditione cepit. 9. 19 ejusdem mensis præsidium Polonicum ex urbe discessit, ut Francofurtensis Relatio verna anni 1656. narrat Clepardiam, & Stradomiam à Præfecto & Polonis incendio vastatas, & hanc cum Casimiriâ 16. Septembris à Suecis, urbem autem ipsam Cracoviam 9. Octobris ab iisdem, qui plærosque suburbiorum exustorum muros demoliti sunt, occupatam esse refert *Augustinus Limnerus.* A Suecis occupatam Poloni aliquot obsidionibus recuperare frustrà tentarunt. Anno 56. Regni Gladifer 31. Julii à Suecico urbis Præfecto cæsus, & ab urbe depulsus est, ut quædam impressa Relatio refert, quæ Gladiferi illius nomen reticet, & cœnobii Linietz in Vistulæ ripâ, ac arcis Tentichin ad *Opolinskium* aulæ Mareschallum pertinentis

tinentis, & Cracoviâ tribus milliaribus distantis mentionem facit. Forsan Gladifer ille est *Michaël Zebrzydovius*, unus ex Primatibus Cracoviensis Palatinatus, qui anno 1651. isti muneri præfuit.

Eremitorium, seu Cœnobium Monachorum Camaldulensium in alto monte situm; Cracoviâ uno milliari versus occasum abest.

Tinecium cœnobium Benedictinorum à præcedente dimidii milliaris intervallo semotum, & in præterfluentis Vistulæ ripâ sedens Abbatem habet 5. oppidorum, & 100. pagorum possessione gaudentem.

Tencinum arx pulcherrima in excelso monte situm suum habens in districtu Cracoviensi, & ad *Comites de Tenzyn* pertinens.

Schedlitz pagus Cracoviâ aliquot milliaribus distans.

Fleus inter Ilcussum & Cracoviam, à quâ duobus milliaribus abest. In hac urbe multi Judæi habitant, magnam plumbo mercaturam exercentes.

Claratumba, vel Mogila, aut Mogillo Cracovia uno milliari semotum cœnobium dives, pulchrum, & muni-

munitum, ac Cistertiensis Ordinis Abbati subjectum, quod anno 1473. incendium absumpsit.

Proszevice, Prosovia, ad fluvium Suzeniavam, ubi regium palatium, in quo nobilium conventus celebrantur.

Opatovecia oppidulum propè Vistulam.

Scarbimiria, Skarmiers, Scarbimiers oppidulum 7. mill. Cracovia dissitum, quò Tartari quoque anno 1240. pervenerunt. Frugum dives Canonicorum Collegio honoratur.

Cosicia in vicino tractu oppidulum.

Xyas oppidulum Michoviæ vicinum, ubi monasterium Augustinianorum, & extra oppidum marmoribus pulcherrimè variegatum palatium.

Miechovia, Mechovum, Miechow Equitum Sepulchri Christi oppidulum cum adhærente ditione, & Cracovia 8. milliarium spacio semotum, in quo ex Gryphorum prosapiâ Eques quidam nomine *Iaxa* Canonicis sepulchri Christi templum & habitationem ædificavit. Anno 1505. nocte 15. Augusti sequuta totum cum cœnobio, & eleganti templo, cujus te-
ctum

ctum plumbo obductum erat, incendii flamma consumptum est; quam calamitatem pœnam divinam fuisse scribit *Matthias à Miechow vel Mechovia artium, & Medicinæ Doctor, ac Canonicus Cracoviensis in Chronicis suis Polonicis anno* 1521. *Cracoviæ in lucem editis cap.* 85. *& ultimo libri* 4. *Incendium.*

Ogrodenecia, Ogrodcieniez arx in scopulo, quam Domini de Firley possident.

Pilcia, Piltza oppidulum, & diœcesis Ducum Sbaraviorum, ubi Canonicorum collegium, palatium magnificum, amœnissimi horti more Italico adornati, arx probè munita in monte cernuntur.

Leovia, Lelow veteri muro circundatum oppidulum, ad decimum milliare Cracovia versus Septentrionem recedens quod ditioni adjectæ dominatur. In ripa fluvii Bialæ positum, regente *Wenceslao* Bohemiæ & Poloniæ rege, anno 1305. mortuo, Regno ejectus Rex *Wladislaus Locticus* cum arce adjunctâ recuperavit.

Mstovia oppidulum Wartæ vel Vartæ fluvio assidens cum ditione amplissima Canonicorum Regularium,

rium, qui præpositum infulatum habent.

Olſſima arx in ſcopulo excelſo ad dextrám Mſtoviæ.

Novopolia ad Piltziam fluvium in vicino Mſtoviæ tractu, cum caſtello Potok, undè proſapia Potokiorum, qui ſe ex eo loco in Ruſſiam contulerunt, denominata, ad Konieſpolſcios pertinet.

Cerevisia optima. Czenſtochowa, Czenſtochia oppidulum nobilitatum coctione cerevisiæ optimæ, quæ non ſolum in Poloniâ, ſed etiam vicinis regionibus Germanicis venditur: Cœnobio item extra illud colli claromonti, Clarenberg, impoſito, & celebri imagine *S. Mariæ* quam S. *Lucas* pinxiſſe fertur, & peregrinationibus ſacris magna hominum frequentia viſitare ſolet. Cœnobium ipſum Ordinis S. *Pauli Eremitæ* inſigni theſauro inſtructum Sueci a. 1955. obſederunt, frigore coacti obſidionem ſolvere. Idem ſequente 56. anno fruſtrà obſidere moliti ſunt. Dominicani Monachi in vicinia Gidlenſem commorationem habent, etiam celebre imagine S. *Mariæ* multa, ut ipſi dicunt, miracula edente, ubi & Carthuſianum domicilium

cilium excitatum eſt. Sileſiæ finibus hæc loca ſunt proxima.

Olſtynia, Olſtyn, Olſtein ferrariis & vitriariis officinis abundat: Arx in editiſſimo ſcopulo inter ſylvas ſe exerit.

Bendzinum, Bendſchinum oppidulum in viâ Oppeliâ Cracoviam ducente Schlaukavia 3. milliaribus ſemotum eſt, & apud fluviolum Brendnitzam ſe in conſpectum dat.

Slâukavia, Slanucovia, Slaukaw, Slaukow Ilkuſſo 2. milliaribus diſtans oppidulum, quod anno 1455. prædones incenderunt. Plumbi argentum continentis fodinas poſſidet.

Ilkuſch, Ilcuſſum, Ilcuſſia, oppidum regium in viâ, quâ ex Sileſiæ oppidis Cracoviam itur, poſitum, Slaucovia 2. & Cracovia 5. milliaribus abeſt. Fodinis argentum plumbo mixtum ſuppeditantibus, pane ſapidiſſimo, & optimâ carne bubula nobilitatur. In Severienſi Ducatu ſitum Epiſcopi Cracovienſis Juriſdictionem agnoſcit.

Severia dicti Ducatus caput verſus Sileſiam; arcem habet inſulam in medio lacu admodum lato occupantem, & probè munitam.

Chelm

Chelm suprà Osvecimiam oppidulum.

Osvecimia, Osviecimum, Oswieczin, Ducatus Osuecimensis, vel Osviqcimensis in Silesiâ Polonicâ sit metropolis, sedet ferè ad fluvium Salam, qui mox in Vistulam cadit, 7. milliarium intervallo Cracoviâ dissidens, & ligneis ædificiis argillâ circumlitis, ligneâque arce instructa Gubernatori non Palatino subjecta, & paludibus cincta est. Cracovia Viennam proficiscentibus transitum præbet, & sale insignem mercaturam exercet. Salis autem lapides illis similes, qui ad ædificiorum structuram adhibentur, viginti ad triginta centenariorum pondere in plateis jacent, attactu duri instar minerarum colore cineritio ad albedinem ducente splendent, vilique precio emuntur, utpote quorum singulæ ejusmodi moles plerunque 10. 11. aut 12. florenis vendi solent. Propè Cracoviam ex fodinis suis eruuntur, & passim per Poloniam, aliasque regiones vendendo distribuuntur ut refert *Augustinus Liber Baro in Moerspergi Ordinis S. Iohannis eques in itinerario suo manuscripto.* De hoc Sale *Cromerus in sua*

Sal Cracoviensis.

sua Poloniâ: In agro Cracoviensi Sal ex terra instar lapidum, similique cum eis duritie exscinditur, etiam specubus latè excavatis, multæ villæ, aliquot oppida fulcris sustinentur: fulvus est, & quasi luto aspersus. Supradictus fluvius Sala, quem *Bertius in tab. geograph. contractis pag.* 447. Solam appellat, ex Moravicis montibus erumpens haud procul ab urbe in Vistulam se exonerat.

Ducatus Osviecimensis Silesiæ conterminus, quem cum urbe Germani, eodem *Bertio* teste Auchswitz appellitant, anno 1454. in Poloniæ Regis possessionem rediit, quanquam *Iohannes* Dux Osviecimensis postea non prius acquievit, quàm pactis renovatis plus pecuniæ acciperet. Quo facto omne suum jus triennio post Regi concessit, ut *Cromerus lib.* 22. *fol.* 503. docet.

Lipowitz, Lipowiecz, Lipoveciâ oppidulum 5. milliaribus Cracovia sejunctum, in via Viennam tendente occurrit, & in ripa Vistulæ locatum est cum arce edito scopulo imposita, cui includuntur Cracovienses Ecclesiastici, quando se male gesserunt.

Bobrcen-

Bobrcensis arx in Ducatu Osuiecimesi sita est.

Zatoriensis Ducatus sicut & praecedens Osviecensis, Silesiæ Polonicæ pars est, à Rege *Sigismundo* 1. adjectus Poloniæ, ut *P. Bertius in explicat. tab. contr. p.* 449. & *Cromerus in Oratione, qua in exequiis dicti Regis habita est*, testantur.

- Zator, Zatoria, Satoria, dicti Ducatus primaria urbs cum arce, quà Skauda fluvius Vistulæ miscetur.

Osiecense Palatium haud indecorè munitum, in Silesiæ finibus, & Zatoriensi Ducatu.

Ziewitz oppidulum Silesiæ proximum cum arce, anno 1656 à Suecis occupatum, expilatum, & aliquod locis incensum, ut *ejusdem anni Relatio Francofurtana Autumnalis* refert, mentionem quoque faciens oppiduli Seubusch in confinibus Cracoviensibus Iablunckam se extendentibus, cui expilato ignem quoque subjecerunt Sueci, extinctum tamen à Polonis. De Ziewitzio *Piasecius pag*: 368. Anno 1624. *Constantia* Regina Poloniæ de *Nicolao Komorowskio* sexaginta millibus florenorum Polonicorum emit Ziewitcensem

Constantia Regina emit Zivecensem Comitatum.

sem

ſem ſeu Zivecenſem Comitatum milliaria 10. longitudine, & 6. latitudine ſuâ complectentem, inter Sileſiæ, & Hungariæ fines Moraviæ contiguum, & octo milliaribus Cracoviâ diſſitum.

Andreow, Andreovum, Andreovia oppidulum in Sileſiæ & Ungariæ finibus, cum Abbatiâ, & cœnobio ordinis Ciſtertienſis, ac ſeptem pagis ad Abbatiam & oppidulum pertinentibus. Opus & fundatio *Janici* aliàs *Janiſlai* Epiſcopi Uratiſlavienſis, ac poſtea Archiepiſcopi Gneſnenſis, ut & *Clementis* fratris, utriuſque oriundi ex Greifforum proſapiâ, in Equeſtri ordine admodum celebri. *Cromerus lib. 6. rer. Polon fol.* 142. Poloniæ Ordines qui *Stephano Bathoreo* addicti erant, anno 1576. menſe Januario conventum armatum hîc celebrarunt. Anno 1607. Nobiles Poloni, ſive Rokoſſiani, ut vocantur, Regi ſe. opponentes conventum in eodem hoc loco, 28. Martii celebrandum promulgarunt. *Rokoſſiani.*

Landiſcorona, Landſcroon, Ars Landiſcoronenſis, in excelſo ſcopulo per aliquot milliaria inde remotis conſpicua, in cujus ditione

H cerni-

Mons Calvariæ. cernitur Mons Calvariæ à *Nicolao Zebridovio* Palatino Cracovienſi ità nominatus, ob ſimilitudinem ſitus, quem ſimilem habet Hieroſolymitano monti Calvariæ. In dicti montis jugo idem Palatinus erexit ſumptuoſiſſimum Monaſterium FF. de obſervantiâ, & oratoria ſparſim per campos: Unde hic locus à magna peregrinorum ex Poloniâ, & cæteris regnis & regionibus adventantium multitudine, propter conceſſam à Pontifice Romano gratiam viſitatur. *Albertus Laski* Siradienſis Palatinus dictam arcem, & tantum milliaribus Cracoviâ diſtantem, Archiduci *Maximiliano*, quem Ordinum nonnulli Poloniæ Regem creaverant, eam conſervare conatus, à Rege *Stephano* eam dedere coactus eſt. Eadem Sueci ſub *Duglasſio* 19. 29. Septembris anni 1655. potiti ſunt; recuperata proditione à Polonis anno ſequente, ut fertur.

Salis fodinæ. Veliſca, Velitzki, Vielizcka, Velicia ſalis fodinis celeberrimum oppidulum, Cracoviâ verſus ortum haud longè diſtans, & non ſatis tutam, ac periculo carentem habitationem exhibens, ob terram undique effoſſam,

& fre-

& frequentibus cuniculis perterebratam. Anno 1510. sceleratissimus quidam fossor ex cuniculo exiens fodinis & foraminibus ignem subjecit, cuniculos montis ubique fumo, & fœtore opplentem, ut maximâ fossorum à fumo impeditorum, quominus per usitatam viam evaderent, pars perierint. *Andreas Koscieletzkius* fodinarum præfectus summo terrore perculsus, cum neminem videret, qui descendere auderet, ipse summo cum periculo descendit, comitante ipsum *Severino Bethmanno*, consule Cracoviensi, & montium illorum magistro, à quo, cum jam ob fumum ille decidisset, in imâ montis profunditate servatus est. Hi duo ignem restinxerunt, & fodinas conservarunt. *Iodocus Ludovicus Decius de Sigismundi I. Regis temporibus fol.* 73. Anno 1644. 16. Decembris maxima calamitate iterum afflictæ sunt hæ salinæ Velicienses salem fossilem suppeditantes, quas *Piasecius pag.* 505. unicum Europæ miraculum nominat. In Bonarovianis fodinis, ità enim eas appellat, pabuli equini aliquantum, ex imprudentiâ deturbatum deciderat in candelam in-

Incendium in fodinis.

Aliud in iisdem.

ſimâ fodinæ parte ardentem, quæ tam horrendum excitavit incendium, ut foſſores, qui in fodinis iſtis operabantur, cum equis ibi præſentibus ſuffocarentur. Incendium ipſum adhuc ſequente anno 45. durabat, ita ut ob fumum, & fœtorem nemini ad fodinas aditus liber eſſet, & Regium Vectigal haud exiguo detrimento afficeretur. An & quando autem illud incendium extinctum ſit, nondum mihi innotuit. Fodinis iiſdem detrimentum aliquod intuliſſe nuper Suecos ajunt.

Sal, qui ex fodinis eruitur.

Bochna, Bochnia Salinis ſuis quoque celebris urbs, Cracoviâ quinque milliaribus ſemota, quæ eo tempore, quo Salis fodinæ illæ innoteſcere ceperunt, anno videlicet 1252, adhuc pagus erat. Sal his in locis ex profundiſſimis terræ viſceribus erutus, equorum labore extrahitur, maximam partem Cryſtallo ſimilis, pellucidus admodum, & duritie vix lapidibus cedens, adeò ut ſub terrâ, in excidendo ſalem, foſſores columnas grandes relinquant, urbem cum pagis (quoniam fodinæ ſub terrâ ſe longè, lateque expandunt) incumbentibus ſuffulcientes. Ex aquâ quoque ex grandi

grandi puteo ſubterraneo exhauſtâ ſal albus excoquitur, ut *Cromerus lib.9.fol.223.* commemorat. *Bochna & Vielitzka, inquit Frœlichius, ob ſalinas celebria oppida, quorum fundamenta inſtar cuniculorum ſunt perfoſſa, ideò habitationi minus tuta.* De utriuſque civitatis Salinis conſule *P. Bertium, in Polonia deſcriptione, pag.444.* eas prolixè deſcribentem. Anno 1447. Bochna incendio periit. Hodiè eſt una ex ſex urbibus ſupremum judicium Regium Cracovienſe conſtituentibus, à quibus nulla appellatio datur.

Viſnicia Wiesnietz, arx unius milliaris intervallo Bochna diſtans, anno 1643. Palatini *Staniſlai Lubomirskyi* ſedes, 21. Septembris anno 1655. à Rege Sueciæ occupata, ut Relationes Francofurtana, & Lipſienſis referunt. Dicti Palatini ſedem fuiſſe dicit *David Frœlichius pag. 313. Starovolſcius pag,22.* ità dicit: *Verſus ortum in Viſnicia Comitis Lubomirſcii Cracovienſis Palatini arx munitiſſima, & P.P. Diſcalceatorum in uno monte vicino Eremitorium, utraque moderna architectura, excellentiſſimas picturas, diverſaque marmora, & arti-*

artificiosos in hortis aquæ ductus continens.

Lobcicia, civitas cum arce.

Sciricium, intrà montes Cistercienſium Abbatia.

Doptzicium, oppidulum & arx.

Czorſtein ad 12. milliare Cracoviâ dimota arx inſidet excelſo monti, cujus radices fluvius Donajecius lavat. In hiſce oris anno 1651. quidam Napierski, qui Koſtka appellari voluit, ſeditione mota Koſacorum opem expectavit. Sed arce hac, quam occupaverat, induſtriâ & auxilio Epiſcopi Cracovienſis recuperatâ, ſupplicio debito facinus luere coactus eſt.

Donajecius fluvius.

Sandecia ad fluvium Donajecium hîc aliud flumen recipientem, quod quidam typus Geographicus Cropruci, alius Proprut, *Braunii theatrum urbium*, *parte 6*. ut & *Cromerus* Bialam, *D. Froelichius Ungarus* Propradum nominat. Ungariæ, & Carpathiis montibus vicina urbs, probè munita, vicinas civili uſu ſuperans, & mercaturam haud contemnendam exercens, ſitum habet ſatis amœnum, Abbatia Præmonſtratenſium Monachorum, & eccleſia collegiata exornatur, & veterem Sandeciam uno

Proprut fl.

milliari

milliari à se sejunctam aspicit, ubi Præmonstratenses Moniales ditissimum totâ Poloniâ Monasterium possident. Caput est circumjacentis territorii, olim ad Cracoviensem Episcopum pertinentis, quod Rex *Wenceslaus* permutatione factâ sui juris fecit, relictâ tamen Episcopo huic civitati, quam novam Rex condiderat, parochum imponendi facultate. Rege *Casimiro* III. regnante *Sbigneus* Cardinalis, & Episcopus Cracoviensis Collegium Sacerdotum cum prælatis in hac urbe, quam Novam Sandeciam *Cromerus* appellat, instituit. In viciniâ arx Lubowlo se in conspectum dat. *Monasterium ditissimum.*

Pienin arx naturæ beneficio munitissima, uno & quidem arcto admodum aditu adventantes admittens, & haud multum sejuncta à monasterio Sandeciæ celeberrimo. *Cromerus lib.* 10.

Tarnovia oppidum ornatum Ecclesiâ collegiata, marmoribus perpolitis conspicuâ, muris quoque & ædificiis insigne tutelâ utitur arcis extra muros edito monti impositæ, ubi vivarium amplum admodum feras plures alit. In suburbano est FF. Mino-

rum de Observantia, & Monialium *D. Benedicti* haud inelegans monasterium, & in templo Canonicorum sepultura Tarnoviorum Comitum, ac *Johannis* ultimi Ducis Ostrogii. Anno 1402. *Petrus* Episcopus Cracoviensis, rogatu *Johannis de Tarnovia* Palatini Sandomiriensis qui redituum suorum partem eum in finem destinarat, Collegium Sacerdotum in hâc urbe ordinavit, quam 8. milliaribus Cracoviâ dissitam Sueci anno 1656. occupasse dicuntur.

Comitum Tarnoviorum sepultura.

Bietza, Biecia, Bietz, Cracoviâ 15. & Sandeciâ 5. milliaribus remota urbs pulchra, loco munito sita, & territorii quo cingitur, caput. In amœnâ planiore positam, & muro circundatam fluvius Rapa, ex cujus spumâ sulphur excoqui solet, humectat. Peculiari Castellano Regio parentis solum circumjacens omnis generis fructuum ferax est, ut ex *sextâ parte Theatri Urbium Georgii Braunii* liquet. Nomen urbis Bietz Hungaricum potius quam Polonicum esse vult *Cromerus.*

Sulphur ex spuma fluvii excoctum.

Dembovecia municipium, aut oppidulum in montanis hujus Palatinatus locis Hungariæ fines spectantibus.

tibus. Hunc diſtrictum Hungari anno 1474. turbarunt, oppidulum Smigrod noctu occupantes, arcem deditione capientes, &poſteà ipſam foſſis, ac propugnaculis munientes. Compilata & exuſta tunc temporis mūnicipia, ſeu oppidula Jaſtum, Broſtecum, Colazice, Friſtatum, Dembovecia, Ducla, & Pilsna, cuncta divitiis abundantia, cum 200. circiter pagis, & ingens incolarum captivorum numerus in Hungariam abductus eſt. Muſſina ad Cracovienſem Epiſcopum pertinens ob defenſorum penuriam certis conditionibus ſe hoſtibus dedidit. *Hungarorum in Poloniam irruptio.*

SENDOMIRIENSIS PALATINATUS. à Sendomiriâ capitali ſuâ urbe denominatus Occiduo margine Cracovienſem Palatinatum, Septentrionali Poloniam Majorem, & Lublinenſem Palatinatum, Orientali Ruſſiam rubram, & meridionali eandem, & Cracovienſis Palatinatus partem attingit, ac octo territoria complectitur: Sendomirienſe nimirum, Radomenſe, Stenzicenſe, Corcinenſe, Viſlicienſe, Chencinenſe, Opocinenſe, & Pilsnenſe. Ad Conventum Regni publicum mittit no- *Fines.* *Territoria.*

Senatores. vem Senatores, ex quibus Palatinus sive Satrapa Sendomiriensis unus, & cæteri Castellani, Sendomirensis videlicet, Visliciensis, Radomiensis, Zavichostensis, Zarnoviensis, Malogostensis, Polanecensis, & Cechoviensis. *Metalla.* Affluit metallis auro, argento, ære & lazurio apud Kielcios; plumbo, argento, & marmore nigro apud Chenciniam; viridi & rubro apud Cunoviam; Ferro & Chalybe ad Vonchociam, Bodzantinum, Sydloveciam, atque alibi passim. *Pomaria.* Pomaria fructuosissima per totam hanc Satrapiam se ubique offerunt cernenda, præcipuè in suburbiis Sendomiriæ & Zavichosti, quorum locorum pira, mala, pruna, persica, cerasa, & nuces bonitate & varietate Ungaricis, & Italicis neutiquam cedunt. Vites hinc inde uvas non insuaves ferunt, calidiore æstate & autumno adjutæ: Vinum ex ipsis expressum acerbius est.

Sendomiria, Sandomiria hujus Satrapiæ Sendomeriensis primaria civitas, quà Sanus fluvius Vistulæ se jungit, *Sanus fluvius.* ex editiore colle Vistulam amœnò prospectu inspectat, & 22. milliarium itinere Cracoviâ distat.

Naturæ

Naturæ ſitus, & artis opera ipſam *Situs.* validam & fortem reddunt, cives *cives.* politi exornant, &nobilium frequentia ob aſſiduam magiſtratuum provinciæ in hac urbe ſedem habentium juriſdictionem, mirum in modum decorat. Collegium in ea viſitur Canonicorum locupletiſſimum, & *Templa.* aliud Ctericorum Societat. Jeſu juventutem docentium, ac Collegia Religioſorum virorum. Propter urbem duo ſunt templa, unum *S. Jacobi*, alterum *S. Pauli*, utrumque arboribus plurimis cinctum, ut in ſylva ſitum habere videantur. Ad hæc templa frequentes peregrinationes religionis ergò ſuſcipiuntur. Arx *Arx* Regia verſus meridiem lapidibus ex- *Regia.* ſtructa præcipiti inſidet colli, cujus aſcenſus & deſcenſus admodum difficilis eſt. Anno 1240. Tartari hanc *Occupata* urbem occuparunt, & ſequente anno *à Tartaris.* eandem denuò invaſerunt. Anno 1259. à Ruſſis adjuti eâdem potiti ſunt, arcemque dies ac noctes, ſed fruſtrà, oppugnaverunt, donec Ruſſorum aſtutiâ tandem ipſam in poteſtatem ſuam redegerunt, multum ſanguinis innocentis profundentes, & pulchriores tantum fœminas, & puellas libi-

dinis suæ satiandæ causâ conservantes. Cædendo fessi vulgus promiscuum se gregatim in Vistulam præcipitare coëgerunt. In arce laniena hominum tanta fuisse tunc fertur, ut cæsorum sanguis in Vistulam se effuderit. In cujus rei memoriam adhuc hodierno tempore quotannis ultimo Maij, festus dies hujus cædis, quasi Martyrum Christi, celebratur magno hominum concursu, quibus, ex Papæ *Alexandri* IV. concessione, magnæ indulgentiæ donantur. *Cromerus lib. 9. rer. Polon. fol.* 232. Laniena hâc tàm horrenda perpetrata Tartari arcem incenderunt, ac Cracoviam discesserunt. Sed circà annum 1287. frustra eandem hanc urbem adorti sunt. Eadem fortuna fuit & Bohemorum, qui eam oppugnantes, & haud exiguo damno affecti re infectâ abierunt. *Boreccius* contrà *in Annalibus Bohemicis fol.* 250. Sandomirienses haud invitos in urbem Bohemos admisisse tradit. Anno 1655. Sueci hanc urbem Polonis eripuêre, sequente anno 1656. die Martii 20. recuperatam à Polonis. Suecorum præfectus Jesuitarum Collegio ignem subjiciendum curaverat, qui urbem invasit.

Laniena horribilis.

Bohemi.

Sueci.

invasit.

invasit, & consumpsit, ut & posteà arcem, in quâ ultra mille Poloni occubuisse dicuntur. In conclavi quodam arcis Præfectum dictum ajunt funiculum incendiarium reliquisse, qui pulverem pyrium incendit. Refert hoc impressa quædam relatio mentionem quoque faciens fluminis Rudniki in hac orâ, ubi Sueciæ Regem dura invasione Poloni adorti sunt. Alii contrà narrant, Polonos ipsos ædes nonnullas proximè arcem incendisse, ac in arce ipsâ circiter 1200. Polonos vitæ jacturam fecisse: id quod *Francofurtana Relatio ejusdem anni pag.* 17. confirmat, mentionem quoque faciens arcis Rudnick; inter Jaroslaviam, & Sendomiriam urbes sitæ, apud quam Sueci haud exiguâ clade affecti feruntur.

Pilca vel Piltza fluvius in confinibus Pilciæ arcis ex Cracoviensi Palatinatu oritur, ac Sendomiriensi Palatinatu à Poloniâ majore separato, aliquot milliaribus suprà Warsoviam in Vistulam effundit.

Nida fluvius utriusque Palatinatus Sendomiriensis & Cracoviensis terminus supra Cortzinium Vistulæ miscetur.

Pilsna, Pilsno territorii circumjacentis caput, templum pulchrum, & organa celebria habet. In ejus districtu sita numerantur oppidula, Sendisovia videlicet, Zarnovecia, Socolovia, Præclavia, Zaclicynum, amplo foro conspicuum, & Lezaiscum cum templo Parochiali Militum Sepulchri Domini, ac monasterio extra urbem F. F. Minoritarum, ad quod undique devotionis ergò magnus hominum plurimorum est affluxus ob imaginem *B. Virginis*, quæ multa miracula edere dicitur.

Oppidula in Pilsnensi tractu.

Rzemientum arx munitissima in eodem districtu.

Vieviorka arx ibidem amœnissima.

Christophoria arx elegantissima, ab *Ossolinio* Sendomiriensi Satrapâ extructa, cui à Sueciæ Rege anno 1556. præfectus erat militiæ dux Essenius.

Baranovia pulcherrima arx in Pilsnensi territorio. *Francofurtana Relatio Autumnalis anni* 1656. Baranoviam, vel Baranow urbem nominat situm inter Jaroslaviam, & Sendomiriam, in cujus viciniâ Sueciæ Rex *Sapieham* Polonicæ militiæ præfectum 24. Martii prælio supearvit.

Sapieha cæsus à Suecis.

Eadem

Eadem meminit urbis Bielitziæ apud Bielaviam Cracoviâ Jabluncam versus sitæ. Cuncta hæc loca hactenus enumerata inter Sanum & Vistulam situm habent. Sequuntur illa, quæ inter Vistulam & Piltzam fluvios intersunt.

Pocriunicia Abbatia Cistersiensium ditissima, paulò suprà Sendomiriam. *Abbatia ditissima.*

Ritujanensis arx in dictæ Abbatiæ viciniâ, comitum Tenciniorum.

Eremitorium Patrum Camaldulensium *S. Romaldi* Sectatorum, in sylvis vicinis à Comitibus Tenciniis erectum.

Ossolinum palatium habet elegans, & Monasterium Dominicanorum Climuntoviæ, atque Ecclesiam collegiatam cum Præposito infulato.

Olesnicia oppidum vicinum, cum sequentibus, Stobnizia, Paczanovia, Polanecia, Stasovio, & Osieco in eadem viciniâ hic visuntur, ac oppida satis Pulchra sunt. *Oppida diversa.*

Corcin, Corczinum, Corcinium territorii quo circundatur caput, cum arce in loco munito inter aquas sedens. Quidam novam ligneam urbem, cum arce lapideo muro cinctâ

in

in fluvii Visloco ripâ, & inter paludes collocant, ut videre est in *Sexta parte Theatri Urbium Georgii Braun*. *Cromerus anno* 1589. *mortuus lib.* 20. *fol.* 451. Corcinum etiam novam urbem in Poloniâ vocari ait. Typi Geographici verò hanc urbem inter Sendomiriam & Cracoviam in Vistulæ ripâ ponunt.

Vislitza, Vislicia, Wislica, fluvio Nidæ assidens oppidulum suprà Corcinium ligneis ædificiis constans, & Cracoviâ novem milliaribus dissidens, quod in scopulo fluminis dicti aquis immerso positum, per angustum aggerem & pontes, qui instrumentis tractoriis levantur, accedentes admittit. Anno 1134. Ungarus quidam prodidit hanc urbeculam Russis, qui nocte intempestâ occupatam incenderunt, postquam majorem incolarum partem, sine ullo sexus & ætatis discrimine vitâ privaverant: Nobiles verò, & divites cæteros captivos abduxerunt. Præmii loco proditori oculos effodiendos, & linguam ac virilia exsecanda curavit Russorum Princeps *Iaropelscus*. *Cromerus lib.* 5. *fol.* 132. Anno 1291. Bohemorum in potestatem deditione venit

Urbs à Russis capta.

Proditoris præmium.

venit hic locus, mox tamen à Polonis receptus. Posteà Poloni *VVenceslaum* Bohemiæ Regem Poloniæ Regno præfecerant, ejecto *Wladislao Loctico*, qui aliquot loca, & inter ea quoque Velifcam cum arce Vislicza recepit ac *VVenceslao* fatis functo Poloniæ Regnum receptum retinuit. De hoc loco ità *Starovolfcius* *pag.* 28. *Vislicia mediis in paludibus sita, ubi videbis templum Canonicorum ex lapide quadrato, & Cleri habitationes benè exstructas. tum infinitam multitudinem serpentum, aliorumque insectilium passim, sed quæ à Pontifice Romano, ut scripturæ registratæ testantur, excommunicatæ incolis minimè nocent, transportatæ verò statim emoriuntur.* *Serpentes non nocent.*

Sborovia antiqui operis arx, medio situ inter Visliciam & Corcinium vivariis amplissimis, & piscinis opulentissimis abundat.

Chrobers, Chroberseum, pulcherrima arx Vislizià unius milliaris intervallo sejuncta, conditorem habuit Regem *Bolcslaum Chabri* vel *Chabrum* cognominatum: Possessorem verò, *Starovolscio* vivente *Marchionem de Miscaw*,qui & sequentem Pintzoviam tenuit.

Pint-

Pintzovia, Pinczow arcem & pulcherrimum Palatium in quo balneum celebre obtinens oppidum collis ad Nidam fluvium ſedentis jugum occupat. *Frœlichius pag.* 122. Terra abundat lapide vivo pro fabricis extruendis apto, & agros fertiliſſimos habet.

Sydlovia; Sidlovia, Szydlovia cauponis Iudaicis ſcatens oppidulum antiquum, muro vetuſto circundatum, & arce munitum, quod Schydlow typus Geographicus, Sidlovum *Cromerus* nuncupat. Haud procul abeo, nimirum apud pagum Chmelico 18. Martii anno 1241. Poloni cæſi ſunt à Tartaris, qui hâc victoriâ partâ illicò Cracoviam petierunt. Situs hujus loci eſt in viciniâ Vislitzæ inter Pintzoviam & Oſſolinum proximè ſylvam haud procul Chentinyo ſe expandentem.

Poloni cæſi à Tartaris.

Racovia in proximo, populoſa ſuperioribus annis civitas, in quâ Arrianorum ſeu Photinianorum Gymnaſium, & typographia fuit. Anno 1643. urbe ejecti eam Catholicis totam concedere coacti ſunt. *Frœlichius pag.* 323. Decretum quo ejecti ſunt Arriani & Anabaptiſtæ ex toto Regno,

Arriani Poloniâ ejecti.

Regno, ſub Rege *Uladiſlao IV.* promulgatum fertur. Vide ea, quæ in dicti Regis vitâ annotavimus.

Chentyny, Chenciniæ, Checiny Epiſcopum Cracovienſem poſſeſſorem agnoſcens oppidulum, plumbi, argenti atque marmoris fodinis famoſum, cujus arx ſcopulo excelſo impoſita, ut *Frœlichius* indicat. *Cromerus* Chencinyum quoddam nominat, in quo Regem *VVladiſlaum* Regni Comitia anna 1331. celebraſſe ait. Arx prædicta in rupe excelsâ & præruptâ in totum diſtrictum circumjacentem juriſdictionem exercet.

Malogoſtia Caſtellani titulo nota civitas.

Sulovia Ciſtericenſium Monachorum Abbatia aliquot circum vicinis oppidulis dominante nobilis.

Setzeni, Secinium elegans oppidulum in Cracovienſis Palatinatus finibus planitiei incumbens, ſub arce excelſo ſcopulo immiſsâ, unde tredecim milliarium iter Cracoviam metitur. Locum celebrem reddunt Lapis Lazuli, & argentum, quæ ex fodinis eruuntur. *Argenti fodinæ.*

Kelce, Kielce oppidulum anno

1173.

1173. antè *Boleslai Crispi* obitum à *Gedeone Gryphio* Cracoviensi Episcopo cum templo ex quadratis lapidibus constructo excitatum; in ipso verò templo Collegium Prælatorum, & Canonicorum cum Vicariis suis ab eodem institutum. *Cromerus lib.6. pag.* 155. Palatium Episcopale marmoribus pulcherrimis exornatur. Æris, cupri & lapidis lazali fodinas hujus loci, Episcopus Cracoviensis possidet, ut Rex illas, quæ Chenciniæ tribus ab his milliaribus distantes reperiuntur.

Fodinæ.

Radoschitzs oppidulum à priore versus Septentrionem secedens.

Opotzno oppidulum Pilczâ fluvio haud multum distans.

Inovlodia ad fluvium Pilcam vel Pilczam urbecula.

Drevicia, Dreewitz antiquo castro notabilis.

Stènzice, trans Vistulam, in dextrâ fluminis decurtentis ripâ, territorii Stenzicensis primaria urbs.

Vilciscensis arx in Stenzicensi tractu, inter omnes nobilium villas locum primum obtinens, structuræ elegantiâ mirum in modum superbit.

Seciechoviensis Abbatia in transitu ad

ad ipſum flumen ſedet, & Benedictinorum Monachorum commoratio eſt.

Janovecia arx in editiore ripâ paulò ſuprà dictam Abbatiam.

Swolen in ſiniſtrâ decurrentis Viſtulæ ripâ oppidulum.

Radomia territorii circumjacentis caput, & muro cincta urbs, templum Minoritarum elegantiæ inſignis oſtentans. Apud hanc anno 1656. captam Suecorum militum præfectus *Rutgerus ab Aſchenberg* Polonos cecîdit.

Jedlinskio affabre ſtructo templo, & Gymnaſio Academico celebre oppidum.

Tarlovia cum templo inter novas ſtructuras magnificentiſſimo.

Sidlovecia, Schydlowits, oppidum, & caput Comitatus, quem Radivilli poſſident. Pulchris ædificiis ſplendens piſcinis, ferri fodinis,& ſylvis abundat. Sialovecia aliis dicitur. *Radzivillorum Comitatus.*

Vonchocia Monachorum Ciſterticnſium Abbatia pinguis, aquiſque irriguis, & hortorum amœnitate læta: Lapides ad ędium ſtructuras optimos, & cotes acuendo ferro aptiſſimos ac per totam Poloniam divendi ſolitos *Lapides, Cotes, Ferrum.*

ſuppe-

suppeditat. Ferri officinæ in sylvis, & montibus his frequentes, præcipuè iis, quæ in ditione sunt Episcopi Cracoviensis.

Tartarorum incursio.

Cunovia in Episcopi Cracoviensis ditione oppidulum, omnis generis marmoribus famosum. Tartari Tauricani anno 1502. usque ad Pazanoviam pervenientes hunc locum cum Ressovia, Jaroslavia, Radimo, Belso, Dakniciâ, Opatovia, & Lagoviâ expilarunt, & incenderunt. *Cromerus lib.* 30. ubi hæc loca omnia urbeculas appellat.

Ilza urbs domibus latericiis elegans in Episcopi Cracoviensis ditione, cui adjuncta arx antiquæ quidem structuræ in editiore loco, quæ tamen pro commoditate Episcopalis aulæ satis augustè exstructa est. Ollas figulinas artificiosè paratas per totam Poloniam distribuit. Isilz arx est & oppidulum Episcopi Cracoviensis apud *Cromerum lib.* 8. *pag.* 206. quò, ut & ad fluvium Camionam Tartari anno 1241. Sendomiriensem Palatinatum depopulantes excurrerunt, ut author laudatus testatur. Cum hac Ilza forsan eadem est.

Solecia in Vistulæ ripâ arx, quam Dux

Dux *Christophorus Sbaravius* olim restauravit, operibusque novis secundum hodiernam architecturam structis, hortoque cultissimo auxit.

Mons Calvus, Kaleberg, ità dictus, quod arboribus destituitur, in totâ Poloniâ altitudine parem non habet, & quasi in Poloniæ Minoris meditullio sedet, ad Vistulam excurrens. Mons S. Crucis etiam vocatur à monasterio S. Crucis ipsi insidente.

S. Crucis Abbatia, & monasterium Benedictinorum Monachorum, ligno S. Crucis celebre, in ipso Calvi Montis jugo, quò ob miraculorum famam maximus ex totâ Poloniâ hominum est concursus. *Lignum S. Crucis.*

S. Catharinæ Monasterium, in quo ad radices dicti montis sito F.F. *S. Francisci* de Observantia commorantur. Sunt & alia plura hîc monasteria per circuitum sparsa.

Bozentinum à *Bozenta* Cracoviensi Episcpo denominata civitas, ut *Cromerus lib.* 12. docet, Cracoviensium Episcoporum frequentissima sedes, quasi in Calvi montis radicibus, vallo & muris se tuetur, palatioque Episcopali, hortisque elegantibus splendet. *Episcoporum Cracoviensium sedes.*

Lago-

Lagovia Episcopi Cujaviensis civitas, ollis figulinis, quæ per totam Poloniam distrahuntur, celebris.

Slupecia, Slupia ad Calvi montis radicem oppidum Abbatis S. Crucis haud ignobile. De Sanctâ hac Cruce inferius. Lithuaniæ descriptionem consule.

Opatovia ad quartum milliare Sendomiriâ, in loco fertili, & amœno, urbs insignis templo Canonicorum, viris religiosis, & populi frequentiâ.

Viazdensis munitio noviter erecta.

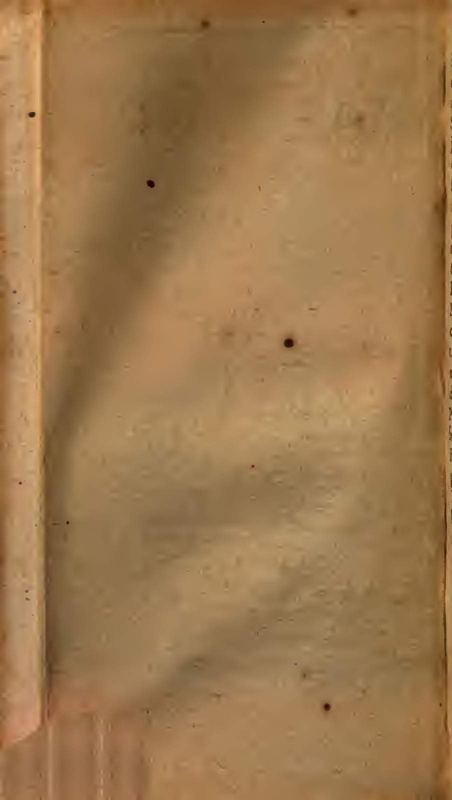
Zavichost, Zavichostum urbecula duobus infra Sendomiriam milliaribus ad Vistulam ibi aliud flumen recipientem. Anno 1205. hîc cæsus est à Polonis Russiæ Princeps *Romanus*, qui in fugâ periit. Hujus loci arcem anno 1240. Tartari incendio fœdarunt. Poloniæ Dux *Boleslaus Pudicus* Monialium S. Claræ Ordinis S. Francisci Monasterium hîc fundavit, eique 25. pagos donavit, quos anno 1259. Tartari & Russi depopulati sunt.

Russi cæsi à Polonis.

LVBLINENSIS PALATINATVS.

Fines. Lublino metropoli nomen debens hinc ab occasu Vistula humectatur, illinc

illinc ab ortu Chelmensi Palatinatu clauditur. Meridionalis ipsi terminus est Sendomiriensis Palatinatus, & Septentrionalis finis Masovia. Adjunctam habens Lucoviensem iurisdictionem circiter bis mille domos, seu sedes nobilium complectitur, & in jurisdictione Ecclesiastica Episcopum Cracoviensem superiorem agnoscit. Hic in universum mille & octodecim templa, inter quæ tredecim Ecclesiæ collegiatæ numerantur, in Minore Polonia jure Ecclesiastico coërcet. Lublinensis autem hic palatinatus duos tantum ad Comitia Regni publica Senatores, Palatinum videlicet, & Castellarum Lublinensem. Præter hos varios in civitatibus præfectos, & complures passim magistratus habet. Eum rigat fluvius Wieprz, qui ab urbe Russiæ Rubræ Thomassow descendens, & Krasnobrodiam, Sezebrzessinam, Krasnostaviam præterlapsus propter Lecznam hunc palatinatum ingreditur, & suprà Stencice in Vistulam aquas suas immittit.

Nobilium domus.

Episcopi Cracoviensis Iurisdictio.

Wieprz fluvius.

Lublinum hujus satrapiæ princeps civitas sub 45. ferè gradu longitudinis, (aliis 48.) & latitudinis gradu

Lublini distantia à diversis civitatibus. amplius 51. in Polonia Minore versus ortum æstivum, iter Cracoviam 36. Warsaviam 24. Sendomiriam 14. & Vilnam 70. milliaribus metitur. Inter Polonici Regni civitates præcipui nominis numerata, licet spatio non usque adeò grandi comprehendatur, cæterarum tamen nulli vel situs a- *Qualitates.* mœnitate, vel cœli salubritate, vel soli fœcunditate, vel ulla alia re, aut necessitatem, aut vitæ humanæ voluptatem & delectationem spectante cedit. Altis mœnibus, & profundis fossis septa, & sumptuosis ac pulchris ædificiis fulgens, exornatur adhuc *Arx.* plurimum arce in elato colle propter piscinam cubante, & naturæ ac artis adjumento probè admodum munitâ, ex quâ pons in urbem ducit. Sumptuosis ædificiis, & altis turribus surgens & Regiæ aulæ commorationem admodum commodam exhibet, & omnem impetum hostilem defensio- *Templa.* ne suâ eludit. Inter Urbis templa spectabile est *B. Virginis Mariæ* templum, cum Monialium cœnobio, cui *S. Brigitæ* de Triumpho nomen, cujus Ordinis Monasteria tantum tria in toto Christiano Orbe reperiri ajunt; Unum in Regno Sueciæ, alterum

rum hîc Lublini, & tertium Dantiſci, ut *Sexta pars Theatri Urbium Braunii tradit.* Diſtinguendum igitur eſſet inter hunc, & *S. Brigittæ*, vel *Birgittæ* etiam *S. Salvatoris* appellatum Ordinem, cujus cœnobium unum invenitur Coloniæ in Sione, & duo alia in eodem Archiepiſcopatu, de quibus *Ægidius Gelenius de magnitud. Colon. lib. 2. ſynt. 49. legendus*; ubi author laudatus *S. Birgittam* viduam, quæ hunc Ordinem fundavit, anno 1373. & filiam ejus, *S. Catharinam* adhuc Virginem anno 1381. diem obiiſſe narrat. Sed adhuc plura ejuſmodi Cœnobia inveniuntur, ſicut ex Bavariæ topographia liquet. *Heldvaderus in Sylvâ Chronologicâ Circuli Baltici* meminit Cœnobii Monialium Ordinis *S. Brigittæ* in Danicâ Inſulâ Lalandiâ apud Mariæbo, quo anno 1621. certis de cauſis diſſoluto Moniales dimiſſæ, & annui reditus cœnobii, ad Spranam Nobilium in Zelandiâ ſcholam deſtinati ſunt. Sed ut ad deſcriptionem noſtram redeamus; Templum Converſionis *S. Pauli* cum Monaſterio ſuo eſt Patrum Bernardinorum; Templum S. Spiritus lapidibus

Monaſteria S. Brigittæ.

vivis extructum Præpositum suum habet. Collegium Jesuitarum magnificum & fulgens, cum templo *S. Johannis Baptistæ*, admodum antiquo, utpote conditorem habente *Lesconem Nigrum* Poloniæ Principem, quod ab initio *S. Michaëlis* templum appellatum, cum vetustate aliquo modo collapsum esset, urbis Magistratus restauravit. Altissima turri surgens haud longè à se remotum aspicit *S. Stanislai* templum junctum Monasterio Dominicanorum, in cujus vicinia decliviorem Urbis locum occupante cernitur *S. Adalberti* templum cum Xenodochio: quæ consequitur *S. Nicolai* templum, ut & aliud admodum Vetustum, in quo Russis Græcam suam Religionem exercere licet. Czerliew ipsi nomen vulgare

Curia. est. Curia turri pulchra se attollit in medio foro, in qua æstivo tempore quinque menses Iudiciis totum hunc Palatinatum concernentibus consumuntur. Haud parvo quoque Urbi huic ornamento sunt in editiore loco magnificè extructum *Marci Sobieski*

Palatium. Lublinensis Palatini Palatium, & haud procul inde Xenodochium spatiosa ædificia magno ambitu explicans, ut & pri-

& privatorum civium ædes plurimæ sumptibus & impensis haud exiguis excitatæ. Judæi multi & frequentes in Suburbiis utplurimum domicilia sua habentes Synagogam possident in tota Polonia Judaicarum Synagogarum primariam. Solum Urbem ambiens omnis generis fruges & fructus largissimo proventu subministrat, & quidem bonitatis ejus, quâ cum aliis jure ac meritò certent. Trium mercatuum annuorum quisque mensem integrum ferè durat. Ad eos accurrunt ex remotissimis etiam terris Mercatores, Germani, Græci, Armeni, Arabes, Moschi, Turcæ, Galli, Itali, & Angli. Visu dignæ quoque sunt Turris aquæ, & Papyri seu Chartæ confectio. Arcem præterlabitur fluviolus Bystrzna, inde in flumen Wieprz dilabens. Habet porrò Urbs hæc Judicia Tribunalicia totius Poloniæ, atque ex eo maximam Nobilium frequentiam. Anno 1205. hujus Urbis arcem *Romanus* Russiæ princeps integrum mensem frustra obsedit. Eam anno 1240. Tartari incendio vastarunt, quam restauratam postea *Daniel* Russorum Rex astutia militari in suam potestatem redegit,

Iudæi. *Solum.* *Mercatus.* *Res gesta.*

 turrim

turrim rotundam validioribus operibus muniens, & toti arci præsidium imponens, quam Russi 57. annos in potestate suâ habuisse dicunt, sub rege Poloniæ Wenceslao demum à Polonis receptam. Anno 1344. Tartari ab eâ obsessâ re infecta discesserunt.

Incendia. Anno 1447. Urbes Lublinum Znena, Siradia, Bochnia, & Xianzum propè Miechoviam incendio conflagrarunt, ut *Cromerus diversis in locis* commemorat. Anno 1606. & sequente incendia ipsam in maxima iterum pericula conjecerunt. Eodem anno Nobilitas Polonica se Regi, & nonnullis Senatoribus Regis partes tuentibus opponens hic conventum egit, quo successu, *Piasecius in Chronicis suis* docet. Anno

Judæi misère tractati. 1646. Jesuitarum Studiosi in Academiâ Lublinensi nocturno tempore 19. ædes Judaicas penitus exspoliarunt, octo homines occiderunt, & 50. vulnerarunt. Missi in urbem à Rege nonnulli, qui facinus tantum supplicio debito punirent. *tom. 5. Theatr. Europ. fol.* 1102. *a.* Anno

Urbs à Suecis occupata. 1656. Sueciæ Rex hanc Urbem omni præsidio nudatam offendit, eique triginta mille florenos pro incendio Urbis

Urbis redimendo numerandos imperavit, ut Francofurtana Relatio Vernalis ejuſdem anni memoriæ prodit. Rex præſidiariis ſuis militibus impoſitis eàm firmavit, in quâ poſteà Comes *Woldemarus* ex Dania menſe Martio diem obiit.

Cazimiria inter ſcopulos àd Viſtulæ ripam pulchrè extructa civitas, una ex ſex civitatibus ſupremum Tribunal Regium Cracoviæ conſtituentibus, à quo ad alium Judicem provocare non licet. Mercaturæ exercendæ cives ſtrenuam operam navant. Hîc Sueciæ Rex exercitum ſuum Viſtulam traduxit, & 8. Februarii an. 1656. cum Libero Barone *Czarnetzkio* apud pagum Wloſtowitz feliciter pugnavit.

Piotrawin, Piotravin, vel Petravin, inter Zàvichoſtum & Cazimiriam Viſtulæ aſſidens, ubi *S. Stanislaum* Cracovienſem Epiſcopum ferunt ex Ordine Equeſtri Polonum quendam, nomine Petrick, vel Petrus Piotreck jam defunctum iterum ad vitam revocaſſe, & ſecum in judicium adduxiſſe. *Martinus Cromerus de rebus Poloniæ lib. 4. fol. 89. Mathias de Mechovia in Chron. Polon.*

Polonus quidam defunctus ad vitam revocatus.

lon. lib. 2. *cap.* 19. *fol.* 47. *seq.* Apud *Cromerum* est aliud Cazimirum, & Samotuli duæ urbeculæ Poloniæ Nobilium quorundam post obitum Ludovici Ungariæ Regis, durante inter regno spoliatæ & expilatæ.

Opolia, Curovia, Crasnicia, Levartovia, Ursendovia, Lenczna, & Czemiernicos cum palatio pulcherrimo, quod *Henricus Firlejus* Archiepiscopus Gnesnensis construxit, reliqua sunt in hoc Palatinatu, alicujus notæ loca.

MAJOR POLONIA.

Fines. MAIOR POLONIA in occiduâ totius Regni Polonici parte, quà in Boream vergit, Pomerelliâ, & Pomerania, quà in Occasum prona est, Electoratu Brandeburgico, & Silesiâ terminatur. Meridionales ejus fines Silesiam & Minorem Poloniam respiciunt. Orientales *Nomen.* Masoviæ contigui sunt. Major dicta, quoniam eam elegit *Lechus* Polonorum Rex primus, qui Gnesnam Regiam *Fluvii.* Sedem condidit. Ex fluviis eam rigantibus

gantibus præcipui sunt tres: Wartha ex Polonia minore aquas educens Majorem mediam secat, & suprà Custrinum Oderæ se miscet. Prosna ex finibus Silesiæ egrediens amnis inter Pysdry & Posnaniam in Wartham ingreditur. Notez, sive Notesius ex lacu Goplo emergens supra Landsbergam Warthæ se associat. Plures alios minoris notæ fluviolos, & vivos omittimus. Multis igitur aquis rigua *Qualitas.* hæc provincia, ferè tota planicie latâ quaqua versum excurrit, Cujaviam si excipias, quæ nonnulla parte clivosa colles molliter surgentes ad fertilitatem commodè extollit. Hanc *Divisio.* quidam cum Majori Polonia connectunt, alii separant. Nonnulli Palatinatus, Uladislaviensem & Brestiensem, cum Dobriensi Castellania ipsi assignant. Duos verò Brestensem & Juno uladislaviensem Cujaviam appellari aliqui volunt. Sunt qui tres Palatinatus, Siradiensem, Lanciciensem, & Ravensem ab hac provincia revulsos nullius certæ provinciæ esse putent. *Brietius in Parallelis Geographia Vet. & Nova*, recenset 7. Palatinatus, Posnaniensem, in quo Posnania; Calisiensem, in quo Calisia &

ſia & Gneſna; Siradienſem, in quo Siradia, & Petricovia; Lancicienſem, in quo Lancicia, & Piatecha; Ravenſem, in quo Rava; & in Cujavia Uladiſlavienſem, in quo Uladiſlavia; Breſtienſem, in quo Breſtia; ac Caſtellaniam unam Dobrinienſem videlicet, in quam Dobrinia.

Palatinatus octo. *Starovolſcius*, quem ſequemur; in octo Satrapias, ſeu Palatinatus partitur Poloniam Majorem. Ii ſunt Poſnanienſis cum Wſchovienſi territorio, Caliſſienſis, Lancicienſis, Breſtenſis, Juno Vladiſlavienſis (qui duo Cujaviam efficiunt) Siradienſis, Ravenſis, & Vielunenſis.

Fines. POSNANIENSIS PALATINATUS Sileſia, Marchia Brandeburgenſis & Caliſienſi Satrapia clauditur. *Senatores.* Senatores ex ea ad Conventum Regni publicum mittuntur Archiepiſcopus Gneſnenſis, Epiſcopus Poſnanienſis, Palatinus Poſnanienſis, & Caſtellani ſeptem: *Caſtellani.* Poſnanienſis, Medirecenſis, Rogosnenſis, Stemenſis, Præmentenſis, & Sontecenſis. Officiales quoque ſunt tàm terreſtres, quàm Caſtrenſes, Præfecti civitatum partim cum Juriſdictione, partim ſine juriſdictione, ut in omnibus Regni provinciis mos eſt.

Poſna-

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III"
NAPOLI

Posnaniensis Præfectus Generalis Majoris Poloniæ nominatur & in aliquot districtibus suam Jurisdictionem exercet.

Posna, Posnania, Posen non tantum hujus Satrapiæ, verum etiam totius Poloniæ Majoris metropolis ad Wartham seu Vartham fluvium navigabilem, & Prosnæ fluvii aquis auctum, sub gradu longitud. 39. & latitudinis 52. inter colles amœnos sita, & 50. fere milliarium itinere ab urbe Cracoviâ dimota, non prolixo quidem circuitu ambitur, sed pulchritudine suâ se meritò extollit. Nam duplici muro vallata, & fossa haud exiguæ profunditatis munita, in auras altitudine sua surgentes ostentat domos, quadratis lapidibus compactas arcemque insulæ aquis dictis clausæ insidentem, & trans Wartham admodum spatiosa suburbia ingenti lacu, aut palude cincta, & ideò nonnunquam cum proximè adjacentibus pagis fluvii Varthæ inundationibus adeò obnoxia, ut ædium tecta, & fastigia vix ex aqua eminentia ægrè conspici queant. Ab incommodo hoc nec ipsa civitas satis tuta est, utpote quæ nonnunquam intrà muros eam experitur aquæ crescentis altitudinem,

Wartha fluv. *Urbis ædes,* *Arx.* *Suburbia.*

ut forum & plateæ aquis tectæ navicularum usum requirant, & admittant. Sed ultrà duos aut tres dies aquarum effusione tantâ non vexatur, cum aquæ recedentes illicò post alterum aut tertium diem in alveos consuetos revertantur. Insigne emporium civibus abundat lucrosam mercaturam exercentibus, præcipuè mercibus iis, quæ ex Germaniâ in Poloniam, & viceversa ex Polonia in Germaniam mittuntur. Hinc *Mercatus.* tres mercatus famosos quotannis celebrat, magna mercatorum undique confluentium frequentiâ. In primario *Templa.* hujus urbis templo S. Mariæ Magdalenæ sacro, & eleganti ac altâ turri conspicuo, sepulchrum visitur Ducis *Miecislai*, qui primus in Poloniæ Regnum Christianam Religionem introduxit, & hoc templum extruxit. In ipsa quoque Prædicantium conspicitur monasterium, & extrà eam versus ortum in loco perquam amœno templum Cathedrale seu Episcopale sumptuosa & magnifica structura excitatum, turribusque duabus elegantiam suam augens: Ad cujus dextrum latus in con- *Aula Episcopalis.* spectum prodit Aula Episcopalis inter paludes: ad sinistrum autem Collegium Lubrantianum, *S. Michaëlis* sacellum, & Ca-

& Canonicorum, quorum Collegium à templo Cathedrali dependet, domicilia. Hucusque ferè se exporrigit suburbium Valisovia vulgò appellatum, quod instar oppidi maximè idoneum est, ut muniatur. *Iohannes Lubrantius* loci hujus Episcopus publicum hîc Gymnasium Lubrantianum nominatum erexit, quod *Adamus Conarius* ejus successor augustiori structura exornavit, & *Comes Rosrasevius* majoribus reditibus auxit. Ob Mathematicas disciplinas, & Juris prælectiones insigni studiosorum frequentiâ gaudet. Clerici Societ. Jesu in ipsâ Urbe collegium suum habent, in quo studiosæ Juventuti erudiendæ operam navant. In monasteriis Religiosorum studia florent, & apud Dominicanos sodales Theologia maximè viget. Versus Occasum hybernum se conspiciendum offert templũ S. Corporis Christi elegantissimum, cui Carmelitę domicilia sua junxerũt. Adest quoque ibi F. F. Minoritarum, seu Minorum de Observantia Monasterium. In Boreali orâ cernere est *S. Martini* templum Parochiale, & in urbe ipsa Monialium Dominicani ordinis Monasterium: Oculis se quo-

Gymnasium.

Collegium Soc. Iesu.

que subjiciunt S. *Stanislai* Templum & Iesuitarum Collegium ipsi adjunctum. Plateæ latiores, forum amœnum, & curia magnitudine non minus, quàm pulchritudine excellens & ædificia singularis elegantiæ huic Urbi mirum decus conciliant, & faciunt, ut post Cracoviam ipsi pulchritudinis & magnitudinis primas deferre nemo dubitet: præcipuè etiam ob jus stapulæ, quo, ut & aliis pluribus immunitatibus, donata est. Ex Germanis antiquis Lygii hæc loca olim incoluisse, circa Calisium verò, & in locis Silesiam versus Burii habitasse feruntur. Palatinus Posnaniensis in eodem cum Cracoviensi honoris gradu locatus est, ad cujus Iurisdictionem *Petrus Bertius* refert urbes, Koscien inter limosas paludes commorantem, & Posoniâ 7. aut 8. milliarium distantiâ discedentem; Miedzyrzecze, forsan Meseritz, Ostresoviam in planicie inter sylvas locatam, Wschoviam, Sremick, Pronetz, & Rogetzno. De pluribus aliis de hac Urbe dicendis consule *Georgium Braunium parte 6. Theatri Urbium. Casparum Ens in delic. Apodem pag. 293. seq. Davidem Froelichium*

Plateæ, forum, Curia.

Antiqui incolæ.

lichium part. 2. lib. 1. pag. 321. De perpetuo fœdere inter Poloniæ Regem *Sigismundum* III. & Electorem Brandenburgicum *Sigismundum*, anno 1618. pacto, & negotiationem, ac navigationem indicto flumine concernente *Iohannem Micralium lib. 4. Pomer. p.* 103. *& seq.* A. 1038. Bohemiæ Dux *Pradislaus Ulrici* filius hanc urbem exspoliavit, & incendit, teste *Cromero*, qui etiam *Lib.* 7. tradit, Ducem Poloniæ *Miecislaum*, qui tertiâ vice Regni Poloniæ administrationem suscepit, anno 1202. diem obiit, & Calisii in terram reconditus est, in hac urbe Xenodochium pauperibus recipiendis, & sustentandis apud *S. Michaëlis* templum erexisse, multis pagis donavisse, & Hierosolymitani Xenodochii Fratribus ejusdem curam commisisse. Anno 1606. cum Reformatorum seu Calvinianorum templum in hac urbe, & haud pauca alia in aliis Poloniæ locis incendio periissent. Nobilitas Polonica Lublini conventum egit, à quo Polonicâ linguâ Raccosch nuncupatâ Nobilibus Racossianorum nomen ortum, qui à Rege postularunt, ut Ecclesiasticos in

Res gestæ.

Racossiani.

in judicium vocatos se sistere cogeret, Iesuitas Regno ejiceret, & Religionis libertatem firmaret. *Sethus Calvis. in opere Chronol. fol.* 871 *a.* *Idem fol.* 880. *in appendice hujus anni* commemorat, quod maxima dictorum Nobilium pars apud urbem Landschutz, cum mercatus annuus instaret, militaris census habendi gratia confluxerint, ac mercatoribus pecuniam postulatam solvere negantibus, milites urbis portas occuparint, mercatores plærosque spoliarint, & urbem incendiis vastarint. Lanciciam forsan hoc Landschutzium fuisse ex circumstantiis colligi posset. *Nicolaus Heldvaderus in Sylvâ Chronologicâ Circuli Balthici* narrat, Anno 1607. horrenda bella, & multum sanguinis profusum fuisse, cum Rackusani (ita enim Nobiles appellat) se Regi suo opposuissent. Anno 1656. 3. Iunii Styli Novi Uratislaviâ scriptum fuit, Suecos ex hâc urbe Posnaniâ omnes Iesuitas, Monachos, & sacerdotes, paucissimis exceptis, ejecisse, & cuncta suburbia, cum templis & monasteriis extrà urbem sitis incendio delevisse. Etenim anno præcedente hanc Vrbem

cum

cum CalisiâMiædzenziâ quem locum *Limmerus* ità nuncupat, in potestatem suam redegerant. Anno 57. ad Polonos rediisse Posnania dicitur.

Gnesna, Gnesin, Gnisen, Archiepiscopalis sedes Posoniâ 7. milliaribus versus ortum æstivum dimota, planiciem inter stagna, & colles insidet, ac duplici muro cingitur, prima inter Poloniæ urbes ædificata, & olim etiam totius Regni caput. quam Princeps *Lechus* in hac ora condidit, ac etiàm incoluit, id quod *Piastus* posteà quoque fecit. *Lechus* ille, ut *Cromerus* refert, has terras vastas occupatas inter suos distribuit & arces & castella in commodis locis construenda curavit, ac sedem suam fixit in loco quodam à Vartha fluvio 6. milliaribus versus Boream distante, & in planicie inter paludes & stagna constituto, ubi ex crassis, & nulla dolabra edolatis lignis domicilium necessitati & commorationi, magis quam fastui & voluptati inserviens sibi erexit, adjunctis plurium hominum ædibus, ut suos semper in promptu secum haberet, unde civitas nata nomen Gnesnæ sibi adsciscens, à voce Gnasdo, qua Poloni nidùm nominant,

Lechus Gnesnæ conditor.

Urbis nomen.

nant, denominatione petita ab Regiâ ave, aquilâ, eò quod talium avium plurimi nidi eodem in loco inventi fuerint. Hinc & ortum creditur ¶Insigne Regium, Aquila nimirum alba expansis alis corpus erigens, quo signo *Lechus*, & successores ipsius usi sunt, & adhuc utuntur.

Insigne Regium.

De Archiepiscopo & *D. Adalberti* templo Metropolitano ità loquitur *Starovolscius p. 5. Archiepiscopus Gnesnensis à Concilio Lateranensi in Spiritualibus vices summi Pontificis gerit, & Legatus Natus appellatur: In Politicis autem, præsertim interregni tempore, Proregis authoritatem habet. Et prout Collegium illius ob excellentiam suæ Metropolitanæ Ecclesiæ, præter aliarum Cathedralium morem, Cancellarium cum dignitate habet, qui munimentorum, & libertatis illorum (omnes enim Nobiles esse debent, nec ad præbendas admittuntur plebeis orti parentibus in ullo Capitulo Cathedrali, in totâ fermè Poloniâ, nisi certus Doctorum numerus, assignatus ex fundatione) custos quodammodo est. Sic Archiepiscopus ipse, suprà dignitatem, & prærogativam aliorum Antistitum, aulicos,*

Archiepiscopi Gnesnensis authoritas.

aulicos, cubicularios pueros, aliosque ministros, & satellites, more regio habet, & qui inter eos eminent, Cancellarium specialem, atque Mareschalcum; quorum ille judiciis spiritualibus quæ ad Curiam Archiepiscopi devolvuntur, cum authoritate præest: hic, cum in publicum Princeps prodit, baculum, seu virgam illi præfert, prout Regibus ipsis præferri in Poloniâ mos est, & aulam ipsius totam ipse moderatur. In Metropolitanâ itaque Gnesnensi Ecclesia D. Adalberti Archiepiscopi olim loci illius, honorantur reliquiæ, sepulchro in medio templi pulcherrimè extructo, pro quibus aßervandis Serenissimus Rex Sigismundus III. tumbam argenteam donavit precii haud contemnendi, cum & antea cistæ argenteæ inclusæ fuißent, sed non ita affabrè exstructæ. Habetque sanè templum illud inæstimabilem Thesaurum in vasis aureis, argenteis, & gemmatis, quæ veteres Principes, & Archiepiscopi tabulis legarunt; & nuper defunctus Henricus Firlei, præter alia vasa, & vestes pretiosas, quas Ecclesiæ illi donavit, dedit etiam tiaram suam Episcopalem viginti quatuor millibus

D. Adalberti reliquiæ.

millibus florenorum æstimatam Quãtum igitur ad Archiepiscopum Gnesnensem attinet, magnam certè in tota Polonia authoritatem obtinet, utpote qui proximus à Rege, interregni tempore Regis vices gerit, & omnes lites Ecclesiasticas dijudicat, adeò ut etiam ab Archiepiscopi Leopolitani sententia pronunciata ad ipsum appellare liceat. Sed de re in generali descriptione egimus. De *Adalberti* rebus Scriptores Germanici & Polonici dissentiunt. *Ioachimus Cureus in Chronicis Silesiacis parte* 1. *pag.* 40. *& seqq.* memoriæ prodit, quod *Mieslaus* Dux Christianus in Polonia primus filium reliquerit, *Boleslaum* I. Poloniæ Regem primum creatum ab Imperatore *Ottone* III. Fabulam verò esse dicit, ipsum *Ottonem* Cæsarem peregrinationem sacram (quæ tunc temporis inusitatæ erant) suscepisse Gnesnam, ut *S. Adalberti*, Germanis hactenus incogniti, sepulchrum inviseret; & magnifico apparatu à *Boleslao* exceptum esse; in cujus tamen potestate non erat ejusmodi fastu uti, quem illa tempora ignorabant; quod tamen Polonici Scriptores affirmare audent. Illud

De Adalberto Scriptorum dissensus.

Fabula.

lud tamen veritati congruere, quod Germanici Scriptores, eodem tempore, & post illud viventes tradiderunt, Poloniæ Regnum tunc temporis Imperio Romano Germanico tributum & concessisse & solvisse; quod tamen Polonici Scriptores planè inficias eunt. *Adalbertum* autem Episcopum Pragensem narrat à barbaris & immanibus Prussis anno 997. trucidatum, corpusque ejus à *Boleslao* ex barbarorum illorum manibus precio dato redemptum, & Gnesnæ sepulturæ mandatum esse. Diem ipsum, quo *Adalbertus* interfectus est, 23. scilicet Aprilis, per totam Poloniam festum solennitate summâ quotannis celebrari, Gnesnæ cum primis, quoad mercatum illo ipso die celebrari solitum magna mercatorum frequentia confluat. Hæc *Cureus*. *Cromerus* verò sequenti narratione rem proponit. Post susceptam Religionem Christianam à Polonis Gnesnæ erectus est Archiepiscopatus, cujus primo Archiepiscopo *Roberto* nomen fuit. Huic successit *Adalbertus*, qui fratrem *Gaudentium* aut *Razinum* huic muneri præfecit, ipse in Prussiam profectus, ubi propè oppidulum

Poloni Vasalli Imperii Romano Germanici.

Adalberti mors, & sepultura.

Dies festus.

Alia narratio de morte Adalberti.

pidulum Fischhausen in litore 23. Aprilis anno 997. ab Ethnicis barbaris vitâ spoliatus est: Corporis exuvias posteà *Boleslaus* Poloniæ Rex primus, cognomento Chrobry de Borussis emit, & Gnesnæ sepeliendas curavit. Anno 1338. Bohemiæ Dux *Pradislaus* Gnesnam nondum satis munitam, & defensoribus destitutam occupavit; Bohemi Pragensis Episcopi *Severi* instinctu templum ingressi omne aurum, & argentum, omnem vestitum sacrum, quinque corpora eremitarum, prope urbem Cazimiriam dicti Regis *Boleslai Chrobri* tempore à latronibus occisorum, à pio illo Rege huc delata, & D. *Adalberti* à templi ministris clàm alicubi defossi loco dicti *Gaudentii* corpus abstulerunt, & secum Pragam detulerunt, excepto *Christini* unius ex quinque illis Eremetis corpore, quod Dux *Pradislaus* Olomutianis in Moraviâ concessit. Interim Bohemi, se *Adalberti* reliquias nactos esse dixerunt. Hæc *Cromerus* Contra *Martinus Boregk in Bohemicis Chromericis pag.* 97. commemorat, quod cum *Bretislaus* Bohemiæ Dux *Udalrici* filius anno 1037. vel 38. Gnesnam occupa-

Bohemi Gnesnam occupant.

cupa-

cupavisset, Bohemi Divorum *Adalberti*, *Gaudentii*, *Christini*, & aliorum plurium ossa secum avexerint. *Schikfuchsius in Curei Chronicis auctis lib.* 1. *cap.* 7. scribit, quod Bohemi anno 1038. Poloniam invaserint, & S. *Adalberti* corpus secum abduxerint, licet Poloni affirmare ausint, Bohemos *Adalberti* loco *Gaudentium* nactos esse; Hinc magnâ controversia litem adhuc majorem agitari ait. Sunt qui *Wenceslao* Bohemiæ & Poloniæ rege, qui anno 1305. vitâ functus est, regnante S. *Adalberti* corpus ex Poloniâ Pragam deductum esse affirment. *Procopius Lupacius in suo Calendario historico ad* 23. *Febru.* corpus idem anno 1127. Gnesnæ repertum fuisse refert. Sed se adhuc S. *Adalberti* corpus in possessione suâ habere Poloni asserunt. Narrando pergens *Cromerus* sequentia porrò memorat. *Henricus* Gnesnensis Archiepiscopus 1219. mortuus hujus loci Archiepiscopis perpetuæ Legationis munus ab Apostolica Sede impetravit. *Boleslaus Pius* Calissiensis Dux anno 1279. vivis exemptus Monialium S. Claræ monasterium in hac urbe fundavit. Anno. 1331. Teu-

De reliquiis S. Adalberti controversia.

Perpetua Legatio.

S. Claræ monasterium.

Teutonici Ordinis in Prussiâ milites hanc urbem exspoliatam incenderunt, nec templis, nec monasteriis, nec ullis sacris parcentes. Sed *S. Adelberti* reliquias à templi ministris absconditas reperire non potuerunt. Post *Ludovici* Ungariæ & Poloniæ Regis obitum Archiepiscopus Gnesnensis, Masoviæ Ducis partibus adhærens *Hedwigi* Regis filiæ & hæredi se opposuit. Hinc contigit, ut ipsius & sacerdotum reliquorum domicilia compilata, & ipse magno damno affectus fuerit. Anno 1613. ferè tota civitas incendio conflagravit.

Thesaurus grandis. Thesaurus ille grandis in Metropolitano *D. Alberti* templo, de quo *Starovolscius* meminit, ut in præcedentibus modò dictum est, quo evaserit, & an ante Urbis occupationem aliò delatus sit, nobis compertum non est. Nisi forsan anno 1613. cum hæc Urbs mense Aprili cum dicto templo igne consumpta est, si non totus, attamen maxima ejus pars incendio illo perierit. Anno 56. à Polonis recuperata Urbs dicitur.

Lleczco oppidulum inter Gnesnam & Posnaniam, propter quod ad transitum quendam aqua latior occurrit,

27. A-

27. Aprilis a. 1656. conflicti acri certasse Sueci, & Poloni dicuntur. *Conflictus Suecorum & Polonorum.*

Golan municipium, aut oppidulum Gnesnâ & Posnánia versus Septentrionem discedens, quod Posnania Dantiscum ituris transeundum est. Via, quæ Posnania Dantiscum ducit, duplex est. Proxima per dicta oppidula Kleczko & Golan, trajectoque Notezio flumine Wientzburgum, Cronam, Schweitzam, & Stargardiam tendit; Altera per pagum Wobaditzki Gnesnam &c. petit. *Via Posnania Dantiscum.*

Rogoszno suprà Posnaniam Castellani Rogosznensis sedes.

Vongrovecensis Abbatia inter Golanum & Kletzko urbeculas sita.

Scharmeusel haud procul à Goplo lacu.

Znena, Snena, Starovolscii Kzina forsan inter Vangrovecium, & Scharmeusel Archiepiscopi Gnesnensis oppidulum, ut *Sulikovius* docet: Znin, & Szina à nonnullis nominatur. Anno 1331. à Teutonici ordinis militibus incensum & vastatum, anno 1447. incendio quoque deturpatum est. *Incendium.*

Nackel ad Notesium flumen, forsan Nacum *Starovolscio.*

Zantoch, Santoc, Castellanum habens Santocensem, in finibus Marchiæ

Brandenburgicæ suprà Notezii in Wartam flumen effluxum conſpicitur.

Bleſen trans flumen Wartam eunti in iiſdem finibus occurrit. Abbatia inſigni celebris.

Medirecium, Meſeritz Caſtellani ſedes & Electoratui Brandeburgico finitimum oppidum inter duas Abbatias Bleſovienſem & Paradiſienſem, anno 1474. à Sileſiis Ungariæ Regi *Matthiæ Corvino*, cum tres reges, hic, *Caſimirus* Poloniæ, & *Vladiſlaus*, Bohemiæ, ad Uratislaviam in Sileſia caſtra ſua haberent, adhærentibus ſubita invaſione oppreſſa eſt. *Boregk in annal. Bohem.* fol. 580. *Martinus Cromerus lib.* 9. nominat quandam urbem Medireciam, cujus arcem Medireiz foſſis & propugnaculis *Boleſlaus* Caliſſiæ dux munire cœpit. Munitione hac nondum planè ad finem perducta, anno 1269. *Otho* Marchio Brandeburgenſis urbem militibus ſuis ſubitò invaſit, & incendit; arce verò potiri non potuit. Eodem anno territorium Lubuſſenſe in Marchionatu Brandeburgenſi depopulatus eſt. *David Frœlichius pag.* 323. *lib.* 1. *part. poſt. Viatoris* urbem habet in Polonia Miedzyrzecze, inter limoſas aquas, & palu-

Sileſiorum in Vaſio.

ut & Marchionis Brandeburgenſis.

paludes, cum arce admodum munitâ, quæ non nisi fame capi potest. Hunc locum ait à Germanis aliquot annis frustrà obsessum fuisse. Qui verò Germani illi fuerint, & quo tempore hoc contigerit, tacet. *Petrus Bertius in explicat. tab. cont. p.* 439. ad Posnaniensem Palatinatum in Polonia Majore refert Miedzyrzecze urbeculam in Silesiæ & Marchiæ finibus locatam, ac ædificiis ligneis constructam, quam hanc eandem esse omnes circumstantiæ arguunt. *I. Demetr. Sulikovius* meminit Medzirecii, quò anno 1574. *Henricus* Poloniæ Rex electus, ex Gallia per Marchionatum Brandeburgensem appulit, ibidem summo cum gaudio à Polonis exceptus, & Posnaniam deductus. Ad Oderam locum hunc locando hallucinatur *Solikovius*, cum Poloniæ confinia illud flumen non attingant. Hoc in loco se conjunxerunt Suecorum copiæ, quas Poloni anno 1656. Lissa & Frauenstadio exegerant.

Henrici Regis in Poloniam adventus

Paradisensis Abbatia in vicinia dicti oppiduli.

Fraustadium, Frauenstadt, Uschohovia, Uschovia, Unschova Polonis, duobus milliaribus à Majore Glogovia

Germani conditores, & incolæ. urbe Silesiæ nota distat. A Germanis excitata Germanos incolas & in toto circumjacente districtu accolas habet. Olim Ducatus Silesiæ membrum, contrà pactum cum *Johanne* Bohemiæ Rege, anno 1343. occupavit Rex Poloniæ *Casimirus II.* cui Silesiæ Principes & Ordines, pacis & quietis conservandæ causa, hanc urbem concesserunt, ea tamen lege, ut privilegia, & immunitates suas, cum jure cudendi monetam, à Glogoviensibus *Molarum copia.* Ducibus donata, servaret. Plusquam trecentæ molæ ventorum flatibus agitari solitæ hîc numerari dicuntur. *Valerius Herbergerus* author postillæ ipsius nomine editæ Euangelicus in hac urbe concionator fuit, & vixit. *Incendium.* Anno 1474. *Matthiæ Corvini* Hungariæ Regis copiæ per Silesiam & Guraviense territorium ingruentes, hunc locum occupare frustrà tentarunt. Anno 1644. 19. 29. Julii, exceptis, templo Evangelico, & decem circiter ædificiis, tota incendio conflagravit. *Relat. Francofurt. autumnalis ejusdem anni.* Anno 1656, cum Lissenses à Polonis tàm horrenda tyrannide cruciarentur, cives depositis armis se Polonis submiserunt, ac civita-

tem

tem suam conservarunt.

Lissa cognomento Polonica pulchrum, & populosum oppidum in Silesia Polonica, unò & dimidio milliari à finibus Silesiacis, atque uno ab oppidulis Storchnest,& Schwetzkau remotum, & in Fraunstadiensi districtu sedens, olim pagus fuit haud magni nominis, qui post grandem affluxum plurimorum ex Silesia, Bohemia, Moravia, & Austria ob Religionem exactorum exulum brevi temporis spacio surrexit, ut vallo muniretur,& civibus plurimis abundaret. Exulibus enim illis hujus loci Dominus eidem religioni addictus conscientiæ libertatem, & religionis exercitium liberum indulserat. Suecis anno 1655. Poloniam invadentibus in Regis Sueciæ potestatem concessit. Anno 1656, cum Suecis fortuna tergum obverteret, ac Polonicus exercitus districtum hunc inundaret, miseri incolæ, licet numerosi, Polonorum tamen Germanis & religioni infensissimorum furorem, & tyrannidem extimescentes urbem suam reliquerunt, Senatu primo abeunte, quem reliqui cives quater mille numero, plærique defensioni & armis apti secuti sunt. Vacuam Poloni ingressi *Lissa ortus.*

Cum uxoribus & liberis. Et deplorandus interitus.

diripuerunt, & igne ſubjecto pulchris ædificiis exornatam in cineres redegerunt. Sic brevi pulchritudine enata populoſa civitas breviore momento periit. Factum hoc 18. Aprilis ejuſdem anni, ut refert *Auguſtinus Limmerus pag.* 15. *in Relatione Lipſienſi Mercatus S. Michaëlis.* Poſteà *Relatio alia* narrat, quod cives illi, ductu cujuſdam ejuſdem oppidi cauponis, *Lucaſch* nominati, ſe collegerint, & finitima oppidula Schwetzkavium, Schlultinghzimum, & Storchneſtum invaſerint, & diripuerint. Polonis (ob odium forſan religionis) adhærentia, & ipſis in urbem vaſtando opem ferentia, ac auferentia, quæ depopulatio, & incendium reliqua fecerant.

Crobia, antehac pagus & divitiis & magnitudine clarus, & conſueto nomine Sulcava notus, nunc oppidulum Epiſcopi Poſnenſis, in ſilvâ inter Punitzium, & Kobelinum ſedem ſuam habens.

Obra cum Abbatiâ Obrenſi occiduis Califienſis Satrapiæ finibus contermina.

Lubinum, Lubin cum Lubinenſi Abbatiâ aut monaſterio in Coſteni urbis viciniâ.

Coſte-

Coſtenum, Coſten, Koſten in via Frauenſtadium, & Glogoviam majorem, Poſnania tendente, ab hac 9. milliaribus ſecedens oppidulum olim ad Sileſiam pertinuit; quo Poloni anno 1332. deditione potiti ſunt, arcem ipſam vi occupantes, ex quo tempore locus hic inter paludes, piſcinas, & lacus admodum commodè ſitus in ipſorum poteſtate manſit, ut *Cromerus lib.* 11. *fol.* 297. docet. *Cureus* anno 1333. idem factum tradit. *Fridericus* Haſſiæ Landtgravius ex Caſſellanâ Lineâ, ad Regem Sueciæ affinem ſuum anno 1655. profecturus, 24. Septemb. Styli Vet. ante hanc urbeculam à Polonis præſidiariis globo trajectus eſt. Sueci ejus mortem vindicantes 1. 11. Octobris ejuſdem anni oppidulum expugnatum incendio deleverunt. Poſteà loci firmitate allecti eidem, ut & arci, quæ adhærere dicitur, præſidiarios milites impoſuerunt, qui Polonis obſidentibus longiore mora multum negotii faceſſivêre.

Coſtenum in Polonorum poteſtatem venit.

Friderici Haſſiæ Landtgravii infauſta mors. Vindicta ſumpta.

Moſch oppidulum viatoribus Uratislavia Poſnam iter facientibus, quatuor ab hâc milliaribus, in ſylvâ occurrens.

Curnicum, Kurnich. oppidulum

muro ſeptum, ad amnem Wartam ſuprà Poſnam.

Slupcza, Slupcia, Epiſcopi Poſnanienſis oppidulum ad fluvium Wartam Pyſdry oppido vicinum, quod Ordinis Teutonici milites anno 1331. occuparunt, & incenderunt.

Piſdra, Pyſdry oppidulum in fluvii Wartæ ripâ, priori vicinum, quod, poſt tyrannidem in cives exercitatam, Teutonici ordinis milites anno 1331. diripuerunt, & cum templis igne ſubjecto conſumpſerunt. Anno 1656. 13. Maii *Carolus Guſtavus Wrangel* Sueciæ militiæ Dux hîc & in vicinia caſtra habuit.

Suecorum caſtra.

Coninum, Conin, Konin, oppidulum vaſtatum à Teutonici ordinis copiis anno 1331. quæ tamen ad lacum Nezamiſlo, & Gluſſinum oppidulum à Polonis damno haud exiguo affectæ ſunt. Inter Piſdry & Kaminum Wartæ aſſidens, eodem flumine ambitur, & non niſi pontibus aditur, ac arce adjunctâ ſe defendit. Anno 1655. Sueciæ Rex exercitus partem Rogeſno & Gneſnâ adducens juxta hoc oppidum alteri parti, quæ ſub Duce *Wittenbergo* præiverat, junxit.

Eorum exercitus conjuncti.

CALISSIENSIS PALATINATUS

cis

cis & trans Prosnam fluvium inter *Situs.* Posnaniensem versus occasum, & Siradiensem versus ortum interest. Fru- *Qualitas.* gibus, piscibus & pecoribus abundans minora habet oppida quam plurima, *Magistratus.* & pagos frequentissimos. Magistratus, à quo regitur, constat Palatino uno, & Castellanis sex, qui sunt Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naliensis, Biechoviensis, & Camenensis.

Calissium, Calissia, Calis, Calisch, Calicz hujus Satrapiæ primaria urbs, ipsiusque Palatini sedes, amœnum situm, ad Prosnam flumen in hac *Prosnæ fluvius.* læta planicie aquis latè luxuriantem, inter paludes explicat, & ex coctilibus lateribus muro, ac turribus constructis vim hostilem arcens, magis naturæ, quàm arti defensionem suam debet. Ornatur aliquot Religiosorum monasteriis, templo Canonicorum, & Jesuitarum collegio sumptuosissimo, quod *Stanislaus Karncovius* Gnesnensis Archiepiscopus suis impensis extruendum curavit. In ejusdem templo etiam ut voluit, sepultus. *Miezislaus ter rex.* In templo *S. Pauli* quoque terræ mandatus est *Miezislaus* tertia vice Regni Poloniæ gubernationem ag-

gressus, & anno 1202. fato functus, qui templum illud condidit, ac collegio Canonicorum sacerdotali auxit. Cum verò postea civitas & templum in alium locum transferretur, sepulchrum ejus sub dio mansit. Anno 1270. vacca hîc enixa est vitulum duobus capitibus caninis, ut & dentibus, ac septem pedibus vitulinis. Caput majus debito loco extabat, minus caudæ principio adhærebat. Ab hujus monstri cadavere carnivoræ bestiæ, & aves abhorrebant. *Cromerus lib. 9. fol.* 238. Anno 1284. *Henricus* Vratislaviæ Dux occupavit hîc arcem à *Sandivojo* præfecto proditam, cum paulò ante urbs incendio inopinato periisset. Occupationi ansam præbuit *Præmislaus* Majoris Poloniæ Dux, anno 1295. Rex Poloniæ, quæ diu regibus caruerat, creatus, qui uxorem *Lucardam* innocentem vita privaverat, ipse paulò postquam Regium titulum acquisiverat, Marchionis Brandeburgici insidiis de medio sublatus. In urbis hujus suburbio Xenodochium extruendum curavit. Anno 1306. Lithuani sub *Vitene* Duce suo inopinatâ occupatione hac urbe potiti, eam cum proximo

Monstrum. *Proditio.* *Tyrannis.* *Occupatio & incendium.*

mo oppidulo Staviſſino, cui Eſtaſſl-ſchin nomen in tabulis geographicis, incenderunt. Eandem anno 1331. Equites Teutonici, ſeu Crucigeri irritâ obſidione bis aggreſſi; hanc exiguo detrimento affecti ſunt. Anno 1655. in Sueciæ Regis poteſtatem delapſa, ſequente anno ad Regem Poloniæ dominum ſuum rediit, exactis Brandeburgenſibus præſidiariis, qui ſtrenuè ſe gerentes, tandem Polonorum potentiæ cedere coacti ſunt. *Obſidio irrita.*

Landa ad Wartam amnem ſupra Coninum Landenſis Caſtellani ſedes.

Camenum, kamin Archiepiſcopi Gneſnenſis arx & oppidulum, cum Queciſſovo urbecula ipſi poſt *Ludovici* Hungariæ, & Poloniæ Regis mortem ereptum, eò quod Maſoviæ Duci adhærens *Hedwigi*, dicti Regis filiæ, & hæredi ſe oppoſuerit. Prius oppidum deditione ſervatum eſt, poſterius verò vaſtatum. Supra Landam in Wartæ fluminis margine locatum Caſtellano ſubjicitur. *Camenum ereptum Archiepiſcopo Gneſnenſi*

Colum oppidulum, ubi anno 1655. Sueciæ Rex exercitum ſuum Wartham traduxit. ejus mentionem fecit *Piaſecius in anno* 1590.

Stavum, Stavus, Staviſinum,

Stavum occupatum & incensum. & in typis Chorographicis Estaffischin, oppidulum inter Wartam & Prosnam fluvios, anno 1306. à *Vitene* Lithuaniæ Duce subitò occupatum, & ab exercitu Ordinis Teutonici anno 1331. Poloniam vastante ignis subjectione exustum.

Plesovia, Plessow oppidulum versus Posnensis Palatinatus fines:

Cosminum, Koschmin, in iisdem finibus oppidulum.

Andreas Lipski. Chocia, in quâ *Andreas Lipski* Episcopus Cracoviensis Ecclesiam Collegiatam, & Præpositum infulatum sumptu ingenti fundavit.

Gulochovia Chociæ vicina arx, ad comites *de Lesno* pertinens, & recentiore architecturâ constructa.

Crotoschinum, Crotosinum; Krotoschin, ad latus Chociæ alterum, & Posnaniensis Satrapiæ fines oppidulum recedens *Starovolscii* tempore horto pulcherrimo fuit ornatum, & à *Rozazoviis* comitibus possidebatur.

Boreck oppidulum imagine miraculosa *B. Mariæ* famosum.

Odolanovia cum arce in paludibus sita.

Grabovia, Grabau ad Prosnam, sive Prausnam fluvium in viâ Regiâ, qua

qua Uratislavia Warschoviam itur.

Olobocum inter Graboviam, & Calissium, ab hoc duobus milliaribus distans monasterium Monialium prædives, & pulchrè in modum Castelli ædificatum. *Monasterium dives.*

Dobra, & Opatovecia oppidula in hoc Palatinatu etiam à *Starovolscio* locantur.

SIRADIENSIS PALATINATUS terras utramque fluenti Warthæ ripam obsidientes occupat, in quatuor territoria, Siradiense, Schadkoviense, Radomscense, & Petricoviense divisus. Eum gubernant Palatinus unus, & Castellani quatuor, Siradiensis, Rospirensis, Spicimiriensis, & Conariensis. Olim Ducatus fuit secundogenitis Regum Poloniæ assignatus. *Situs.* *Divisio.* *Gubernatores.*

Siradia, Siratz, hujus Satrapiæ præcipua urbs in quâ Palatinus Siradiensis commorari solet, Wartæ fluenti ripæ apposita in planicie cum arce sita est. Anno 1290. à Tartaris miserè vastatam, anno 1292. exusserunt Bohemi, qui arci in paludibus sitæ damnum inferre non potuerunt. *Cromerus lib.* 10. *fol.* 261. *Boregx in Chron. Bohem. fol.* 250. scribit *Diversæ Siradiæ infortunia.*

Bohe-

Bohemos Siradiam occupaſſe, licet arx paludibus inſidens diu ſe fortiter tutata fuerit. Cum anno 1331. Teutonici Ordinis Equites Poloniam horrendis depopulationibus devaſtarent, Siradia, Uneovia, Warta, Stavus,& Schadecum cum arcibus ſuis omnes igne conſumptæ ſunt. Siradiam autem hanc ipſam anno 1447. incendium magno detrimento affecit.

Iohannes Laſcus. Laſcum oppidum in Septentrionali extremitate hujus Satrapiæ, ubi *Iohannes Laſcus* Archiepiſcopus Gneſnenſis, hæres Comitatus illius Præpoſitum infulatum fundavit. Fratres ipſius, templi ſupellectilem multis donariis auxeruut.

Pabianice oppidulum Laſco vicinum.

Schadeck aliud in eâdem viciniâ municipium.

Varta, Warta, Warta oppidum ſic ſatis grande, & multis elegantibus ædificiis inſtructum, ad cognominem fluvium, infra Siradiam, quod anno 1331. à Teutonici Ordinis militibus cum arce incendio fœdatum, poſteà paulatim reſtauratum eſt.

Vidavia à Varta verſus ortum inter

ter colles ſitum oppidulum.

Petricovia, Peterkau Siradia 7. milliaribus ſemota civitas, eleganter ſtructa, in qua Regni tribunal, ſeu Parlamentum ſingulis annis celebratur hyberno ut Lublini æſtivo, tempore, & quidem in ſuburbio, ubi Regia aula, & turris cernitur. Ob frequentes Epiſcoporum & Nobilium in hac urbe conventus celebratos etiam frequentia ipſorum ſunt palatia & domicilia, quanquam ſuperioribus & proximis temporibus, ut *Bertius* ait, frequens comitiorum, & conventuum celebratio hîc deſierit: unde & Palatium Regium extra urbem in paludoſo loco ſitum, quod ex ligno in nemore admodum amœno conſtructum Bugay nuncupabatur, collapſum eſt. Anno 1640. ignis totam urbem exuſſiſſe fertur. *Regium tribunal.*

Byke arx Baronum ejuſdem cognominis pulcherrimè ſtructa, & aliquot ſtadiis Petricovia ſecedens. *Arx pulchra.*

Vitrovienſis Abbatia in proximo ſe conſpiciendam exhibet.

Cruſmenſe Palatium Italicâ ſtructurâ excitatum paulò remotius eſt.

Radomsko oppidulum à Petricoviâ verſus occaſum hybernum ſecedens

dens Castellanum Radomscensem habet.

Situs. Vielunensis Terra Silesiam, hunc, ac Cracoviensem Palatinatum attingens Castellanum suum, & proprios Magistratus agnoscit, ac in territoria duo, Vielunense, & Ostrossoviense *Divisio.* dividitur. Aliquot oppida, & plures pagos continet.

Vielunia, Velunia, Wielun pulchris ædificiis ex lateribus compositis structa urbs, templum Canonicorum antiquæ fabricæ in conspectum prodit, ut & monasteria aliquot elegantia, inter quæ Zloczoviense F F. Minorum de observantia eminet. *Augustinus Limmerus* in Relat. Lipsiens. Vernali anno* 1656. *p.* 14. *& seqq.* commemorat, quod Vieluniæ in urbe Ducatui Silesiæ finitima Sueci à Polonis oppressi, ac miserrimè tractati *Euangelici miserrimè tractati à Polonis.* sint, ac in eadem laniena cives Euangelici, cum uxoribus, & liberis innocentibus anno 1655. miserè perierint; arx verò à Suecis defensa & conservata fuerit. *Frœlichius in Viatorio suo*, Vieluniam dicit urbem esse probè munitam, & arcis validæ tutela tutam: sed ejus situm non addit. *Franckofurtana Relatio Autumnalis anni* 1656.

Vieluniam

Vieluniam admodum forte oppidulum in Urenſtochowæ Minoris Poloniæ oppiduli vicinia ſitum, & à Polonis in cineres redactum affirmat. Aliæ ejuſdem anni 56. narrationes referunt, idem oppidulum à Crenſtochowæ præſidiariis militibus Polonicis proditione captum, ac viginti in locis incenſum in favillas, & cineres abiiſſe. *Et urbs incenſa.*

Boleſlavecia, Boleſlaw oppidulum, cum arce valida, ad fines Sileſiæ, aliquo intervallo infrà originem fluvii Profnæ.

RAVENSIS PALATINATUS inter Siradienſem & Lencicienſem Palatinatum, Piltza flumine à Sendomirienſi Minoris Poloniæ Palatinatu ſecluditur. *Situs.* Unus ipſi Palatinus præpoſitus eſt, & tres Caſtellani tribus ejuſdem territoriis imperantes, Ravenſis nimirum, Sochacioviensis, & Goſtinenſis. *Magiſtratus.*

Rava hujus Satrapiæ metropolis, ædificiis ligneis quidem referta, ſed incolis abundans, arcem muris clauſam habet, in qua proventuum è bonis regiis quarta pars

militum

militum ſolutioni deſtinata deponitur. Milites illi Quartiani inde dicti, & à Regibus conſtituti, ut aſſiduas in Podoliâ, contra Barbarorum incurſiones, excubias agerent. In eadem arce cuſtodiuntur captivi hoſtes Regni Poloniæ, ſi majoris nominis & honoris perſonæ fuerint. Collegium ſtudioſorum in hac urbe frequens Societatis Ieſu Clerici habent. Ipſa civitas amnis cognominis fluctibus alluitur.

Arx elegans. Viaſdum oppidum arce admodum eleganti ſe efferens, & ad occaſum hybernum à civitate Rava dimotum.

Ravamolitzno haud procul Rava diſtans oppidulum.

Inowlocz, Noviomeſto, Barſa, & Warca Piltzæ fluvio accumbentia oppidula.

Spacioſa & lignea civitas. Blonie quatuor milliaribus Warſovia diſtans civitas ſpacioſo ambitu ligneas, & haud magni momenti ædes complectitur. *Adrianus Romanus in theatro Urbium pag.* 260.

Szachishowa Sochacioviæ vicinum oppidulum aut municipium, inter Lowitzium & Bloniam in via Uratislavia Warſoviam proficiſcentibus occurrit.

Sochaciovia cum territorio ſuo

Socha-

BIBLIOTECA NAZIONALE - VITTORIO EMANUELE III -
NAPOLI

Sochacioviensi Castellano subjecta.

Gombinum, Gambin, Cambin, & in nonnullis tabulis Gabin in viciniâ præcedentis oppiduli.

Gostininum, nobilitatum carcere *Demetrii Suiscii* Magni ducis Moscoviæ, qui hîc in arce longo tempore captivus, & tandem pedore consumptus vitam amisit. *Demetrius Suisciu.*

Lovicium, Lowitz populosa civitas, ad Bsuram fluvium, Archiepiscoporum Gnesnensium sedes quorum arx in mediis paludibus pulchris ædificiis ornatur, ubi & Canonici, & cives nonnulli ædes suas habent. Arcem ex quadratis lapidibus in amœno admodum loco struxit *Laroslaus* Gnesnensis Archiepiscopus, ut & urbem ipsam, quam natura loci satis validam arte validiorem reddidit. Latis plateis, grandibus aries, & foris, pulchris hortis, templo Cathedrali, argento, & sacris vestibus divite, tribus templis parochialibus, & duobus in monasteriis totidem, & cœnobiis aliis exornatur. Nundinas quotannis famosas celebrat; unde & cives mercaturæ addicti, & plures opifices, ac artifices Norimbergæ urbis incolas operibus suis artificiosis ęmulantes in ipsa inveniuntur. *Arx. Ejus, ut & urbis conditor. Nundinæ*

In

In agro Lovicienſi, in tota Polonia fertilitate nulli cedente, nobilium avicularum, quæ Sniegulæ, i.e. nivales aves, quod nonniſi ſub hyemem, *Cromero* teſte, capiantur, aut cum nive veniant, & abeant, nuncupari ſolent, frequens eſt aucupium. Optimi ſunt ſaporis, ac paſſeres magnitudine parum excedunt, & nonniſi in his locis conſpici aut capi feruntur. *Georgius Braun in 6. parte theatri urbium, in hujus civitatis deſcriptione* Curia & cæteræ ædes, in quibus judicia exercentur, ſpectatu quoque dignæ ſunt.

Sniegulæ aviculæ.

Archiepiſcopus Gneſnenſis.

Archiepiſcopo, Primatum Poloniæ ſummo, baculus præfertur, & ad menſam ſedenti tympanis & tubis, præluditur, qui honos ſolis Regibus exhiberi ſolet. Anno 1655. hanc urbem Sueci occuparunt, ac inde Warſoviam perrexerunt. 2. Aprilis ſequentis 56. hunc diſtrictum Poloni invaſerunt, quo tempore, aut paulò poſt *Iſraëlis* Tribuni militaris Legio Suecica hic commorans inopinato damno affecta eſt. Nonnulli urbem hanc ad Maſoviam referunt: Nos *Starovolſcium* ſequuti in hoc Palatinatu eam locamus.

Volbotia Cujavienſis Epiſcopi ſedes, & oppidum habitatoribus plenum

palatio

palatio pulchro ad aquas ſito eminet.
Squernevicia haud inelegans Archiepiſcopi Gneſnenſis palatium continet.
Biala Chelmenſis Antiſtitis ditio, unde Radzejovia conſpicitur.

LENCIECENSIS PALATINATUS inter Palatinatus Ravenſem, Siradienſem, Caliſſienſem, Poſnanienſem, & Cujaviam ſitum ſuum habens tria territoria, & totidem. Palatinatus, Lencicienſem, Breſinenſem, & Orlovienſem exhibet: Quatuor item Caſtellanos in Comitiis regni publicis locum habentes, Lencicienſem videlicet, Brezinenſem, Inovlodenſẽ, & Conarienſẽ. *Situs.* *Palatinatus.* *Caſtellani.*

Lencicia, Lancicia Lanſchitz, Landſchutz, Lendſchutz in paludibus ad amnem Bſuram amœno & plano ſitu locata urbs muro & foſſa circumjectis defenditur? Arx ejus ſcopulo impoſita eſt, templumque Canonicorum extra urbem ſic ſatis remotum in loco ſedet, quem ars inexpugnabilẽ reddere poſſet ſi ad validum naturę ſitum accederet. Urbs ipſa nundinis celebris, & comitiis nobilium hujus Palatinatus in ea celebrari ſolitis, judiciisque quæ in eadem peraguntur. Anno 1294. *Vithenes* Lithuaniæ Dux hanc urbem occupatam, & expilatam incendit. *Vitenes.*

Eum

Casimiri Ducis mors. Eum cum preda redeuntem *Casimirus* hujus regionis Dux prope Sochaſſoviam, vel Soſchazow Bluræ flumini adjacens oppidum prœlio aggreſſus eſt, & haud exigua clade affecit. Sed nimio fervore in aciem mediam plus juſto progreſſus, & vita ſpoliatus victoriam Lithuanis ceſſit. Anno 1300. Bohemi hanc urbem in poteſtatem uſam redegerunt, ut *Boregk in Bohem. Chron.* narrat Anno 1331 Teutonici Ordinis Equites potiti ſunt arce, quam incenderunt. Anno 1462. poſt comitia celebrata civitas hæc ferè tota in cineres incendio redacta eſt. Anno 1473. templum Cathedrale, cum vicinis Archiepiſcopi Gneſnenſis, & reliquorum ſacerdotum ædibus, ignis flamma peſſum ivit. Eandem tunc temporis calamitatem expertæ ſunt urbeculæ Velicia, Goninum, Belſum, Chelma, & Monaſterium Mogil. Calamitatem, qua anno 1606. hæc civitas afflicta eſt, diſcere eſt ex *Setho Calviſio* fol. 880. Eam in deſcriptione Poſnaniæ ſuperius paucis enarravimus. *Coloniæ impreſſa nova* 3. *Novembris* 1656. commemorant, quod *Caſimirus* Poloniæ Rex 3. Octobris ejuſdem anni hanc urbem obſederit,

Urbs à Bohemis incenſa, duplici incendio fœdata.

ac 14.

ac 14. occupavit : Præsidium verò Suecicum in arcem se recipiens eam incenderit, ut, templo & Monialium cœnobio exceptis, tota igne conflagraverit. Quod item Poloni, invito Rege, omnes incolas, incendii reliquias, Iudæos præcipuè, quorum ultrà mille perierunt, nulla sexûs aut ætatis habita ratione, trucidaverint, ipsis etiam in utero materno infantibus non parcentes, eo quod lapidibus se fortissimè defenderint. Quod 16 ejusdem mensis Sueci arcem dedentes se Regis gratiæ & misericordiæ submiserint. *Incolarum & Iudæorum calamitas*

Vniejovia in Calissii, & Vartæ urbium vicinia Archiepiscopi Gnesnensis oppidum, cum arce architecturæ artificiosæ in Wartæ fluvii margine situm suum obtinens. A. 1331. incendio exustum, ac restauratum a. 1376. Cleri Polonici conventum celebravit. *Archiepiscopi Gnesnensis oppida duo.*

Piontkum ejusdem Archiepiscopi oppidum ab una Lanciciæ parte, sicut præcedens ab altera : Monasterium habet F. F. *S. Pauli* primi Eremitæ. Pyateck habent nonnullæ tabulæ Chorographicæ. Forsan unus & idem locus est, quem cerevisia optima celebrem reddit.

Orlovia, Bresinia, Pyateck, Kornazew, & Biechow oppidula à *Bertio* in hac Satrapia locantur. Bresiniensem Castellanatum in eadem habet *Starovolscius*, ut modò indicavimus.

Sebota, Sobata aliis oppidulum aut municipium Bsuram Fluvium, inter Lanciciam & Lowitzium, propè Gostinynum, & Sichlinum.

Situs. CUIAVIA Majoris Poloniæ pars Palatinatibus Raveníi Lanciciensi, Pos-*Qualitas.*nanienfi, Pomerania, Pomerellia, & Mazovia circumscribitur. Regio frumenti, pecoris, & piscium ferax, & lacubus innumeris iisque admodum *Goplo Lacus.* piscosis scatens. Inter hos præcipuus est Goplo, vel Goplus lacus longitudinem suam per quinque milliaria exporrigens, & latitudine dimidium milliare metiens. Duos autem Palatinatus comprehendit Brestensem, & Juniuladislaviensem.

Situs. BRESTENSIS PALATINATUS Vistulâ Mazoviæ tèrmino, Raveníi, Lanciciensi, & Inniuladislaviensi Palatinatibus determinatur. Regio agris fertilibus abundans omni-*Frugum copia.*um frugum copia affluit, non modò ad domesticam necessitatem suppetentium, verùm etiam ea multitudine prove-

provenientium, ut etiam secundis amnibus Dantiscum devehantur. Caput ejus est Vladislavia urbs ad Vistulam apposita. Palatinum unum, & tres Castellanos, Brestensem, Crusvicienſem & Covalienſem in Comitiorum Publicorum conceſſu habet. Territoriis autem quatuor distinguitur, quæ sunt Brestenſe, Crusvicienſe, Covalienſe, & Prædecenſe. *Caput.* *Palatinus & Castellani.* *Territoria.*

Uladiſlvia, Wladiſlaw, Cujaviæ primaria urbs, & Episcoporum Cujaviæ, & Pomerelliæ sedes, templo cathedra i veteris quidem fabricæ, sed variç ſuppellectilis, ac precipuè vaſorum argenteorum divite conſpicua. Hoc cingitur Canonicorum ædibus, & scholâ juventuti erudiendæ destinatâ. Urbs ipsa cum arce ripam Vistulæ in paluſtri loco insidens, ac ideò lignorum penuriâ laborans, domus latericias complectitur. Huc anno 1173. *Honoldus Italus* Episcopus Episcopalem sedem Crusvicia transtulit. Post annum 1259. Pomerelliæ Dux *Suantopolcus* hanc urbem, tunc temporis à *Conrado* Masoviæ Duce poſſeſſam, delevit, & arcem Nackel occupatam munivit: *Micralius lib.2. pomer. pag.* *Templum* *Situs.*

278. Anno 1328. Ordinis Teutonici in Prussia exercitus, Dobrinâ arce captâ, Vistulam transmisit, & primo mox impetu hanc urbem sui juris factam incendit. Sacerdotum vitæ quidem parcitum, sed ipsis mandatum est, ut nulla imposterum ibidem loci ædificia excitarent. Episcopatui tunc prçerat *Matthias Golanzovius Paluca* cognominatus, *Schlauunici* Burggravii Nacloensis filius, ex Tapororum prosapiâ, cujus mater uno partu 12. filios enixa fertur, ex quibus omnibus ille solus superstes fuit, cæteris mox post partum vitâ functis. *Cromerus lib.* 11. *fol.* 288. Posteà tamen novum templum in hac urbe priori Cathedrali simile sub arce, ut & aliud in S. Martyris *Vitalis* honorem erexit, ac prætetea arcem hujus urbis, ut & Racianzenam ex lateribus construxit, & munivit. Sunt autem duo Racianzi nomine loca nota, hic in Cujavia, & alter in Masovia, sicut *Cromerus lib.* 9. scribit. Sunt qui hanc urbem Cujaviam nominent, regionem cum sua metropoli confundendo hallucinantes. Bohemos eandem anno 1300. etiam occupasse tradit *Boregk in Bohemi-*

Matthias Golanzovius.

12. filii uno partu enixi.

Racianzum.

hemicis Chronicis.

Nisavia muro circundatum oppidum in margine fluvii Vistulę.

Raciensum, Racianzum, haud procul Nisaviâ arce pulcherrima superbiens oppidulum.

Arces pulcherrimæ.

Radziejovia Palatini Lenciciensis arx pulcherrima, hortis, fontibus, & pomariis amœnissimis decorata.

Sluzevia · oppidulum.

Cowale, Cowalow oppidulum Vistulæ proximum suprà Plotzkoviam, cui Covaliensis Castellanus dominatur, Ab eo circumjacens territorium, unum ex quatuor hujus Palatinatus, Covaliense nuncupatum est.

Covaliense territorium.

Breste hujus Palatinatus & territorii sui circumjacentis, ac Castellanatus à se denominati caput vallo, mœnibus, & fossâ circumseptum est oppidum, quod in hunc locum paludibus, & aquis munitiorem translatum est à Teutonico Ordine, qui post trimestrem obsidionem antiquum Breste anno 1332. deditione acquisitum destruxit.

Novum & antiquum Breste.

JUNIVLADISLAVIENSIS PALATINATUS, Satrapiis Brestensi, Posnaniensi; Pomeraniâ & Pomerelliâ arctatur. Ejus territoria

Situs.

Territoria. ſunt tria, Bydgoſtenſe, Bobrounicenſe, & Iuniuladiſlavienſe, quod poſtremum ſtatim à Goplo lacu & Cruſvicia uſque ad Viſtulam, & Pomeraniæ fines excurrit, compluribus oppidis & villis, quantum vis ligneis conſtratum. *Palatinus.* Palatino uni paret, & Caſtellanis tribus, Iuniuladiſlavienſi, Bydgoſtienſi, & Conarienſi.

Cruſvicia, Cruſphicia quam ad Breſtenſem Palatinatum ſpectare, & in Iuniuladislavienſis Satrapiæ finibus ſitam eſſe *Starovolſcius* dicit, alii ad hunc Palatinatum referunt, accumbit lacui Goplo, quà Noteſium flumen effundit. *Templum.* Templum *S. Petri* cum 24. Canonicorum Collegio, extra oppidum muris quadrato lapide conſtructis exurgit. *Arx.* Arx latericia ſedem obtinet in inſula ejuſdem lacus Goplenſis, ex quo mures prodierunt qui Poloniæ Principem *Popelum*, ſeu *Popielum II.* in eadem arce commorantem devorarunt. *Popelus à muribus devoratus.* Nam olim Principum habitatio in hoc loco fuit, antequam in alia loca transferretur. *Popielus Senior*, Poloniæ quoque Princeps urbem hanc lacui dicto hic inſulam aquis ſuis ambienti, & paludes efficienti appoſuit. In more poſitum frequenter habuiſſe

buisse fertur, ut diris se devovendo sibi imprecatus eam pœnam fuerit, qua à muribus cum suis devoraretur. Imprecatio hæc justo judicio divino in filio ejus effectum sortita est. Nam *Popielus II.* seu junior subditorum amore indignus; ac superbiâ elatus crudelitate Principatum sibi conservare studuit, atque ea de causa regnandi cupiditate inflammatus veneno consanguineos suos in convivio sustulit, unde Divina Ultione permittente mures ipsum consumpserunt, cum uxore & liberis, quod tempore Imperatoris *Ludovici Pii* contigit, ut *Cromerus lib. 2. fol.* 38. indicat. Huic assentiuntur & alii Scriptores Polonici, ut *Guagninus*, *Neugebaverus*, & *Herburtus*, qui annum 823. quoque notant, & duos etiam filios unà cum Patre devoratos, *Lechum* & *Popielum* nominant. Post horribilem Principis dicti exitum, civis quidam Crusviciensis, *Cossisconis* filius, qui *Piastus* nominatus vitam agelli cujusdam cultura, & melleficio sustentabat, in ejus locum Princeps Poloniæ surrogatus est. Huic a. 861. fatis functo posteri longâ serie usque ad *Casimirum* II. cognomento Magnum in Poloniæ

Popieli crudelitas

Piastus Princeps Poloniæ factus.

principatu & regno gubernando ſucceſſerunt. Dictus *Piaſtus*, à quo hodierni Duces Lignicenſes & Brigenſes in Sileſia quoque deſcenderunt, commorationem, & habitationem Principum Poloniæ Gneſnam, in qua *Lechus* ſedem ſuam habere ſolitus eſt, reduxit. Poſt hanc urbem Gneſnam Cruſvicia Polonicarum civitatum antiquiſſima cenſetur, utpote quæ circa annum 1094. admodum populoſa adhuc fuit, ſed tunc temporis *Wladislai* Poloniæ Principis, cujus filio notho *Sbigneo* Patri bellum inferenti auxilium & opem tulerat militum victorum deprædationi expoſita eſt; quæ calamitas ipſam in ſtatum eum miſerum conjecit, in quo *Cromeri* adhuc tempore verſabatur.

Poſt Gneſnam Cruſvicia antiquiſſima.

Ejus miſer ſtatus.

Juniuladiſlavia, Inowladiſlow, Inowlocz Cujaviæ arx appellatur à *Cromero lib. 9. fol.* 230. qui *lib.* 11. tamen & civium hujus loci meminit, dicens, quod anno 1332. deditione in poteſtatem conceſſerint Teutonici Ordinis, hunc locum Inowladiſlaviam poſteà firmiorem reddentis, qui etiam circà annum 1431. Cujaviam, & Dobrinenſem regionem longè latèque vaſtavit, ac viginti quatuor civitates, inter

inter quas & hæc cum Wladislavia, & Nessovia erat, ac plusquam mille pagos & villas diripuit, & ignis flammâ destruxit; Nessoviæ verò arci præsidium imposuit. *Cujavia vastatio.*

Nessovia hodie Diebaw, in litore Vistulæ è regione Torunii, de qua *Cromerus lib.* 25. Nessoviam oppidum Rex in Torunensium gratiam in superiorem Vistulæ ripam transtulit; domus, quæ in veteris oppidi loco relictæ erant, vici speciem præ se ferebant.

Bydgostia civitas muro septa, Iesuitarum collegio nobilis, & salmonum piscatione celebris.

Lesla ad Notesium flumen, in viâ Torunium Posnaniâ & Gnesnâ viatores ducente, & ab hac 8. milliaribus, ac Scharmenselio S. dimota, ubi, ut & in oppidis Plotzko, & Debbrzin, Judæos Poloni pessimè tractarunt, qui etiam Snenæ viginti Regis Sueciæ satellites trucidarunt, quod anno 1656. contigit. Ejusdem anni mense Majo Polonicus exercitus apud oppidulum Shimm haud longè à flumine Notesio distans fuisse, & mox in fugam conjectus esse fertur à Succis, qui inde ad oppidulum Lappeschynum ac porrò Torunium perrexerunt. *Polonorũ crudelitas in Iudæos.* *Poloni in fugam conjecti.*

Pakostia, Pakosch, ut circumstantiæ arguunt, *Cromeri* est Pacossum. Oppidulum cum arce Ducis *Boleslai Pii*, quod civilibus bellis anno 1258. gestis, *Casimirus* Siradiæ, Lenciciæ, & Cujaviæ Dux occupavit. *Cromerus lib.* 9. *fol.* 230. Anno 1656. *Carolus Gustavus Wrangel* Comes Salmensis, Regni Suecici Viceadmiralius & Suecicarum copiarum præfectus summus 11. Maji a. 1656. in urbecula Pisdiy castra habens, ob pestem ibi grassantem, exercitum inde Mielsinum, Mogilnam, & Pakoschum deduxit. Pakoscho autem, quò 15. ejusdem mensis pervenit, Brombergam movit, ubi Polonos coëgit, ut arce 17. dicti mensis dedita ejus misericordiæ se subjecerint. *Relatio Franckofurtana* Autumnalis ejusdem anni 56. narrat, Suecos 7. Aprilis Warschoviâ Bloniam, 8. Nszonoviam, 9. Ravam, 10. Jezoviam, àc 12. quatuor milliaria ulterius cum exercitu suo pervenisse, 13. Lowitzium preteriisse, 14. Clodowæ, 16. Wrzesuæ, 17. Sobiscirniæ, ac posteà Pakostiæ 6. milliaribus Torunio distante castra habuisse, & tandem Toruniũ copias suas 18. Aprilis deduxisse.

Exercitus Suecicus.

Suecici exercitus iter.

Strelce; ubi Monialium est monasterium

sterium totius Poloniæ Majoris ditissimum, ut *Starovolscius* tradit. *Monasterium ditiss.*

Solecia, Solitz, quam ad Vistulam sedentem *Hennenbergerus* in Cujavia locat, & aluminis coctione nobilem esse dicit, *fol. 436. expositionis majoris tabulæ Chorographicæ Regionis Prussiæ. Starovolscius* eandem in hac Satrapia reponit. Alius typus Chorographicus eam in Pomerelliam, & quidem in Culmiam è Torunii regione transfert. *Dissensus Chorographicus.*

Gnieucovia, & Libovia alicujus notæ loca adhuc ad hanc Satrapiam à *Starovolscio* referuntur.

LITUANIA.

LITUANIA, seu MAGNUS DUCATUS LITUANIÆ, ut nuncupatur more apud Russos recepto, quos hoc titulo regionem suam nominantes Lituani sequuti sunt, Moscoviticis finibus, quà in ortum vergit, terminatur. Quà Septentrioni se obvertit, iisdem Moscoviæ terminis, ut & Livoniæ ac Semigalliæ extremitatibus finitur. Occiduis marginibus Prussiæ & Masoviæ contigua est. Meridiem versus Podlachia, Polesia, & Vol- *LITUANIÆ fines.*

Qualitas. Volhinia clauditur. Silvestris antehac, & minus culta, postquam *Sigismundi Senioris* & sequutorum Regum cura & studio ad pacem & tranquillitatem rediit, diligentiore cultura excoli cœpit, ut hodiè frugum leguminumque omnis generis ferax, ac pratis, hortis, & pomariis abundans, villis, pagis, oppidis, castellis, recentiorisque fabricæ ædificiis, & palatiis non modo in urbibus sed etiam extrà eas refertissima sit.

Fluvii Fluviis quamplurimis rigatur, & lacuum ac paludum plena piscibus variis affluit. *Longitudo & latitudo.* Ingenti spatio in longitudinem & latitudinem diffusa à Lublinensis Palatinatus extremitate, usque ad Livoniæ terminos extremos longitudine sua per nonaginta milliaria Germanica excurrit; latitudine verò inter Prussiæ fines ab occasu & Albam Russiam ab ortu extensa quadraginta & amplius milliaria metitur. Anno 1650. edita est *Historia Lituanorum, antequam fidem Christianam amplexi sunt, authore Alberto Wiinck Kojalowitzio Societ. Iesu Theol. & Vilnensis Universitatis Procancellario quam dedicavit Casimiro Leoni Sapiehæ Lituaniæ Procancellario, Slonimensi, Luboszanensi, Volpensi &c. Gubernatori,*

natori, ex qua ſequentia deſcriptioni huic convenientia Doctiſſimus Chorographus *Martinus Zeilerus* excerpſit, & Poloniæ ſuæ Germanicæ inſeruit.

Lituania, cujus Heruli olim incolæ, vernaculâ Lituanis linguâ Littuva, vel Littuba nuncupatur. Lingua hæc multis Latinis vocabulis mixta eſt, ſimilemque multis Latinis, Græcisque vocibus mixtam Livoni, vel Lotavi, qui ſcilicet Germanica non utuntur, in loquendo uſurpant. Voces has incolæ, qui primum hoſtes, poſtea amici Romanorum diu in Italiâ, & Thraciâ commorati ſunt, cùm opimis prædis domum retulerunt, ante quam Itali, de quibus inferius, in has oras venerunt. Pars autem Regionis in quâ Heruli quondam Alani dicti ſedem ſuam habuerunt, (ut cum authore dicto nonnulli alii opinantur) nimirum illa, quæ inter Nemenum, Viliam, ſive Neridem & Dunam fluvios intereſt, ac Samogitiam tangit, ab initio Alania, & ſequutis temporibus Littalania, ac Lituania nuncupabatur, nomine derivato à Principe *Littalano*, vel *Littuone Iuniore*, qui imperante *Valentiniano* I. vixit. Nam

Res Lituanorum geſtæ.

Lituanorum lingua.

Voces,

Nomen.

Alani in Prussiam remeant. cum Alani ad Rhenum à Sicambris repressi, & ferè deleti essent, *Liltalanus* Herulorum Dux suasit, ut maturo abitu reliquiæ conservarent. Fugientibus igitur similes in Prussiam se contulerunt, ac à Prussis recepti mutuis matrimoniis quasi in unum populum coaluerunt. Cum autem sine magistratibus viverent, sæpè mutuis litibus exarserunt, donec *Veidewutas*, *Veidewutas.* ex Alanis, posteà Lituanis appellatis oriundus, Prussorum & Alanorum primus princeps evasit. Post ejus obitum inter filios de principatu contendentes bellum est exortum. Minimum *Littalanus.* enim natu *Littalanum*, vel *Lituonem* ex Alana muliere cæterorum novercâ progenitum cæteri bellò aggressi sunt. Ideò circà annum Christi 372. omnes *Alani in Patriam reversi.* Alanos ex Prussia in antiquas suas sedes postea à se denominatas traduxit. In Samogitia, & Prussiæ parte, quæ Sambiâ est, *Saimo Lituonis* frater imperabat populo incolæ, qui ab initio illas terras inhabitans firmam semper amicitiam cum Lituanis coluit. Post tempus illud, & quidem 900. Christi annum, ut verisimile videtur, quin*Itali in Lituaniā veniunt.* genti magni nominis Itali cum Ducibus suis, Palæmone, vel *P. Libone*,

ex

ex Columnarum prosapiâ oriundo, *Iuliano Dorsprumgo*, *Prospero Cæsarino Columna*, *Ursino* & *Hectore Rosis* per mare Balthicum in lacum Curonium, ac porrò ad Nemeni, vel Chroni plurimas aquas in Russia, Lituania, & Prussia collectas per duodecim ostia effundentis exitum pervenerunt, & in Samogitia, ac Lituania sedes suas fixerunt. An patriâ suâ ejecti, aut tempestate ad Prussiæ Litora compulsi fuerint, aut alia de causa hoc iter susceperint, incognitum est. Virtute & integritate suâ Lituanorum animos adeò sibi conciliarunt, ut post Principis sui decessum incolæ *Palæmonem* Principatui, consensu unanimi, præficerent. Hic Lituaniæ & Samogitiæ Dux ex hac vita discedens tres reliquit filios *Borcum*, *Speram*, & *Cunassum* sive *Cunam*, omnes tres ordine, quo nati fuerunt, Patris in Lituaniæ & Samogitiæ Ducatu successores. Postremò duo fuêre filii *Kiemus* major natu circà annum 1040. Lituaniæ, & *Gimbitus* minor natu Samogitiæ Ducatum obtinuit. Ille condidit arcem Kiernow, olim Lituaniç caput, hodiè solo nomine notam. Bratslaviam quoque in Russia occupavit, ex eo tempore

Palæmonen Lituaniæ Princeps.

Ejus filij.

Cunæ filij.

tempore semper in Lituanorum potestate manentem. Senex cum liberis careret a. 1089. *Zivibundo* adolescenti ex *Iuliani Dorsprungi* posteris adoptato, filiam suam unicam *Posatam* nuptum locavit, Lituania dotis loco addita. Hic *Zivibundus*, & *Montwilo* Samogotiæ Dux Ducatus Novogrodiensem, Luceorisiensem, & Volodomiriensem igne & gladio vastantes à Russis magna clade affecti sunt. Anno 1206. Lituanos Russi altera vice prœlio vicerunt. Post hæc *Zivibundus* Prussis cum *Conrado* Duce Masoviæ bellum gerentibus, auxilium ferens Culmigeriam regionem *Conrado* eripuit ac Masoviam longè lateque, ut & urbem Plociani, vastavit. Anno 1221. ex hujus vitæ contubernio migravit. Ejus filius *Kukovoites* Lituaniæ, & Samogitiæ Dux, filium habuit Vitenem, à quo Ucianum Lituaniæ civitas nomen nacta est. Successit ei *Suintorogus* filius ferè infans, cujus tutor erat *Ringoldus* Novogrodensis Dux. *Erdivilus Montwilonis* Samogitiæ Ducis filius, expeditione bellica in Russiam suscepta Novogrodecum condidit, & primus ibi Dux factus Novogrodiam, Brestiam, Grodnam

Zivibundus Lituaniæ Dux

à Russis cæditur.

Culmigeriam occupat, & moritur.

Filius.

Suintorogus.

Ringoldus.

Grodnam, & Subſylvaniam, ſeu Podlachiam poſſedit, Samogitiam *Zivibundo* poſſidendam relinquens. poſt inſignem de Tartaris victoriam partam anno 1219. ex vita decedentem ſequutus eſt *Michaël* vel *Mingailo* filius, qui poſt ereptam Ruſſis Plocenſem Provinciam mortuus, hæredes reliquit *Skirmundum* Novogrodiæ, ac *Cinvilonem* Breſcienſis Principatus. *Skirmundus* Ruſſos Pinſco & Turoniâ exegit, *Balaklai* novi Tartarorum Principis Legatis tributum poſtulantibus, & magnificè tractatis, in diſceſſu naſos, & aures ſcindendo auferendas curavit, ipſum illum Tartarorum Principem in Prœlio vitâ ſpoliavit, Mozyrum, Starodubum, Zernichoviam, Karaczoviam, & totam Severiam hoſtibus extorſit, ac moriens maximam hæreditatem reliquam fecit tribus filiis *Lubarto*, *Piſimundo*, & *Troynato*. *Skirmundi* frater *Cinvilo* Polociæ Princeps filium habuit *Boryſum* primum Lituanorum Principem Chriſtianum. *Lubartus* & *Piſimundus* in prœlio cum Tartaris occiſi *Troynato* fratri reliquum fecerunt cum cæteris, quas habebant poſſeſſionibus, etiam Novogrodenſem Ducatum,

Erdivili filii.

Skirmundi res geſtæ.

Filii.

tum,

tum, qui eidem filium *Algimundum* præfecit, ac paulò post vitam deseruit. *Algimundum* sequutus est filius *Rimgoldus* suprà nominatus, *Suintorogi* tutores *Basilius Rechvoldus* intereà Polocensem Principatum in possessione habuit. Hujus filia *Praxedis*, vulgò *Poroscopia* dicta a. 1273. à *Gregorio* Papa in numerum Sanctorum relata est. Filius *Hiebus* liberis orbus Polocensibus libertatem concessit. *Ringoldus* verò jam dictus, à *Gimboto* Lituaniæ Duce, Palæmonis nepote descendens primus Magni Ducis Lituaniæ titulum usurpavit, ac possedit utramque Lituaniam, Samogitiam, Curlandiam, Podlachiam, Novogrodiam, Masyriam, Pinsciam vel Polesiam, Severiam, & Czernichoviam, quamvis non omnes hæ regiones non ad ipsum, sed potissima earum pars ad pupillum *Suintorogum*, cujus tutor erat, pertinerent, qui tandem Samogitia sibi concessa contentus esse debuit. Anno 1240. in *Ringoldi* Patris locum venit filius *Mendogus* consanguineorum suorum cæde regendi initium faciens, & nonnisi ex fratre nepotibus *Arduido*, *Vikundo*, & *Cieucinviloni* sive *Theophilo* parcens, quos in

Ringoldus.

Pupillum suis bonis spoliat.

Mendogi crudelitas

in bellum ire jussit, in eodem prospera quoque fortuna utentes. Etenim *Arduidus* Druciam, & Smolenskiæ partem, *Vikundus* Vitepsciam, & *Theophilus* Pilociam acquisiverunt, ac Christianorum favorem ac Benevolentiam acquirendi causâ Christianam fidem professi sunt. Hinc bellum natum, & Polociam *Mendogus* irrito conatu obsedit. *Theophilus*, qua à Græca se ad Romanam Religionem contulerat, Rigensis Archiepiscopi, & *Magni Livoniæ Magistri* adjumento patruum *Mendogum* bello aggressus est; sed hic Christianam fidem amplexus, & cum sexcentis præcipuæ notæ ex suis anno 1252. baptizatus, coronam à Papa *Innocentio IV.* missam capiti imposuit. Deserta iterum Religione Christiana, regiones Christianorum invasit, Lublinum in Polonia delevit, & exussit, ut & arcem Plociam in Masovia, pagosque & oppidula Prussiæ nuper excitata, ac nullius Christiani vitæ pepercit, id quod anno 1260. gestum fertur. Posteà impetum fecit in Curlandiam, in finibus Prussiæ arcem Kartzovin obsidio cingens, ac viribus auctus Curlandorum ipsorum qui à *Magno Magistro Livoniæ* ad Lituanos

Ethnici Christianâ Religione Induunt.

Mendogus apostata.

Crucigerorum clades. Lituanos defecerant. Ipse Magister ingenti clade prostratus cum 550. Fratribus Crucigeris vitæ jacturam fecit. Arcibus Kartzovin, & Heisburgo combustis, exercitus in Samogitiam & Prussiam deductus vehementer oppugnavit Regiomontem, aut Koningsbergam à Christianis defensam. *Prussi fidei Christianæ desertores.* Interea Prussi Religione Cristianâ desertâ à *Magno Magistro* deficientes passim Christianorum templa deleverunt, ac suppetias à Cæsare ex Imperio Romano Crucigeris Fratribus missas in fugam conjecerunt. His autem erepta oppida Heilsberga, Creutzburgum, Koningsberga, & Bartensteinium, ac vastata à Rege *Mendogo* anno 1262. Masovia, & bona Cujaviæ pars. Anno 63. Parnoviam in Livonia idem destruxit, ac propè Dunamundam cum hostibus conflixit. *Mondegus cum filiis interfectus.* Temporis brevi intervallo post cum duobus suis filiis *Ruclio*, & *Repico* in lecto trucidatus interiit, primus, & ultimus Lituaniæ Rex; omnes suas possessiones cedens *Troynato* sororis filio Samogitiæ Duci, eò quod *Mendogi* tertius filius *Volstinicius* Christianæ fidei addictus in monasterio vivebat. *Troynatus.* *Troynatus* ethnicus

Masoviâ,

Masoviâ, & Livoniâ vastatis. *Theophilum* supradictum ad se accersivit, ac vitâ spoliavit, eadem iterum spoliatus, cum Balneum ingressus vix annum gubernationi præfuisset. In ejus locum substituerunt Lituani Monachum *Volstinium* Magnum Ducem Lituaniæ, qui de Patris morte vindictam sumpsit, & Poloniam, ac Mazoviam vastando & depopulando magno detrimento affecit. Hinc ansa data *Boleslao Pudico* Poloniæ Principi, ut Iatwieczyos, vel Iazyges, Polonorum auxiliatores prœlio fuderit, & ferè cum nomine deleverit. Pars ex rusticis ipsorum ad Lituanos fugâ elapsi sunt. Pars ad religionem Christianam conversi Poloni evaserunt. Regio autem, quam incoluerunt, hodiè Subsylvania, seu Podlachia à Polonis, Russis, & Lituanis inhabitatur. *Volstinicus* vero adhuc anno 1266. Polonis haud exiguum damnum intulit, ac tandem à *Leone* Duce Volodimiriæ invitatus in Russiâ ex insidiis vita nudatus est. Cum ipso tota *Palæmonis* prosapia intercidit, ac ad *Iuliani Dorsprungi* posteros gubernatio rediit, *Suintorgum* supra nominatum *Utenis* filium puta, quem tutor *Ringoldus*

Volstinius.

Iazyges exstirpati.

Volstinici interitus.

Suintorogus.

goldus suo patrimonio privaverat. Nonagesimum septimum jam agens annum, cum Livoniæ Dux magnus fieret, filium habebat unicum, nepotes & unicum abnepotem adultum. Filius *Giermonvus*, sexagenarius ferè, ipsi successit, Volyniæ provinciæ in Russia depopulatione, Ciervat urbis exstructione, ac bellis in Polonia Prussia, & Livonia gestis celebris, quem anno 1257. mors abripuit. Successerunt ipsi filii, major natu *Giligi-nus* in Lituania, & minor *Trabo* in Samogitia. Ille anno 1278 mortuus & filius *Romundus* ipsum intrà anni spacium sequutus est. Hic *Trabo* fratris hæres vix annuo spatio Lituaniam obtinuit, ipsi fatis functo surrogatus est aut filius, aut nepos *Natimundus*, qui fratribus sedes suas in Lituania assignavit, ac minimo eorum Podlachiam Polonis anno 1281. iterum ereptam concessit. Hic *Troidenus* nomine ejusdem successor interfectus est baculis à sex sicariis rustico vestitu ab ipso ex balneo exeunte aliquid petere simulantibus, & subornatis à Daumundo alio ex fratribus, qui urbe Plocia potitus à *Troideni* filio *Lauro* rursus occisus est. *Laurus* à Lituanis

Giermonvus.

Ejus filij.

Natimundus.

Troidemus.

à sicariis occisus.

nis ad principatum vocatus, onus illud in se recipere negavit, & commendavit *Vitenem* Mareschallum suum, unum ex posteris *Cæsarini Columnæ*, quicum *Palæmone*, ut supra diximus, in Lituaniam venerat. Ipse verò in monasterio vitam suam ad finem perduxit. *Vitenes.*

Ità *Vitenes* ex Samogitia magnus Dux Lituaniæ factus, (quamvis diversi Principes ex priori prosapiâ superstites essent, & inter eos *Pelussa* in Borussiâ commorans, & Magni Ducis titulo utens) multa & magna in Polonia & Borussia bella gessit. Hic postquam intellexisset, præcipuos primatum totius Lituaniæ à Principe quodam ad nuptias invitatos esse, cum suis, & aliquot equitibus, quos à Crucigeris Fratribus impetraverat, eò profectus noctu hospites inopinato impetu oppressit, & præter cæteros, septuaginta Lituaniæ Primates vitâ privavit, sponsumque ac sponsam cum toto gynæceo, & magna præda secum Koningsbergam avexit. Infausto hoc convivio ferè omnes magni nominis familiæ in Lituania aut perierunt, aut captivæ abductæ sunt, & in uno loco ferè tota illa regio compilata est, quandoqui- *Ejus res gestæ. Infaustæ nuptiæ.*

doquidem magnifico & sumptuoso apparatu quisque nuptiis interesse cupiens pretiosissima quæque secum advexerat. De Crucigeris fratribus alius quidam *Vitenes* Lituanus vindictam iterum sumpsit, muliebri habitu mulierem mentiens, ac in Prussicam navem receptus, in qua ab aliis adjutus, omnes, qui in eâ erant, Prussos, & Crucigeris Fratribus addictos trucidavit. Gravia bella sequuta in Borussia, Polonia, & Livonia, in quibus Crucigeri Fratres Lituanis multum quoque negotii facessivêre, adeò ut *Vitenes* ob blasphemias suas, ac facinora crudelia anno 1311. divinam ultionem senserit, exercitu ipsius à Crucigeris Fratribus cæso, ac ipso graviter in capite vulnerato, ità ut ægrè cum duobus comitibus elapsus fuerit. Anno 1315. ultima expeditione Prussiam aggressus, cum parum profecisset, Lituaniam repetiit, ac vitę hujus stationem deseruit, postquam 22. annos Lituaniæ rectioni præfuisset.

Vindicta de Crucigeris sumpta.

Vitenis mors.

Gediminus.

Filius *Gediminus* successor anno 1316. Tartarorum auxilio usus Crucigeris Fratribus bellum intulit. Russiam adortus, & diversis victoriis potitus

potitus Volyniam occupavit, ac Severiam intravit: ut & anno 1322. Livoniam Anno 1326. Lituani opem tulerunt Polonis cũ *Woldemaro* Marchione Brandenburgensi bellum gerentibus. Sequenti 27. *Olgerdus Gedimini* filius urbem Francofurtum ad Oderam obsidione cinxit. Anno 1329. *Gediminus* in bello cum Ordine Teutonico, sive Crucigeris fratribus, qui tunc temporis nuper inventis, & apud Lituanos incognitis sclopetis & pulvere pyrio usi feruntur, globo trajectus, ac in urbem suam Viluam reductus interiit, moreque ethnico in campo Suintovoha rogo impositus & combustus est. Ipsius locum obtinuit filiorum natu minimus *Iawnutus*, cui depulso à fratribus Zaslaviensis Ducatus concessus est. *Olgerdus* frater Magnus Dux Lituaniæ factus anno 1330. Borussiam horribili vastatione deturpavit, postea felici successu cum Tartaris bellum gessit, & anno 1332. Moschis devictis usque ad urbem ipsam Moscuam penetravit. Pace cum Moschis initâ à *Demetrio* Magno Duce Moschoviæ, qui Christianus Græcam Religionem profitebatur, ovo Paschali variis coloribus picto donatus est.

Olgerdus.

Gediminus vulneratus, & mortuus.

Olgerdi res gestæ.

Ovum Paschale.

est. Deinde usque ad obitum suum continuis in Prussia, & Polònia bellis impeditus fuit, *Kieistuto* fratre strenuam ipsi semper operam navante, ac ideò diversis vicibus captivo facto.

Anno 1381. diem obiit in summa senectute constitutus, postquam filium *Iagelonem* sibi charissimum Ducem Magnum Lituaniæ denunciasset. Cæteri ipsius filii ex duabus uxoribus, quarum altera *Uliana* Ducis Vitepsciorum filia Christianam Religionem profitebatur, fuêre sequentes. 1. *Volodimirus* Kioviæ Dux, à quo *Olescko*, *Alexander* Slucensis Dux cum posteris suis oriundus. 2. *Iohannes Zedzevitus* Podoliæ Dux. 3. *Simon Languinus* Mscislaviensis Dux. 4. *Andreas Wingundus*, à quo Trubecensium Ducum progenies. 5. *Constantinus* Czernicoviæ Dux, à quo Czartoriensium Ducum stemma derivatum 6. *Theodorus Lubartus* Sanguszkorum pater, & Kovelsciorum, ac Koszycriorum Ducum origo. 7. *Skirgello*. 8. *Swidrigelo*. 9. *Korybutus* familiæ Zbarasciorum, & Wisniewieciorum Ducum principium. 10. *Demetrius* Koreciorum Ducum pater. 11. *Vigundus*, qui Græcam Religio-

Iagelo. Olgerdi filii.

nem

nem amplexus, *Basilius*, ac ab ea ad Romanam se conferens *Alexander* nuncupabatur, ac Severiæ & Kiernoviæ Ducatus possidebat. Kieystuti *Olgerdi* fratri sex erant filii: 1. *Vitoldus*. 2. *Patricus*. 3. *Totivilus*, vel *Theophilus*. 4. *Sigisdus* vel *Sigismundus*. 5. *Andreas VVoydasus* sive *Harbatus*, & 6. *Deugothus*. *Kieystuti filii.*

Iagelo Ducatus sui rectionem aggressus *Mariam* sororem *VVoidiloni* vili admodum genere orto, sed sibi percharo nuptum locaverat, quod Kieystutus patruus de tota Lituania optimè meritus ægerrimè tulit. Hunc *VVoidilo* vehementer criminatus est apud *Iagellonem*, qui patruum cum liberis vita spoliare constituerat. Verum *Kieistutus* patruus hoc comperiens *Iagellonem* captivum fecit, & *VVoidilonem* patibulo affigi jussit. *Vitoldus Iagelonis* optimus amicus *Kieystutum* exoravit, ut *Iageloni* ex captivitate dimisso vitam, & duos Ducatus, inter quos Vitepcensis ad matrem pertinens, cum omni pecunia & thesauro ingenti, quem in arce Vilnensi invenerat, donaverit. Posteà *Iagelo* insidiosè in potestatem suam pertractum *Kieystutum* in carcere la- *Iagelonis res gestæ.* *à Kieistuto capitur, & Vitoldi intercessione liberatur.*

Kieystutum vitâ spoliat. Vitoldus elabitur. queo suffocari jussit. *Vitoldus* autem *Kieystuti* filius fidelitate *Annæ* uxoris suæ cui cum duabus ancillis in carcerem ire licebat, ancillæ vestitu ex captivitate vespertino tempore evasit, & noctu per mœnia demissus, equo, quem paratum inveniebat, in Masoviam, & porrò anno 1383. in Borussiam elapsus est, posteà Prussorum, & Samoitarum ope in Lituaniam hostiles impetus faciens. Ideò in gratiam cum ipso redire coactus *Iagello*, Grodnam Voconiscum, & Brestiam ipsi concessit, firmaque semper post reconciliationem amicitia inter utrumque permansit.

Anno 1384. *Iagelo* Masoviam, & Sandomiriam ingressus arcem Zavichostum industriâ *Radivilii* equitatui Lituano imperantis occupavit. Poloniam Minorem vastavit, templum Calvi Montis expilavit, ac partem Crucis Christi inde Vilnam avexit, quod tamen remittere coactus est, eò quod damno affecti fuissent, quicunque illud attigissent, ut *Author Noster dicti libri pag.* 381. refert, qui & *pag.* 348. de eadem Cruce Christi narrat, quod, cum Lituani illam post *Casimiri* Poloniæ Regis obitum *Crux Christi.*

obitum rapuissent, curru, cui impofita fuerat, protrahi non potuerit, atque ea de causa remissa fuerit. Post Poloniæ vastationem *Iagelo* Legatis ad *Hedwigam* Poloniæ reginam missis ipsam uxorem expetivit. Polonis petitio hæc arrisit, non item Reginæ, quæ tandem tamen consensit. *Iagelo* Cracoviam veniens anno 1386. ab Archiepiscopo Gnesnensi baptizatus, *Vladislaus* nominatus & Poloniæ Rex coronatus est. Intereà ejus frater *Andreas Vigundus* in Lituania turbas movit, & occupata Lukomia arce admodum valida, Drujam, Drissam, & Polociam, haud invitas, in potestatem suam redegit. Sed Lituani Lukomiam recuperarunt, Msciflaviam obsidione liberarunt, & Polociam receperunt. Transmisso verò ad Regem Duce *Andrea Vigundo*, confosso Smolenski Duce *Suentoslao*, qui Vitepsiam & Orszam urbes irrita obsidione vexaverat, & totam regionem vastaverat, ac captivo facto ejus filio *Georgio*, tota Russia ad tranquillitatem se recepit. *Georgio* paternus Smolenski principatus restitutus est, postquam juramentum fide-

Iagelo Reginam Poloniæ uxorem ducit.

Baptizatur, & Rex Poloniæ coronatur.

litatis Magno Duci Lituaniæ præstiterat. Post hæc Rex *Iagelo Vladislaus* cum Regina Vilnam veniens in publicis comitiis Ethnicam Idololatriam abrogavit, Vilnæ Episcopatum erexit, in hominibus ad Christianam Religionem convertendis incredibilem diligentiam adhibuit, totam Lituaniam visitavit, & subditis suis vernacula lingua Sacram Scripturam exposuit, quoniam concionatores istius linguæ periti in promptu non erant.

Iagelonis studium in Religione Christiana Lituanis inculcanda.

Vilnam reversus sororem *Alexandram* nuptum locavit *Semovito* Masoviæ Duci, ex quo matrimonio prodiit *Cymbarca* Austriæ Archiducis *Ernesti* uxor & Cæsaris *Friderici* mater porrò primatum Lituaniæ consensu, *Skirgelonem* sive *Skirgailum* fratrem, Cracoviæ in baptismo *Casimirum* nominatum Magno Ducatui Lituaniæ præfecit, reservata tamen sibi summa in Lituaniam potestate, ad quam, ipso regnante, pertinebant Samogitia, Polesia, Podlachia, Vitepsia, Polocia, Smolenskia Mscislavia, Severia Kijovia, Volinia, & Podoliæ pars. Hæc dictus *Author. in prima sua parte* de Lituania commemorat: an secundam partem promissam

Alexandra ejus soror.

ſam ediderit, nondum compertum nobis eſt.

Totam igitur Lituaniam cum omnibus his regionibus *Iagelo*, cum Rex crearetur, æterno jure Regno Poloniæ inſeruit, *Skirgelo Caſimirus* autem Ducatum Magnum Lituaniæ non retinuit, ſed depoſitus eundem ceſſit *Vitoldo Kieiſtuti* filio, qui à *Iagelone* defecerat, partes ſequutus Crucigerorum Fratrum, & Magnus Dux Lituaniæ conſtitutus anno 1392. ità tamen, ut *Iagelonis* Vaſallus eſſet; quod poſt ejus cum *Iagellone* rege cunciliationem factum eſt. Ægrè hoc tulit *Coributhus* Regis frater, Novogrodenſium Sevorianorum Dux, Ruſſiæ Religioni addictus, quem in Huſſitico bello Bohemi Ducem ſuum elegiſſe dicuntur. *Baſilius* Moſcoviæ Dux Maguus, uxorem duxit filiam *Vitoldi*, cui octogenario ex vita decedenti ſucceſſit *Suidrigelo Iagelonis* frater, quem expulſum ſequutus eſt *Sigiſmundus* filius *Keiſtuti* & frater *Vitoldi*, anno 1439. à ſuis occiſus: Poſt eum Ducatui huic Lituaniæ Magno præfuit *Iagelonis Vladiſlai* fililus *Caſimirus III.* qui fratri *VVladiſlao III.*

Vitoldus.

Coributhus.

patrem *Iagellonem* anno 1434. mortuum in Regno Poloniæ sequuto anno 1444. successit, & Bellum gessit cum *Sigismundi* antecessoris sui filio *Michaële*, qui anno 1452. ex vitâ decessit, quo & *Suitrigello* vitam finivit. Post hunc Magni Duces Lituaniæ fuerunt *Alexander* & *Sigismundus I.* fratres & filii *Casimiri III.* uterque postea Poloniæ Rex. Cum *Sigismundo* cessavêre Magni Duces, quoniam Reges sibi ipsis & titulum & Ducatum retinuerunt, & proinde Lituania à Ducibus regi desiit.

Ducum Lituaniæ finis.

Divisio Lituaniæ. LITVANIÆ divisiones diversę apud Authores reperiuntur.

Chytræi. *Chytræus lib.* 15. *Saxoniæ fol.*393. *seq.* Lituaniam in 10. Palatinatus, aut Provincias partitur; Eæ sunt Vilnensis, Trocensis, Minsciensis, Novogrodensis, Brestiensis, Voliniensis, Kyoviensis, Misciſlavensis, Vitebsiensis, & Polocensis, quarum Satrapiarum Palatinos, Castellanos anno 1569. Rex *Sigismundus Augustus* in Comitiis Lublinensibus in unum cum Polonis corpus redegit, & cuique Episcopo, Palatino, & Castellano suum in Senatu Regni Publico

blico locum assignavit. Idem *Author* etiam Russiæ partem descriptione suâ complectitur.

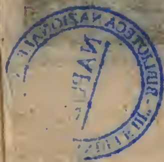
Golnitzii. *Abrahamus Golnitius in Geographico Compendio anno* 1643. *edito* quatuor tantum enumerat Palatinatus; Vilnensem, in quo territoria tria, Osmamiense, Braslaviense, & Vilkomiriense; Trocensem, in quo quatuor districtus, à quatuor urbibus suis primariis, Grodno, Kowno, Lida, & Upita, denominati: Mynscensem cum unico suo territorio Reciciensi: & Novogrodensem cum suis duobus districtibus Slonimensi, & Wolkowiskensi.

Brietii. *Brietius in Parellelis Geogr. tom.* 2. *part.* 1. *lib.* 5. *cap.* 3. Lituaniam antiquam & novam facit. *Antiqua Lituania.* De Lituania antiqua. Quidam, inquit, Lithuaniam dictam esse volunt à *Latalano* filio Regis Prussiæ, alii denique quasi la Itala ab Italis sub Attila fugientibus duce quodom *Polemone*; cujus migrationis argumentum multas proferunt voces Latinas in lingua sua indigenæ: Utrum autem hîc Gepidæ vixerint, ut Massagetæ in Samogitiâ, ait *Æneas Sylvius*, eruditi negant. Continebat olim Li-

thuaniam, Volhiniam, Samogitiam, Podlassiam, & Russiæ particulam.

Nova. Novam Lituaniam distinguit in novem palatinatus, qui sunt 1. Vilnensis, in quo territoria Vilnense, Osmiænense, Vilkomeriensе, & Bratislavense. 2. Trocensis in quo districtus Trocensis, Crodnensis, Cownensis, Lidensis, & Upitiensis. 3. Minscensis. 4. Novogrodensis cum territoriis suis Novogrodensi, Slonimensi, Volkovicensi, & Nesvisiensi. 5. Brestiensis, & in eo ditiones Brestiensis, & Piscensis. Hic Palatinatus alio nomine Polesia quoque vocatur. 6. Kioviensis, in quo Kioviense, & Moscrense territorium. 7. Msczislaviensis. 8. Vitebsciensis, cum ditionibus Vitebsciensi, & Orshensi. 9. Polocensis, ad quam Ducatus Slucensis pertinet. His adjungit Palatinatus duos, Smolenciensem, & Novogrodensem Moschis ereptos à Polonis.

Starovolscis. *Starovolscius* tres recenset Palatinatus, nempè eos qui semper Lituaniam constituerunt, Vilnensem, Trocensem, & Bresciauensem, quam seriem hîc sequemur. Cæteri enim Palatinatus, qui ad Lituaniam postea accesserunt, suis in locis invenientur.

BIBLIOTECA NAZIONALE
NAPOLI

nientur. Porrò in Lituania celebres ſunt *Radzivilii*, vel *Radivilii* Duces Olikoviæ, Birzæ, & Nieſwieſię, &c. Comites de Szylowice & Mir &c. & Chodkiewicii, Comites de Sklow, & Miſs, quorum potentia in hoc Ducatu haud exigua eſt. In rebus Eccleſias, & Sacrum ordinem concernentibus in Lituania caput eſt Epiſcopus Vilnenſis, qui ſe Ducem *Iuanum* ſcribit, & cujus Iuriſdictio tàm latè ſe extendit, ut nonniſi Vicarii, ſeu Officiales ipſius, ſacris Chriſtianis in Lituania, & Alba Ruſſia uſque ad Moſcoviæ confinia, præſint & invigilent, nullius alterius Iuriſdictione interveniente. *Epiſcopi Vilnenſis Iuriſdictio.*

VILNENSIS PALATINATUS, à Vilnâ urbe metropolitanâ nomen accepit. Fines ejus Livoniæ, Semigalliæ Samogitiæ, Trocenſi palatinatui, & Albæ Ruſſiæ contermini ſunt. Epiſcopus, Palatinus qui etiam Urbis Vilnæ præfectus eſt, & in omnes jurisdictionem ſuam exercet, exceptis iis magiſtratibus, qui in conſeſſu Parlamenti, ſeu Tribunalis totius Lituaniæ Vilnenſis locum habent, & Caſtellanus Vilnenſis publici totius Regni Senatus aſſeſſores eſſe ſolent. *Fines.*

Vilna hujus Palatinatus, & Magni Ducatus Lituaniæ caput, ac Palatini & Episcopi sedes, quam Indigenæ Viletzki, aut Vilenski, Germani Wilde vocant. Vilna nomen ipsi natum à fluvio Vilna, qui apud hanc urbem Viliæ fluvii aquas sibi associat, easque secum abreptas sub Kauna Samogitiæ metropoli in Nemenum, seu Memenum, Lituanis Niemen, Germanis Memel, seu Mimel appellatum fluvium, qui Chronon Antiquorum esse videtur, cum suis infundit, & cum ipso in lacum Curonium per diversa ostia properat. Spatiosa civitas magnitudine quidem Cracoviam non superat, sed ædificiorum splendore & magnificentiâ minimè ipsi respondet, ex foro angustiore plateas longiores ducens, à portâ nimirum Rudnicensi ad arcem inferiorem usque. Nam Duæ sunt inferior, & superior, antiqui operis; quæ *Starovolscii* tempore deserta jacebat: Suburbia item vasta, & infinitis casulis referta, ut & civitas ipsa spacioso & inordinato ambitu ut plurimum domunculas viles, humiles, ex ligno compactas, & assulis, aut tegulis ligneis tectas complectens, Nullis hæ distinctæ conclavibus, nullis

Nomen. *Fluvii Vilna, Vilia, Memenus*

Vilnæ magnitudo.

Arces.

Domunculæ infinitæ.

lis instructæ culinis, imò nec stabulis, licet pecorum & pecudum copiam grandem alant incolæ. Duæ aut, ut alii dicunt, aliquot paucæ urbis plateæ, in quibus peregrini, præcipuè autem Germani habitant, lapideis, & elegantibus ædificiis superbiunt. Inferior arx, sive Palatium Regium, Curva appellatum, & ex lateribus eleganter constructum satis grande spacium comprehendit. Superius sive Castellum ex iisdem lapidibus structum, ac turribus exornatum editiori loco insidet, ac sub se habet armamentarium tormentis bellicis majoribus, & omnis generis armis instructum. Inferioris arcis fundamenta locavit Rex *Sigismundus* I. cujus filius *Sigismundus Augustus* eandem ad finem perduxit, ac insigni Bibliothecâ omnigenis, & multis libris impleta exornavit. Porrò ipsius civitatis situs, *Situs.* suburbiorum præcipuè, inordinatus est, ob infinitas ex abiegnis trabibus compactas domunculas, quæ transportari, & deferri, quò quis vult, possunt, ut ità in plateis constituendis nullus certus ordo observetur. Nec a- *Firmitas.* licujus momenti munimentis firmata est civit s, nonnisi belli tempore por-

tas claudere solita, forsan incolarum multitudini & robori confidens, unde & *Kojalowicius pag.* 265. *Ipsa* inquit, *incuriosa munitio contemptum hostium spirat.* Inter Ædificia publica primas tenent Templa partim lapideam structuram, partim ligneam ostendentia. Præcipuum ex iis est Cathedrale, seu Episcopale, in S. *Stanislai* honorem erectum, & magnis reditibus donatum à *Iagellone* sive *Uladislao* Rege & consecratum à *Bozenta* Archiepiscopo Gnesnensi. Primus autem Episcopus Vilnensis fuit *Andreas Vasillo* nobilis Polonus, quem Rex dictus huic Episcopatui præfecit. Episcopus Vilnensis, ut supra diximus, Archiepiscopo Leopolitano subjectus omnibus imperat Russiæ Episcopis Græcæ Religionis addictis, ipse tamen Catholicam Religionem amplectens, quanquam Kyoviensis, Russiæ Metrapolitanum professus, hoc juris in cæteros Russiæ Episcopos sibi vindicare ante hac non dubitavit. In templo Cathedrali terræ mandatum est integrum corpus S. *Casimiri* Poloniæ Principis, fratris Germani *Sigismundi Senioris* Regis Poloniæ, qui illum fratrem suum *Cazimirum*

Ædificia publica.

Cathedrale templum.

Episcopi Vilnensis Iurisdictio.

Corpus S. Cazimiri.

à Pa-

à Papa *Leone* X. Sanctorum Catalogo inscribi curavit. Huic eidem tanquam avo suo materno Rex *Sigismundus III.* tumbam argenteam ter mille pondo argenti continentem conficiendam dedit: Altare Stem argenteum, Sacellum marmore exquisitissimo ornatum, ac campanam ingentem, Cracoviensi illi, (cui nomen Sigismundus ab authore, rege *Sigismundo I.* magnitudine respondentem, quam voto promissam, post urbem Smolensko occupatam redux Vilnam fieri curavit. Ad eam pulsandam viginti quatuor viri robusti requiruntur. Iesuitæ templum habent magnificum, in medio foro Italica structura exitatum, quod Regis *Sigismundi III.* munificentiæ acceptum ferunt. Collegium ipsorum in platea, quæ ad arcem tendit, anno 1579. à Papa *Cregorio XIII.* Universitatis titulo donatum est; de quo *Albertus Cojalovicius Soc. Ies. frater. & ejusdem Universitatis Procancellarius in Miscellaneis rerum ad statum Ecclesiasticum in magno Ducatu Lituaniæ pertinentium legendus.* Theologiam profitentur sex Theologi, & septimus Hebraicam linguam; qua-

Campana ingens.

Iesuitarum templum.

& Academia.

quatuor Jurisprudentiam; quinque Philosophiam; & septem literas humaniores. Inter monasteria eminet Cœnobium Bernhardinorum lapidis cæsi structurâ eleganti superbiens. Cætera ædificia publica sunt; Russorum Domus, lapidibus quoque structa, in quâ Russi omnis generis pelles pretiosas ex Moscoviâ allatas vendere solent; Cancellaria; Germanorum Domus; Episcopi Domicilium; Palatini habitatio; Curia; & Templum Græcorum in quo Græcæ Religionis studiosi suis ritibus Divinum cultum exercent. In plateis passim fontes ex unâ Scaturigine Germanorum portæ proximâ derivati civibus aquam, minus tamen bonam, subministrant.

Cætera ædificia publica.

Xenodochia Vilnæ nulla.

Xenodochia, ac aliæ similes ædes pauperum, & inopiâ laborantium sustentationi inservientes in hac urbe adeò grandi & populosâ nullæ inveniuntur.

Reformata Religio

Reformati superioribus annis templum, & Gymnasium in hac urbe habuerunt, iisdem privati publico decreto Comitiorum Regni, licet Græcis monasteria sua, & templa, cũ Religionis exercitio libera relicta sint.

Nicolaus Radzivilius.

Nicolaus Radzivilius Dux Oliikensis, Nieswiescensis, ac Palatinus Vilnensis, qui

qui *Sigiſmundo Auguſto* Regi admodum charus & familiaris fuit, & anno Chriſti 1565. aut 66. vitâ functus eſt, Euangeliçis exercitium Religionis in palatio ſuo conceſſit, & Bibliis ex Hebraicâ, & Græcâ in Polonicam Linguam transferendis & typis exſcribendis decem florenorum millia impendit. Quatuor filios reliquit, qui fide, & religione Paterna relicta ad Catholicam ſe recepérunt. Ii fuere *Chriſtophorus*, *Georgius* Cardinalis, Albertus (qui anno 1586. *Annam Gothardi Curlandiæ Ducis filiam uxorem duxit*) & *Staniſlaus Chytræus lib. 21. Saxon. fol. 558. Lundorpius lib. 6. Contin. Sleidani pag. 695.* Dux ille *Chriſtophorus* forſan fuit *Nicolaus Chriſtophorus Radivilus* Dux Oliikiæ & Nieſwietzii, S. Imperii Romani Princeps, &c. Eques Hieroſolymitanus, qui iter ſuum in Terram Sanctam aliquot epiſtolis deſcripſit, & propriis ſumptibus grandem illam Lituaniæ typum Geographicum, anno 1613. iterum, ſed non admodum accuratè impreſſum, ac poſteà in minorem formam redactum, conficiendum curavit, cæterum variæ nationes urbem inco-

Ejus filii.

Lituaniæ typus.

Urbis incolæ.

Urbis incolæ. Tartari. incolunt, Lituani indigenæ; Poloni, Russi, Moschi, Germani, Tartari &c. qui postremi Mahometica superstitione imbuti ab eo tempore, quo vel victi huc delati, vel intestinis bellis patria expulsi, vel contra Teutonicum Ordinem in auxilium acciti in Lituaniam venerunt, usque ad hodiernum diem agros sibi à *Vitendo* Duce magno Lituaniæ circa annum 1396. in fluminis Vacę vel Wakæ haud procul ab urbe præterfluentis vicinia concessos sedulo cultu curant, curribus suis iter facientibus provehendis operam suam præstant, ex suis legibus viventes honestè se gerunt, in cæteris verò rebus Regem Poloniæ superiorem agnoscunt. *Cromerus lib.* 15.*fol.* 367. Regio monte ex Borussia Vilnam iter facientibus, ad tertium milliare ab urbe post horridam silvam, atque altum descensum occurrit vallis repleta pagis & vicis pluribus, ubi Tartari dicti domicilia sua habent, & altero tantum milliari ab urbe absunt. *Promiscuum Vulgus.* Promiscuum Vulgus, crassum, unde, imperitum, ferum, & pigrum genus hominum, ac ut plurimum mancipia herós suos plurimi facientia, cum primis egregiè ab ipsis

ipsis fructibus dedolata. In casulis suis vilibus, & rara, eaque vili supellectile instructis homines isti habitant. Parentes, liberi, servi, ancillæ cum jumentis & pecoribus unum conclave fœtidum occupant; Püerpera scamno incumbit, tertio, aut quarto die labores suos consuetos repetens. Lectorum passim rarus usus, adeò ut etiam divites, imò & Nobiles ipsi ursinæ pelli incumbere non erubescant. Hi pretiosore vestitu ab aliis distincti etiam ornamentis aureis & argenteis pluribus uti solent. Civibus etiam mirè placent uxores suę pulchris vestibus amictæ, & torquibus ac monilibus exornatæ. Lites, duella ac homicidia passim per urbē sunt frequentia; Cœci homines nō infrequentes. Causa adscribitur fumo, ob caminos fumo emittendo ineptiores, & magnæ Cæparum, ac alliorum, quibus visum corrumpentibus vesci frequentissimè solent, copiæ, quibus accedit & cerevisiæ, medonis, atque vini adusti crebra ingurgitatio. Cerevisia est admodum tenuis: Vinum magno precio emitur: Pisces cari sunt, quos pauciores fluvii parvi suppeditant, & magna hominum multitudo cariores reddit. Mo-

Nobiles.

Cibus & potus.

Modo, sive Mulsum optimi saporis, ac reliqua cuncta, quæ vitæ sustentationem concernunt exiguo precio comparantur. *Merces.* Porrò Vilna emporium totius Lituaniæ est celeberrimum negotiatione sua regiones alias omnigenarum pellium, cinerum cluvellatorum, corii, resinæ, picis, ceræ, frumenti, aliarumque mercium participes reddit; mercesque sibi necessarias recipit. Inprimis autem cum Moschis mercaturam insignem exercent cives, ut jam taceam omnis generis arma, & alia, quæ ab opificibus in hac urbe frequentibus, Germanis præcipuè, conficiuntur. Ad urbem paludibus & uliginosis tractibus circundatam peregrini hyberno potius, quam alio tempore accedere solent, quia paludes glacie & nive obductæ adventantes facilius admittunt, ac preterea trahis ubique in istis regionibus itinera celerius conficiuntur. Extrà portam, quæ Regis palatium, seu arcem inferiorem aspectat, sita est Domus Regum, Regum *Domus.* recreationi destinata, & dimidio ab urbe milliari dimota, cui nomen Wersupa, h.e. juxta aquas, quæ proximæ sunt. In vivario ipsi adjuncto animalia, & feræ plures nutriuntur.

Vilnam

Vilnam ab urbe Moſcua ducentis milliaribus diſtare ſcribit *Olaus Magnus de gentium Septentrionalium variis conditionibus &c. lib.* 11. *cap.* 10. *fol.* 468. Hactenus urbem deſcripſimus: jam de rebus in ea geſtis agendum. Anno 1305. *Gediminus* Magnus Dux Lituaniæ hanc urbem inter colles, quà Vilia & Vilna Fluvii aquas ſuas congerunt, unà cum ſuperiore & inferiore arce ædificare incepit; temporis progreſſu tanta incrementa ſumentem, ut hodiè ad Cracoviam ipſam magnitudine propè accedat. Anno 1390. *Vitoudus*, ſive *Viboldus* poſteà Lituaniæ Dux Magnus, Crucigerorum Fratrum auxilio adjutus inferiorem arcem in urbe ipsa ſitam obſidione cinxit, quam proditores quidam Lituani & Ruſſi incenderunt, ità ut in ea quatuordecim hominum millia peſſum iverint. Superiorem arcem Poloni defenſione animosâ tutati ſunt. Sequente anno idem *Vitoldus* cum Crucigeris rediit: Sed præfectus urbis *Oleſnicius* urbem incendio delevit, ut hoſtes in ea commorari non potuerint. Anno 1506. muro quidem, ſed non tota, circundata eſt. A. 1513. 21. Februarii arx incendio conflagravit (quod de ſuperiori

Res in urbe geſtæ.

In bello cum Crucigeris urbs magno damno affecta.

Johannis Sueciæ Regis nuptiæ. Fames horrenda.

superiori proculdubio intelligendum) A. 1562. *Iohannes* Finlandiæ Dux, posteà Sueciæ Rex Vilnæ cum *Sigismundi Augusti* Poloniæ Regis Sorore *Catharina* nuptias celebravit. Anno 1571. maxima annonæ charitas, & fames horrenda urbem, & tractus vicinos, ut & totam Russiam vehementer afflixit, adeò ut in hac urbe viginti quinque hominum millia, & in urbe Moscua una nocte bis mille homines à fame sublati fuerint. Nobilis cujusdam frumentum tunc temporis in serpentes mutatum fertur. *Thomas Smith in Chronic. Zuiccaviensibus pag.* 398. Anno 1578. Rex *Stephanus* devictis Moschis, ex Moscovia victor rediens à Scholæ discipulis exceptus est, iis Triumphum suum celebrans qui quasi fructus erant suæ scholæ nuper hîc institutæ. Nam quamvis *Valerianus* Vilnensis Episcopus Jesuitas in urbem adduxisset, ac ipsis domos, bona, & alia possidenda concessisset, nondum tamen scholæ ipsorum Regia confirmatione, & Regiis immunitatibus gaudebant, nec etiam Academiæ titulo honorabantur, quem à dicto Rege acceptum Papa *Gregorius* XIII. anno 1570. confirmavit, ut supra monuimus:

Academiæ Vilnensis ortus.

mus *Ioan. Demetr. Sulikovius pag.* 123. Anno 1581. magna Vilnæ seditio orta est, eò quod Episcopus Lutheranorum, Calvinistarum & Russorum libros igne exussit. Anno 1610. Moschi de clade, qua Smolenski à Polonis affecti fuerant, vindictam sumpturi, urbem obruerunt, ac incenderunt, adeò ut quatermille & septiescentum ædes cum inferiore arce, septem templis Catholico Romanis, & tribus reformatis in cineres redactæ fuerint: Regina Poloniæ tunc temporis ægrè navi evasit, pluribus virginibus ex gynæceo ipsius alia navi submersis. *Sethus Calvisius in appendice hujus anni fol.* 882. *b.* qui *sequente folio* etiam narrat, quod Anno 1611. circa mensis Junii finem Pontificii, Jesuitæ *Scargæ* instinctu, Protestantium Concionem in templo oppresserint, *Crosnovicium* S. Theol. Doctorem de suggestu in terram præcipitem dederint, ut crus fregerit, & corpore vehementer læsus fuerit, ac scholæ Rectorem, cæterosque Ecclesiæ ministros adeò malè tractaverint, ut semianimes ex templo domum delati fuerint. Anno 1644. Vilnenses studiosi maximum tumultum excitarunt, cujus sedandi causa eò missus

Seditio.

Clades à Moschis illata.

Protestantes à Pontificiis malè tractati.

missus à Rege Generalis Major *Ossinsky*, vir Regi admodum charus, cum quadringentis sclopetariis, qui cum pluribus ex suis militibus à furioso studiosorum cœtu interfectus est. *Tomo* S.*Theatri Europæi*, 1. *pag*. 291.*b* Deploranda tandem est clades nupera, qua Moschi hanc urbem affecerunt, eâdem expugnata potiti 29. Julii styli Veteris, anno 1655. in quâ expugnatione quindecim hominum millia ferro periisse, ac pleraque templa vastata fuisse feruntur. Miseranda incolarum conditio, qui in florentissimo statu versantes, nunc sub barbarorum jugo fero gemitibus indesinentibus miseriam suam deplorant. Urbis hujus descriptio etiam invenitur apud *C. Ens in delic. Apodem. per Germ. p*. 303. *Frœlichium part*. 2. *Viatorii. lib*. 1, *pag*. 327. *seq. Chytræum lib*. 15. *Saxon. fol*. 393. *& alios.*

Altera clades à Moschis illata.

Bierze in finibus Lituaniæ, quà Semigalliæ contermina est, ad Duces Radziwilios pertinens oppidum, quod inter munitissima Lituaniæ loca primas obtinere fertur. Sedes autem est dictorum Ducum, quorum nonnulli Catholicæ, alii Reformatæ Religioni addicti fuêre. Anno 1614. *Matthæus Ra-*

us Raderus Nicolai Radzivilii, Olycæ & Niesviesii Ducis S. Rom. Imperii Principis, & Palatini Vilnensis, tribus filiis *Ioanni Georgio*, *Adalberto Wenceslao*, & *Christophoro Nicolao Radzivilis* Viridarium suum Sanctorum inscripsit, & dedicavit. *Matthæus Raderus.* Anno 1625. Sueciæ Rex *Gustavus Adolphus* validum hoc oppidum & arcem Birzam Ducis *Christophori Radzivilii* potestati subjectam obsedit, & deditione cepit, ex eadem sexaginta tormenta bellica majora Rigam mittens pro quibus restitutis Lituani Laudanum ipsi concesserunt. Anno 1656. quidam Dux *Radzivilius*, Lituaniæ Cancellarius Magnus, Gedani, cum autumnali tempore ibi moraretur, diem obiit. *Bogislaus Radzivilus* tunc temporis apud Sueciæ Regem, & Electorum Brandeburgensem commorabatur. Radziwilisski haud procul Biersa distans, in ipsis finibus Semigalliæ contiguis.

Dubinky oppidum Ducale Ducum Radziviliorum, aliquot milliaribus suprà Vilnam versus Septentrionem.

Rudnikum, Rudnikii oppidulum quatuor milliaribus Vilnâ versus Austrum dissitum, Sylvis cinctum, & palatium

Palatium magnificum. palatium Regium elegantissimum ostentans, ubi & hortus amœnus, ac vivaria feras ad venationem custodientia.

Osmianensis & Lidensis districtus. Osmiana oppidum, & territorii Osmanlensis caput ab oppido Rudnico rectà versus ortum, ad fluvium, quem Osmianam tabulæ nuncupant.

Lida primaria districtus sui, quem Lidensis territorii nomine participem reddit, civitas quam *Cromerus* arcem duodecim milliaribus Vilna sejunctam, ac alio loco, ubi cum Vilna & Troki circa annum 1433. à *Sustrigellone* exustam dicit, oppidulum nominat. *Frœlichius* Lidam, Vilkomeriam, & Wolkowiskum, vel Volkoviscam oppidula esse dicit tribunalia habentia in quibus Nobilium caussæ & lites dijudicentur. Lida arcem hodiè habet in scopulo sedentem.

Radomi oppidulum in via Lublino Vilnam tendente, inter Volkowitzum & Rudnikum.

TROCENSIS PALATINATUS unum Palatinum, & unum Castellanum, in Senatu Regni publico Senatores, habet. Terra Grodnensis cum Volcoviscensi territorio huic Palatinatui, quem magnitudine longè

supera

ſuperat, ſubjecta eſt, ac nihilominus à Magiſtratibus ſuis propriis regitur. Ab ortu & Septentrione Vilnenſi Palatinatu, ab occaſu Pruſſiâ & Podlachiâ Maſoviæ parte clauditur. *Fines.*

Trocum, Troki, Trocenſis civitas, Palatinatus hujus caput, quatuor milliaribus Vilnâ diſtans, & inter paludes inacceſſibiles ſedens, quæ frigore etiam intenſiſſimo non planè congelantur, & fluviolum emittunt in Wiliam, vel Viliam flumen aquas ſuas exonerantem, cui Breſala nomen in typo quodam Geographico. Arx ejus ſatis munita, & parochiale templum famoſum eſt imagine Beatæ Virginis miraculis clarâ, ſecundum *Starovolſcium*. Conditor ejus eſt *Gediminus*, Magnus Dux Lituaniæ, qui ex Ruſſico Bello reverſus hanc urbem Anno 1321. condidit, & Kioviâ relictâ, ſedem ſuam conſtituit. Poſtea Magnus Dux *Jagelo* cum patruo Keyſtuto bellum gerens eam obſedit, & cum arce deditione cepit. Anno 1390. *Vitoldus* ex cuſtodiâ I*agellonis* elapſus, & cum *Wladiſlao* cognato ſuo, Lituaniæ Magno Duce bellans, hanc urbem incendit. Anno 1655. eandem Moſchi penitus deleverunt, & cum cæteris oppidis

Paludes frigore non congelantur.

Troci conditor.

Moſchi Trocum deleverunt.

oppidis Mereczio, Breſo, & Grodna ſolo æquarunt. Omnes campi cadaveribus operti erant. Fœmininus Sexus inſtar beſtiarum in Moſcoviam abactus eſt. Kaunam, templo Parochiali, cujus muros deſtruere non poterant, excepto, totam demoliti ſunt. Sic refert *Auguſtinus Limmerus in ſua Lipſienſi Relatione novi anni 1656.*

Merecz, & Memenus flumina. Merecium, Merecz, amœniſſimi ſitus oppidum in via, qua viatores Grodna Vilnam ducuntur, ad confluxum Meretzii & Memeni, duorum fluminum limpidiſſimas aquas vehentium. Loci amœnitate vehementer delectatus eſt Rex *Uladiſlaus IV.* utpote in quo frequenter commorari ſolebat, antequam ad Regni Gubernationem admotus eſt. Poſtea quoque frequens ibidem, tandem 10.(20) Maji anno 1648. Febri, & lithiaſi confectus eodem in loco vitæ finem invenit.

Grodno, Grodna ampliſſimæ ditionis Grodnenſis primaria civitas ad fluvium Memenum, qui Antiquorum Cronon, partim in monte, partim in planitie ſedem habet. Paucæ ejus ædes contiguæ aliis, & lapidibus ſtructæ, cæteræ viles & ligneæ. Ipſa urbs nec moeni-

VITTORIO EMANUELE III° · BIBLIOTECA NAZIONALE
NAPOLI

mœnibus, nec propugnaculis, nec turribus custoditur. Arx editiori loco imposita Regibus tutam commorationem præstat. Ejus conditor aut restaurator, Rex *Stephanus*, qui alcium, urorum, & ursorũ similiumq; ferarum majorum venatione se oblectans hunc locum frequenter invisebat. Incolæ ad Christum nondum conversi maximi fuêre Idololatræ. Hodierno tempore, ut *Casp. Ens in deliciis Apodemicis per Germ. pag.* 302. *refert*, tria ex lapidibus structa ostendit hoc oppidum templa, quorum unum Poloni, & reliqua duo Russi Græcam Religionem profitentes possident, quorum adhuc duo templa in suburbiis, unum rotundum, & ligneum, alterum & lateribus compactum, propria sunt: Cætera templa ex ligno composita cernuntur. Campanæ non in ipsis templis, sed ante introitum eorum in turri quadam, ex ligneo ædificio, surgente, pendent. Arx dicta, domus Regia, Curia, & Equile Regium visu digna hîc sunt ædificia, preter quæ pauca alia momenti alicujus occurrunt, licet hoc oppidum post Vilnam proximum in Lituania locum obtineat. Pons ligneus Memeno impositus à Rege *Sigismundo III.*

Arcis conditor.

Templa.

Campanæ

Pons ligneus.

do III. adeò affabrè factus est, ut similem Polonia non habere dicatur. Sunt quoque hîc nonnulla cœnobia, & Collegium Iesuitarum. Anno 1283. Teutonicus Ordo, cum post subactam Prussiam, & Lituaniam adoriri inciperet, hunc tractum Grodnensem vastavit, ipsamque arcem Grodnam, multo sanguine profuso occupavit, quam tamen Lituani recuperarunt, ac Borussi postea obsidione irritâ anno 1306. cinxerunt, siquidem oppidulo expilato & incenso, obsidionem solvere coacti sunt. Anno 1577. *Stephanus* Rex Comitia Grodnæ celebravit, quò advenerunt Legati Magni Ducis Moscoviæ comitatum mille & ducentorum hominum magnifico & superbo vestitu ornatorum, ac plurima dona preciosa secum adducentes. His in plano campo, juxtà urbem assignatus est locus, in quo tentoria sua erexerunt, ex eo egredi non audentes, nisi Polono aliquo comitati. Adfuerunt & Turcarum, Tartarorum, ac Walachorum Legati in diversis locis sub dio à Polonis Proceribus excepti. Anno 1586. Idem Rex hic commoratus, inter suos Aulicos quoque habuit *Scotum Parmensem* celeberrimum illum artificem,

Comitia Grodnæ. Moschorum, Turcarum, Tartarorum &c. Legati.

artificem, qui incendio propè locum in quo commorabatur, 27. Iunii, diurno tempore, oborto, per tectum ascendit, & illud sine aqua, & ulla manuum admotione restinxit, ut vir quidam præcipuæ notæ, qui oculis suis hoc factum aspexit, in Itinerario suo annotavit. Anno 1655. Moschis has regiones horrenda vastatione pessundantibus, communis calamitas hoc oppidum etiam miserè prostravit. *Incendium mirabiliter extinctum.*

Odzielsko inter Grinky & Grodnam, ab hac 8. milliaribus distat.

Volcoviscensis seu Wolkowiscensis ditio Grodnensem sequitur, denominata à Volcoviscâ, seu Wolkowisca oppidulo, haud procul Grodnâ versus ortum sito: Hæc ut paulò supra monuimus, sub Palatinatu Trocensi propriis suis magistratibus paret. *Volcoviscensis ditio.*

Brescianensis vel Brescien-sis Palatinatus inter Podlachiam, Lublinensem Palatinatum, Chelmense territorium, & Russiam Rubram ac Albam interjectus oppida plæraque lignea, & villas plures habet re pecuaria ditatas, & frugibus abundantes. Huic Palatinatui adjunctus est Pinscensis districtus amplissimus sylvis plurimis obductus, & crebris paludi- *Fines.*

bus immersus, piscibus, & feris abundans, frugibus non destitutus, & meli ceram, sebum ac lupulum in Silesiam, & Dantiscum in Borussiam mittens.

Polesia. Totus hic districtus etiam alio nomine Podlesia vel Polesia vocatur. Proprios tàm terrestres, quàm castrenses magistratus habet.

Breste, Brestiæ, Brescia, hujus Palatinatus urbs capitalis, cum arce scopulo impositâ, quà fluvii Bug & Muchawetz aquarum consociatione in unum flumen coalescunt, situm suum nacta, paludibus circumeuntibus satis firma est. Extra civitatem Palatium Regium Italicâ structurâ ædificatum, & amœnis hortis insigne cernitur. Ipsa urbs Iesuitarum collegium & nonnulla monasteria ostentat. Iudæorum Synagoga hîc totius Europæ famosissima, ad quam ex omnibus Europæ locis & Regionibus Iudæi confluunt, tam studiorum quàm promotionum causa, adeò ut ex ea, tanquam ex equo Trojano, plurimi prodeant Rabini, Synagogas patrias domum reversi regentes. Anno 1182. Poloniæ Princeps *Casimirus II.* hanc urbem, cum totâ regione circumjacente, post duodecimum

Palatium Regium.
Iudæorum Synagoga.
Brestia diversis vicibus occupata.

decimum obſidionis diem in poteſtatem ſuam redegit, ac arcem ex lateribus ipſi imperantem conſtruxit. A. 1319. *Gedimiminus* M. D. Lituaniæ, *Leoni* Luceorienſium in Ruſſiâ Duci eam cum Drohicio, ſibi abſenti ab ipſo ereptam, cum totâ Regione Luceoriâ iterum eripuit. Olim & quidem eo tempore, quo *Caſimirus* eam occupavit, in Ruſſorum poteſtate fuit, ad quos poſtea redierit oportet, cum *Caſimirus Magnus* eam denuo receperit, quod ægrè ferentes Lituani eam obſederunt, & deditione occuparunt. M. D. *Iagellonis* nuptiæ poſtea hunc locum cum totâ Lituaniâ Poloniæ Regno adjunxerunt. Tenebat eum tunc temporis *Vitoudus* vel *Vitoldus Iagellonis* cognatus, eodem cum Cameneciâ in Poleſia, & Grodna, quod Crucigerorum partes tueretur, privatus à *Iagellone*, ipſi poſtmodum dicta loca reſtituente. Poſt *Vitoldi* deceſſum & ante *Iagellonis* obitum A. 1434. ſequutum, anno nimirum 1433. *Suitrigello Iagellonis* Regis frater Lituaniam invaſit, & fruſtra Breſtiam obſidione circundedit. A. 1505. Lituani comitia ſua hîc celebrarunt.

Janovia infrà Brestiam ad Bugum amnem.

Via Cracoviâ Vilnam ducens.

Kamieniecz, Camenecia ad Ilsnam, aliis Lissnam, fluvium, in via quâ Cracoviâ per Brestiam, ac hinc per Camenecïam Vilnam itur. Quidam ad Podlachiam referunt, sed illa Podlachiæ alia est, quam quidam in Mazoviam transferunt.

Palatium Radivilorum.

Biala, Bialla urbs ad fluviolum, qui sub urbe Brestia in Bugam se præcipitat. Celebris est palatio Ducum Radivillorum, pulcherrimo, & Gymnasio publico, ad quod, cum erigeretur, ex Academiâ Cracoviensi Professores & Magistri omnium disciplinarum periti evocati fuerunt.

Rososia, Rososo in finibus Lublinensis Palatinatus oppidulum.

Parcou Parczow, oppidulum in planicie, & territorii Chelmensis, ad quod quidam referre volunt finibus, ad lacum quendam, Cracoviâ Vilnam proficiscentibus in via occurrens, quod proculdubio est Parsovia *Cromeri lib.* 22. ubi aliquot conventus hîc fuisse ait.

Cobrinia, Voinia, & Ulodava in hoc Palatinatu adhuc à *Starovolscio* numerantur.

Bereza

Bereza Eremitorium Carthusianorum, quod fundavit *Leo Sapieha* Procancellarius M. D. Lituaniæ. Huic vicinæ sunt aliquot Abbatiæ *S. Basilii.*

Pinskum, Pinsk Pinscensis districtus amplissimi præcipua civitas mercatoribus abundans, qui per Moscoviam, Germaniam & reliquas Poloniæ Regiones adjacentes insignem mercaturam exercent, plæræque Græcam fidem amplexi, ac proprium suum Episcopum habentes, quamvis etiam Iesuitæ suum in urbe Collegium habeant. In nupero cum Cosacis bello populosa hæc civitas, civium proditione, ut *Pastorius* refert, in Cosacorum manus incidit, à Lituanis tamen recepta, & ob perfidiam, ac exempli statuendi causâ, ferro & igne vastata. *Pinscensis districtus.*

In hac regione diversi amnes aquas suas ex Russiâ rubrâ eductas in Przypietz sive Pripetum amnem sub Pinsko urbe, quisque ordine suo præcipitant, & totam Polesiam hanc, sive Pinskensem regionem crebris paludibus referciunt. Pripetus ex Polesia oriundus eandem regionem percurrit, & infrà Czernobel urbem, *Amnes & paludes Polesiæ.* *Pripetus.*

 atque

atque suprà Kyoviam undas suas in Borysthenem infundit.

Antiquæ arces. Colainum in Lithuania arx prima fuit ad Memenum Borussiam versus anno 1290. occupata ab ordine Teutonico sive Crucigeris Fratribus, sequento anno Lituaniam depopulantibus arcem dictam igne delentibus ac arcē Junigediam sui juris facientibus. E contrario Lituani Cujaviam vastantes anno 1293. oppidulum Skalowitzum in Borrussia in cineres redegerunt, arce tamen à Crucigeris conservatâ, qui arce Mingedino in Lituania potiti, anno sequente oppidulum Romnove penitus dejecerunt, ac anno 1295. arcem Kimelos ceperunt. Vetusta loca hæc, quorum forsan vix rudera supersunt.

RUSSIA.

Fines. *Longitudo, & Latitudo.* RUSSIA est, quicquid terrarum in Europa exrtà Poloniam & Lithuaniam versus ortum excurrit, & Tartarorum Europæorum finibus occiduis clauditur, longitudinem suam ab ora Pocucensi ad Livionæ confinia per ducenta plus minus milliaria, ac latitudinem à Polonia Minore versus ortum usque ad vastos

Tar-

Tartarorum campos, aut Moſcoviam per centum & viginti extendens. Dividitur in Ruſſiam Albam, quæ ad Magnum Ducatum Lituaniæ ſpectat, & in Ruſſiam rubram, quæ propriè dicitur Roxolania, & ad Poloniam pertinet. Nam tertia pars ultra Tanaim & fontes Boryſthenis, poſita dicitur Ruſſia Nigra ab antiquis, à recentioribus autem vulgò Moſcovia, ab urbe & fluvio Moſcua, quæ olim Sarmatia Aſiatica vocabatur. Noſtra autem cis Boryſthenica Ruſſia, Sarmatia Europæa, & Polonia ipſa propriè Vandalia. *Diviſio prima.*

Tota hæc in univerſum Regio frugum, ferarum, pecoris, piſcium, & mellis copiam in finitam habet, præſertim in Podolia, ubi ex dictamno, & aliis benè olentibus herbis ac floribus ab apibus colligitur. *Qualitas.*

Nobiles audaces ſunt & ſtrenui omnes, quin & agreſtes ad bellum prompti, loricis, ſclopetis, haſtis, aliiſque plurimis armis, præcipuè autem cuſpide venatorum, & pharetra utuntur. Hæc *Starovolſcius* in genere de Ruſſia refert. *Incolæ.*

Golnitzius ſcribit, Roxolaniam, quam Ruſſiam Nigram, ac Parvam Rutheniam nuncupat, *Altera Diviſio.*

cis Borysthenem sitam partim ad Poloniam, partim verò ad Magnum Ducatum Lituaniæ pertinere. Polonicam Russiam ab ortu & Septentrione partim Lithuanicâ Russiâ, ac inprimis Volhina & Podoliæ parte, à Meridie Transilvaniâ, ab Occasu Poloniâ minore terminari, ac quinque territoria complecti, Haliciense nimirum, Leopolitanum, Premisliense, Belsense & Chelmense. Lithuanicam verò Russiam ad Septentrionem inter Polocensem, & Bielsensem, ad ortum inter Smolencensem, Severiensem Ducatus ac Circassios populos interesse, ad Meridiem flumine Bugo à Podoliâ separari, & ad occasum partim Minorem Poloniam, partim Masoviam attingere. Comprehendere autem Palatinatum Brescianensem cum urbe Brescia ad Bugum fluvium, Volhiniam, Palatinatus Kiioviensem, Mcislaviensem, ac Vitebscensem. In *Novo Atlante Johan. Janßonii anno* 1644. *editi* sequentia occurrunt. Quicquid terrarum inter Mare Balthicum Livoniam, Sueciam, Mare Glaciale Magnum, Volgam, qui & Rha, fluvium, Pontum Euxinum, Poloni-

Tertia Divisio.

am

& Lithuaniam interpositum est, Roxolaniæ vel Russiæ appellationem obtinet, ac parte illâ, quâ trans Borysthenem usque ad Mare Caspium se extendit, Magni Ducis Moscoviæ imperio subjecta est; parte verò illâ cis Borysthenem territoria Leopoliense, Haliciense, Belsense, Chelmense, & Premisliense comprehendente, & Minorem Poloniam, Masoviam, Lituaniam, & Podoliam attingente Polonici est juris, ac ideò Polonica Russia nuncupatur. *Martinus Cromerus lib. 1. de Origine & rebus gestis Polonorum* sequentia de Russis tradit Russorum nomen per Sarmatiam longè lateque se extendit. Omnes enim terras complectitur, quæ inter Sinum Venedicum, Livoniam, Sueciam, mare Glaciale, Volgam flumen, paludem Moetidem, pontum Euxinum, Sarmaticos Montes, Poloniam, Lituaniam, & Samogitiam intercurrunt. In Russicis Chronicis, quæ per septingentorum annorum seriem usque ad annum 1554 Russorum res enarrant, sequentia extare, ac Russos, postquam Christianam Religionem amplexi fuerant, literis paulò antè à Bulgaris inventis,

Russorum origo & res gesta.

Chronica Russica.

cis Boryſthenem ſitam partim ad Poloniam, partim verò ad Magnum Ducatum Lituaniæ pertinere. Polonicam Ruſſiam ab ortu & Septentrione partim Lithuanicâ Ruſſiâ, ac inprimis Volhina & Podoliæ parte, à Meridie Tranſilvaniâ, ab Occaſu Poloniâ minore terminari, ac quinque territoria complecti, Haliciense nimirum, Leopolitanum, Premiſlienſe, Belſenſe & Chelmenſe. Lithuanicam verò Ruſſiam ad Septentrionem inter Polocenſem, & Bielſenſem, ad ortum inter Smolencenſem, Severienſem Ducatus ac Circaſſios populos intereſſe, ad Meridiem flumine Bugo à Podoliâ ſeparari, & ad occaſum partim Minorem Poloniam, partim Maſoviam attingere. Comprehendere autem Palatinatum Breſcianenſem cum urbe Breſcia ad Bugum fluvium, Volhiniam, Palatinatus Kiiovienſem, Mciſlavienſem, ac Vitebſcenſem. In *Novo Atlante Johan. Janßonii anno* 1644. *editi* ſequentia occurrunt. Quicquid terrarum inter Mare Balthicum Livoniam, Sueciam, Mare Glaciale Magnum, Volgam, qui & Rha, fluvium, Pontum Euxinum, Poloni-

Tertia Diviſio.

am

& Lithuaniam interpositum est, Roxolaniæ vel Russiæ appellationem obtinet, ac parte illâ, quâ trans Borysthenem usque ad Mare Caspium se extendit, Magni Ducis Moscoviæ imperio subjecta est; parte verò illâ cis Borysthenem territoria Leopoliense, Haliciense, Belsense, Chelmense, & Premisliense comprehendente, & Minorem Poloniam, Masoviam, Lituaniam, & Podoliam attingente Polonici est juris, ac ideò Polonica Russia nuncupatur. *Martinus Cromerus lib.* 1. *de Origine & rebus gestis Polonorum* sequentia de Russis tradit Russorum nomen per Sarmatiam longè lateque se extendit. Omnes enim terras complectitur, quæ inter Sinum Venedicum, Livoniam, Sueciam, mare Glaciale, Volgam flumen, paludem Moetidem, pontum Euxinum, Sarmaticos Montes, Poloniam, Lituaniam, & Samogitiam intercurrunt. In Russicis Chronicis, quæ per septingentorum annorum seriem usque ad annum 1554 Russorum res enarrant, sequentia extare, ac Russos, postquam Christianam Religionem amplexi fuerant, literis paulò antè à Bulgaris inventis,

Russorum origo & res gesta.

Chronica Russica.

inventis, & Græcorum literas imitantibus vix uti demum incepiſſe & iisdem ad huc uti ait. Ubi Ruſſi hodierni ſedem ſuam habent, olim Roxolani vel Roxoni ſederunt. Hi, Romano Imperatore *Ottone Sylvio* imperante. Mœſiam vicinam invadere cœperunt. Veriſimile autem eſt, Romanorum potentiâ per Gothos, Hunnos, Vandalos, Alanos, Longobardos, Parthos, Perſas & Saracenos fractâ, ipſos poſtea non ſolum dictam Mœſiam, verum & Daciam, Pannoniam, Dardaniam, Liburniam, Illyricum, Dalmatiam, & Iſtriam ſibi ſubjeciſſe. Thraciam autem, & Macedoniam vehementer afflixiſſe, ac tandem Græcam linguam penitus corrupiſſe, multiſque facinoribus ſtrenuis feliciter editis Slavorum, vel Slavinorum nomen, quod honorem, & gloriam ſonat, ſibi arrogaſſe. Sic populus hic latè diſperſus & incredibili incremento auctus, inſtar apum multis examinibus, ſe in terras occaſui Solis ſubjectas effudit, (unde fortaſſis Germanicum nomen Wenden ipſis impoſitum, quod ſe ad occaſum verterint, cum Germanicum vocabulum Wenden vertere ſignificet)

Roxolani.

Slavorum origo

ſignificet) atque Germaniæ partem illam, quæ à Viſtula uſque ad fluvios Salam, Albim, & Viſurgim, ac inter Carpathos montes, Danubium, & mare Germanicum ſe explicat, occupavit. Nam exhauſerant, & vacuas incolis reddiderant terras illas Gothorum, Vandalorum, Alanorum, Burgundorum, & Longobardorum bella continua, & migrationes indeſinentes, quibus ſua domicilia mutare ſoliti ſunt. Hinc occupatas illas terras Roxolani inter ſe partiti, alia induerunt nomina, quæ vel à Ducibus ſuis, vel regionum & terrarum occupatarum ſitu, vel ab antiquis incolis, vel à ſuis actionibus habitu, & veſtitu, aut aliis circumſtantiis mutuati ſunt. Cæteri, qui in patria ſua manſerunt, Roxolanorum vel Roxanorum nomen retinuerunt, quod facile poſtea in Ruſſorum & Ruſſiæ appellationem abire potuit. Quando autem Ruſſi Sarmatiam incolere cœperint, unde venerint, & unde ipſis hoc nomen Ruſſorum obtigerit, *Cromerus* ſe ignorare fatetur.

Slavi Germaniæ partem occupant.

Roxolani Ruſſi vocati.

Habuerunt verò Ruſſi Principes ſuos quibus parebant. Ex iis fuit *Volodimirus*, qui vivus inter filios ſuos

Ruſſorum Principes

12.

12. maximum hunc principatum partitus eſt, *Viſſeſlao* natu maximo Novogrodiam, *Staniſlao* Smolenskum, *Sudislao* Pleſcoviam *Vuſievolodo* Volodimiriam, *Poſuiſdo* Volyniam, & ſic deinceps cęteris, cuique ſuam partem concedens. Poſt patris obitum anno 1001. fratribus bello inteſtino colliſis, *Stopolcus* ſive *Suentopolcus* Kioviam occupavit, ac fratres *Glebum* & *Boriſlum*, à Ruſſis poſteà in Sanctorum numerum relatos ex inſidiis interfecit. A fratre autem *Iaroſlao Viſſeslai* fratris in Novogrodenſi Principatu ſucceſſore Kiiovienſi Principatu exutus confugit ad *Boleſlaum* Poloniæ Regem, qui Kyoviâ occupatâ *Iaroſlaum* Novogrodam aufugere coëgit. Mentio quoque fit *Izaſlai* Principis Ruſſici, qui circa an. 1074. vixiſſe fertur. Hujus filii fuêre *Stopolcus*, Polotzki, *Uladomirus* Smolenski, & *Iaropolcus* Viſſegradi commoratus. Anno 1185. *Meſcislaus* Ruſſorum Princeps Halizienſis à ſuis veneno interfectus eſt. Ipſum ſequutus eſt *Romanus* Ruſſorum Princeps, ac Wladimiriæ, & Halitziæ Dux, qui anno 1205. in prœlio cum Polonis occubuit. *Colomannus*

Bellum inter fratres

Izaſlaus.

Meſcislaus.

Romanus

Colomannus.

mannus Andreæ Ungariæ Regis filius, dum Russorum Principes discordes de Halitziensi Principatu contendebant, Polonorum permissu Halitziensem Principatum in potestatem suam redegit. Advenæ & Religioni Græcæ non addicti Principis potentiã ægrè ferentes cœteri Russorum Principes *Mescislaum* hæreditatis jure Halitziensem Principatum sibi arrogantẽ in partes suas pertraxerunt, & Polonos cum Ungaris expulerunt. Quæ porrò contigerint, *Cromerus fol.* 185. & seq. enarrat. Quamvis autem Hungari in Russia nihil retinuerunt, ipsorum tamen Reges se Galatiæ seu Haliciæ, & Lodomeriæ, quam *Cromerus lib.* 7. *fol.* 186. Uladimiriam esse arbitratur, Reges appllare soliti sunt. Tunc temporis inter Russos magnâ potentiâ eminebat *Daniel Romani* filius, qui per *Opissonem* Nuncium Apostolicum à Papâ obtinuit titulum Regium & coronam, quod pollicitus fuerat, cum suis subditis se Romano Catholicam fidem amplexurum, & Christianas Regiones contra Tartaros defensurum esse. Sed promissis non stans Tartaris & Lituanis Poloniam bello adori-

Daniel Russorum Rex.

dorientibus adjumento fuit. Successit ipsi filius *Leo* sine titulo Regio, qui circa annum 1280. Russiæ cum imperio præfuit. An. 1340. Poloniæ Rex *Casimirus II. VVladislaus II.* Meridionalem Russiam subjugavit, & in Polonicam Provinciam redegit, cum mascula dicti *Danielis* stirps jam defiisset. Illam verò Russiæ partem, quæ Lituaniȩ contigua, *Lubartus Gedimini* M. Ducis Lituaniæ filius sibi arrogaverat, quia Ducis Wladimiriensis filiam uxorem duxerat, & cæteri Russiæ Principes, quorum multi, in discordia & paupertate viventes facili negotio debellari potuerant. Reliqua Russia, in qua Halicia, & Leopolis sitæ sunt, venit in potestatem *Boleslai* Masoviæ Principis ex Russica fæmina nati, quem Russi veneno propinato de medio sustulerunt. Hac occasione *Casimirus Magnus* Poloniæ Rex, qui sibi in Russiam jus arrogabat, totam illam Regionem, & urbes omnes, Leopolim, Præmisliam, Sanocum, Haliciam, Trebovuliam, Lubassoviam, Tustanum & cæteras in oris istis, Cremeneciam usque sibi subjecit,

Leo filius

Russia in Polonorum potestatem redacta.

Boleslaus Masoviæ Princeps.

cit. ac postremum hunc locum cum territoriis Wladimirensi, Lucensi, Belsensi, Chelmensi, & arcibus in Volinia, & Podlassia Lituaniæ Ducibus affinibus suis ad tempus concessit. Hoc pacto Russiæ in Polonicam Provinciam redactæ Palatini, Castellani, Præfecti, Judices, aliique Magistratus Polonico more impositi sunt, ut eodem cum Polonis jure Russi uterentur. His omnibus anno 1349. adhuc accesserunt Wladimiria, Chelma, Brescia, & reliquæ urbes, quæ nondum subjectæ erant. Russiæ tamen Principibus voluntaria deditione se submittentibus Rex reliquit ea, quæ possidebant, ac præcipuis tantum locis Polonos præfecit. Hoc tamen Russis in postremis locis modò nominatis, & Lituanis admodum displicebat, adeò ut Polonis inde excedendum fuerit. Nec Hungaris arridebat, quod idem Rex Podoliæ compos factus fuerat: qui, pacto cum *Ludovico* Hungariæ Rege inito, circà annum 1363. amissam illam Russiæ partem recepit. Ipso autem anno 1370. mortuo Masovi, sive Masuri, & Lituani Polonis aliquot iterum loca ademerunt. Ejus

tamen

Ludovicus Hungariæ & Poloniæ Rex.

tamen successor *Ludovicus* Ungariæ & Poloniæ Rex ea de causâ in Russia anno 1376. bellum gessit, post cujus obitum à Lituanis Volhiniam sibi attribuentibus multa loca recuperata fuerunt, quæ tamen matrimonio Reginæ *Hedwigis* cum *Iagellone* M. D. Lituaniæ, & sequentibus transactionibus & pactis diversis ad Poloniam redierunt, quod supra de Lituaniæ rebus prolixè commemoravimus. Tunc temporis proprio suo Duci *Suetoslao* obœdiebant Smolenscenses, quibus Lithuani, qui cum Polonis *Suetoslaum* occiderant, hujus filium *Georgium* præfecerunt. Verum hoc posteà in Ungariam fugâ elapso, & ibidem mortuo, Smolenscensis Ducatus Magno Ducatui Lituaniæ adjunctus est. Circà idem tempus Kyoviam tenebat Russus quidam Dux *Andreas*, cujus filia *Zonca* anno 1422. Regi *Wladislao* nupsit. Hujus Regis filius Rex *Cazimirus III.* postmodum anno 1471. Lituanorum suasu, hunc Ducatum in Polonicam Provinciam mutavit, licet ultimus Kyoviæ Dux *Simon Olelcovitius* filium & filiam impuberes relictos Regi moribundus commenda-

mendaverit, ac ipsius Ducis frater *Michael* adhuc in vivis esset. Sequutis temporibus maximam Albæ Russiæ partem Moschi, *Michaelis Glinskii* Russi Principis cujusdam proditione, Russorum ipsorum perfidiâ adjuti, Lituanis & Polonis extorserunt. Solus *Iohannes* M. D. Moscoviæ plus quam 70. arcibus & Castellis potitus est, ut *Cromerus lib.* 30. *fol.* 668. scribit. Ejus filius *Basilius*, urbem Smolenscum occupavit, adjutus ab eodem *Glinski*, cui postea debitâ mercede proditionem suam compensavit. Annis verò proximis non solum Russię Albæ partem maximam, verum etiam ipsam Lituaniæ metropolim Vilnam in suam potestatem Moschi redigerunt, id quod in recenti adhuc hominum memoriâ versatur. Hęc in genere de Russia tota sufficiant: Ad particulares Regionum descriptiones nos conferentes *Starovolscii* partitionem sequimur, primò RUSSIAM RUBRAM, posteà RUSSIAM ALBAM describendo illustrantes.

Moschi Russiæ Albæ magnam partem Polonis eripuerunt.

RUSSIA RVBRA.

Nomina. RUSSIA RUBRA ab argillâ ruffâ, aliter Nigra, quia ſylvis obtecta, & Meridionalis, ſi cum Moſcoviâ comparetur, Parva item, circundatur ad Auſtrum Ungariâ, Moldaviâ, & Beſſarabia; ad Eurum Scythiæ deſertis, & Moſcoviâ; ad Aquilonem Alba Ruſſia, à qua Pripetio flumine disjungitur; & ad Zephyrum Polonia Minore, à qua Visloca & Vepro fluminibus ſeparatur. Melle, & lacte affluens Regio ampliſſimos Palatinatus, Ruſſiæ propriè ſic dictæ, Volhyniæ Belzæ, Podoliæ Bratislaviæ ac Kyoviæ, & Terras Chelmenſem, & Halitzienſem complexu ſuo comprehendit. Tres poſteriores Palatinatus, vulgò UKRAINA uno nomine appellati, campos plurimos olim deſertos comprehendebant, qui poſtremorum Regum inſigni ſtudio & cura, & hominibus & pagis impleti, & multis oppidis ac caſtellis ac munitionibus firmati ſunt, Kyovenſis cumprimis & Braczlavienſis, qui uterque magna hominum multitudine repleti hodierno tempore cultiſſimi

Fines. Diviſio.

tiſſimi inveniuntur.

RUSSIÆ PALATINATUS Meridiem ſpectans Tranſylvaniæ & Walachiæ, Ortum inſpiciens eidem Walachiæ Podoliæ, Volhiniæ, & Belſenſi -Palatinatui, Septentrionem intuens Terræ Chelmenſi, & Occaſum reſpiciens Poloniæ Minori confinis eſt. Senatores ad comitia Regni publici ablegat Archiepiſcopum Leopolienſem; Epiſcopum Præmislienſem, Epiſcopum Kyovienſem, & Caſtellanos quatuor, Leopolienſem, Præmislienſem, Halicienſem, & Sanocenſem. In tot enim territoria ſeu Caſtellanatus aut diſtrictus dividitur, qui ſunt Leopolienſis, Præmislienſis, Halicienſis, & Sanocenſis, qui ordine ſequuntur. *Fines.* *Senatores* *Diviſio.*

I. DISTRICTUS LEOPOLIENSIS.

DISTRICTUS LEOPOLIENSIS Septentrionalis terminus eſt Terra Chelmenſis, Orientalis Palatinatus Belſenſis & Volynia citerior Meridionalis Diſtrictus, & Occidentalis Diſtrictus Præmislienſis, & Polonia Minor. *Fines.*

Leopolis hujus diſtrictus princeps civitas,

civitas, à Germanis Reuſſiſch Leuenberg, vel Lemberg nominata inter colles & montes hîc quaſi conglobatos ſub gradu latitud. 49. & longitudinis 46. ſecundum *Starovolſcium*, ſub gradu verò latitudinis 49. & ſcrup, 53. ac longitud. 77. ſcr. 43. ſecundum *noviſſimum Ukrainæ typum Dantiſci à Wilhelmo Hondio Regio Chalcographo an.* 1650. editum, ſitum ſuum habet. Quidam hanc urbem *Ptolomæi* Carrodonum eſſe, ac Baſtarnas ipſam inhabitaſſe arbitrantur. Populoſa & grandis civitas ac emptorium celebre, Polonis Lwow quoque nominatum accumbit Peltew fluviolo, ex montibus circumjacentibus erumpente, & ab occaſu verſus ortum aquas ſuas deductas ad Buſcum oppidum in Bugum fluvium effundente. Sedes eſt Archiepiſcopi Catholico Romani, & duorum Epiſcoporum, Ruſſici & Armenii. Archiepiſcopo ſubjecti ſunt Epiſcopi Præmislienſis, Chelmenſis, Camenenſis, Uladimirienſis, Lucevienſis, Cerecenſis & Kiovienſis. Arces duæ, una intra mœnia, altera extra illa in in monte edito, ad decimum etiam milliare inde remotis, tempeſtate ſereniore,

Peltew fluvius.

Archiepiſcopus.

Arces.

reniore, conſpicua, ut & foſſa profunda, ſecundum nonnullos duplex, muruſque multis turribus firmatus ipſam ab incurſu hoſtium tutam præſtant. Portis duabus, Cracovienſi versus Septentrionem, & Halicienſi meridiem ſpectante patet. In suburbiis duobus ultra 1500. ædes, & diverſarum Religionum templa inveniri ajunt. Horti in urbe & extra eam amœni, & vineæ nonnullæ, vix quotannis 100. dolia vini, non uſque adeò boni, reddentes. Rivi alii eam, ut & piſcinæ frequentes cingunt, & cum dicto fluviolo Peltew magnam luciorum, carpionum, percarum, gobiorum, & aliorum piſcium fluviatilium copiam ingentem ſuppeditant. Lucii & carpiones ſale conſperſi Lembergenſes piſces vocantur. Taceo hic ingentem piſcium multitudinem qui ſale conditi hyberno tempore undique ex Ruſſiâ in civitates, ac præcipuè in hanc urbem, nundinarum cumprimis tempore, convehuntur, ac poſtmodum per totam Poloniam diſtribuuntur. Abundat enim Ruſſia piſcinis ingentibus, & ſtagnis arte manuque factis, quæ piſces omnis generis pinguiſſimos nutriunt, ſale condiendos, cum

Portæ. *Suburbia.* *Horti.* *Vineæ.* *Rivi & Piſcinæ.* *Piſcium copia.* *Ruſſia piſcinis abundat.*

omnes ob multitudinem recentes comedi non possint. Montes vicini Marmor, Gypsum, & Alabastrum pulcherrimum urbi sufficiunt. In ipsa urbe Templa occurrunt magnifica. Templum Cathedrale *B. Virginis* versus meridiem sumptuosâ structurâ superbiens mitram Episcopalem ingentis precii gemmis exornatam custodit. Proximum est Collegium Ganonicorum, cum Gymnasio, in quo Professores Cracoviâ evocati humaniores literas docent. Nam Jesuitæ, Franciscani, Carmelitæ, Bernardini, aliique studia Theologica, & Philosophica tractant. Templum S. Crucis versus ortum adjunctum habet sub arce situm Cœnobium Minoritarum *S. Francisci*, *Starovolscius* meminit FF. Minorum de Observantiâ extra muros, qui sibi magnificentissimum templum exstruxerunt, in quo ad altare majus sepulchrum suum habet *Johannes Duclensis* miraculis clarus, ut ipsi dicunt. An iidem sint Fratres hi & priores, ignoro. In Septentrionali urbis plagâ Monasterium *S. Dominici* cernitur, cui nullum in Polonia præferendum ajunt. Jesuitæ collegium habent, & in templo suo casulam custo-

Templa.

Joh. Duclensis.

ſtodiunt gemmis totam, atque lapidibus pretioſis variegatam, & aliquot myriades florenorum æſtimatam. Templa plæraque veſtibus ſacris, atque vaſis argenteis, aureisque abundant. Sic Dominicani, Franciſcani, Carmelitæ, Bernardini, Jeſuitæ, & alii ſua cœnobia in urbe habent. Judæi in parte Orientali urbis commorantes in duabus Synagogis ſuo more cultui divino vacant. In eadem parte & nonnulli Ruſſi habitantes pulcherrimum templum lapide à turri exurgens poſſident. Armenii verſus Septentrionem etiam grandi & pulchro templo ad peragendum cultum ſuum divinum utuntur. Hi, qui linguam loquuntur Turcicæ conſentaneam, Regio Decreto, quoad civilem ſtatum cum Catholicis in eodem gradu poſiti ſunt, licet in Religione ab ipſis diſſentiant. Ità tradit *Sulikovius* olim hujus loci Archiepiſcopus. Contra nulli ex Proteſtantibus in hac civitate civitatis jus conceditur, quibus & ii ſe vehementer opponunt, qui Græcorum, aut Armeniorum religionem profitentur, aut Judæorum Synagogæ adhærent. Imò in civium numerum vix alius niſi Catholicus admitti-

Judæi.

Armenii.

Proteſtantes.

tur. Forum urbis amplissimum, in quo omnis generis merces copia ingenti venales prostant. Adventant autem quotidie magno numero mercatores Germani, Hungari, Moldavi, Armenii, Turcæ & Tartari. Inprimis verò plurimi interesse solent famosis nundinis, quæ quotannis pro- *Nundinæ* festo S. *Agnetis* celebrantur. Turcici *Merces.* mercatores plerique ex Græcia oriundi quotannis 500. dolia plus minus vini Malvatici advehunt. Toti vero Poloniæ hæc civitas de sericeis pannis, holoserico, pretiosis tapetibus, aromatibus, & aliis ejusmodi pretiosis mercibus, ut & cera & mellè prospicere solet. Vinum ex Hungaria & Moldavia allatum magni constat: Ideò cives medono, aut mulso, quod optimi saporis hîc conficitur, conten- *Ædificia Publica.* ti sunt. Ad latus fori Orientem solem spectans videre est Archiepiscopi eleganti structura se efferens palatium. Curia sive Domus judiciorum pulchra & alta turri conspicua est; Armamentarium grande, & armorum copia instructum: Grandes item & spaciosæ ædes, in quibus campanæ & tormenta illa majora bellica ex ære funduntur. Granarium publicũ omnis generis frumento

mento refertum. Typographia multorũ librorum editione celebris. Incolæ ex variis nationibus commixti. Opifices Germani, Itali & Poloni plurimi. Anno 1280. *Lescus Niger* Poloniæ Princeps Russis, Tartaris, & Lituanis, qui Poloniam vastaverant, devictis Russiam invasit, eamq; usque ad hanc Urbem vastavit. Vixit tunc temporis *Danielis* Regis Russiæ, qui Armenios Leopolim evocasse fertur, filius *Leo*, à quo huncPolonorum impetum fugiente, & in posteriorem Russiam se conferente urbem hanc, extructam & denominatam putat *Cromerus*. Nominis origo verisimilis esse potest. Conditorem autem *Leonem* fuisse urbis, quæ ante ipsum extitisse ex multis circumstantiis colligitur, in dubium venit, ut conjiciendum sit, eum dictam urbem renovasse, restaurasse, aut firmiorem reddidisse. Anno 1340. *Cazimirus II.* Magnus cognomento eam occupavit, & utramque arcem ligneam igne delevit, ne Russi illis confisi se rursus opponerent. Russi se dedentes Græcæ Religionis exercendæ libertatem obtinuerunt. In utraque arce magna vis auri, argenti, lapidum pretiosorum, vestium sumptuosarum, & magni pre-

Daniel Russiæ Rex.

Leo filius.

Nominis hujus urbis origo.

A Cazimiro urbs occupata.

Thesaurus ingens.

cii ſupellectilis reperta eſt, ut & Ruſſiæ Ducis Theſaurus, in quo duæ cruces aureæ plurimis lapidibus pretioſis ornatæ, & duæ coronæ, ſella, & veſtis erant plurimo auro & lapidibus pretioſis multis diſtentæ. Omnem hunc theſaurum *Cazimirus* in Poloniam ſecum avexit; Ex crucibus verò altera cui fruſtum Crucis *Christi* inſertum fertur, nuperrimis adhuc temporibus in Cathedrali Templo Cracoviæ oſtendebatur. Arces dictas poſteà Rex idem de novo erectas, & lapidibus conſtructas præſidio Polonico firmavit, quas Lituani anno 1350. aggredi non audebant, circumjacentem tantum Regionem ferro & igne vaſtantes. Anno 1361. *Christinus* equeſtris ordinis primus Archiepiſcopus Leopolienſis conſecratus eſt in Regis præſentiâ ab Archiepiſcopo Gneſnenſi, ut docet *Cromerus lib.* 12. & *fol.* 330. *lib.* 13. ſibi ipſi contradicens, quod anno 1376. Epiſcopi loco Archiepiſcopum conſtitutum affirmet. Fieri autem poteſt, ut primo Epiſcopus anno dicto 1361. ac poſteà, cum plures Epiſcopi Romani paſſim in Ruſſiâ conſtituerentur, Epiſcopi Leopolienſis loco Archiepiſcopus ordinatus fuerit.

Primus Archiepiſcopus Leopolienſis.

erit. Anno 1362. magna fames urbem divexavit. Anno 1524. Turcæ & Tartari eam frustrà obsederunt. Rex *Stephanus*, qui anno 1586. mortuus est, Senatum in urbe constituit quadraginta Senatoribus constantem, eique cum Magistratu Regio de magni momenti rebus civitatem concernentibus, omnium civium nomine consultandi potestatem dedit: In eo viginti sunt ex mercatoribus & totidem ex opificum numero. Anno 1648. *Chmielninicius* Cosacorum Dux trecentis millibus militum hanc urbem circundedit. Cives aliquot dierum defensione strenuâ se tutati sunt. Interea arce à Cosacis occupatâ, cum militibus carentes tantæ violentiæ resistere non possent, & annona indies ipsis deesse inciperet, auro & argento ipsum Ducem sedarunt, ut solutâ obsidione cum exercitu discesserit. Hoc pacto civitas ab interitu imminente conservata est. *Senatus Urbis.* *Cosaci.*

Janowow oppidum haud procul Leopoli versus occasum, inter hanc & Jaworow in viâ quæ Leopoli Jaroslaviam tendit.

Jaworow in eadem via oppidum inter Janowo & Jaroslaviam.

Javorisvia apud *Starovolscium* celebris thermarum scaturigine, in pago Scloviâ dicto ebulliente, utili ad curandos varios morbos, de qua librum edidit *Sixtus Leopoliensis Medicus*. Forsan hęc cum præcedente una & eadem esse potest. *Therma.*

Gliniani, vel Glinianum oppidum, circà quod anno 1648. Polonicus exercitus sub *Dominico* Duce Ostrogiensi Imperatore summo, *Nicolao* Duce Ostrogiensi, & *Alexandro Koniescpolscio*. Regni Vexillifero summo contra *Bogdamem Chmielnicium* congregatus est. Post mortem *Sigismundi Augusti* Regis, Russiæ & Podoliæ Palatini, & Castellani, cum totâ Nobilitate Roxolonâ hic conventum habuerunt. Anno 1649. Rex *Cazimirus* etiam huc venit. *Exercitus Polonicus.*

Bialykamien oppidulum ad Bugum flumen, quod hîc ex quatuor fluviolis aquas suas colligit, atque ita originem suam ex hoc districtu Leopoliensi ducit. *Bugi fl. Origo.*

Sasow ad alterum dictorum fluviolorum intermediorum sedens & à præcedente versus ortum discedens oppidulum.

Zloczovia, Soloczow à priore versus

ſus meridiem converſum, & meridionali ex iſtis fluminibus accumbens oppidulum.

Zboravia, Zeborow, Zborow in Ukrainæ typo Dantiſcano, oppidum cum arce ſex circiter milliaribus Zbaraſio ſive Zbaras in Podoliâ, quò dictus typus hunc locum refert, diſtans. Cum anno 1649. Tartari, & Coſaci Polonorum caſtra ad Zbaraſium dictum circumſediſſent, Rex *Cazimirus* cum exercitu ſuo Lublino Zboroviam venit, & cum hoſtibus conflixit, qui decem millia ex ſuis amiſerunt, præter novem millia ex vulneratis, qui poſtea mortui ſunt, ac pace cum Rege initâ, diſceſſerunt. *Joachimus Paſtorius* rem ita commemorat. Polonicus exercitus Zbaraſii, quod oppidulum cum arce Ducum Viſnioveciorum vetuſta eſt hæreditas, caſtra habebat. Ea mox circumſederunt Tartarorum *Chamus*, & Coſakorum Dux Chmielnicius. Viſniovecius Dux Zbaraſii ſtrenuè ſe geſſit, & *Alexander Koniezpolſcius* Regni Vexillifer crebris eruptionibus hoſtes divexavit, unicus autem Ieſuita *Muchavezius* jaculandi admodum peritus ducentos plus minus hoſtes ex arcis portâ

Polonicus exercitus obſeſſus.

transfixit. Tandem in castris fame obortâ Poloni carne equinâ aliisque cibis, à quibus natura abhorret, vesci cogebantur. Quintâ post obsidionem cœptam septimanâ Rex Zboraviam adventans cum hostibus Regium exercitum adorientibus conflixit, ac postea ad *Chamum* Tartarorum literas dedit, ac ab ipso responsum accepit, ut & à *Chmielnicio*, qui post pacem sequutam Regi reconciliatus, ipsum etiam invisit. Abducto hostili exercitu, Rex Glinianum, & Leopolim reversus est. Hæc loca eadem cum Starovolscii locis nominatis esse, & *Jeremiam Michaëlem de Koributh* Visniovietzii, & Lubnæ Ducem, Russiæ Palatinum, & Leopoliensis urbis præfectum, anno 1651. febri acutâ extinctum in illa obsidione facinora illa egregia edidisse, doctè ex circumstantiis peritissimus Chorographus *Martinus Zeilerus* auguratur.

Danilow, oppidulum haud longè à finibus Podoliæ inter duo modo dicta loca.

Iezierna oppidum munitum cum arce haud procul à pręcedente versus meridiem.

Grodecia oppidulum.

Coma-

Comarna oppidulum.

Zolkvia oppidum cum arce pulcherrima, atque hortis amœnis temploque vario marmore exornato.

II. DISTRICTUS PRÆMISLIENSIS.

DISTRICTUS PRÆMISLIENSIS ab ortu Leopolienſem, à meridie Sanocenſem & Halicienſem diſtrictus vicinos habet: Ab occaſu Poloniam Minorem & à Septentrione terram Chelmenſem attingit. Caſtellis Nobilium munitoribus muriſque & propugnaculis firmioribus, ob frequentes Tartarorum incurſiones, refertus eſt. *Fines.*

Præmislia hujus diſtrictus capitalis civitas & duorum Epiſcoporum Catholico Romani & Græcanici ſeu Ruſſici ſedes, in ſolo admodum fertili accumbit Sano fluvio, ex Carpathis montibus haud procul à Teiſſæ fluminis ſcaturigine erumpenti, & propè Sendomiriam in Viſtulam aquas ſuas invehenti, cujus beneficio incolæ merces ſuas, præcipuè verò frumentum, & ſalem, qui hîc artificiosè coquitur, commodè in Poloniam & Pruſſiam *Sanus fluvius.*

mittere solent. Nundinæ enim in hâc urbe quotannis celebres fiunt, ac mercaturæ cives dediti sunt. Regia arx suprà urbem editiori loco insidet, ac validis muris, & turribus munita est. In ipsâ urbe se spectanda offerunt templum parochiale, Franciscanorum, Dominicanorum, & aliorum cœnobia Iesuitarum Collegium, & Curia sumptuosè ædificata. Privatæ quoque ædes passim per urbem pulchris & elegantibus suis structuris ipsi haud exiguum ornamentum conciliant. Anno 1069 *Boleslaus* Poloniæ Rex divitem, & omnium rerum copiâ affluentem hanc urbem quarto die obsidionis expugnavit, ac militibus diripiendam concessit. Russi in arce aqua destituti, & peste afflicti eam tandem dedere coacti sunt, vita sola, & iis servatis, quæ exportare secum poterant. Anno 1498. *Stephanus* Walachiæ Palatinus eandem urbem diripuit, & igne vastavit. Hæc calamitas tunc temporis etiam finitimas urbes Jaroslaviam, Radimnum, Prævorscum, cæteraque hujus Regionis oppidula, & infinitos pagos direptionibus, & incendiis prostravit adeò ut Walachi, Turcæ, & Tartari plusquam centena hominum millia,

Arx.

A Polonis urbs direpta.

Et à Walachis.

millia, prædam incredibilem, & maximam copiam pecorum ac pecudum ſecum abduxiſſe ferantur. *Piaſecius* ad annum 1599. narrat, quod plurimi Populi Germanici in Moldavia, Kumaria, & Ruſſia Polonica præcipuè circa Præmiſliam, & Sanocum innumerabiles pagos inhabitent, in bellis capti & huc translati, qui lingua Germanica utantur, & moribus antiquis vivant. Anno 1623. Tartari Radiminum, Suinicam, Lovao, & cętera oppidula ac pagos Præmiliæ vicinos Leopolim usque incendiis horrendis vaſtarunt. Præmiſliam à Suecis anno 1656. occupatam falſò ejuſdem anni relatio quædam ſparſit.

Germani multi circa Præmiſliam.

Præmiſlia diſtrictus à Tartaris vaſtatus.

Iaroſlavia, Iaroſlaw celebre, amœnum & grande emporium, cujus arcem ab ortu Sanus fluvius alluit. Famoſæ in toto Regno Poloniæ profeſto Aſſumptionis *B. Mariæ Virg.* hîc quotannis nundinæ celebrari ſolent, ubi è Perſide, Conſtantinopoli, Venetiis, Moſcovia, Germania, Hungaria, cæteriſque regionibus finitimis merces apportatæ venduntur, cumprimis verò amplius quadraginta millia boum, & medium tantum equorum, ut *Starovolſcius* de ſuo tempore commemorat.

Nundinæ celebres.

rat. Iesuitæ Collegium in urbe ac extra urbem domicilium suum habent: Virgines verò Vestales cœnobium regia planè munificentiâ extructum. *Piasecius* scribit, singulis in Augusto medio Nundinas hîc celebrari, quæ post Francofurtenses proximam celebritatis famam in tota Europa obtinebant. Anno 1625. ipso *S. Bartholomæi* Die noctu incendium ex quatuor diversis locis erumpens totam urbem, plurimis ædificiis ligneis refertam, in cineres redegit, adeò ut plusquam trecenti homines igne perierint, & damnum mercibus factum decem florenorum millionibus æstimatum fuerit. Urbs post incendium ædificiis restaurata à Suecis an. 1656. occupata fertur.

Incendium horrendum.

Damnum ingens.

Crasicinum recentioris fabricæ palatium ad Sanum fluvium, uno aut altero milliari à Præmisliâ.

Prævorscia Przoworsk oppidulum ad latus Iaroslaviæ versus occasum.

Prochnikum castellum munitum inter Iaroslaviam & Premisliam.

Lancutum magnificè structis templis, palatio insigni, munitionibus sic satis firmis, & amœnis hortis à *Stanislao Lubomirskio* Palatino Cra-

coviensi instructum, aliis Landhut, Landshut vel Lanzut dicitur. Quædam Relatio 24. milliaribus Cracovia distare, & à Suecicæ militiæ Præfecto *Comite Duglassio* anno 1656. mense Februario vacuum repertum esse ait.

Fulstinia, Felstin, & Dombrovilia duo oppida vicina, & Leopoli versus ortum remota.

Bialoboki, Sosnicia Dombrova, Vherce, Laski arces sunt, & castella nobilium contra Tartarorum incursiones munita.

Visnia, Zidaczovia, Moscisk, Dubiecia, Canczuga sunt hujus districtus oppida.

Samboria pulcherrimum Minoritarum monasterium habens oppidum.

Resovia arce eleganti, monasteriis, & nundinis profesto S. *Alberti* annuis nobilitata, lacticiniorum item, & linteaminum affluentia celebris. Totum hunc tractum incolunt Germani capti in bello *à Cazimiro Magno* Poloniæ Rege, & è Saxonia cum liberis & uxoribus in hanc oram deducti. Pecorum & Linteaminum studiosi lacticinia & linteamina, nundinarum tempore, in vicinis oppidis, & maximè Resoviæ & Jaroslaviæ divendere solent. *Germani incolæ.*

III. DI-

III. DISTRICTUS HALICIENSIS.

Fines. DISTRICTUS HALICIENSIS Walachiæ, & Transylvaniæ ad meridiem, Podolię ad ortum, Belzensi & Leopoliensi Palatinatui ad Septentrionem & Præmisliensi ac Sanocensi ad occasum vicinus est. Secatur autem in duas partes à celerrimi *Tyras vel Niester fluv.* cursus fluvio Tyra, qui Neister vulgò nuncupatus ex Carpathis montibus, vulgò Crapack Ungariam, & Russiam dividentibus oriundus, medio hoc districtu pererrato, Walachiam à Palatinatu Podoliensi, & Bratislaviensi sejungit, ac juxta Turcicam urbem Akiermam, vel Biellogrod in mare Nigrum, vel Pontum Euxinum se infert. Pars hujus districtus meridionalis ad dextram dicti fluvii decurrentis ripam vulgari nomine *Pocucia.* POCUCIA vocatur, & undique montibus à Walachia, & Transylvania sejungitur.

Halicia, Halitz magni olim nominis, & primaria Regni Haliciensis, non Russiæ, quæ tota olim in plures ducatus divisa proprios Duces habebat,

bat, inter quas primi & quasi monarchiam tenentes erant Duces Kiovienses. Incumbit dextræ ripæ supra dicti fluminis decurrentis, munita, ut & arx ipsa, quamvis nulla antiqæ magnitudinis, & dignitatis vestigia nunc ostentet. Cives agriculturę dediti de mercatura exercenda parum laborant. Apud hanc urbem pagi sunt nonnulli, in quibus ex puteis profundis aquam haustam incolæ in salam partim in farinam minutissimam, partim in frusta, aut massas excoquunt. Idem fit in pluribus aliis hujus Russicę Satrapiæ locis, nempè apud Riboticios, Dobrimiliam, Samboriam, & Solum, cui à sale etiam nomen inditum. In desertis quoque campis Ukranię, Ulterioris Podolię nimirum propè Borysthenem lacus cujusdam aqua sereno & ardente sole in salem concrescit, quo circumjacentes accolæ utuntur. Priscis illis temporibus Duces suos habuit Halicia, quorum unius *Mesciſlaus*, filius sororis Polonię principis *Cazimirus I.* quem Russi anno 1185. veneno interfecerunt; post cujus obitum Hungari dolosè Halicia potiti sunt, Sed Poloni arcem recuperatam Russis anno 1188. restituerunt. *Romanus* Halicię

Situs.

Cives.

Salis excoctio.

Haliciæ Duces.

Haliciç & Volodomiriæ Dux, cæteris Russiæ Principibus aut ejectis, aut devictis, posteà solus toti Russiç imperavit, ac anno 1205. in prælio cum Polonis vitæ jacturam fecit. Post ejus obitum *Colomannus*, *Andreæ* Ungariç Regis filius, & maritus *Salomeæ* sororis *Lesci Albi* Poloniæ Dũcis, polonorum conniventia dotem accepit Ducatum Halicienſem, de quo inter Russiæ Principes contentio orta fuerat. Hi tamen, peregrini imperium fastidientes, ac Græcanicæ suæ Religionis jacturam metuentes in partes suas pertraxerunt *Mesciſlaum* sibi hæreditario jure eundem Ducatum arrogantem, ac insigni victoria Ungaros & Polonos prostraverunt. *Colomannus* in arce Haliciensi diu obsessus, ac tandem fame ac siti ad deditionem coactus totum annum cum uxore *Salomeâ* in captivitate detentus fuit, donec Patris *Andreæ* rogatu demissus fuerit, ea tamen conditione ut Regis *Andreæ* filius natu maximus Mesciſlai filiam *Mariam* uxorem duceret, ac *Mesciſlaus Colomanno* post trium annorũ decursum Halitziam restitueret. Restituta Halicia *Colomannus* exactus est à *Daniele* Romani filio, iterum

Colomannus.

tamen

tamen à Patre in Haliciæ Ducatum repositus, in quo cum vix triennium pacificè vixisset, aut veneno, aut morbo extinctus Haliciam, belli occasionem Russis reliquit. Ab illo tempore Hungariæ Reges Russiâ amissa solo sunt usi titulo Regum Galatiæ, vel Haliciæ, ubi *Colomannum* coronatum nonnulli volunt, & Lodomeriæ (forsan Valadimiriam ità corruptè nominantes.) Posteà hic Ducatus in Polonorum potestatem pervenit, ut in generali de Russiæ Ducatu narratione suprà monuimus. A. 1353. *Lubartus* Volyniæ Dux hanc urbem inopinata oppressione cepit, diripuit, ac incendit.

Urbes cis flumen Tyram reliquæ.

Jurovia, Jurów oppidulum munitum haud procul à dicto flumine.

Kaczowce infrà Juroviam flumini propius admotum oppidum, & munitionibus firmatum.

Martinovia, Martinowa, Martinow, duobus prioribus inferius oppidum munimentis suis sinistræ fluminis dicti ripæ incumbens; adeò ut hîc tria loca munita Haliciam versus recta quasi linea descendant, ac ultimum *Tria loca munita.*

ipsi

ipſi flumini appoſitum ſit.

Oucze, Uſcie *Starovolſcio*, infrà Haliciam propugnaculis firmátum oppidum ad amnem Tyram.

Monaſter, Monaſterzis ea *Starovolſcio* oppidum munitum in finibus Podoliæ, quam author laudatus huc refert, *Typus verò Ukrainæ Gedani vulgatus* in Podolia locat: In ripa fluvii Krepiecz vel Kropiecz, qui aliquo ſpacio infra Uſciam Tyræ ſeu Nieſter fluvio miſcetur.

Krepiecz fluv.

Podhajecia, Podhaice muris & propugnaculis ſe defendens oppidum in ejuſdem fluvii ripa intervallo modico ſuprà præcedens oppidum.

Brzezanya Brezanum ad fluvium Lipam ex Leopolienſi Diſtrictu deſcendentem, & infra Uſciam Tiræ flumini aquas ſuas affundenté civitas populoſa, cum templo pulchro & palatio ſplendido, atque ſatis firmo.

Lipa fl.

Zavalovia Zawalow arx & oppidum operibus bellicis ſatis firmis ſibi patrocinans in modò dicti fluminis margine aliquot infrà Brezanum milliaribus.

Koulczeky arx munita ad fluviolum inde Uſciam decurrentem, & in Tyram ſe præcipitantem.

Kakol-

Kakolnick oppidulum arce, & aliis munimentis impetui militari resistens, & ripæ cujusdam fluvioli inter Zavaloviam & Buczaviam impositum.

Buczavia, Boczowce oppidum arce & aliis munimentis septum, & situm, quà Lipaczarne fluviolus alium sinistro alvei sui margine recipit, cum secum abreptum infrà Halliciam cum undis suis in Tyram præcipitans. *Lipaczarne fl.*

Urbes trans flumen Tyram cæteræ.

Pars hæc Haliciensis tractus, quæ inter dextram defluentis Tyræ marginem, & Walachiam versus ortum & meridiem, Transylvaniam versus occasum Hybernum, districtum, Sanocensem versus Occasum, ac Præmisliensem versus Septentrionem interest, vulgari nomine POKUCIA nominatur, diversis hinc inde oppidis & arcibus munitis firmata, & & fluentis nonnullis, rivulisque haud paucis ex Carpathiis montibus se effundentibus rigata. Præcipuus est Pruth vel Prutus fluvius, qui ex dictorum montium loco quodam, Czere Hory appellato, scaturiens, montibus, cincto defluit, ac Dobriloviam veniens ab occasu se in ortum flectit, Sub Snya- *Fines.* *POCUCIA.*

Czeremocze fluv. Snyatino Czeremocze fluvium suscipit ex Walachia descendentem, & ex duobus fluviolis collectum, quorum uni Biale Czeremocze alteri Cnerna Czeremocze, i.e. albo & nigro Czeremocze nomen est. A fontibus suis usque ad exitum in Prutum, Walachiam & Pocuciam alveo suo dividit, ac in via fluvioli Wiczinczíæ aquas in suarum societatem admittit. *Cromerus*, *Mercator*, & alii Hierasum Antiquorum, *Hierasus.* & Gerasum *Ammiani* faciunt ex Pruto, quem *Lazius* Seret fluvium interpretatur. Porata *Herodoti*, & Potitus *Ptolomæi* quoad situm Pruto magis convenire videntur.

Sniatynum in Pruti sinistro margine, Pocuciæ caput, & emporium satis frequens, in quo Walachi plurimos boves, ceræ mellisque copiam, ac nobilissimos equos divendere solent. *Boves, cera, mels, equi.*

Zablotovia, Zabletow, arx aut locus munitus in ejusdem fluminis ripa sinistra supra Sniatynum.

Colonia, Kolomey in eodem latere ejusdem fluvii delabentis, inter Zablotoviam, & Dobriloviam sitũ habens, civitas, in qua excoquitur vis magna salis, qui ubique in Polonia, Russia, & *Salis copia.*

Li-

Lituania venalis proſtare ſolet.

Dobrilovia, Dobrilow ſuprema in dicto margine memorati fluminis ſub Carpathi montibus civitas munita, quam *Starovolſcius* Dobrovedam appellare videtur.

Morcza oppidum munitum ad amnem Biſtris, Dobrilovia verſus Septentrionem abeunti occurrit. Duo hic unius nominis flumina ſe offerunt, utrumque ex Carpathi iugis emergens. Ad horum occidentalius ſedet dictum oppidum paulo infra fluvioli Sagewæ in ſiniſtrum ejus marginem introitum. *Biſtris fluv.*

Ticzemenicze oppidulum cum arce paulò ſuprà fluvioli cujuſdam in fluvium Biſtris orientaliorem influxum, qui Orientalior Biſtris cum Occidentaliore ſuprâ Jeſupol ſe jungens, infra eundem locum & Haliciam Tyræ accedit. *In Tyram influens.*

Plomacze oppidulum munitum à præcedente verſus ortum parvo ſpacio removetur, & ad concurſum ſedet duorum fluviolorum, qui in Tyram uno alveo deſcendunt.

Ieſupol Ieſupolis oppidum munitum cum arce in ſiniſtra Biſtris fluenti ripa. Hoc à *Starovolſcio* ad Podoliam refertur, cum in Pocuciâ tamen ſedeat.

Kaluſz-

Kalufza oppidulum munitionibus firmum ad fluvioli cujufdam Sifeka fluviolo haud longè remoti latus finiftrum.

Woinlovia, Wointlow oppidũ munimentis militaribus circundatum, & in dextra Sifekæ fluvioli parvo indè fpacio in Tyram illabentis ripa fitum.

Sifeka fluv.

Zarnowno in diftrictus Sanocenfis finibus, & fluminis Tyræ dextra ripa fitum oppidum, quod munitionibus fatis firmis defenditur.

IV DISTRICTUS SANOCENSIS.

Fines.

Districtus Sanocensis ad Auftrum Tranfylvaniâ ad Eurum Halicienfi, ad Boream Præmislienfi Diftrictu, & ad Zephyrum Poloniâ Minore feptus eft. Hinc collibus paffim obfitus fola verfus Crofnam civitatem planicie aliqua fe explicat.

Qualitas.

Sanocum hujus territorii Sanocenfis prima civitas Crofnâ quidem titulotenus fuperior, fed civilitate & civium frequentia inferior, arcem tamen haud contemnendam habet, ac Sani fluvii ripę incumbit.

Crof-

Crosna in hoc tractu ferè principalior urbs, & emporium ab Ungaris mercatoribus frequenter visitatum. Hi quamvis passim merces & vina sua in oppidis submontanæ Regionis deponant, huc tamen veteri consuetudine ut plurimum advehunt. Hinc cives hic paulò ditiores, quàm in aliis oppidis; ac nundinæ longè celebriores esse solent. *Ungari Mercatores.*

Rimanovia in Poloniæ Majoris, & quidem Palatinatus Cracoviensis finibus.

Brozovia, Prozzow oppidum munitum.

Dinovia ad Sanum etiam firmum oppidum.

Lesko itidem munitionibus se defendens oppidum. De his oppidulis *Starovolscius*; *Indies*, inquit, *ob metum Tartarorum munitiones suas firmiores faciunt.*

BELZENSIS PALATINATUS terram Chelmensem etiam complectens Occiduis finibus Palatinatui Lublinensi in Poloniâ Minore, Meridionalibus Præmisliensi, & Leopoliensi, Districtui, Orientalibus Volhiniæ citeriori, & Borealibus Brescianensi Palatinatui in Lituania vicinus est. Duos *Fines.*

Senatores. Senatores habet, Palatinum & Castellanum Belzensem, ac dividitur in quatuor territoria, quorum cuivis à *Territoria.* præcipuâ suâ urbe nomen impositum est. Ea sunt Belzense, Buscense, Grodlense, & Grabocense.

Belza, Belz primarium hujus Palatinatus oppidum, spacio parvo à Bugi fluminis sinistro latere recedens oppidum, ac Palatini & Castellani sedes, munitionibus bellicis satis firmata. *Cromerus lib.* 13. *pag.* 330. scribit, quod anno 1376. Ungariæ, & Poloniæ Rex *Ludovicus* in Russiâ Bellum gerens Belzum, Chelmam, Graboveciam,& Sevolossum occupaverit.

Dobrofort oppidulum ad dextrum Bugi fluminis latus.

Kamionka ad ejusdem fluenti sinistrum marginem inter Dobrofort & Buscium.

Buscium Buscum, territorii Buscensis caput ad Bugi sinistram, quà fluviolo Poltew ab urbe Leopoli ac- *Poltew fluv.* currenti recipiendo se aperit. *Jodocus Ludovicus Decius Regis Poloniæ Sigismundi I. Secretarius de vetustatibus Polonorum lib.* 3. *fol.* 113. commemorat, quod anno 1516. Tartari Russiam maximo damno affecerint, quin-

quinquaginta hominum plus minus millia in servitutem abduxerint, & contra morem suum urbem Buscium occupare tentaverint, eò quod forsan æstivo tempore paludes urbem cingentes exsiccatæ fuissent licet conatu irrito post accensa suburbia discedere, & urbem missam facere coacti sint. *Tartari.*

Oleskam, Olesko oppidulum munitum ad paludem quandam. Morte *Ludovici* Vngariæ & Poloniæ Regis obitu divulgato arces Russicas Cremeneciam, Olescum, Grodum, Lopatinum, & Sniatynum, cum suis Ditionibus Vngarorum præfectorum proditione in Lituanorum potestatem incidisse, & Lituanos Volyniam sibi vindicare incepisse commemorat *Cromerus lib.* 14. *fol.* 337. Totus hic tractus pluribus sylvis vestitus, & diversis fluviolis pervius, cum oppidulis sequentibus *à Starovolscio* ad Voliniam, sed à *Dantiscano Vkrainæ typo* jam aliquoties laudato ad hunc Palatinatum refertur. *Lituani arces proditione occuparunt.*

Podorce vel Parnasse, aut Podhorcense palatium, cum hortis, & aquæductibus egregiis, Olesco versus ortum parvâ distantiâ separatum. *Palatium.*

Podkamenie oppidum ad scaturigi-

nem fluvioli cujuſdam, quorum tres *Irwa fl.* hîc in hoc tractu confluentes Irwam fluvium in Volyniam dimittunt.

Preniatynum aliud â priore verſus Septentrionem Volyniæ fines attingens, & Brody vicinum.

Brody in palude ſedens, & ortui hyberno obverſa extremitate ejus marginem tantum attingens oppidum *Stanislaus Konieſpolſcius* Caſtellanus Cracovienſis, & Exercitus Polonici Dux ſupremus inſigni fortalitio Eccleſiâ Collegiatâ, & Gymnaſio publico decoravit.

Toporow aliquo intervallo à priore verſus occaſum ſejuncta civitas.

Ticzowcze fortalitium Belzo verſus occaſum æſtivum diſtans.

Krilovia, Krilow civitas ad Bugi fluvii ſiniſtrum latus.

Chelmenſis Diſtrictus inter Lublinenſem Satrapiam, & Lituaniæ confinia, Volhyniam verſus ortum reſpicit. In duo territoria dividitur, Chelmenſe, & Crasnoſtavenſe, ac duos Senatores, Epiſcopum, & Caſtellanum Chelmenſem ad Senatum & Comitia Regni publica ablegat.

Chelma, Chelm hujus diſtrictus præcipua civitas, duos habet Epiſcopos,

pos, unum Catholico-Romanum, cujus ſedes Craſnoſtoviam tranſlata eſt, & alterum Ruſſum, qui Chelmæ manſit, ac templum ſuum Cathedrale ibidem retinuit.

Dubno & Horodlo Chelmâ verſus ortum remotæ duæ civitates in ſiniſtro Bugi amnis margine, quarum illa inferiorem, hæc ſuperiorem locum obtinet.

Teriatin, Uchan, Woislawicze inter Bugum & Veprum amnes vicina oppidula Uchaniæ *Nicolaus Danielowitz* Regni Poloniæ theſaurarius magnificentiſſimum templum ſtruxit: ibidem Palatium, & horti amœniſſimi viſuntur.

Sawin Chelma verſus occaſum æſtivum dimotum oppidulum.

Craſnoſtavia ſiniſtro Vepro aſſidens civitas, ac Chelmenſis Epiſcopi ſedes, cum recentioris architecturæ Palatio, & arce. Hîc Archiducem *Maximilianum* à Poloniæ Proceribus nonnullis Regem electum Zamoiſcius Cancellarius Regni ſummus cum exercitu ſuo proſtravit, ipſumque captivum in hujus urbis arce detinuit. Exercitu Polonico à Coſacis & Tartaris Ann. 1647. Zbarayiæ obſeſſo, Rex *Jo-*

Archidux Maximilianus caſus.

Expeditio Belli Regis Joannis Cazimiri.

hannes Cazimirus 18. Julii Lublino Crasnoſtoviam, inde Taporoviam, & Bialocaminum, porrò 13. Augusti Zloczewo, ſive Seloczoviam, & Zboroviam 6. milliaribus ab hoſtium caſtris abſentem ac uno & dimidio circiter milliari Jeziornâ diſtantem caſtra movit.

Zamoſcium Zamoſcii conditor.

Zamoſcium zamoſcie, quam *Sexta pars Theatri Urbium Georgii Braun & David Froelichius in ſuo Viatorio* ad Poloniam Minorem, *Typus quidam Chorographicus* ad Nigram Ruſſiam proximè fines Poloniæ Minoris, & *Nicolaus Sanſon in ſuis Tabul. Geogr.* ad Leopolienſem Palatinatum referunt, in Chelmenſi Palatinatu rectius locatur. *Georgius Douza in ſuo Itinerario Conſtantinopolitano, in dicto Theatro Urbium citato* ad Patrem *Douzam* ſcribit, ſe Camerociâ Leopolim, inde Belzam, ubi Nobilium Ruſſiæ Curia Judicialis, ac porrò Zamoſcium profectum, à conditore hujus novæ urbis *Johanne Zamoſcio* Supremo Regni Poloniæ Cancellario, & ſummo totius Exercitus Polonici præfecto, alienæ religioni quidem addicto, humaniſſimè tamen exceptum fuiſſe. Magni nomi-

nis

nis Cancellarius hic *Stephanum* Transylvaniæ Palatinum, & *Sigismundum III.* Suecum ad Regnum promovit, ac ex ipsis fundamentis in loco admodum salubri, quem haud procul à fluento Vepro hæreditarium possidebat, & in planicie admodum amœnâ hanc urbem planè novam excitavit, muris, vallis, & propugnaculis munivit, ac novam Zomosciam appellavit, ut à Veteri Zamosciâ distingueretur, arce nimirum, quæ huic prosapiæ nomen dedit, & ab eodem Cancellario etiam probè munita, & elegantibus ædificiis jam antehâc exornata fuerat. In hac autem nova civitate pulchrum & artificiosum construxit templum Canonicorum, quibus Decanus Infulatus præpositus est. Hoc elegantissimis picturis exornatum, & opulentissimâ supellectile instructum ingentibus reditibus annuis locupletavit. Instituit quoque Academiam, evocatis Cracoviâ Theologis, Iurisconsultis, Medicis, ac liberalium artium Doctoribus eruditissimis, hoc pacto non solum Zamoscium suum, verum etiam Russiam totam Musarum splendore illustrans. Civibus porrò insignia pri-

Vetus Zamoscia

Templū.

Academia.

Immunitates & privilegia. vilegia, & immunitates ferè Nobilium immunitatibus æquales largitus est, eosque, à Vectigalibus quæ aliis civitatibus imposita sunt, omni tempore immunes & liberos præstitit. prætereà Iurisdictione suâ hæreditariâ, quâ urbem sibi devinctam tenebat, voluntaria abdicatione se ac omnes suos posteros nudavit, ac eam Regio Iudicio supremo æterna Iuris libertatate devinxit, adeò ut quater singulis annis Iudicium tale hîc celebretur, ad quod aliæ civitates legatos suos mittunt. Est quoque, in hac urbe ab ipso instituta domus pignorum, *Domus pignorum* sive Oppignorationis, vulgo Mons Pietatis appellata, & certa summa pecuniæ locupletata, eum in finem, ut sinistro aliquo casu civibus ad paupertatem redactis, aliisque pauperibus auxilium ferri queat. Ideò diversarum, ac variarum nationum homines, Poloni, Græci, Armeni, Hispani, Germani, & Itali magno numero in hanc urbem confluxerunt, ac eam populosam reddiderunt. Habet templa S. Thomæ, S. Crucis, Armenium, & Russicum. Item Collegium, Arcem, Bursam, Gieldam, Curiam in foro majori, & Armamentarium instructis-

ſtructiſſimum: Portas quoque tres; Lublinenſem, Leopolienſem, & Ienowitzenſem. *Iohannis Janſſonii Novus Atlas* eam octo propugnaculis grandibus firmatum, & vallo admodum craſſo, profundiſque foſſis cinctam refert. *Catharina Oſtrogia Thomæ Zamoſcii* in Cancellariatu Supremo ſucceſſoris paterni uxor Collegio aliud Collegium & Seminarium adjunxit, ac Profeſſorum, & Canonicorum numerum auxit. Plurima loca circà hanc urbem pulchris hortis, piſcium divitibus piſcinis, ac officinis ferrariis abundantia reperiuntur. *Iohannes Zamoſcius* poſt obitum Radivilæ uxoris ſuæ, Regis *Stephani* fratris *Chriſtophori Bathori* filiam *Chriſeldam*, uxorem duxit, ac poſt hujus ex hac vita deceſſum matrimonio ſibi junxit anno 1592. *Barbaram Stanislai* Tarnoviæ Comitis filiam, ex qua *Thomam* filium modò dictum ſuſcepit. Diem ſuum obiit. 3. Iunii an. 1605. cùm aliquot diebus jam ætatis annum 36. vivendo ſuperaſſet. *Thomas* filius & ſucceſſor 5. Ianuarii an. 1636. vitam finivit. Quos hæredes reliquerit, nobis non conſtat. *Iohannes Zamoſcius* an. 1651. adfuit

Portæ.

Catharina Oſtrogia.

Thomas Zamoſcius.

Johannes Zamoſcius.

lio cum Tartaris & Cosacis commisso.

CosaciZamoscium frustra ob sederunt.

Cosacorum summus Præfectus *Bogdanus Chmielnicius* plusquam totum mensem Zamoscium obsidione gravi arctavit, nihil tamen proficiens, ob virilem Nobilitatis Russicæ, quæ in hanc urbem securitatis causa confluxerat, defensionem, & frigus hybernum, quod ingruebat. Anno 1656. hujus

Sueci.

loci possessor Suecis eundem tradidisse falsò ferebatur, cum Sueci aliquot globis igneis in urbem conjectis mox abiisse constet.

Scebresinum Sczebrzeszin ad Veprum amnem inter Krasnobrodiam & Krasnostaviam Zamoscio versus ortum distans, ea in sinistro amnis latere sita civitas.

Krasnobrodia ad idem ejusdem fluenti latus, suprà præcendentem civitas.

Vepri fl. origo.

Thomaszovia civitas sita, quà Veprus, sive Wieprz fluvius ex terra emergit.

Lasczowka civitas suprà Thomasoviam versus meridiem. Loca hæc ferè omnia ad Zamosciorum Prosapiam pertinent.

Rozana, Ulodavia reliquæ hujus Chelmensis districtus civitates, ut & Gra-

Grabovia, & Tamogrodia.

PODOLIÆ PALATINATUS indesinentibus Barbarorum incursibus divexatus, & multis prœliis famosus cum Italiæ & Ungariæ Regionibus paria si non facturus, tamen ubertate & divitiis ipsis non cessurus esset, si pacem optatam inquietissimorum Barbarorum vicinitas, & rapacitas non invideret. Marmora diversorum colorum, & alabastrum diversis in locis subministrat. Boves, & equi Podolici in longè dissitis regionibus divenditi regionis felicem ubertatem testantur. Bogus fluvius hujus Palatinatus finis Septentrionalis, qui nonnullis Hypanis, aliis Axiacus est antiquorum, in hoc Palatinatu, haud procul Basilia Volyniæ urbe, paulò supra Czernæ Ostro oppidulum ex scaturigine sua erumpit. Hypanis, Bogus *Mercatori* & *Ludovico Decio*, Sarmatiæ Europææ fluvius, inter ostia Borysthenis, & Dromum *Achillis* insulam ad Dassoviam urbem, ubi hodiè famosa illa Turcarum urbs Oczakovia, in Pontum Euxinum immergitur. Error hic notandus quorundam qui hunc Bogum, cum Bugo in Vistulam descendente confundunt.

Regionis qualitas.

Bogus fl. Hypanis antiquorum.

Podeliæ Auſtrinus limes eſt Tyras, *Termini.* eam à Walachia & Pocucia diſterminans; Occiduus eſt Halicienſis, & Leopolienſis diſtrictus; Septentrionalis Volynia citerior, & Orientalis *Senatores* Palatinatus Braczlavienſis. Senatores ad Senatum publicum pertinentes in hoc Palatinatu ſunt tres; Palatinus Podoliæ, Epiſcopus Camenecenſis, & Caſtellanus Camenecenſis. Dividitur autem ipſe Palatinatus in tria *Territoria.* territoria; Camenecenſe, Tremboulienſe, & Laticzovienſe. Incolæ bel- *Incolæ.* lo nati, & Marti ac Bellonæ deditì, utpote qui continuis Barbarorum incurſionibus laceſſiti prompta ſemper defenſione hoſtibus reſiſtere coguntur. *Oppida.* Complura hujus Dynaſtiæ oppida, ob infeſtationes creberrimas probè munita ſunt, & arcibus præterea firmiſ- *Armenii.* ſimis impetus hoſtiles eludunt. Armenii frequentes quoque in urbibus paſſim habitant; Gens lucro deditiſſima, ac ideò lubentiſſimè inhærens Poloniæ Regionibus, ac merces varias partim è Perſide, partim ex Turcicis Regionibus, præcipuè autem equos generoſos adducens. Habent in Urbibus Ruſſiæ majoribus ſuos Magiſtratus, ſeu Seniores Nationis, qui

qui fidem Regi & Urbico Magistratui pro reliquis spondent, & in vitia gentis suæ ipsi animadvertunt.

Camenecia, Camenecum, Camenecz, Kamieniecz, Camieniecz Podolsky, i. e. Camenecia Podolica etiam cognominata, Podoliæ totius princeps civitas, quam Clepidavam antiquorum esse plurimi ex doctioribus putant, à Dacis ædificata esse creditur, antequam hîc sedes suas fixerunt Bastarnæ, qui postea cum Gothis expeditiones bellicas suscipientes Slavis, à quibus hodierni incolæ oriundi, hanc Regionem vacuam reliquêre. Vide *Romanum pag.* 265. *Frœlichium lib.* 3. *part.* 1. *Viator. pag.* 216. *seq.* ubi dicit, *Camyenec Podoliæ, divinâ ferè manu inter arduas, clivosasque rupes condita hinc inexpugnabilis censetur, ac sæpius ab ea Tartari, Valachi & Turcæ cum ingenti strage & dedecore repulsi sunt. lib.* 1. *par.* 2. *pag.* 326. his verbis repetitis addit; *Arx illius etiam rupe petrosâ undique cincta est. Cromerus in Oratione Funebri Regis Poloniæ Sigismundi I*, hunc Regem hujus loci arcem, & cæteras Leopoli Sendomiriæ, Corcini, Vilnæ & Cracoviæ restaurasse, &

Conditores.

Restaurator.

& firmiores reddidiſſe commemorat.
Conditores alii. *Albertus Kojalovicius* verò tradit, cum *Olgerdus* M. Dux Lituaniæ, Tartaris Podolia expulſis regionem totam inter fratris *Coributhi* filios partitus eſſet, hanc civitatem munitiſſimam, & rupi impoſitam, ac ideò omnium locorum munitorum miraculum dici merentẽ, in qua non arte aggeſtum, ſed à natura ex rupe eductum & erectum vallum, principibus iſtis conditoribus ſuis fundamenta ſua prima accepta ferre. Triginta maximis milliaribus verſus ortum hybernum Leopoli cum arce ſua diſcedens ſub longitud. gradu 49. & latitud. 48. accumbit ſiniſtro lateri fluvioli Smoſtraye, vel Smotricæ, qui in hac Regione juxta Felſtin oriundus, ac Grudekum, & Smoſtricam prælapſus Kameneciam deſcendit, atque porro modicum intervallum emenſus Tyræ fluvio aquas ſuas aſſociat. Duos urbs habet Epiſcopos, Catholico-Romanum, & Armenium, ac Jeſuitarum Collegium juventuti docendæ deſtinatum. Secundo ab urbe lapide eſt Paniouce arx Potociorum à *Joanne Potocio* Palatino Braczlavienſi, militaris ſcientiæ peritiſſimo viro, architectura recenti conſtructa

Situs.

Smotrica fluv.

Paniouce arx.

ſtructa, & nobilitata oppugnatione Turcica, cum ad Chetimum in Walachia cum Turcis bellum anno 1621. gereretur. Eo enim anno, ut *Piaſecius* narrat, *Oſmannus* Turcarum Imperator potiſſimo ſuo equitatu, & Janizaris Podoliam invaſit, ac Camenециam perveniens ex proximo monte admirandum hoc opus inſpexit, ac quæſivit, quis locum hunc muniviſſet? Cui cum reſponderetur. Deum hoc feciſſe, Si Deus, inquit, hunc locum munivit, videat quoque, quonam pacto eum occupet. Abducto igitur exercitui mandavit, ut Caſtellum Paniouce expugnarent. Conabum ſuum tandem à Polonorum fortitudine eluſum videns, ac diſcedere coactus, cum continuis convitiis militibus ſuis timiditatem ſuam exprobraſſet, tantam ſibi invidiam conflavit, ut ab ipſis Conſtantinopolim reverſus laqueo ſuffocatus fuerit. Anno 1633. Turcæ Podoliam invadentes à *Konieczpolſcio* in Moldaviam repulſi ſunt. Anno 1651. Coſaci ac Tartari, poſt occupatam proditione Panovecenſem illam arcem ſummo ſuo damno hanc urbem aggreſſi ſunt. Hinc *Camenecia unicum adverſus Orientis*

Oſmannus Turcarum Imperator.

Laqueo necatus.

Coſaci & Tartari.

rientus minas propugnaculum à quodam nuncupata est. De hac obsidione consule *Tractatum Samuelis Babschky de tranquillitate animi A.* 1656. *impressum*, ex quo patet, quàm feliciter hunc locum parva militum manu defenderit vir animosus *Johannes Georgius à Sabisch & Marschwitz*, *&c.* Tribunus militum, & admodum Nobili Stemmate in Silesia natus, ac obsessus à centum & viginti mille hostibus, qui dicti anni 6. Junii obsidium inceperunt, & 23. ejusdem mensis solverunt. Duas tunc temporis hîc arces fuisse, unam veterem, ac alteram novam, & hujus quidem fossam tribus in locis collapsam idem *Author* commemorat. Sequente mense Decembri ejusdem anni eandem urbem incolas ferè omnes grassatione pestis vehementis amisisse ferunt.

Irrita obsessio.

Pestis.

Felstinum munitionibus firmis cinctum oppidum, haud longè à finibus Podoliæ Septentrionalibus, quà Smostraye vel Smotrica fluvius ex diversorum fluviolorum collectione oritur.

Grudecum, Grudek, Grodec oppidum cum arce admodum munitum, quod dictus fluvius perfluit.

Smostric, Smotrica ad ejus fluenti dextram

dextram inter Grudecum & Camenecciam, admodum validè munitus locus sub quo flumen illud montes Niedobur secat. Hi Opryskowie prædonibus etiam nuncupati planè steriles sunt, & ferè mediam Podoliam secantes longâ & transversâ serie haud procul Cameneciá versus ortum profectionem suam incipiunt, & à Meridie in Septentrionem abeuntes ultrà Satanoviam & amnem Sčbroucze se extendunt. *Niedobur montes.*

Muzza fluviolus inter Smotricam & Tornawam fluvium intercedit. *Muzza fluv.*

Donaiofce munitus locus ad fluvium Tornawam Smotricam, versus occasum æstivum, inspectat.

Tornawa amnis supra Donaiofce oriundus, ac ab eodem, quem sinistro margine lambit, descendens, ad Kitaigrodum onere aquarum à Tynâ levatur. *Tornawa fluv.*

Kitaigrodum, Kitaigrod ad Tyram fluvium, qua Tornawam suscipit, oppidum munitionibus validis hostiles impetus depellens.

Sludzienicza munimentis validis cinctum oppidulum ad Tyræ defluentis sinistrum marginem, ubi Sludzieniczæ fluvioli aquas allabentes absorbet.

Ouczica

Ouczica fluv. Ouczica fluvius in hac Regione à Septentrione versus meridiem rectà decurrit, ac aquas suas ex tribus rivulis congregat, ubi duo admodum valida munimenta situm suum habent. Medius est inter Sludzieniczam versus occasum, & Pristriscam versus ortum ipsi latus claudentes.

Sarafka firmum oppidum ad sinistram ripam alterius rivulorum dictorum, qui occasum spectat.

Werbky itidem validis munitionibus se defendens, & medii fluviolorum memoratorum lateri sinistro accumbens oppidum.

Zinkovia, Zinkow infrà coitum rivorum istorum munitionibus suis hostiles impetus eludens oppidum.

Proczenskowa; ut prius, ad sinistrum dicti fluenti latus cum arce sua & firmis munimentis, hostibus se opponit.

. Krasnopolia oppidum & arx validissimæ, defensionis cum duobus præcedentibus quasi triangulum constituens, ac inter Onczicam amnem, & Sludzieniczæ scaturiginem in medio sedens.

Bistrissa fluv. Bistrissa fluentum, ut cætera omnia, à Septentrione in meridiem pronum fertur,

fertur, & in Lyram ſe infundit; Duo munimenta habet Wonkofcze & Kaluſium.

Wonkofcze operibus bellicis firmatum oppidiulum mox ad ſiniſtrum latus ex ſcaturigine ſua ebullientis fluvioli cernitur.

Kaluſium operibus ſuis munitiſſimis dextræ ejuſdem amnis incumbit ripæ, qua ſuo & Tyræ ſive Nieſtro fluvio aquas ſuas tradit.

Kurilowcze munimentis ſuis validis Birbiczeni fluvioli ſiniſtram ripam paulò infra Swen fluvioli acceſſum occupat. *Birbiczen fluv.*

Ladawa fluvius quinque oppidis, quorum quodque arcem ſuam habet, validè munitis ſtipatur. *Ladawa fluv.*

Iultokovia Iultowkow aliquo ſaltem intervallo infrà fluminis originem ad ſiniſtram ſedet.

Marianovia ſuccedit inferius in eodem latere ſita.

Barkovia proxima, inter Marianoviam ac Berlineczіam medium locum obtinet, ac dextrum fluminis marginem tenet.

Berlinetzia harum trium ſibi proximarum infima ibidem cernitur.

Jaroſzovia paulò ſuprà Ladawæ in Nie-

Nieſtrum exitum ſedem ſuam habet.

Mochylovia, locus munitis ſuis operibus ſiniſtro Nieſtro ſive Tyræ defenſioni operam navans. Sub eo hic fluvius Podoliâ relicta Braczlavienſem Palatinatum ingreditur.

Muracwa fluv. Czerniowcze duplex fortalitium munitiſſimum utrinque fluvium Muracwam obſidens. Hic ex ſylva quadam ſpecioſa inter Mezerof & Bar ad fluvium Row ſita in hac regione oppida evadens Muracwam Braczlavienſis Palatinatus oppidum deſcendit, ac inter hoc & Czerniomcam Podoliæ terminus eſt orientalis. Inde dictum Palatinatum mox ingreſſus, ac Gruskam, Buſcamque præterlapſus ſupra Iampal in Tyram præceps agitur.

Flezce oppidulum munitum ad latus præcedentis verſus occaſum paulò infra fontem fluvioli juxtà Mochyloviam in Nieſtrum deſcendentis.

Nemia fluv. Suliaki itidem oppidulum munitum Nemiam fluviolum paulò ſupra præcedentis exitum in Nieſtrum ſe inferentem.

Lucczinice ſimile oppidulum ad prædicti fluvioli ſcaturiginem ſedens.

Szarigrodum duplex oppidum utrinque fluviolum muniens, & Mu-

racwæ

racwæ qua occaſum ſpectat, aliquo intervallo oppoſitum, unde fluentum illud parvum porrò defluit, infrà Czerniowcen Muracwe flumini ſe adjungens.

Mezerof in ſiniſtro latere fluvii Row munitum oppidulum, proximè fines Podoliæ & Braczlavienſis Palatinatus.

Barum, Bar ad idem flumen ſpacio modico ſupra Mezerof in paludibus cum arce ſua ſitum, & conditum à Regina *Bona Sfortia Sigiſmundi I.* uxore, ubi Ieſuitæ Collegium habent. Sub *Iohannis Caſimiri* Regis initium *Korecius & Chriſtophorus Przyemſcius*, etiam peregrinis bellis nobilitatus, hanc urbem, ut & Zuechalum & Oſtropolinum Coſacis iterum eripuerunt, quorum multa millia vitâ privarunt, magnâque prædâ acquiſitâ hoſtibus loca illa liberarunt. *Bona Sfortia Regina.*

Row fluvius ab occaſu in ortum decurrens, ac Barum & Mezerof prætercurrens ſub Brailovia in Palatinatu Braczlavienſi Bogi undis ſuas aquas admiſcet. *Row fl.*

Zar ex Sylva aliquot milliaribus à finibus Podoliæ orientalibus remota excedens conſimili curſu per Podoliam *Zar fluv.*

am & Braczlaviam in Bogum properat.

Chmielnikum civitas & operibus bellicis, & Bogo flumine circumfluente insulam, in qua collocata est, egregiè defenditur.

Constantinovia, Constantinowe civitas validis circumfusa munitionibus in dextra Bogi ripa suprà Chmielnikum.

Laticzoviense territorium. Laticzovia Laticzoviensi territorio nomen dans supra cujusdam fluvioli in Brogum introitum, ac in ejus margine dextro propugnaculis ac fossis se defendit.

Deraznie munitionibus instructum oppidulum in dicti fluvioli sinistro margine.

Mikutince oppidulum & arx à dicti fluvioli fontibus non longè distans.

Medziboce, Misdzibozia Fortalitium sive oppidulum munitum in Bogi sinistro latere, supra memorati fluvioli in Bogum influxum

Plokyrof in ejusdem fluvii dextro margine supra præcedens oppidulum munimentis firmatum.

Bogi origo. Czarne Ostro civitas ad confluxum duorum fluviolorum, qui sub ea Bogum fluvii initiũ coitione sua faciunt.

Sc-

Sebrouce fluvius hinc ad occasum pergentibus occurrit, recto cursu à Borea in Austrum ad Niestrum festinat. *Sebrouce fluv.*

Satanovia primum est oppidum, quod alvei sui sinistro latere attingit.

Usiatinum alterum est oppidum munitionibus instructum, quod infra prius dextris suis undis lambit.

Scala civitas & arx munitionibus insigniter firmatæ postremum locum obtinent, & prædicti fluminis fluctibus dextris lavantur.

Zuanecia, Zwaniecz ad lævum Niestri fluenti marginem, infra modò nominati amnis in Niestrum introitum, & ad ostium fluvioli cujusdam ex montibus Niedobur erumpentis, ac alveum multis pagis utrinque obsitum à Borea in Austrum deducentis.

Inter Sebrouce, & Seret flumina intermedius est fluviolus, qui eodem, quo priores amnes, à Septentrione in Austrum cursu fertur, ac in Bogum se insinuat, diversa oppida & loca munita præterfluens.

Chorostow aliquo spacio suprà fluvioli memorati originem, Boream versus.

Probo-

Probozinum dextram, & arx ejus ſiniſtram fluvioli ripam modicâ à ſcaturigine diſtantiâ obſidet.

Borczowk paulò à ſiniſtro latere recedens verſus ortum quà fluviolus alium, aut potius rivulum quendam, cui hic accumbit locus, accipit.

Koroloka ad dextram fluvioli ripam.

Kribecza itidem paulò à ſiniſtra ripa, ut & Borczowa, verſus ortum recedens.

Grudeck ſuprà ejuſdem fluvioli ingreſſum ſiniſtro inſidet margini amnis Tyræ, cui ſuis operibus validis haud exiguam defenſionem præſtat. Diverſum eſt ab illo, quod ſuprà ad Smotricam fluvium in hac eadem regione offendimus. In alterutro horum anno 1434. Rex *Wladislaus II.* antea *Jagello* nominatus diem obiit.

Regis Jagellonis obitus.

Seret fl.

Seret fluvius dicto Grudeko quaſi ſecto in Tyram ſe immittit, ac ſuprà Ianoviam ex duobus fluviolis in unum amnē coaleſcens recto alveo ex Borea in meridiem delabitur.

Sbaravienſis Ducatus.

Zbaras Zbaravia oppidulum & arx, ac caput Ducatus Zbaravienſis ad Viſniovecenſes Duces pertinentis, ubi anno 1649. Polonicus exercitus à Coſacis

ſacis & Tartaris obſeſſus fuit, ut in Zboroviæ in Præmislienſi diſtrictu ſitæ deſcriptione prolixius narravimus. In ipſis Podoliæ finibus Borealibus ſe offerens ad duorum rivulorum Kezizeniam amnem ſiniſtrum, qui in Seret fluvium decurrit, efficientium alterum, orienti obverſum ſedet.

Polonicus exercitus obſeſſus.

Tramblowa, Trembolienſi territorio nomen faciens civitas à modò nominato fluvio Kezizenia, antequam in Seretum deſcendit,ità ſecatur ut munitionum pars cum arce occaſum, reliqua verò ortum inſpiciat.

Kezizenia fluv.

Tarnopolia ad dextri amnis ex Volyniâ citeriore in Podoliam ingredientis, & ſub Tramblowa, ſive Tremboula cum Kezizaniâ Seretum efficientis ſiniſtrum latus cum ſuâ arce appoſita eſt.

Seretus rigo.

Nikulincze infra Tarnopoliam modò indicati amnis dextra tutela eſt.

Setrucze cum arce ſua infra Nikulinczam eidem flumini ibidem eandem tutelam præſtat.

Janovia, & Czartekovia, illa ſuperior, hæc inferior, Sereti dextri fluctibus madeſiunt. Illius tamen arx

trans flumen ortum versus situm suum habet.

Czerwonogrod, & Oucze cis Tyram vel Niestrum hujus loci tutelæ munitionibus suis præsunt. Hoc oppidulum obsidet ostiolum fluvioli Tyræ se adjungentis; illud ibidem hoc paulò superius est. Trans flumen è regione hujus aliud fortalitium in conspectum venit, cujus nomen in typo non invenio.

Jaslowiecz, Jaslovecia cum arce à fluvii Stripiecz orientali margine paulùm remota, & rivo cuidam apposita.

Potok, Podocum, inter fluvium dictum & fines Podoliæ Haliciensem tractum attingentes, quasi in medio constitutum, arce munita, & templo sodalium Dominicanorum, *Stephanus Potocius* Braczliviensis Palatinus, ibidem post obitum quiescens exornavit.

Stephanus Potocius.

Bouczonze in dextra ripa fluminis Stripiecz oppidum arce & munitionibus defensioni raptum.

Monaster oppidum & arx Potociorum ad fluvium Kropicze, in Haliciensis districtus finibus.

Dobroveda, Dobrawodi fortalitium inter fluvium Strepiecz, & Halicienses

ciensces fines, quibus propinquior est.

Wiczeniecz, Visnoviecz, oppidulum cum arce ad dextram Stripiecz amnis, Ducum Visnovieczensium possessio.

BRACZLAVIENSIS PALATINATUS ab Occasu Podolia, à Septentrione Volynia & Kioviensi Palatinatu ab ortu eodem, & à Meridie Walachia terminatur. Grandi apice cum Tyra & finibus Kioviensibus in meridiem procurrens non longè ab ostio Tyræ flumini in Euxinum Pontum patente finem invenit. Multis sylvis & quercetis referta, incolarum multitudine, & munitorum locorum copia Podoliæ non respondet. Passim tamen munimentis ad debitam defensionem requisitis securitati suæ consulit. *Fines.* *Qualitas.*

Niester sub Mochilovia accedens alveo suo inter hunc Palatinatum & Walachiam longo tractu intercedit, ac tandem, qua Turcarum & Tartarorum fines consequitur, aliqua saltem ante suum in Pontum Euxinum exitum intercapedine excedit. Bogus ingressus sub Chmielnico mediam hanc regionem secat, qua à Novo Koniezpolscio urbe usque ad extimos *Niester.* *Bogus.*

limites inculta & deserta jacet. Licet prolixa explicatione se dilatet, duos tamen Senatores, Palatinum puta, & Castellanum tantum habet, ac in duo distinguitur territoria, seu districtus binos, Vinnicensem scilicet, ac Zitomiriensem.

Braczlavia civitas duplex, duplicibus quoque circumducta munitionibus, metropolis est in hoc Palatinatu, ipsiusque Palatini sedes, quam sibi impositam ripa Bogi defluentis dextra sustinet. *Kiernus.* *Kiernus* Lituaniæ Dux, qui circa annum 1640. Ducatus rectionem inchoavit, hanc urbem occupasse fertur. Eandem cum arce Anno 1432. à *Theodoreto*, vel *Fedeo Ostrogio* Russiæ Duce, & viro bellicoso, qui *Suitrigelloni* Lituaniam hostilibus armis aggressoadhærebat, incensam fuisse scribit *Cromerus*, qui eam Podoliæ adscriptam postea circa annum 1363. urbem Lituaniæ facit, quod lato sensu intellectum à veritate haud alienum videtur, cum Lituaniæ Principes has Regiones subjugaverint. *Theodoretus Ostrogius.*

Samaellowka inter Vinniczam, & Zari fluenti in Bogum irruptionem ad dextram Bogi ripam vallis munitionibus

nibus, ac arce suâ consedit.

Winniczæ, Vinnicza in eadem, qua præcedens, Bogi ripa, militaribus suis molibus collocata civitas, & circumjacentis territorii caput, Nobilitatis conventibus, Judiciorum tribunalibus, & Iesuitarum Collegio celebratur. Anno 1650. à Chmielnicio Cosacorum Generali occupata est. Postquam enim pacis cum ipsa initæ confirmatione Warsoviæ in Comitiis publicata sedatus esset, ab initio quidem aperta vi abstinuit, sed interea cum Turcis clandestina machinatus est consilia, præcipuè contra *Basilium* Moldaviæ principem, ac in eundem Tartaros instigavit. Litem tamen Turcarum intercessio, & *Basilii* filia *Timotheo Chmelnicii* filio desponsata diremit. Non tamen ipse *Chmelnicius* interea quievit, sed omnem lapidem movit, ut Polonis inferendi belli occasionem quamcunque adipisceretur. Hinc mox anni 1651. exordium Polonos aggressus est. *Nieczajus* unus ex præfectis ejus militaribus in oppugnatione oppiduli Crasna periit: Alter Bohunus hanc urbem cum arce in *Chmelnicii* potestatem redegit, recuperatam posteà à Regio milite Polono,

Chmielnicius.

Urbs occupata à Cosacis, recuperata à Polonis.

no, qui flumen Bogum trajecerat.

Brailovia molibus suis militaribus sinistram Raw fluvii ripam inter ejusdem in Bogum immersionem, & Mezerof oppidum Podoliæ, obvallat, pontibusque duobus flumen ibidem latius sternit.

Krasna duplici structura militari vallatum oppidum utrinque arctam & oblongam obsidens paludem quendam fluviolum Bogo submittentem, medium ferè inter flumen & Orientales Podoliæ fines locum possidet.

Czylenzay fluv. Copigowka moles suas munitas Czylenzay fluvio apposuit.

Muracwa duobus fortalitiis contiguis sinistro fluento Muracwæ hunc Palatinatum & Podoliam dividenti patrocinatur.

Fekoweze eidem fluento inter Muracwam & Czerniowczen adjectum fortalitium parvum.

Tulczinka fluv. Tulczin ad Tulczinkæ, & alterius fluvioli confluxum sedens munitio.

Klebanie oppidulum infrà Tulczimum ad ostium fluenti parvi, è regione introitus fluvioli Tinionowkæ Wissæ, qui uterque hîc in Tulczinkam confluunt.

Ladicinum structuras militares insignes.

ſignes opponens hoſtilibus invaſionibus in apice, quem Tulczinkæ & Bogi confluxus efficit.

Kormargrodia, Thomaſpolia, Langrodia oppidula ſunt munita, quorum illa duo, prius ſuperius, poſterius inferius, fluviolo in Roſawam fluentum influenti adjuncta, hoc tertium infrà utriuſque conjunctionem ipſi Roſawæ affixum eſt. *Roſawa fluv.*

Gruska oppidulum munitum in Muracwæ dextro margine, proximè Orientales Podoliæ terminos.

Buſza molibus ſuis architecturâ militari ſpatioſè conſtructis, & in duas partes cognomine fluviolo ſectis lateri Muracwæ fluminis ſiniſtro inſiſtit. *Buſza fl.*

Iaruga indè non procul Nieſtri, aut Tyræ fluminis ripam dextram munitionibus ſuis cuſtodit.

Iampol inter Iarugam & Kowczeniecz, ad Tyræ ſiniſtram ripam hoſtium invaſiones remoratur.

Kowczeniecz infrà Iampol eandem ripam munimentis ſuis tuetur, ac fluento Roſawa paulò infra ejus cum altero conjunctionem ſecatur.

Kamiencza idem muniminibus ſuis præſtat, quia Kamiencza fluvius à ſiniſtro Nieſtri margine abſorbetur. *Kamiencza fluv.*

Raskow ultima prædicti in flumine Niestro lateris tutela, ultrà quam nil nisi vasta deserta occurrunt. Barbarorum incursionibus obnoxia, eamque ob causam oppidis, pagis, & incolis carentia.

Vasta Deserta.

Czaczanic munimentum forte ad sinistrum latus fluvii cujusdam ab occasu in ortum proficiscentis, & sub urbe Nowe Koniecspolski, in Bogum se immergentis.

Nowe Konieczpolski, i.e. Nova civitas Konieczpolski, fortalitium postremum insignibus, & validis munitionibus præsidio est flumini Bogo, quà dextro suo margine dictum fluvium sub eâ urbe arripit.

Bercad fluv.

Bercad flumen ab occasu in ortum defertur, sex vel septem milliaribus Polonicis suprà urbem modò dictam in Bogum se infundens.

Nowogrod, Obodowka, Balanowka munitionibus firmata oppida ad dictum fluvium, quorum superius & inferius sinistræ, medium dextræ ripæ incumbit.

Bercad his inferius, cognomine flumine secatur, utrumque latus ejus, quodvis peculiari munimento valido defendens.

Alex-

Alexandrow & Troczeniecz firma sunt loca, quæ fluviolo cuidam patrocinantur, qui ab occasu in ortum properans inter Bercad fluvii os, & Ladizinum Bogo aquas suas tradit.

Vman civitas antiqua Ladicino quatuordecim vel quindecim milliaribus Polonicis rectà versus ortum remota, & in principio desertorum sedens, ubi querceta desinunt, quæ Septentrionem versus ubique hunc Palatinatum vestiunt. *Querceta*

Iwangrod munitio prolixior juxtà fontes fluvioli ab ortu in occasum progredientis, & sub Kuna, fluvio Supi se associantis. *Sup fluv.*

Kryspol, Leniowka, Bosouka antiqua oppidula fluviolo accumbentia, qui in Wiecz fluvium se exonerat. Primum cum sequente, sinistrum, & tertium infimum, dextrum latus obsidet.

Sebasticwka itidem antiquum oppidulum versus occasum cum tribus præcedentibus trianguli figuram format.

Sokolowka munitionibus communitus locus in ejusdem fluvioli sinistra ripa.

Woronowka, Zileke, Sobrik ad-

modum firma novis munitionibus oppida ad fluvium dictum Wiecz hujus Palatinatus terminum, quorum medium fluvioli dicti in hoc flumen introitum possidet.

Wachnogrobla oppidum antiquum ad initium fluminis Wiecz.

Monastericz duplici munitione firmissimum oppidum Wachnogrobla versus meridiem se motum.

Sup fl. Sup fluvius suprà Lipowe exoriens, ac ex Septentrione in Meridiem decurrens diversis oppidis munitis defenditur, ac infrà Ladizinum in Bogum intrat.

Kuna utrumque Supi marginem & os fluvioli obsidet, qui Kubliczio descendit.

Kubliczium ad dictum fluviolum Kunam occasum versus inspectat.

Alzin, & Kislac, quorum illud Kunæ propius, hoc remotius sinistrum Supi fluvii latus muniunt.

Grudeck duplici munitione oppidum firmum insidet utrique ripæ fluvioli Sebastiouka delabentis, & aliquot sub hoc oppido milliaribus in Supum se præcipitantis.

Kalnik in dextra Supi ripa munitiones suas validas hostilibus conatibus opponit.

Babin forte oppidum cum arce ad confluxum quatuor rivulorum, qui modico ſpacio infra illud uno alveo marginem ſiniſtrum aliquo ſpacio ſuprà Kalnik perrumpunt.

Elius bina munimenta contigua in dextro Bogi latere, qua fluviolus Piaczeſna delabens recipitur.

Piaczeſne, ad dextram dicti fluvioli pluſquam duobus milliaribus à præcedente verſus occaſum locus probè munitus.

Lipowe duæ munitiones validæ utrumque Supi intermedii latus claudentes.

Siwotovia, Zibotow firmiſſima civitas cum arce ad fluviolum Roskam, qui haud procul à Babin ortus ſub hoc loco Braczlavienſes fines egreditur, & in Palatinatu Kyovienſi Ros fluvium ingrèditur.

Ros fluvius ſupra Spicineam ex terra erepens, & ſub Poherbicze fines Braczlavienſis Satrapiæ egreſſus diverſis anfractibus ab occaſu in ortum feſtinat, & ſub Kanovioviâ in Kiovenſi Palatinatu aquarum onus in Boryſtenem deponit.

Spicinea in Ros fluvii dextro margine haud procul ab ortu ejus oppi-

dum munimentis haud contemnendis circumvallatum.

Poherwicze in memorati fluvii sinistra ripâ duplex fortalitium contiguum, ac in ipsis hujus Palatinatus finibus situm.

Sbaraz, & Priluka duo admodum valida oppida, illud superius, & hoc inferius, utrumque duplici fortalitio fluviolum intermedium obsidentia. Fluviolus hic ab ortu in occasum dilabens supra Samaellowkam in Bogum undas suas advectat.

Kokanow, Kokanovia munitum oppidulum assidens dextræ ripæ fluvioli, qui infra Prilukam priori fluviolo associetur.

Qualitas. KIOVIENSIS PALATINATUS Regio grandis, pro magnitudine tamen non adeo populosa, iis præsertim in districtibus, qui versus meridiem exporrecti cultores & incolas desiderant, confinis est Moscoviæ & Tartaris, quà ortum spectat: Qua verò Australi plagæ obtenditur. Borysthenem lato alveo ab Kudack, aliis Hudack fortalitio admodum munito, in Pontum Euxinum abeuntem terminum habet; Occasum versus Braczlaviensi Palatinatu, ac Volynia ulteriore,

Fines.

riore, & à Septentrione Alba Russia terminatur. Borysthenes inter maximos Europæ fluvios numeratus ferè mediam secat. Trans Borysthenem versus ortum aliquot, & cis illum quà in occasum prona est, hinc inde pluribus silvis densis constrata est. Civitates & oppida quoque habet hinc inde optimè munita, quorum potissima pars fluminibus assidet. Incolæ bellis assiduis exercitati militares animos gerunt, & tam ex oppidis quam pagis in insulas Borysthenis confluunt. Cosakos se vocant, qui hanc & Braczlaviensem Satrapiam hyberno tempore colentes, æstivo tempore in latibula sua in Borysthenis insulis sita recipiunt, quando nulla bella gerunt. Sub proprio suo Generali, seu Præfecto summo stipendia facientes nemini parere volunt, adeò ut Reges Poloniæ, licet ipsos subjugare sæpius studuerint, nunquam tamen voti compotes fieri potuerint. In militia contenti præda gratis serviunt, aut etiam pecuniam accipiunt, & aut Turcas invasionibus suis divexant, aut Tartaris ex Polonia cum prædâ redeuntibus eandem extorquent. Poloniæ in angustiis constitutæ auxilio sæpius, fuerunt irri-

Borysthenes.

Civitates.

Incolæ.

Cosaci.

Militares eorum actiones.

tati

tati gravia damna intulere, adeò ut Nobilitatem Polonicam infensissimam habuerint, præcipuè proximis his annis, quibus Nobiles unicum illud egerunt, ut hominum hoc genus penitus extirparent, incassùm tamen laborantes, & sibi ipsis magnum malum accersentes. Quamvis enim aliquoties pessimè mulctati fuerint, Tartaris tamen & aliis in auxilium adscitis Polonos malè tractarunt, & ad pacem ineundam coëgerunt.

Religio. Græcæ Religionis studiosi in sacris neminem agnoscunt, nisi Archiepiscopum sive Patriarcham suum: In cæteris liberi & sui juris, utpote qui nemini obedientia obnoxii esse volunt, nisi Generali suo, quem ipsi sibi eligunt. Quando Poloniæ Regibus in militiâ præstò sunt, certa aliquâ pecuniæ summa donari solent ad arma sua reficienda, quò alacriores & majori numero posteà, ubi opus fuerit, adesse non vereantur.

Monachi S. Basilii. Monachi *S. Basilii*, qui per totam Russiam frequentes sunt, in hoc Palatinatu multa templa & cœnobia habent, ac Archiepiscopo Russico cum omnibus cæteris Græcam Religionem profitentibus subjecti sunt. Nam huic omnes Episcopi Græci in

ci in tota Polonia obſequium præſtant. Monachorum dictorum Præpoſitus centum pagos ſub ſe habere dicitur. Ipſi Monachi duriſſimam vitam agentes ſpeluncas, de quibus mox in ſequenti deſcriptione Kioviæ agemus, intrant tempore quadrageſimali, ac ibidem ſolitarii pœnitentiam agunt. Alii vadunt in deſerta, cilicio, & catenis induti, interdum uſque in Tartariam remotiorem, ut Euangelium prædicent, & martyrio coronentur. Multos Græcos ad ſocietatem cum Romana Eccleſia reductos *Starovolſcius* ait. Quam uniti verò eidem Eccleſiæ fuerint, proximi anni ſatis apertè teſtantur. In hoc Palatinatu unus eſt Palatinus, & unus Caſtellanus, qui cum Epiſcopo Catholico-Romano Kievienſi Senatui publico Regni, ut Senatores, intereſſe ſolent. *Senatores.*

Kyovia, Kyof, Kyow metropolitana hujus Palatinatus civitas, incolis referta, & ſpatioſo ambitu cincta ſub longitudinem gradus 55. minuit. 26. & latitudinem gradu 50. min. 12. appoſita eſt dextro margini fluminis Boryſthenis, cujus aquæ hic poſt Repin fluvii acceſſum à pluribus inſulis urbi

verſus

versus ortum è regione objectis dispe-
scuntur. Ripa sinistra, & opposita
Sylvæ. sylvarum mox infra Desznæ fluenti
affluxum incipientium serie cum ipsa
Trethymitoviam descendente vestita
est. Cum dextrâ ripâ ab urbe longus
Montes. ordo montium singulorum se inse-
quentium fluminis decursum stipat
usque ad Ros fluvii in Borysthenem
influxum, ubi sub Kaniovia fluminis
adversi ripam stipant, donec ad Iesi-
troviam cursu inflexo Korsum urbem
rectà petunt. Ipsa civitas versus Se-
ptentrionem ædibus repleta, ac castel-
Situs. lo & militaribus structuris munita est,
cæteram Partem versus occasum &
meridiem ligneum septum ambit. O-
rientale latus flumini admotum est.
Sedes est Palatini, Castellani, Archi-
episcopi Græci, & Episcopi Catholi-
co-Romani. Utriusque Religionis
Templa. Græcæ & Latinæ templa, & cœnobia,
ac Collegium Iesuitarum habet. Do-
micilium olim fuit Kyoviensium
Principum, qui toti Russiæ, sive Sar-
matiæ tam in Europa, quam Asia im-
peritarunt, Romanis ipsis, ac posteà
Græcanicis Imperatoribus graves.
Magnitudinis istius pristinæ vix pa-
rietinas ostendit, & ipsas progressu
tem-

temporis omnium rerum edacis fere penitus absumptas. *D. Laurentius Mullerus Principis Churlandiæ Consiliarius in Polonicis suis historiis literâ L.* de hac urbe ita scribit. Magnificam olim & amplam urbem fuisse Kyoviam loquuntur murorum ruinæ fere octo milliarium circuitu eam ambientes, ut & templum in ea splendidum, in quo fornices cernuntur grandes, & in quibusdam eorum cadavera plura incorrupta quidem, sed contractiora, ac si tosta essent, non tamen nigra, cum colorem adhuc humanum ostendant, & ita quemvis spectatorem in admirationem rapiant. Martyres fuisse sibi incolæ persuadent, ad quos nec Tartaros damni inferendi causâ accedere potuisse prædicant, licet sæpius hoc facere tentaverint, cum semper, sine ullo humano auxilio, solâ divina pœna, & animadversione ab eo loco depulsi fuerint. Cadaver quoddam solum Virginis cujusdam sub arcuum dictorum quodam jacere etiam dicitur, quod sindone, sive linteo subtilissimo, & perspicuo indutum, & longis, ac fulvis capillis exornatum omnis corruptionis adeò expers est, ut omnia membra adhuc videri & tangi possint.

Murorum ruinæ.

Cadavera incorrupta.

Cadaver Virginis.

possint. Sanctam *Barbaram* esse credunt incolæ, licet historiæ ejus hoc penitus repugnet, ex qua lecta Lector hac de re judicare poterit. In eodem templo videre est etiam columnas totas ex ære fusas, ut refert *Augustanæ Confessioni addictus in eadem urbe Pastor, ex Nobili Patziorum prosapia in Lituania oriundus*, qui etiam dicit, Kyovia Smolenskum usq; tendere subterraneos meatus, sub ipso fluvio Boristhene ea, quam habet latitudine, ex fusa materia constructos, qui argumento sunt, quanti labores, & quanti sumptus ejusmodi operi impensi sint, & quanta Kyoviæ pristina magnificentia fuerit. Meatuum istorum conditores extitisse Mercatores Itali feruntur. Imo & Genuenses nuper Emporium ibidem, ut constituere sibi liceret, petiisse dicuntur. Hæc *Mullerus de anno* 1585. *In Silesiacis Chronicis Schickfusius* narrat, *Liberum Baronem à Herberstien ex annalibus Moscovicis* memoriæ prodidisse; olim in Kyovia & paludis Meotidis vicinia Russos habitasse Polonos, i. e. campestres homines, nuncupatos, ac patentes & planos campos incolentes, unde & Polonos origi-

Columnæ.

Meatus Subterranei.

Russi.

originem traxisse *Scickfusius* arbitratur. *D. Frœlichius lib.* 1. *part.* 2. *Viator. p.* 329. montis cujusdam parvi, & Kyoviæ vicini mentionem fecit, ad quem aditus licet difficilis sit, eos tamen, ait bonorum suorum fisco adjudicatorum jacturam facere, qui eum transeuntes currum frangunt. *Idem Author* hanc urbem ad Russiæ Regionem Volyniam referens, *Ejus prisca, inquit, amplitudo sese ad sex milliaria extendebat, uti testantur ruinæ. Cavernæ subterraneæ ad* 80. *milliaria Russica ibi protendi dicuntur. In his plurima sepulchra illustrium virorum cum cadaveribus integris ostenduntur peregrinis. Martinus Cromerus* circà Christi annum 861. hanc urbem Kyoviam à *Kio, vel Kio* principe quodam Russico conditam, & Russici Imperii ab illo tempore sedem fuisse tradit. Circa annum 1008. ut idem refert. Russiæ Princeps *Volodimirus* Imperium suum vastum inter duodecim filios suos partitus est. Domestico bello collisis fratribus ex ipsis unus *Stopolcus*, vel *Saentopolcus* confugit ad Poloniæ Regem *Boleslaum*, qui hanc urbem ingenti hominum multitudine distentam fame ad deditio-

Mons.

Urbs capta.

tionem coëgit, & thesauro fugitivi Principis *Iaroslai*, quem sibi sumpsit, excepto, incolumen *Suentopolco* restituit. Postea idem Rex *Boleslaus Chrobri* irritatus contumeliâ, quâ à Russis affectus fuerat, eandem urbem militibus suis deripiendam concessit. Anno 1074. Rex *Boleslaus II. Audax* cognomento Kyoviam commeatu destitutam occupavit, ac totam hyemem ibi commoratus est, ut potentiam suam in Russiâ eò magis firmaret, ac sibi jam notis voluptatibus hujus civitatis eò diutius ac commodius frueretur. Sed idem, quod Hannibali ac Carthaginensibus Capuæ, ipsi etiam hîc evenit. Etenim in hac voluptatibus & deliciis omnigenis afluente, & Græcorum negotiationibus corrupta civitate milites enervati, ac propria sua lascivia, & vitiis pessundati sunt, ut tot populorum, & hujus ipsius urbis victori longè utilius fuisset, si hoc in loco victus fuisset. Multorum quippe malorum, & calamitatum, quibus Polonia postmodum afflicta, & prostrata fuit victoriam hanc potissimam causam extitisse docet *Cromerus lib.* 4. *fol.* 88. *Cracoviensis Episcopus Stanislaus*

Victoria multorũ malorum causa.

laus anno 1079. ea de causa vitæ suæ jacturam fecit; Rex ipse Regno profugus nunquam in illud reversus. Polonia verò usque ad *Premislum* per 215. annos Regibus caruit. Anno 1320. *Gediminus* M. Dux. Lituan. *Stanislai* Kyoviensis Ducis arcem Owniezam, ut & Zitomirum occupavit. Inde exercitu promoto *Olham* Pereslaviensem, *Romanum* Bransensem, & *Leonem* Luceoviensem Ducem prœlio vicit, ac Kyoviam ex qua *Stanislaus* Russorum Princeps supremus Rezaniam profugerat, in potestatem suam redegit. Magnus Dux Russiæ à debellatis Russis creatus Volyniam quoque ac cæteras arces Kyoviæ vicinas, Bialogrodecum, videlicet, Slepourotum, Kanioviam, & Czerkasium, ut & in Severia Bruskum, & Pereslaviam, suarum regionum primarias urbes sibi subjecit. Finis ità factus Kyoviensi Principatui summo, per 430. dissimili fortunâ variisque mutationibus continuato, qui Polonis, & Lituanis de eo vario eventu contendentibus verum pomum Eridis fluit. Anno 1415. Tartari populosam & grandem hanc urbem direptionibus vastatam deleverunt,

Gediminus.

Finis Kioviensis Principatus.

runt, arcemque ipsam delere summo quidem sed irrito conatu tentarunt. Ab illo tempore nunquam pristini nitoris, & antiquæ magnificentiæ compos fieri potuit, quamvis proprios suos Principes habuerit usque ad *Simonem Olelcovium*, post cujus obitum, quanquam filius, ac filia, imò & frater adhuc superstites essent, Poloniæ Rex Lituanorum instinctu, Regionem & urbem Kioviam in provinciam redegit, & penitus Poloniæ Regno subjecit. *D. Christianus Matthias Syst̄em. polit. lib. 3. pag.* 372. *sequentem cujusdam Episcopi Kyoviensis ad S. Petrum epistolam* legendam exhibet; *Macaria* Dei gratia Archiepiscopus Kyoviæ, & Haliciæ, & in tota Russia nostro Domino, & Amico *S. Petro*, Ianitori Dei omnipotentis. Præcipimus tibi & indicamus tibi, quod hoc tempore mortuus est minister Dei, & Princeps *Sedor, Solodormiszski*, ut ipsum rectè, & sine omni impedimento, & mora intromittas in Regnum Dei. Nos ipsum solvimus omnibus suis peccatis, & ipsi benedictionem dedimus, tu in his omnibus tandem nihil transgrediaris, & nihil aliud ipsi fiat, ideò dedi-

Litera ad Sanctum Petrum scripta.

dedimus ipsi has literas absolutionis. Datæ in summo nostro Cœnobio Kiosa anno 1541. 30. Junii. Superioribus annis Cosaci Kyoviam, ut alias urbes in potestatem suam redegerunt, recuperatas iterum à Polonis anno 1651. quo incendium 16. Augusti excitatum, cum Dux *Radzivilius* Polonici Exercitus Imperator ibidem commoraretur, 60. ædes delevit. Sequenti die ab incendio majore oborto præter vulgaria ædificia, & tabernas institorum plusquam ducentæ nobilium ædes, & aliquot Latinorum ac Græcorum templa consumpta sunt. Primarium templum, cum Dominicanorum cœnobio incolume mansit.

Cosaci Kioviam occuparunt. Poloni recuperarunt.

Loiowogrod oppidulum in extremitate hujus Palatinatus Septentrionali ad dextram Borysthenis è regione ostii, per quod fluvius Sosz ex Septentrione in Meridiem secundum Moscoviæ fines decurrens abripitur. Locum nobilitat insignis victoria parta à Principe *Janussio Radzivilio* Lituaniæ Generali præfecto militiæ, qui juxta eum triginta Cosakorum millia 31. Iunii anno 1649. prostravit, & eorum Ducem *Michaëlem* *Kray-*

Polonorum victoria.

Krayczewky captivum fecit.

Libiecz, Lubecza oppidulum ad finiſtram Boryſthenis infrà præcedens, quod Coſaci eodem tempore reliquerunt.

Czernoblium Czernobel oppidum in apice ſedens, quem Uſza & Przypiecz fluvii conjunctione ſua efficiunt. Eodem anno victori *Januſſio Radzivilio* ſe dedidit. Uſza ex Volynia, Pripetus, ſive Przypiecz ex Alvæ Ruſſiæ territorio Pinſcenſi accedit.

Uſza, & Pripetus fluv.

Cieceref fluvius infrà Czernoblium Pripeto ſuas undas advectat.

Ciecęref fluv.

Rowazyw oppidulum haud procul à ſiniſtra dicti fluminis ripâ.

Kuhary oppid. ad ejuſdem fluminis eandem ripam.

Koroſteszow itidem opidulum ad dicti fluminis dextram, qui ibidem hunc Palatinatum, & Volyniam diſterminat.

Wyzgrod oppidulum munitum & arx in Boryſthenis ripâ dextrâ, ſuprà influxum duorum fluminum Deſznæ, & Repin, quà ſupra Kyoviam Boryſthenem intrant.

Pieczary munitus locus infra Kyoviam, in cujus vicinia eſt Monaſterium *S. Nicolai.*

Tractus

Tractus Sylvestris hic à Kyopia & Borysthene versus Occasum, & Volyniæ fines excurrit, aliquo intervallo à Borysthenis dextra, sectus à fluvio Repin, qui suprà Kyoviam in Borysthenem se immergit. *Sylva propè Kioviam.*

Biale Grudki oppidum munitum in tractu dicto sylvestri dextræ Repini fluminis ripæ impositum.

Monkarowa, Koysowa, Bouczowa in eodem tractu oppida antiqua, ut & extrà illum Sosenowski, quæ quatuor à Septentrione in meridiem rectà ferè linea abeunt; hoc postremum à Repini fluminis ortu haud longè dissidet. *Antiqua oppida.*

Kobelna, Cirudec, Bielle Pole tria vetusta oppidula in Voliniæ finibus à Borea in Eurum recto ferè tramite tendentia.

Czarnegrudka antiquum oppidum cis & trans Repinum, infra Onnawæ influxum. *Onnawa fluvius.*

Wasilkovia, & Motowilufka oppida munita cum arcibus extra dictum tractum Sylvestrem versus meridiem ad Stuham fluviolum. *Stuha fl.*

Piasecko itidem munitum oppidum & arx ad rivulum, inter præcedentia duo, in fluviolum nominatum se effundentem.

Chwaſtovia oppidum firmum cum arce ad Kiovienſem Epiſcopum pertinens, ac dives, quod 24. Auguſti anno 1651. à Coſacis & civibus, Tryliſiæ incendium videntibus & aufugientibus, deſertum Poloni occuparunt. Dextram Onnawæ fluvii ripam obſidet.

Kaminczaſlav. Tryliſia & Romanovia ſedent ad Kaminczam fluvium, qui ſex vel ſeptem milliaribus ſub priore in Roſſum fluvium ſe dat præcipitem. Utrumque oppidum dextro fluminis margini inhærens, & vallis & operibus militaribus ſe hoſtium conatibus opponunt. Prius infra poſterius locatum 24. Auguſti anno 1651. Polonorum Generalis *Priſimsky* violenta invaſione oppreſſit, ac in cineres redegit. *Cruenta expugnatio.* Nec infantibus, nec ſequiori ſexui, qui pluſquam virili defenſione Polonis magnum damnum intulit, parcitum eſſe, totumque oppidulum incendio periiſſe ſcribit *Ioach. Paſtorius*, qui etiam refert, incendium hoc civibus Chwaſtovianis, & præſidio Coſacorum tantum timorem incuſſiſſe, ut oppido ſuo deſerto mox in fugam ſe dederint, ſicut in præcedentibus modò diximus.

Tabo-

Taborowka, Pawoloczia, & Carasovia in sinistro Rostawicæ fluenti, Rosso fluvio se associantis, margine munitissima oppida, ex quibus Pawolocia ad *Johannem Samoscium* præfectum Calussiensem, cujus in Zamoscii urbis descriptione mentio facta, pertinuit. *Rostawica fluv.*

Jarosof, oppidum munitum, Bereza, & Antenovia, duo antiqua oppida inter Rostawicam, & Rossum fluvios sedent. *Rossus fl.*

Borsczowka, & Wolodarka duo firma loca Rossi fluvii sinistræ oræ accumbentia.

Kozovia in dextro Rossi margine infra præcedens antiquum oppidum.

Titiovia ant. oppidum ad Roskam fluviolum. *Roska fl.*

Piatyhory, & Lobaczovia duo antiqua oppidula in fluvioli ad Rossum descendentis sinistro margine, quorum illud superius, hoc inferius.

Strzybowka, Starcice, itidem duo vetusta oppida, illud ad dextram, hoc ad sinistram fluvioli Starcicæ, qui è regione Wolodarcæ oppidi à Rosso flumine deglutitur. *Starcica fluv.*

Ocsmatovia, & Buki duæ munitiones ad Wicze fluvium, quà Brac-

zlavienſem & hunc Palatinatum dirimit.

Proproſna fluv. Stawiczk Poproznam fluvium munitio firma ut & Liſianki ad Zgiuli Kilſz fluvium ex priore & aliis collectum, utraque ſiniſtram ripam obtinens.

Maznik fluv. Olszance ad confluxum Maznik fluenti, & cognominis fluvii Ulſzance, qui ex Sylva Maydonowlas defluit & admodum curvo alveo ſupra Ieſietroviam in Roſſum ſe infundit, munitio validis operibus cincta.

Myedzyrzycs, & Ieſietrovia duo oppida munita ad Roſſi ſiniſtram, illud inferius, hoc ſuperius.

Conditor. Korſum in eadem ejuſdem fluenti ripa oppidum, à Rege *Stephano* circa annum 1581. conditum, ac poſtea plurimis operibus bellicis maximè firmatum, quod nobilitatur memorabili clade illa, qua Polonos Coſaci anni 1648. affecerunt. *Polonorum clades.*

Boguslavia eandem ripam obtinens oppidum validis operibus bellicis, & arce firmatum.

Senecza ad Roſſi dextram munitio.

Leſnice probè munitum oppidum ſitum ad ſiniſtrum marginem fluvioli in Roſſum incurrentis.

Olſzan-

Olſzanka duplex munitio haud longè à ſiniſtra Roſſi ripa cognomine fluento dirimitur.

Rokitna ſimile munimentum duplex eadem ferè diſtantia à dicto margine ſejuncta, pari ratione à rivulo quodam ſecatur.

Sieziawa ad dextram Roſſi, & Koczowa ac Naſtacka in mediterraneis oppida antiqua, & parum, aut nihil munita.

Biala Cerkiew, Bialocerqua oppidum firmiſſimis operibus circundatum in ſiniſtra Roſſi ora ſupra ingreſſum Ruthet fluvioli; quod procul dubio idem eſſe videtur cum Biala Cerkiew, ſeu Albo Fano, cujus meminit *Joachimus Paſtorius*, qui *Chmelnicium* Coſacorum Imperatorem anno 1648. apud eam commoratum eſſe dicit. *Ruthet fluvioli.*

Iarmonowka locus munitus in ſiniſtro margine fluvioli Krasne, qui paulò ſuprà oriens ſecundum ſeriem montium dextrum marginem obſidentium decurrit. *Krazne fluv.*

Trypol arce & militaribus operibus hoſtilem impetum à ſe amoliens oppidum ad dicti fluvioli dextram, ac paulò ſuprà ejus in Boryſthenem abitum.

Stayki, & Ryſſovia ſimilibus operibus ſe defendentia oppida in dextro Boryſthenis margine.

Trethymirovia, vel Techtimirovia caſtellum munitum in eodem Boryſthenis margine, viginti circiter milliaribus Polonicis, aut quatuordecim vel quindecim Germanicis Kiovia diſtans, quod Coſacis à Rege *Stephano* datum eſt, ut ibi commorarentur, ac armamentarium ſuum haberent. Poſſederunt autem hunc locum uſque ad annum 1638. quo ipſis Poloni ſub Rege *Vladislao* eundem locum eripuerunt, unde poſtea cruentæ clades tam Polonos quàm Coſacos afflixerunt, & modò hi modò illi civitatum hujus Palatinatus potiti ſunt.

Locus Coſacis datus, & iterum ereptus.

Kaniovia, Kaniow munitum oppidum ad Boryſthenis dextram ſupra introitum Roſſi fluminis, quà in Boryſthenem irruit.

Maslauſtaw caſtellum à Kaniovia verſus occaſum in margine fluvioli, inde in Ros, vel Roſſum fluvium delabentis, ad cujus fontes Huharlyck oppidulum cernitur.

Moſzna oppidum munitum ad fluviolum cognominem, inter quem & Cumichi pagum Coſaci à *Konieczpols-*

kio

kio diſſipati ſunt, poſt amiſſum prœlium Borowicam an. 1637. aufugientes, ubi mox obſeſſi fuere, ut in Borowica ſequitur.

Bialozur oppidum antiquum ante Sylvam grandem, à Moſzna verſus occaſum abiens. Plurimi hic ſunt tractus ſylveſtres qui non longo intervallo à Miedzyrzycs ad Roſſum flumen initium capientes à Septentrione ad Meridiem pergunt, & variis nominibus appellantur.

Czyrkaſſy, oppidum validis munitionibus tectum cum arce in medio, ad dextram Boryſthenis, qui hic diverſorum alveorum divortio aliquot inſulas circumfluit.

Borowica, Borowicz, oppidum firmum, & parvo intervallo à dextro Boryſthenis margine remotum, in quo *Nicolaus Potoczki* militiæ Polonicæ Subpræfectus Generalis Coſacos obſedit, & coëgit ut *Pauluckum* Ducem ſuum cum aliis quatuor traderent, poſt promiſſionem factam, vitam ipſis incolumem fore. Sed his contra fidem à *Potoczkio* datam Warſoviæ anno 1638. capite plexis maximi motus inter Coſacos & Polonos excitati ſunt. *Coſaci ducem ſuum tradere coacti.*

Buzin, & Woronowka duo munita loca ad Borysthenis, Borowicâ Kriloviam dscendentis, ripam dextram.

Tafzminus fluv.

Tafzminus fluvius à meridie in Septentrionem, ac inde juxta Smilam se incurvans, ab occasu in ortum vergit, & sub Kryloviâ Borysthenem ingreditur.

Smila ad finiftram, & Mediowka, atque Czehrinum ad dextram fluminis dicti oppida probè & validè munita.

Krylovia ad finiftram dextri alvei ripam, quem hic Tafzminus fluvius facit, supra hoc oppidum natura & arte munitum in duo Brachia se divaricans, insulam efficiens, & duplici ingressu Borystheni se jungens. Propè hanc urbem Anno 1625. Polonicæ militiæ Imperator *Konieczpolskius* triginta Cosacorum millia ad paludem Curacowo in Sylvas desertas compulit, quod cum Turcis pacem fregissent atque ita coëgit, ut Turcas non amplius se aggressuros fidem darent. Ab hoc loco per plura milliaria Borysthenes descendens nullo amplius munito loco, si Krzemienczuk paulo infra Kryloviam in altero margine locatum exceperis, usque

Cosaci à Polonis in sylvis coacti.

ad

ad Hudack defenditur.

Hudak aliis Kudack in dextra Borysthenis ora infra Samaræ fluvii sinistrum marginem ingredientis accessum, à *Koniecz Polskio* Polonicæ Militiæ Præfecto summo anno 1637. conditum munimentum ad compescendos & coërcendos Cosacos, ne in Mare Euxinum irrumpentes Turcas lacessendo bellum excitarent. Anno 1648. Idem à Cosacis occupatum esse fertur. *Ultimum ad Borysthenem munimentum versus meridiem*

Samara fluvius ex ortu in occasum delatus sinistrum Borysthenis latus perfodit ut & superior ipso alius, quem Worstlo flumen à Septentrione in meridiem delatus sequitur, quem versus Septentrionem ascendenti sequentia munimenta & fortalitia occurrunt. *Samara fluv.* *Worstlo fl.*

Kabilak quà Kabilak fluviolus dextrum marginem secat. *Kabilak fluv.*

Pultawa locus admodum fortis in eodem margine, è regione ostii, quod in dextro margine Kolomaci, & Swinkowki fluentorum undis junctim ingredientibus patet.

Achyr in eadem ripâ infra Olesznæ fluenti introitum. Hic Worstlo fluvius plurimis, & quidem ad dextram versus occasum majoribus Sylvis stipatur. *Olesznа fluv.*

Olescena paulò supra cognominis fluvii ingressum.

Psizol fl. Psezol, vel Psizol fluvius ex Moscoviæ Ducatu erumpens & à Septentrione ad meridiem proficiscens, cum quo descendenti sequentia loca munita se cernenda offerunt.

Hadiacz oppidum & Krasnopol, quod castellum est.

Korol fl. Oltwa castello & vallis oppidum tutum in dextro margine infra Korol fluvii in eundem influxum.

Korol, & Mirogrod duo firma oppida ad idem fluentum Korol, quorum illud inferius, & in dextro, hoc superius, & in sinistro margine locatum est.

Sula fl. Sula proximus priori fluvius supra Lubniam Udai fluvium assumit, & è regione Woronowkæ oppidi in Borysthenem præceps ruit.

Drihalow castellum ad cognominis fluvioli in Sulam ingressum, in sinistro margine.

Rumne in dextra ripa, oppidum & arx.

Gliaski oppidum antiquum in eodem margine infra Rumne.

Lochwice validis munitionibus septum, & in eadem ripa præcedenti succedens oppidum.

Piaſ-

Piaski validum munimentum ad ſiniſtram fluvioli Artepolock, ſiniſtrum Sulæ fluvii marginem perrumpentis. *Artepolock fl.*

Sieca, & Sniatinum duo oppidula ad Sulæ dextram, ſub quorum poſteriore Sula Udai fluvii undis augetur.

Udai fluvius ſupra Dorohinkam oppidum oriundus ab ortu in occaſum deſcendit ſiniſtram ripam longo tractu ſylveſtri veſtitus: ad Dorohinkam ſe flectens, aliquot anfractibus à Septentrione in meridiem prolabitur, & inter Sniatinum & Lubniam Sulæ miſcetur. *Udai fl.*

Dorohinka munitum oppidum & arx ad Udai dextram.

Monaſtercyſcze oppidum antiquum marginem Udai utrumque obſidens.

Chalica urbs antiqua ad cujuſdam fluvioli dextram, à præcedente oppido verſus occaſum recedens.

Iſznia ab eodem oppido Monaſtercyſcze verſus occaſum rectà tendens & cujuſdam fluvioli principio aſſidens oppidum munitum.

Przyluka, & Przewlocyna duo oppidula antiqua non munita ad dextram Udai fluminis.

Srebrne oppidum munitionibus

vallatum in dextro margine fluenti Leyseker, qui supra Warwam se Udai fluctibus associat.

Leyseker fluv.

Warwa fluviol.

Warwa validè munitus locus ad sinistram Udai fluminis, contiguus ingressui, qui suprà eundem fluviolo cognomini in dictum fluvium patet.

Zorawka sub cognominis fluvioli accessu & ad sinistram sæpè nominati fluminis oppidum antiquum.

Peratin & Kurinka ad dextram ejusdem fluenti oppidula antiqua.

Mnohe fl.

Czernowka oppidum vallis & propugnaculis firmatum in sinistra ora fluvioli Mnohe, qui aliquo spacio sub Mnokoy in Udai flumen undas suas effundit.

Montes.

Mnokoy oppidum antiquum in ejusdem fluvioli ripa eadem paulò suprà ejusdem in Udai ingressum, sub quo Sula & Udai undas suas confundunt. Hinc Sulæ descendentis ripam dextram continua montium series comitatur, uno vel altero milliari suprà Zolninum se inflectens, ac iterum parvo intervallo à Borysthenis sinistra usque ad Zlotonoszam ascendens.

Lubnie validis vallis, & propugnaculis se defendens oppidum, quod Sulam

lam à congreſſu cum Udai deſcendentem dextro margine attingit.

Lukomla ſimile fortalitium ferè medium inter Siporod & Orſzicæ fluminum dextram Sulæ ripam perrumpentium acceſſus, quorum prior inter Lubniam, & Lukomilam aquas ſuas in Sulam invectat. *Siporod fluv.*

Orſzica fluvius à Borea in meridiem deſcendit, & ſub Jablonovia alios duos fluvios, nimirum Sucha Orſzicam & Czumchakum eodem curſu ad dextram ejus defluentes abſorbet, ex quibus prior medium locum inter hæc tria flumina obtinens in Czumchakum paulò ſuprà ejuſdem in Orſzicam introitum præcipitat. *Orſzica fluv.*

Czumchak caſtellum munitum aliquot milliaribus à cognominis fluminis origine diſtans. *Czumchak fl.*

Jablonovia munitus locus in Orſzicę ſiniſtro margine paulò ſuprà Czumchaki aditum.

Orſzica munitum oppidum ad dextram fluminis eodem nomine inſigniti, uno aut altero milliari ſuprà ejuſdem in Udai flumen influxum.

Zolninum, propugnaculis vallatum oppidum ad dextram Udai, quà Boryſtheni appropinquat.

Zherin

Zherin Dabrowa ad ſiniſtram Udaï, paulò ſupra ejus exitum, quo è regione Woronoukæ oppidi in Boryſthenem evadit.

Jeremiowka validis operibus cinctum oppidum ſub dictorum montium flexu verſus meridiem ſedens.

Herkli & Kropiwna duæ inſignes munitiones, quarum illa inter Jeremiowkam & hanc ferè media eſt: hæc verò cognomini fluviolo accumbit.

Domuntow, & Bobnòwka duo fortalitia exiguo ſpatio à Boryſthenis margine remota, quorum illud inferius, hoc ſuperius eſt, & paulò infra Supoi fluminis in Boryſthenem influxum ſedem ſuam habet.

Zlotonoſca firmiſſimum operibus bellicis, & paludibus oppidum ad ejuſdem nominis fluviolum exitu carentem à Bobnokovia verſus ortum ſecedens, ſuprà quod ſeries montium dicta finem ſortitur.

Supoi fl. Supoi fluminis in Boryſthenis dextrum marginem introitus paulò inferior eſt acceſſu Roſſi fluminis ad dextram ingredientis.

Pieczana & Elmiazow, quorum hoc ſuperius, illud inferius, munitionibus ſuis dextram Supoi fluminis tuentur.

Ja-

Jakotynum octo vel novem milliaribus Germanicis suprà Elmiazoviam in sinistro ejusdem fluminis margine oppidum firmum cum arce.

Bykof, simile oppidum uno vel altero milliari à Supoi fluminis scaturigine, in eadem ripa.

Nedra fluvius Supoi proximus ad occasum, tribus defenditur oppidis validis, & à Borea in Austrum delabitur. *Nedra fl.*

Bazan ad fontes ejus sedet.

Iernspol ad dextram sequitur.

Berezan ad sinistram accumbit, sub quo Nedra proximo fluvio Trubice undas suas tradit.

Trubice fluvius à Borea itidem in Austrum fertur, & ferè duobus milliaribus Germanicis sub Pereaslavia Borysthenis sinistram ripam perfodit, ubi è regione Trethymirovia cernitur. *Trubice flu.*

Pereaslavia insigne oppidum, firmissimis operibus bellicis tutum, & incolis refertum, dicto fluvio cingitur.

Bariszovia antiquum oppidum ad ejusdem fluminis dextram.

Barizpole firmum oppidum cum arce inter nominatum fluvium, & sylvestrem tractum è regione Kyoviæ cum

cum ſiniſtra Boryſthenis ripa deſcendentem.

Ohulovia oppidum munitum à Barizpole verſus Septentrionem

Switelna ſimile oppidum ad dextram Trubice fluvii, verſus occaſum Ohuloviam inſpectans.

Bobrica & Kobitz duæ firmæ munitiones ad fluviolos quosdam, haud multum remotæ à ſiniſtra ripa dicti fluvii, qui hîc oritur.

Nizyn validum & populoſum oppidum ad ſiniſtram fluvii cujuſdam, qui haud longè ab Udai fluminis fontibus oriens, & ab Ortu in Occaſum properans ad Oſterze, antiquum oppidum Deſznæ flumini ſejungit. Anno 1652. ſub Caſimiro Rege, Poloni hunc locum Coſacis eripuerunt. Flumen ipſum Kyovienſem Palatinatum à Czernichovienſi Ducatu diſterminat.

Coſacis ereptum oppidum à Polonis

Fines. VOLINIÆ PALATINATUS ab Occaſu Belzenſem Palatinatum & Chelmenſem Terram, à Meridie Podoliam & Braczlavienſem Satrapiam, ab Ortu Kyovienſem Palatinatum, & à Septentrione Pinskenſem Diſtrictum ac albam Ruſſiam attingit. In duos maximos diſtrictus, Cremenecen-

necenſem, & Luceorienſem dividitur, ac Senatores tres, Palatinum, & Caſtellanum Volhiniæ, atque Epiſcopum Luceorienſem ad Comitia Regni publica emittere ſolet. Alii hanc Satrapiam in Citeriorem & Ulteriorem dividunt. *Diviſio. Senatores.*

Pilawitz, & Kráſnepole duo oppida antiqua in finibus Podoliæ à Bogo fluvio verſus Boream.

Olanovia oppidum munitum in iisdem finibus à Krasnepole verſus meridiem.

Oſtroge munita civitas cum arce ab Olanovia verſus ortum, ad fluviolum in Bogum delabentem.

Berdiczovia oppidum antiquum in dextra ripa fluminis Cieceref. *Cieceref fluv.*

Kodnia oppidum antiquum in finibus Kovienſis Palatinatus à Zitomers verſus ortum.

Zitomers, Zitomiria ad ſiniſtram fluvii Cieceref, quam *Starovolſcius* ad Braczlavienſem, typus Dantiſcanus ad hunc Palatinatum refert. Dictus fluvius haud longè ſub Czernobel ſe confert in Przipiecz ſeu Pripetum fluvium.

Czernichovia antiquum oppidum à Zytomiria verſus Septentrionem.

Uſzo-

Uſza fl. Uſzomiria civitas ad Uſzam flumen infra Czernobel in Pripetum illabens.

Owrucze oppidulum ad fluviolum, qui alii jungitur, & cum eo in Uſzam ſe immergit. Omnis hic tractus inter Czernichoviam, & hunc locum olim paludibus, & ſtagnis repletus, hodiè oppidulis & pagis refertus incolis plurimis affluit.

Tractus olim paludoſus, nunc cultus.

Slucz fl. Slucz fluvius haud procul à Bogi ſcaturigine ex fonte ſuo prorumpens, à meridie in Septentrionem properat, & ad Dobrowicam Horino junctus nomen & undas amittit. Horinus autem à Pripeto undis & nomine privatur, duplice alveo inſulam claudente exceptus.

Baſilia civitas ad dextram Sluczi; haud longè ab ejus origine.

Kraſilovia in eodem margine aliquo intervallo ſequitur.

Conſtantinowa in ſiniſtro margine ſuccedit. Conſtantinoviam *Starovolſcius* appellat.

Sluſiniecz, & Polemno vel Polemno oppida duo inter Sluczum & Horinum flumina.

Mirapol ad dextram, Baronovia, Oſtrozek, Zwiahel, Kurczicze ad ſiniſtram

niſtram, Horodnika iterum ad dextram Sluczi civitates.

Korzec oppidum, ſub Horodnica Sluczum ſubeunti fluviolo adhæret.

Horin, vel Horinus fluvius ab Auſtro in Boream curſum ſuum promovens ad Dobronicam Sluczum excipit, ut paulò ſuperius dictum eſt. *Horinus fluv.*

Ampol ad ſiniſtram ripam propè dicti fluvii ſcaturiginem oppidum.

Zaslavia in eadem ripa oppidum & Ducatus caput.

Oſtrogium, Ducum Oſtrogienſium ſedes, in cujus vicinia Dermanum monachorum Ruſſicorum, ſeu Græcorum multa bona poſſidentium commoratio, & cœnobium.

Rochmanovia ab Oſtrogio verſus occaſum civitas.

Miedezyrczek, Miedireczum paulò infrà Oſtrogium, cum quo eandem ripam ſiniſtram Horini inſidet, oppidum munitiſſimum, in quo Franciſcanis Conventualibus, ut *Starovolſcius* refert, ultimus de familia *Joannes Oſtrogius* Dux, & Caſtellanus Cracovienſis templum & monaſterium, neptis verò ipſius Jeſuitis templum, & collegium extruxit ſumptuoſum, ac in templo mariti ſui *Caroli* *Joannes Dux Oſtrogius.*

Chod-

Chodkievicii ossa reposuit.

Dorohobus, & Alexandria duæ civitates illa ad sinistram, hæc ad dextram Horini ripam.

Marcowicza oppidum ad fluviolum, qui non longè ab Irwa Klewam descendens Horino undas suas largitur.

Kleban ad ejusdem fluvioli dextram.

Olika civitas à Klewan versus occasum ad paludem, ad Radivillos pertinens, in qua Dux *Stanislaus Radivillus* Lituaniæ Cancellarius supremus arcem munitissimam, Ecclesiam Collegiatam elegantissimam, Academiam, & pietatis montem, ut vocari solet, construxit. Anno 1651. Cosaci hanc urbem, cujus *Albertus Radivillus* tunc temporis dominus fuit, irrita obsidione tentarunt.

Stanislaus Radivillus.

Wisniowiecz Ducatus cognominis caput, in Podoliæ finibus.

Irwa & Opaizypsa flumina.

Irwa & Opaizypsa flumina in Proximo tractu orti suprà Luceoriam undarum commixtione Ster fluvium efficiunt à nominata urbe in Septentrionem cursum suum præcipitantem, & in Pripetum desinentem.

Krzemieniecz, Cremenecia Cremenecensis territorii caput, ad dextram

tram

tram Irwæ fluenti, in eminentiſſimo ſcopulo arcem oſtentat.

Dubna civitas ad Irwæ ſiniſtram duobus circiter milliaribus infra præcedentem, cujus poſſeſſor fuit *Dominicus* Zaslaviæ dux anno 1651. quo Rex *Johannes Caſimirus* exercitum Polonicum in expeditionem contra Coſacos ducens, Vignancam venit in locum paſcuis, & aquis affluentem, ac inde Bereſteciam, & porrò Dubnam. *Chimelincius*, vel *Chmelnicius* Coſacorum Præfectus ſummus inter Zbaravium, & Viſnoveciam caſtra ſua locaverat. Tartarorum Chamus Caſtra ſua Leſnoviæ habebat, quod oppidulum aliquot mille paſſibus Berecltecia diſtat, & ad Kiniespolſcios pertinet. Die S. Petri & Pauli prœlii initium eſt factum cum Coſacis & Tartaris, in quo Poloni trecentorum præcipuæ notæ militum jactura victoriam obtinuerunt. Sequenti die ipſum prœlium initum, cui Rex ipſe, Dominicus oſtrogii, & Zaſlaviæ Dux, *Ieremias Michael* Dux Viſniowecenſis, cum duobus aliis Principibus conſanguineis ſuis, *Sigiſmundus Przyiemſcius* tormentorum bellicorum præfectus ſummus, & Notarius Campeſtris,

Regis Joannis Caſimiri expeditio bellica.

ſtris, *Iacobus Weyher* Marienburgenſis Palatinus, *Chriſtophorus Hubaldus* Germanicis bellis famoſus, & *Boguslaus Radzivilius* interfuerunt. Victi autem ſunt Tartari, & Brucienſes ac Siliſtrienſes Turcæ, ut Coſacis auxilium ferrent, evocati à *Chmelnicio*, cui poſt initam pacem Czeherinum ſedem Rex conceſſerat. Coſaci adhuc diu in caſtris ſuis commorati tandem in fugam ſe conjecerunt, ex quibus cum ruſticis rebellibus circiter triginta millia in paludibus, & ſylveſtribus locis tunc temporis periiſſe feruntur. In Caſtris Poloni opimam prædam, & 18. tormenta bellica majora nacti ſunt.

Tartari, & Coſaci victi.

Kozin oppidulum inter Bereſteciam, & Dubnam.

Bereſtecia, Bereſtetzko oppidulum ad fluvioli in Opacypſam fluentum deſcendentis ſcatùriginem olim Prunſciorum Ducum, tunc temporis *Vladiſlai* Comitis in Leſzno proprium.

Lucko vel Luccovia, Luccovienſis diſtrictus Primaria civitas ad Ster vel Styri fluvii dextram arce firmatur. Epiſcopus cum capitulo ſuo, & Ieſuitæ in arce commorantur: Ruſſicus ſive Græcus Epiſcopus in ipſa civitate ſedem

Ster, vel Styrus fl.

dem

dem habet. Luſcum eſt *Cromeri* anno 1074. ferè dimidium annum à Polonico Rege *Boleſlao* obſeſſum, & tandem occupatum, quod anno 1431. in bello inteſtino duorum fratrum *Wladiſlai* & *Suitrigellonis* incendio fœdatum eſt, arce tamen incolumi conſervata. *Luceovia capta à Polonis.*

Stoianovia inter Opaizypſam & Bugum fluvios oppidulum.

Socalia, Sokal, Sokalum ad dextram Bugi fluvii hic Voliniam & Belzenſem Satrapiam disjungentis oppidum & arx firmiſſimè munita, nobilitatur miraculoſa imagine *Beatæ Virginis Mariæ* in templo Fratrum S. Franciſci de obſervantia qui vulgò Bernardini nuncupantur. Templum hoc ob metum hoſtium ab ipſis excitatum eſt, ac propugnaculis firmatum in inſula, quam Bugus fluvius duorum alveorum complexu claudit. *Templum B. Virginis.*

Litowijſz oppidulum in dextra Bugi ripa inrer Socaliam, & Kriloviam.

Wlodzimierz, Wladimiria, Volodomiria, Wlodimirz civitas accumbens margini dextro fluvioli Lugi ab ortu in occaſum per dextram ripam in Bugum delabentis. Sedes eſt Epiſco- *Lug fluviolus.*

pi

pi Russici, cujus jurisdictio latè patet. Anno 1319. *Gediminus* Lithuaniæ Dux hanc urbem obsessam cum arce & totam regionem occupavit, postquam *Volodomirium* ejus Ducem, qui exercitu adventans eam obsidio liberare moliebatur, occidisset. An. 1365. *Casimirus II. Magnus* cognominatus, Poloniæ Rex eam occupavit, & *Kieystututum Olgerdi* Ducis fratrem captivum fecit, qui elapsus eandem Polonis iterum eripuit. Anno 1431. in bello Regis *Wladislai* & *Suitrigellonis* ejusdem fratris incendio conflagravit.

Lubomle oppidum à dextra Bugi ripa versus ortum aliquo spacio recedens.

Locacz oppidulum inter Volodomiriam & Luceoriam.

ALBA RUSSIA.

Fines. ALBA RUSSIA Meridionales limites habet Volhyniam, & Kioviensem Palatinatum, Orientales Moscoviam, Septentrionales eandem Moscoviam & Livoniam, atque Occidentales Lituaniam ac Podlochiam. Alba dicitur vel ob album incolarum colorem, *Nomen.*

lorem, vel ob campos diutius nivibus opertos, & omnia alba exhibentes; unde & lupi, ursi, lepores, vulpes, & reliqua animalia, tàm domestica quam sylvestria, quæ in aliis locis alium colorem habent, albo colore decorata sunt. Albam Russiam non à nivibus, aut albo incolarum colore, sed ab albis galeris, quibus incolæ utuntur, dici putat *Brietius in suis Paralelis Geographicis*, sicut Zagathæi virides dicuntur à viridi Tulipano, quo capita tegunt. *Starovolscius* tamen priorem sententiam tuetur. Regio omnium rerum, quæ ad victum requiruntur feracissima, siligine, hordeo, avena, tritico, cicere, cannabi, lino, melle, lupulo, cera, pecoribus, pecudibus, piscibus, avibus, & feris affluit. Has suas divitias incolæ partim Dunæ Fluvii adjumento Rigam in Livoniam, partim Nemeni fluenti opera Regio-montem in Borussiam transportant. Totjus Regionis Palatinatus sunt sex Novogrodensis, Minscensis, Msciflaviensis, Smolenscensis, Vitepcensis, & Polocensis. *Qualitas.* *Divisio.*

NOVOGRODENSIS PALATINATUS cæteris populosior ab oc- *Fines.*

occaſu Podlachiæ & Trocenſi Palatinatui à Septentrione eidem, Minſcenſi, & Mſcislavienſi Palatinatibus, ab ortu Moſcoviæ, & à meridie Breſtienſis Palatinatus territorio Pinſcenſi & Volhyniæ aliqua ex parte finitimus eſt. Duos Senatores Palatinum & Caſtellanum habet. Dividitur in duos diſtrictus, Novogrodenſem & Slonimenſem; Uterque plura oppida & pagos incolis refertos continet, ex quibus præcipua enarrabimus.

Diviſio.

Novogrodenſis diſtrictus cum Slucenſi Ducatu, qui ſub Novogrodenſi eſt, Slonimenſem Diſtrictum ab occaſu habet, & uſque Rhaczovienſe ac Rzecycenſe territorium verſus ortum pergit.

Novogrodcum, Novogrodecum, Novogrodec, cognomento Severski, ſeu Nouvigordt, ut & Novogrodum minus, qua appellatione à Majore Novogrodo in Moſcovia diſtinguitur, hujus Palatinatus caput, inter Memenum & Uſzam fluvios ſitũ alternis vicibus cum oppido Minſko Parlamentum, ſive Curiam Judiciorum ſupremam totius Lituaniæ habet. Sedes eſt Palatini, ubi præter alia Catholicorum, & Ruſſorum monaſte-

nasteria Jesuitarum etiam Collegium cernitur. *Erdivilus* Lituaniæ Princeps, *Montwilonis* filius in expeditione Russica pervenit ad collem quendam, ac in eo arcis combustæ à Tartaris, ac Novogrodeck appellatæ parietinas offendit. Loci verò commoditate allectus arcem renovari jussit, ac ibidem sedem suam constituens novæ urbis condendæ initium fecit, primus Dux Novogrodensis inde appellatus, cui Novogrodia, Brestia, Grodna, & Podlachia tunc temporis parebant. Anno 1314. Ordinis Teutonici in Prussia milites, hac regione ferro & igne vastata, urbem hanc compilatam incenderunt: Arx tamen incolumis conservata est. Anno 1390. iidem cum Lituanis, Jagellonis hostibus, hanc eandem urbem, & Vilcomeriam flammâ in cineres redegerunt. *Sigismundi* Magni Ducis Lituaniæ filius *Michael*, Anno 1452. fato functus, Tartarorum auxilio Severiense territorium Moscoviæ finitimum occupavit, unde inter ipsum, & *Casimirum III.* Regem Poloniæ bellum exarsit. Sed Novogrodia capta à Moschis Anno 1477. Principes Russici Severienses sponte ad Moschos, unam

Conditor.

Primus Dux Novogrodensis.

cum ipsis religionem profitentes, defecerunt.

Nesuizia à Novogrodo undecim aut duodecim milliaribus versus ortum hybernum, aliquo infrà Uszæ fluvii originem intervallo civitas, & Radivillorum Ducalis sedes, undè Ducum in Niesvicz titulo utuntur. *Nicolaus Christophorus Radivillus*, obiter perigrini habitu in terram sanctam factum peregrinus cognominatus, aliquot cœnobia, & Xenodochia pro pauperibus, ut & Iesuitarum Collegium, ac urbis curiam magnificè & multis sumptibus exstruenda curavit.

Uszia.

Nic. Christophorus Radivillus.

Myth arx ab eodem *Radivillo* sumptuosè condita, ac inter Novogrodecum & Nesuiziam sita, à qua *Radivilli* se comites in Myth cognominant.

Lachovicia oppidum Nesuicia versus meridiem remotum.

Mysza oppidum Lachowica versus occasum distans.

Slucensis Ducatus Novogrodensi Palatinatui versus ortum adhærens superioribus temporibus suos Principes habuit amplissimarum possessionum Dominos; Nunc verò in *Radivillo-*

rum

rum poſſeſſionem, Ducum dictorum ſtirpe deficiente, conceſſit.

Sluczk, Sluckum urbs omnium, quæcunque in Polonia ſunt, maxima, ſed tota ferè lignea, Palatio Ducali, & Catholicorum templo, paucis aliis ædibus exceptis. Sub Rege Poloniæ *Sigiſmundo I. Conſtantinus* Oſtrogii Dux, & Lituaniæ Princeps, ac Polonicæ militiæ Imperator ſummus in hujus urbis vicinia tres Tartarorum exercitus tribus prœliis vicit, & maxima clade affecit. Hunc *in oratione dicti Regis, funebri Cromerus* appellat Principem omnium ſæculorum memoria digniſſimum. Militiæ ſtrenuus fuit Imperator, qui anno 1514. inter Baſzeiam, Scyſrwam, Mſciſlaviam, & Radoml ad Soſzam fluvium quadraginta Moſcowitarum millia proſtravit. Poſt ſupra dictam Tartarorum cladem ſub nominato Rege ex viginti quatuor mille Tartaris ad Viſnoveciam pauciſſimi evaſerunt.

Urbs tota ferè lignea.

Tartari à Polonis victi.

Ut & Moſchi.

Roheczovienſe territorium inter Slucenſem Ducatum, & Moſcoviam intereſt, & ad Soſz fluvium pertingit.

Rohaczovia hujus territorii caput in apice, quem affluxus Druc fluvii

in Boryſthenem facit, ſitum eſt.

Rzeczycenſe territorium Rohaczovienſi verſus meridiem adiacet.

Wiodrayca fluv. Rzeczyca hujus territorii primaria civitas ad Wiodraycam fluvium, qua Boryſthenem adit, appoſita eſt.

Slonimenſis Diſtrictus à Novogrodenſi verſus occaſum excurrit.

Saczara fluv. Slonimum ad Saczaram fluvium, inde in Memenum decurrentem, in hoc diſtrictu primum locum obtinet.

Zolwia fluv. Rozana, Roſanna, à dextro margine fluenti Zolwiæ verſus ortum aliquanto ſpatio disjuncta civitas, & Sapieharum ſedes plateis admodum rectis, & ædificiorum ſumptuoſorum ſplendore nobilitatur.

Fines. MINSCENSIS PALATINATUS, Boriſovienſe territorium etiam complectens; ac omni frugum copia dives Vilnenſi Palatinatu ab occaſu, Novogrodenſi à meridie, Mſciſlavienſi ab ortu, & Polocenſi à Septentrione ſepitur. Ejus Senatores duo ſunt, Palatinus & Caſtellanus.

Zaczinus fluv. Minſcum in hoc Palatinatu primas tenens civitas ad Zaczinum fluvium arce inter aquas ſedente ſe tutatur, ut & alio inferiore, quod priore non minus

nus firmum est. Apud Russos enim in more positum est, ut civitates alicujus notæ duplici arce, & quidem si fieri potest, inferiore & superiore muniant. Civibus politioribus, quam cæteræ civitates, habitatur, ob Nobilium frequentiam, cum totius Lituaniæ Tribunal seu Iudicium Supremum ibi celebratur, quod alternatim uno anno Vilnæ, altero Minsci, & tertio Nowogredii fieri consuevit. *Mos Russorum.*

Koidanovia civitas à Minsco versus meridiem.

Toloczinum, Smolniany, & Turkum tria reliqua alicujus notæ, in hoc Palitinatu oppida. In cæteris ignobilioribus, Religiosi passim sua monasteria, & Magnates palatia habent.

Borisovia, Borissow, territorii aut districtus sui princeps civitas duabus arcibus hostiles impetus amoliens ad Berezinam fluvium, in qua antè Moschorum invasionem nuperrimam in Lituaniam præsidium Polonicum contra Moschos commorari solebat. Anno 1655. Iulio mense ejusdem Moscowitæ vi potiti sunt. *Berezina fluv.*

MSCISLAVIENSIS PALATINATUS versus ortum ad, & circa Soszam fluvium in Mo- *Fines.*

ſcoviæ finibus ſylvis totus inumbratur, & aquis immergitur, duoſque

Senatores. Senatores, cæterarum Satrapiarum Lituanicarum more ad comitia publica Regni ablegat. *Diviſio.* Diviſio ejus exhibet duos ampliſſimos diſtrictus, Mſciſlavienſem & Modzirienſem.

Soſz fl. Soſz, vel Soſza fluvius ex hoc Palatinatu oriens à Septentrione in meridiem ſub Kryczovia Mohilovienſem Diſtrictum intrat, ex eo Rohaczovienſe territorium ingreditur, ac Rrezycenſi terra ſuperata è regione oppidi Lojowogrod Boryſtheni aquas ſuas adjungit.

Mſciſlavia ſui territorii primaria civitas propè Soſz flumen. Anno 1386. *Suentoslaus* Smolenſcenſis Dux eam fruſtrà obſedit, & vitam perdidit.

Cleckum, Ouruckum, Homlia, Criczovia ad Soſzam fluvium, Oſtrskum oppida hujus Palatinatus præcipua arcibus pulchris, & benè munitis exornata.

Modziria, vel Modzyrum, Modzyrenſis diſtrictus prima ac præcipua, in mediis paludibus ſita, agro cingitur innata fœcunditate, & accuratiore hominum cultu benignè ſementem reddenti. Pecorum hic & armentorum,

image
not
available

rum, ut & volucrum ac ferarum insignis est affluentia. In nupero bello cum Cosacis gesto, antequam Zborovis cum *Chmielnicio* pax inita esset, Dux Radivilus Lituanicæ militię præfectus summus exercitum suum ad Borysthenem adduxit, ac voluntaria deditione oppidulis Turovia, & Grodeco potitus est: Postea Mozyri arcem á rebellibus defensam occupavit, ut & Bobroiscum ad Berezinam. Lojovium ad Borysthenem cum arce Cosaci ipsi incenderunt, & deseruerunt. *Diversa loca Cosacis crepta*

SMOLENSCENIS PALATINATUS, inter Moscoviam, & Vitepcensem Satrapiam, Ducatum Severiensem, Terram Czernichoviensem arces septuaginta continentes, & districtum Orsanensem complectitur. Præter Czérnichoviensem etiam districtus Rumnensem, & Sierpicioviensem Rex *Sigismundus III.* anno 1611. quo Smolenscum Moschis eripuit, huic Satrapiæ adjecit. *Fines.*

Smolensko, Smolenscum ad Borysthenem, seu Dnieper fluvium in editiore loco posita hujus Palatinatus metropolis muro cingitur sex cubitos lato, & quinquaginta duabus turribus firmo, speculamque habet aut

propugnaculum in urbe media editiori monti insidens. Præter nobilium aulas, & Religiosorum tam Russorum, quam Catholicorum templa, & cœnobia, ac Iesuitarum Collegium, ut & Russici Episcopi, qui Archiepiscopo Polociensi subjectus est, circiter quater mille ædes ipsam continere *Starovolscius* de suo tempore loquens dicit. Vterque dictus Episcopus Papam Ecclesiæ caput agnoscit. Catholico-Romanum Episcopum in eadem urbe constituit Rex *Vladislaus IV.* unà cum Collegio Canonicorum; idque ex destinatione Patris sui *Sigismundi III.* qui conventum Ord. Præd. fundaverat. Olim hæc civitas cum tota Regione propriis suis Ducibus Russicis paruit. Ex his *Suetoslaus*, circa annum 1386. Lituaniam invadens, Witepcensi & Orssanensi districtu direpto & vastato, Msciflaviam oppugnavit, interfectus tamen à Polonis & Lituanis, qui Poloczko recuperato filium ejus *Georgium* Smolenskiis Principem præfecerunt. Anno 1403. *Vitondus* M. Dux. Lituaniæ, hujus urbis arcem, in quam nobiles & cives cum uxoribus & liberis confugerant, milite suo circundatam

Duces Smolenscenses.

Smolenscum à Lituanis occupatum.

occu-

occupavit, cæterisque omnibus oppidis & arcibus in poteſtatem ſuam redactis totum hunc Ducatum Smolenſcenſem in Lituanicam Provinciam mutavit. Dux ipſe in Ungariam fuga elapſus apud Ungariæ Regem, ac poſteà Cæſarem *Sigiſmundum* vixit, & tandem in exilio mortuus eſt. *Poſt Vitondi* obitum, cum *Iagellonis* aut *Wladislai* Regis Poloniæ frater *Suitrigello* Lituaniam adortus eſſet, ac Lituam *Vitondi* fratrem. *Sigiſmundum* Lituaniæ DucemMagnum creaviſſent, Smolensko, Orſa, Poloczko, Witepskum, & ferè tota Ruſſia Lituanica à *Suitrigellone* defecit. *Sigiſmundo* anno 1439. à ſuis occiſo, in ipſius locum à Lituanis contra voluntatem Regis fratris ſui & Polonorum ſubſtitutus eſt *Iagellonis* natu minor filius *Cazimirus* poſtea quoque rex factus, qui magno hominum numero interfecto Smolenſcum exuſſit, & arcem, (quæ aut ad Sigiſmundi filium *Michaëlem* à dicto Rege *Cazimiro* poſtea bello petitum, aut ad nominatum *Suitrigellonem*, anno 1452. fato functum defecerat) recuperatam ſibi ſubjecit. Anno 1500. M. D. Moſcoviæ *Johannes*, licet filiam ſuam Helenam

Urbs exuſta, & arx recepta.

Alberto M. Duci Lituaniæ, & Regis *Gazimiri III.* filio nuptum locaſſet, diſtrictum Smolenſcenſem vaſtavit, totum illud territorium, ad flumen Berezinam, quod inter Stryeſſin, & Rzeczicam propè Horwol Boryſtheni jungitur, & reliquum ipſi appoſitum, avito jure à ſuo genero poſtulans. Ideò & ejus juſſu *Demetrius* filius anno 1502. Smolenſcum obſedit, & cepit, arce excepta, cujus potiri non potuit. Hinc induciis ſexennibus gener, jam Poloniæ Rex, ſocero reconciliatus eſt. Hoc defuncto, filius *Baſilius* M. D. Moſcoviæ aliquoties arcem fruſtra adorrus eſt, donec *Michael Glinsky* Ruſſicus Princeps, qui apud Regem Alexandrum magna pollens authoritate ab ejus fratre & ſucceſſore *Sigiſmundo I.* ad Moſchos deſciverat, cum exercitu ab eo miſſus, eam obſeſſam 20. vel 30. Iulii ſecundum *Calviſium* an. 1514. proditione, & pecunia Lituanis rurſus extorſit. Sic Moſchi potiti ſunt validiſſima hac arce in extremis ferè Sarmatiæ finibus ſita, uno latere Boryſthenis undas ſuſtinente, altero paludoſis, & omnem aditum excludentibus locis inſidente, ac propugnaculis

A Moſchis fruſtrà obſeſſa.

Tandem proditione capta.

Arcis deſcriptio.

lis

lis terra & lapidibus, quos firmissima ligna querna sepiebant, fartis adeò munita, ut ex trecentis tormentis majoribus, quæ ab Italis & Germanis fusione parata Moschi penes se habuisse feruntur, globorum emissorum nulli penetrare potuerint. *Ludov. Decius de Sigismund. I. tempor. fol.* 87. *Chytreus*, *lib.* 1. *&* 7. *Saxon.* hanc arcem cum templo situm suum in excelso loco habere, & Ducatum Smolenscensem per quinquaginta milliaria se extendere ait. Eodem quidem anno Rex Poloniæ *Sigismundus I.* eam obsidione tentavit, sed irrito conatu suo supersedere coactus est, licet 8. Septembris *Constantinus* Ostrogii Dux Polonici exercitus Imperator Moschos maxima clade prostravisset. Anno 1548. *Stephanus* Rex per legatos suos à *Johanne Basilide* Novogrodiæ, Plescoviæ, & Smolensci, quæ urbes cum ditionibus Lituanici juris olim fuerant, restitutionem postulavit. *Laurentius Mullerus in historiis Polonicis Lit. D. Num.* 11. Smolensci autem recuperandi occasio se postea Polonis obtulit. *Basilides*, cui *Theodorus* filius successit, antè vitæ suæ exitum aliam duxerat uxo-

Irritâ obsidione à Polonis tentatur.

rem, ex qua filium ſuſceperat, Demetrium nominatum, quem puerulum poſt Patris haud diu poſt mortui obitum, regnante *Theodoro* homine ingenii exigui, *Boris*, ut affini ſuo *Theodoro* ſuccedere poſſet, interficiendum juſſit. Ejus autem loco alium occiſum, & *Demetrium* ſervatum, ac poſtea à Colonienſi quodam educatum eſſe falsè ferebatur. In Livoniam, ac poſtmodum in Poloniam veniens à Rege Ieſuitarum curæ & inſtitutioni commendatus, ac tandem cum quinque militum millibus in Moſcoviam miſſus eſt, ubi, Moſcua urbe feliciter occupata anno 1605. menſe Iulio coronatus, Moſcoviæ totius imperium ſibi acquiſivit. Ac quia Palatini Sendomirienſis auxilio præcipuè voti compos factus erat, an. 1656. ejus filiam uxorem duxit, quæ magno Polonorum comitatu, & inſigni magnificentia ad ipſum in urbem Moſcuam adducta eſt. Polonorum pertæſi Moſchi *Demetrium* cum multis Polonis, tumultu 17. Maji excitato, trucidarunt, exceptis plurimis Magnatibus Polonis, quos Moſchorum Principes ſervarunt. Nec mercatoribus pluribus parcitum, apud quos

Demetrius falſus.

magnum

magnum æs alienum *Demetrius* conflaverat. Intereà dum de novo Duce Magno eligendo Moschi anno 1610. consilia captant, Poloni Smolenscum obsidione arctа cinguunt, & novum Ducem Magnum, cui *Suscius* nomen, cum fratribus & exercitu Moscowitico, causa liberandæ urbis, adventantem ingenti prœlio fundunt, & ipsum Ducem Suscium cum duobus fratribus captivum faciunt. Post duorum ferè annorum obsidionem Rex *Sigismundus III.* anno 1611. tandem vi urbem recipit, in qua ex octoginta mille hominibus, qui ab initio obsidionis in eâ fuisse dicuntur, vix octo millia superfuerunt, ut *Paulus Piascicius* narrat, qui urbis mœnia octo ulnas crassa, quindecim alta, & ex cæsis lapidibus à terra constructa esse ait. Alia item mœnia ex lateribus composita viginti ulnarum altitudinem attingere, & propugnaculis suis probè firmata esse; vallum verò nullum nec etiam fossam exterius firmare urbem Warsovia 220. milliaribus Polonicis distantem. In urbe tunc temporibus octo ædium millia numerata tradit *Stanislaus à Kobierzyсko*, & quoniam urbs ipsa difficulter conservari

Smolenscum à Polonis obsessum.

Et captum.

servari

servari poterat, incolas eam incendisse, & se in arcem contulisse, sitam in altero litore, & ipsa urbe haud multò minorem, utpote quam mœnia octo & triginta turribus firmata circundant. Obsidio tota 1. Oct. an. 1609. incepta, & 13. Julii an. 1611. finita, atq; ita 20. menses durans tàm morbis quàm ferro ultra septuaginta hominum millia consumpsisse dicitur. Incendium tunc temporis in arce exoriens templum cum omnibus ornamentis, ac ingenti thesauro, ipsam arcem exedit, adeò ut quatuor horarum spatio cædibus se exhaustã, & flamma in cineres redactam senserit. Inter captivos erat *Sergius* ab altari abreptus, & vulneratus, ut & ipse arcis & urbis præfectus Moschus, *Michael Borissius Seynius* vel *Sehinus*. Anno 1615. Moscowitæ Imperii sui rectionem commiserunt *Michaeli Fedrovitio*, ac post pacem cum Suecis, quibus pro suppetiis latis pecuniam numerarunt, & aliquot loca tradiderunt, initam anno 1616. Smolenscum denuo obsidere ausi sunt, repulsi tamen ab *Uladislao* Principe, *Sigismundi III.* filio, posteà successore, qui anno 1917. in Moscoviam irrumpens Viagmam

Obsidii initium & finis.

Incendium in arce.

Moschi urbem recipere frustrà conantur.

agmam uſque pervenit, urbem triginta ſex milliaribus Moſcua dimotam unde regreſſus eſt, ob ingruentem hyemem, quæ ipſius progreſſus ulteriores inhibuit. Anno 1932. *Michael Fœdorowitzius* M. D. Moſcoviæ ingentem exercitum centum milbus militum inter quos ſex millia Germanorum erant conſtantem coëgit ſub præfecto ſuo ſummo *Hermanno Scheinio*, qui natione Polonus Ruſſicæ Religioni ſe dediderat, & Moſcuæ domicilium ſuam fixerat. Alii hunc præfectum *Michaelem Boriſſovium* Scheinium nominant. Hic exercitus neceſſariis ad bellum rebus omnibus, ac præcipuè trecentis tormentis majoribus, inter quæ murales machinæ haud paucæ, inſtructus Majo menſe ſequentis anni Smolenſcum circumſedit, facili negotio occupaſſet urbem, craſſo quidem muro undiq; ſeptam, ſed foſſis, & propugnaculis planè deſtitutam, præcipuè cum Germani muralibus machinis jam haud exiguam muri partem aperuiſſent, & ad impetum faciendum idoneam reddidiſſent. Sed impetu ſuperſedere juſſu *Scheinii* ſummi præfecti cogebantur, qui in ipſos ad impetum facien-

Alterâ vice obſidionem repetentes malè excipiuntur.

faciendum promptos & paratos ipſas machinas bellicas majores dirigi, ut ab impetu arcerentur, mandavit. Intereà Polonicus Exercitus adventans, ac omnes aditus, per quos Ruſſis commeatus advectabatur, obſidens magno iſti animali Ruſſico, exercitui nimirum, ventris formandi occaſionem ademit, ut tandem poſt obſidionem anno diuturniorem Regis *Uladiſlai* gratiæ & miſericordiæ ſe ſubmittere coactus ſit. Diſſoluto & dimiſſo Moſchorum exercitu Rex Bialam obſedit, ac tantum Moſchis timorem incuſſit, ut Pacem Polonis offerrent, quâ ad fluvium Polanowki 13. Junii ann. 1634. initâ Rex depoſito titulo Moſcovico, & jure, quod ipſi electo Moſcowitarum Imperatori competebat, Smolenskum cum tota ditione, ut & arces Novogrodecum Siewierski, Drohobuſium, Bialam, Roſlaviam, Starodubum, Poczopoviam, Trupieskum, Neweſam, Siebieszam, Krasnen, Muromskam, Wieliska Wloſen, & Popowagaram cum omnibus terris ſubjectis obtinuit, Moſchumque coëgit, ut omni jure, quod ſibi in hæc loca, & Lituaniæ ac Livoniæ Ducatus arrogabat, ceſſerit.

Moſchi pacem inire, & multa loca Polonis tradere coguntur.

ſcrit. Tantus autem Moſchorum exercitus ſub initium Martii Menſis an. 1634. à magnanimo hoc Rege debellatus, ipſe *Scheinius*, vel *Schinus* Moſcowiticæ militiæ præfectus ſummus ejuſdem anni menſe Junio Moſcuæ capitis ſupplicio affectus, ac filius ejus ſcuticæ ictibus interfectus eſt. Vide *M. Adami Olearii Itinerarium Orientale Sleswici an.* 1647. *impreſſum fol.* 110. 131. *Novus Meteranus part.* 4. *lib.* 52. *fol.* 388. Smolenſcum à Moſcovitis ſub Duce ſuo *Michaële Boriſſewitzio Szehino, vel Scheinio* anno 1633. obſeſſum, & ſeq. 34. 24. Februarii liberatum, ipſumque Scheinium 28. Aprilis ejuſdem anni, more Moſchorum ſolito, Moſcuæ ſecuri caput & vitam amiſiſſe tradit. Durante dictâ obſidione anno 1633. incendium in Vice Palatini palatio exortum ex pulvere pyrio incenſo totum ædificium cum omnibus, qui in eo erant, in auras disjecit, unico Vice Palatino ſervato, qui per feneſtram ab ictu ejectus incolumis evaſit. *Majolinus Biſaccioli Comes Italus hiſtoriæ ſuæ fol.* 115. Poſteà Smolenſcum in Polonorum poteſtate manſit uſque ad annum 1654. licet à diverſis proditum

Incendium.

tum sit, hunc locum diversis vicibus à Moschis tentatum & ab ipsis occupatum esse ipse *Thuani Continuator fol.* 374. *tradiderit.* Dicto enim anno *Alexius Michaelis* defuncti *Michaelis Fedrovicii* Moscovici Imperatoris filius, & successor, fœdere junctus Cosacis, qui Poloniam hactenus per aliquot annos Poloniam gravibus bellis afflixerant, Lituaniæ recuperandæ occasionem arripuit, & grandi exercitu eam invasit, ac Smolenscum obsedit. Intereà *Erdmannus* 2500. Polonos & Germanos milites ducens ipsa nocte *S. Johannis* 7000. Moschos Bagdanovæ commorantes & genio indulgentes oppressit & dissipavit. *Janusius Radzivilius* in Lituaniâ Moschis, & Potoczki in Ukraina Cosacis se opponebant, ob debiles tamen vires parum proficientes. Ille septem aut octo millibus Polonorum firmior diversis vicibus Moschos ad Dunam fluvium in fugam conjecit. Posteà viribus omnibus collectis Orsâ Polotskiam versus, ac inde Smolenscum petiit, ut illud liberaret. Ipso die quo famosa illa Eclipsis Solis apparuit, & stellæ in cœlo in Lituania visæ sunt, Holouwchinam venienti se oppo-

Moschi Smolenscum denuò obsident.

Solis Eclipsis.

opposuerunt quadraginta Moschorum millia, quibus fortiter repressis, & sequentibus diebus novi equitatus accessu fortioribus tandem cedere coactus est. Smolenscum verò in Moschorum potestatem 3. Octobris anno 1654. deditione concessit. *Moschi Smolenscum occupant.*

Dorohobusum, Drohobus arx & oppidum ad Borysthenem suprà Smolenscum.

Orsza arx & oppidum infra Smolenscum ad eundem fluvium, ubi Orszank fluvius ab eo excipitur. Gymnasium hic habent Societat. Iesu fratres. Anno 1386. *Suentoslaus* Dux Smolenscensis hunc locum irritâ obsidione vexavit.

Dombrouna ad idem flumen oppidum non contemnendum.

Starobubum aliud in hoc Palatinatu oppidum.

VITEBCENSIS PALATINATUS inter Smolenscensem, & Polotzensem etiam Mohiloviensem districtum, quem Borysthenes permeat, complectitur, ac in duo territoria Vitebcense, & Braslaviense distinctum Senatores Palatinum ac Castellanum habet. Palatia & arces nobilium, ut & cætera alicujus notæ loca *Fines.* *Divisio.*

fossæ

lim Ducatûs caput secundum *Chytraum lib.* 24. *Saxon.* nunc hujus Palatinatus metropolis, Vilna milliaribus 50. abest, à duobus fluminibus Dwina, & Polotta spacioso circuitu ambitur, & muris, propugnaculis, vallis, fossis, & duabus arcibus defenditur. Nonnunquam libera, & sui juris, quandoque etiam aliis subjecta sub Regum Poloniç tutela semper fuit, iisdemque bellis ingruentibus fidelis mansit. Emporium est haud parvi nominis, & Russici Episcopi sedes, clara *Josaphati* Archiepiscopi à Vitepcensibus interfecti, ut in Vitepcensi descriptione diximus, miraculosis reliquiis. 15. Februarii 1563. occupata urbs à Moschis, & Iudæi, qui baptismum admittere nolebant, in Dwinam conjecti & extincti sunt. Anno 1579, Rex *Stephanus* eam obsedit, ac licet Moschi defensione forti Polonorum vires aliquandiu sustinuerint, ipsis Kal. Octobris recuperavit, postquam Moschi per 16. annos eam in potestate sua habuissent. Rex in ea recuperata Collegium Iesuitarum erexit. Porrò tres adhuc arces sui juris fecit. Turoly nempe, Socoly, & Sussam. Socoly quinque milliaribus Polo-

Polocia occupata à Moschis.

Recuperata à Polonis.

Polocia verſus Pleſcoviam diſtans, ac fluentis Dryſæ ac Nyſſæ accumbens diutius cæteris Polonorum vim ſuſtinuit. Anno 1580. potitus eſt idem Rex duabus arcibus firmiſſimis Veliſſo, & Usſwiatho vel Uſujato: quibus occupatis 26. Auguſti aggreſſus eſt arcem & oppidum Velikoluko, in quo incolæ ſibi timentes 30. templa incendio deleverant. Arx in edito loco, inter Lowazum fluvium, & aliquot lacus, non ſolum propugnaculis validis, ſed etiam vallo craſſo & lato, ceſpitibuſque obducto munita erat, & quâ parte à fluento & lacubus libera ſtabat, ingenti foſsâ cingebatur. Totum autem circuitum, arcem cum lacubus, & fluento ambientem, campeſtris planicies complectebatur. Rex tamen locum hunc fortiſſimum ignibus artificialibus debellavit, & in cineres redegit. Hinc arces, Nevelam inter Velikolukam & Polociam, ac Zarovolociam, aliaque loca plura ſibi ſubjecit, ut & Oſtroviam, haud procul à Pleſcovia ad Serotam fluvium ſitam, ex lapidibus conſtructam, & vallis ac arce inſigniter munitam urbem. Tandem Pleſcoviam ipſam aggreſſus, eandem, obſidione ſolutâ, ite-

Arx Velikoluko.

Oſtrovia.

iterum deſeruit. Pacem enim 15. Januarii anno 1582. cum *Johanne Baſilide* Moſchorum Imperatore inive-rat, quâ Polociam, cum Veliſiâ & Uswiatho, omnibusque terris quæ iisdem locis adhærebant, retinuit, & Moſchis cæteras arces occupatas reſtituit. De Polocia, & inſigni ejuſdem mercaturâ legatur *Caſparus Ens in delic. apodem. per Germ. pag.* 307. *ſeqq.*

Uſujatum civitas egregia cum arce Starcicia Veliſia, caput ſui diſtrictus ad hunc Palatinatum pertinentis.

Sclovia & Bychovia Herois *Caroli Chodkiovici*; duæ civitates munitiſſimæ, in quibus munitiones omnes, ut & templa, ac monaſteria hodierno tempore uſitato more ædificandi erecta cernuntur.

Glebocium, ubi Carmelitarum Diſcalceatorum monaſterium.

Ozgna ubi Franciſcanorum conventus. Præter hæc monaſteria paſſim alia, ut & Abbatiæ Ordinis S. *Baſilii* cernuntur.

BORUS-

BORUSSIA, Sive PRUSSIA.

BORUSSIA longitudine sexaginta, & latitudine quinquaginta milliaria comprehendens, Balthicomari Septentrionales, Samogitiæ, Lithuaniæ, & Podlachiæ Orientales, Masoviæ & Cujaviæ Meridionales, ac Poloniæ Majori, ac Pomeraniæ occiduos fines opponit. Nomen a Boruscis vel Borussis Sarmatiæ Europææ populis derivatum, qui olim Sinus Venedici oram incoluerunt, undè Prussia, quasi Borussia, & nonnullis etiam Pruthenia, vulgò Pruissen, vel Preussen dicitur. *Ovid. lib. 4. Trist. eleg. 8.* *Fines.* *Nomen.*

Vita procul patriâ peragenda sub axe Borusco.

Æneas Sylvius olim in his regionibus Legatus putat incolas Ulmiganos quondam appellatos esse, item & Alanos, & Gothos, ac Vandalitas eandem hanc regionem occupatam tenuisse. *Mathias Miechoviensis Polonus* Prussiæ nomen deducit à Prussia Rege, qui impellente Annibale bellum Romanis indixit, & ab iis domitus in has regiones secessisse fertur. Fabulam esse censet *Prussias Rex.*

Brietius in Parallelis Geographicis. Pruteniæ nomen accersunt quidam à *Pruteno* Rege, quem circà annum à Christo nato quingentesimum Prussiam in suâ potestate habuisse, & *Vedenuto* fratri, cujus filii & nepotes hujus regionis possessores postea fuerunt, cessisse ajunt. *Herodotus*, qui bis mille, & quod excurrit, annis nostra tempora antecessit *in lib. suo* 3. *cui Thalia nomen*, aliquam harum regionum cognitionem habuisse, aut de ipsis auditu aliquid percepisse videtur. In ultimâ enim Europâ, Fluvium, ut vulgò dicunt, Barbaris Eridanum appellatum reperiri, unde Succinum, sive Electrum apportetur. Cum igitur Pomerelliam quondam Pomeraniæ partem, Raddaun, vel Raddunus Fluvius permeet, ex eo forsan Græci Eridanum fecerunt, quandoquidem propè Dantiscum se in Vistulam infundit, & Dantisco Succinum, sive Electrum in alias regiones transportatur. Imò & ipsi Vistulæ olim forte nomen Eridani impositum fuit. Eridanus enim ille, in cujus vicinia Succinum reperiri dicitur, neque in Regione Attica Græciæ, neque in Italiæ districtu, quem Padus poë-

Prutenus Rex Herodotus.

Eridanus.

Succinum, Plinio Glessum.

poëtarum fabulis celeber pererrat, sed ibi reperitur, ubi Succinum inveniri authores tradiderunt. Nec insulæ illæ Electrides in Pado Italiæ Fluvio, nec in Athenienſium mari obviæ habentur, sed potius inter Dantiscum, quà Viſtula, & Regium-Montem seu Koningsbergam, quâ Pregela in lacum seu æſtuarium Frisch Haff se præcipitat, cernuntur, ut sunt Neringa, Major insula, & cæteræ minores, quas Viſtolæ brachia complexu suo continent. Ubique enim in his oris maritimis præcipuè verò apud Fischhusium, & Lochſtetum litori Neringæ oppoſito aſſidentes pagos inſigni copia se offerre Succinum ſive Electrum solet. In Sambiæ, quæ peninſula aut potius inſula fluvio Deme à Nadraviæ tractu occiduo ſemota, extremo apici ſiti ſunt hi pagi, ubi Borea flante in Boreali & Zephiro flante in occiduo litore maris receſſu aquatum parte magna libero Succinum colligitur. *Pytheas* qui ducentis & quinquaginta poſt *Herodotum* annis vixit, atque ita mille & Octingentis annis præſentibus noſtris temporibus ſuperior eſt, de Pomerania, & Pruſſia plus cognitionis, teſte Plinio, habuiſſe

Electrides, ſe Gleſſariæ inſulæ.

Pytheas.

videtur. Nam in Germania, inquit, litus reperitur Succinum exhibens, quod Mentonomen nuncupatum per ſex jugerum millia ſe extendat. Hallucinatus tamen hic, cum Lacus Friſch Haff vix ſexcentorum jugerum longitudine ſe exporrigat. Metonomon vocabulum forſan pago Medenau Sambiæ inſidenti appellationem ſuam acceptam fert. Incolas hujus litoris Succinum offerentis *Pitheas* Guttones appellat, & eos pretioſas has ſuas merces Teutonis vendidiſſe dicit. Unde conjectura facili patet, has regiones jam multis ante Chriſtum ſæculis Teutonos ſive Germanos incolas habuiſſe. Guttones, ipſo *Plinio* fatente, Germani fuere, & Teutoni, Germanicus populus Balthicum Mare accoluerunt, ſi *Pomponio Melæ* fides eſt habenda. Hæc *Micrælius de antiqua Pomerania pag.* 3. *& ſeqq.* Ante Cæſaris tempora, & bella in Gallicis regionibus geſta, Æſtii, Germaniæ gens, è Rheno in Pruſſiam, & Livoniam commigraſſe, & cum Wendis ſeu Venedis has regiones incoluiſſe creduntur. In Scyros & Hirros dividebantur, quorum illi hodierni ſunt Boruſſi, & hi Livones. Vicinos habebant

Ejus error.

Guttones.

Teutoni.

Scyri, Hirri.

bant quondam Scyri Gothos Pomerelliam, Cassubiæ partem, & Prussiæ, quæ *Iorandi* Ovin, conterminam incolentes, cum quibus postea pars Scyrorum haud exigua regiones peregrinas invasit. Cæteri, qui domi manserunt, diu ethnicam suam idololatriam conservantes tandem à Masoviæ & Poloniæ Principibus subjugati sunt. *Joachimus Cureus Silesiæ Chronicor. par.* 1. *pag.* 43. Habitabant olim populi in Borussia, quorum haud parvæ adhuc sunt reliquiæ lingua utentes ab Henetorum, sive Slavorum lingua non multum abludente, quales in nonnullis Livoniæ locis etiamnum supersunt. Latina vocabula nonnulla mixta erant Linguæ horum populorum, de quorum Origine nemo quidquam credibilius in lucem protulit, quam *Peucerus*, cui verisimile videtur, eos ex Walachia in has Regiones Septentrionales, tunc temporis à Slavis in Germaniam, & Poloniam profectis relictas, concessisse, olim ab Imperatoribus Græcis ex Italia in Walachiam missos, ut Slavos ab Imperio Constantinopolitano depellerent, ex qua regione superatos à Slavis tandem ipsos iterum excessisse arbitratur. Ac li-

Gothi.

Horum populorum origo.

tum sit, hunc locum diversis vicibus à Moschis tentatum & ab ipsis occupatum esse ipse *Thuani Continuator fol.* 374. *tradiderit.* Dicto enim anno *Alexius Michaelis* defuncti *Michaelis Fedrovicii* Moscovici Imperatoris filius, & successor, fœdere junctus Cosacis, qui Poloniam hactenus per aliquot annos Poloniam gravibus bellis afflixerant, Lituaniæ recuperandæ occasionem arripuit, & grandi exercitu eam invasit, ac Smolenscum obsedit. Intereà *Erdmannus* 2500. Polonos & Germanos milites ducens ipsa nocte *S. Johannis* 7000. Moschos Bagdanovæ commorantes & genio indulgentes oppressit & dissipavit. *Janusius Radzivilius* in Lituaniâ Moschis, & Potoczki in Ukraina Cosacis se opponebant, ob debiles tamen vires parum proficientes. Ille septem aut octo millibus Polonorum firmior diversis vicibus Moschos ad Dunam fluvium in fugam conjecit. Posteà viribus omnibus collectis Orsâ Polotskiam versus, ac inde Smolenscum petiit, ut illud liberaret. Ipso die quo famosa illa Eclipsis Solis apparuit, & stellæ in cœlo in Lituania visæ sunt, Holouwchinam venienti se oppo-

Moschi Smolenscum denuò obsident.

Solis Eclipsis.

opposuerunt quadraginta Moschorum millia, quibus fortiter repressis, & sequentibus diebus novi equitatus accessu fortioribus tandem cedere coactus est. Smolenscum verò in Moschorum potestatem 3. Octobris anno 1654. deditione concessit. *Moschi Smolenscum occupant.*

Dorohobusum, Drohobus arx & oppidum ad Borysthenem suprà Smolenscum.

Orsza arx & oppidum infra Smolenscum ad eundem fluvium, ubi Orszank fluvius ab eo excipitur. Gymnasium hic habent Societat. Iesu fratres. Anno 1386. *Suentoslaus* Dux Smolenscensis hunc locum irritâ obsidione vexavit.

Dombrouna ad idem flumen oppidum non contemnendum.

Starobubum aliud in hoc Palatinatu oppidum.

VITEBCENSIS PALATINATUS inter Smolenscensem, & Polotzensem etiam Mohiloviensem districtum, quem Borysthenes permeat, complectitur, ac in duo territoria Vitebcense, & Braslaviense distinctum Senatores Palatinum ac Castellanum habet. Palatia & arces nobilium, ut & cætera alicujus notæ loca fossæ *Fines.* *Divisio.*

fossæ & propugnacula tuentur.

Witeps, Vitepscum, Vitebscum validum oppidum & propugnaculum inter Ulam & Surassum ad Dunam, vel Dwinam fluvium Vilna milliaribus 80. distans, quò in expeditione bellica contra Moscovitas Rex *Stephanus* anno 1580. Pervenit, & arces Velisam, Usujatam, Vielico Lucam, Nevelam, & Zavolotiam occupavit. *Chytræus lib.* 24. *Saxon.* Hujus urbis incolæ Beatum *Iosaphatum* Rutenici ritus Archiepiscopum Polotzensem occiderunt, eos ad unitatem Ecclesiæ Romanæ inducere conantem, ac civitatis jure ideò privati sunt, ut *Starovolscius* indicat. Olim proprios suos Duces habuit, usque ad *Olgerdum* Magnum Ducem Lituaniæ, ad quem matrimonii jure pervenit, & qui in Uxoris suæ *Uliana* memoriam duo templa Religionis Græcæ in hac urbe erigenda curavit. Ab eo autem tempore cives semper Græciam Religionem professi sunt..

Rex Stephanus.

Ula insigni munitione famosus locus ad ingressum fluenti cognominis in Dunam fluvium, apud quem *Sigismundo Augusto* Polonicum Regnum administrante Moscovitarum Dux *Si-*

viſcus cum triginta mille Moſchis anno 1564. à *Nicolao Radivillo* Duce in Dubinki & Birſe Polonici Exercitus Imperatore cæſi ſunt. *Moſchi cæſi.*

Mohilovia, Mohilow ad Boryſthenem urbs ampliſſima, & mercatorum frequentia nobilis, atque ideò Moſcovitarum mercibus celebre emporium, quò precioſiores pelles, & aliæ id genus merces ex Moſcovia deferri ſolent. Patres Jeſuitæ hic Collegium habent fundatum ab *Alexandro Goſiewski* Palatino Smolenſcenſi. Anno 1654. à Moſchis occupata eſt hæc civitas, quam Poloni anno ſequente fruſtra iterum obſediſſe feruntur. In ea obſidione circiter octo hominum millia fœtore, fame & ferro periiſſe ſcribit *Auguſtinus Limmerus.* Polonos eam expugnatam occupaſſe alii tradunt. Anno 1956. eam Moſchis ereptam à Coſacis Regio-monte perſcriptum eſt. *Mohilovia occupata à Moſchis.*

POLOCENSIS PALATINATUS ultimus Albæ Ruſſiæ ad Dunam fluvium Livoniæ, & Palatinatui Vitepcenſi ac Vilnenſi conterminus Palatinum, & Caſtellanum Senatores Regni habet. *Fines.*

Poloczko, Polocium, Polocia olim

lim Ducatûs caput secundum *Chytræum lib. 24. Saxon.* nunc hujus Palatinatus metropolis, Vilna milliaribus 50. abest, à duobus fluminibus Dwina, & Polotta spacioso circuitu ambitur, & muris, propugnaculis, vallis, fossis, & duabus arcibus defenditur. Nonnunquam libera, & sui juris, quandoque etiam aliis subjecta subRegum Poloniæ tutela semper fuit, iisdemque bellis ingruentibus fidelis mansit. Emporium est haud parvi nominis, & Russici Episcopi sedes, clara *Josaphati* Archiepiscopi à Vitepcensibus interfecti, ut in Vitepcensi descriptione diximus, miraculosis reliquiis. 15. Februarii 1563. occupata urbs à Moschis, & Iudæi, qui baptismum admittere nolebant, in Dwinam conjecti & extincti sunt. Anno 1579, Rex *Stephanus* eam obsedit, ac licet Moschi defensione forti Polonorum vires aliquandiu sustinuerint, ipsis Kal. Octobris recuperavit, postquam Moschi per 16.annos eam in potestate sua habuissent. Rex in ea recuperata Collegium Iesuitarum erexit. Porrò tres adhuc arces sui juris fecit. Turoly nempe, Socoly, & Sussam. Socoly quinque milliaribus Polo-

Polocia occupata à Moschis.

Recuperata à Polonis.

Polocia versus Plescoviam distans, ac fluentis Drysæ ac Nyssæ accumbens diutius cæteris Polonorum vim sustinuit. Anno 1580. potitus est idem Rex duabus arcibus firmissimis Velisso, & Usswiatho vel Usujato: quibus occupatis 26. Augusti aggressus est arcem & oppidum Velikoluko, in quo incolæ sibi timentes 30. templa incendio deleverant. Arx in edito loco, inter Lowazum fluvium, & aliquot lacus, non solum propugnaculis validis, sed etiam vallo crasso & lato, cespitibusque obducto munita erat, & quâ parte à fluento & lacubus libera stabat, ingenti fossâ cingebatur. Totum autem circuitum, arcem cum lacubus, & fluento ambientem, campestris planicies complectebatur. Rex tamen locum hunc fortissimum ignibus artificialibus debellavit, & in cineres redegit. Hinc arces, Nevelam inter Velikolukam & Polociam, ac Zarovolociam, aliaque loca plura sibi subjecit, ut & Ostroviam, haud procul à Plescovia ad Serotam fluvium sitam, ex lapidibus constructam, & vallis ac arce insigniter munitam urbem. Tandem Plescoviam ipsam aggressus, eandem, obsidione solutâ,

Arx Velikoluko.

Ostrovia.

T ite-

iterum deſeruit. Pacem enim 15. Januarii anno 1582. cum *Johanne Baſilide* Moſchorum Imperatore inive-rat, quâ Polociam, cum Veliſiâ & Uswiatho, omnibusque terris quæ iisdem locis adhærebant, retinuit, & Moſchis cæteras arces occupatas reſtituit. De Polocia, & inſigni ejuſdem mercaturâ legatur *Caſparus. Ens in delic. apodem. per Germ. pag.* 307. *ſeqq.*

Uſujatum civitas egregia cum arce Starcicia Veliſia, caput ſui diſtrictus ad hunc Palatinatum pertinentis.

Sclovia & Bychovia Herois *Caroli Chodkiovici*; duæ civitates munitiſſimæ, in quibus munitiones omnes, ut & templa, ac monaſteria hodierno tempore uſitato more ædificandi erecta cernuntur.

Glebocium, ubi Carmelitarum Diſcalceatorum monaſterium.

Ozgna ubi Franciſcanorum conventus. Præter hæc monaſteria paſſim alia, ut & Abbatiæ Ordinis *S. Baſilii* cernuntur.

BORUS-

BORUSSIA, Sive PRUSSIA.

BORVSSIA longitudine sexaginta, & latitudine quinquaginta milliaria comprehendens, Balthico mari Septentrionales, Samogitiæ, Lithuaniæ, & Podlachiæ Orientales, Masoviæ & Cujaviæ Meridionales, ac Poloniæ Majori, ac Pomeraniæ occiduos fines opponit. Nomen a Boruscis vel Borussis Sarmatiæ Europææ populis derivatum, qui olim Sinus Venedici oram incoluerunt, undè Prussia, quasi Borussia, & nonnullis etiam Pruthenia, vulgò Pruissen, vel Preússen dicitur. *Ovid. lib.* 4. *Trist. eleg.* 8.

Fines.

Nomen.

Vita procul patriâ peragenda sub
axe Borusco.

Æneas Sylvius olim in his regionibus Legatus putat incolas Ulmiganos quondam appellatos esse, item & Alanos, & Gothos, ac Vandalitas eandem hanc regionem occupatam tenuisse. *Mathias Miechoviensis Polonus* Prussiæ nomen deducit à Prussia Rege, qui impellente Annibale bellum Romanis indixit, & ab iis domitus in has regiones secessisse fertur. Fabulam esse censet

Prussias Rex.

Brietius in Parallelis Geographicis. Pruteniæ nomen accersunt quidam à *Pruteno* Rege, quem circà annum à Christo nato quingentesimum Prussiam in suâ potestate habuisse, & *Vedenuto* fratri, cujus filii & nepotes hujus regionis possessores postea fuerunt, cessisse ajunt. *Herodotus*, qui bis mille, & quod excurrit, annis nostra tempora antecessit *in lib. suo* 3. *cui Thalia nomen*, aliquam harum regionum cognitionem habuisse, aut de ipsis auditu aliquid percepisse videtur. In ultimâ enim Europâ, Fluvium, ut vulgò dicunt, Barbaris Eridanum appellatum reperiri, unde Succinum, sive Electrum apportetur. Cum igitur Pomerelliam quondam Pomeraniæ partem, Raddaun, vel Raddunus Fluvius permeet, ex eo forsan Græci Eridanum fecerunt, quandoquidem propè Dantiscum se in Vistulam infundit, & Dantisco Succinum, sive Electrum in alias regiones transportatur. Imò & ipsi Vistulæ olim forte nomen Eridani impositum fuit. Eridanus enim ille, in cujus vicinia Succinum reperiri dicitur, neque in Regione Attica Græciæ, neque in Italiæ districtu, quem Padus poë-

Prutenus Rex. Herodotus.

Eridanus.

Succinum, Plinio Glessum.

poëtarum fabulis celeber pererrat, sed ibi reperitur, ubi Succinum inveniri authores tradiderunt. Nec insulæ illæ Electrides in Pado Italiæ Fluvio, nec in Athenienſium mari obviæ habentur, sed potius inter Dantiſcum, quà Viſtula, & Regium-Montem ſeu Koningsbergam, quâ Pregela in lacum ſeu æſtuarium Friſch Haff ſe præcipitat, cernuntur, ut ſunt Neringa, Major inſula, & cæteræ minores, quas Viſtolæ brachia complexu ſuo continent. Ubique enim in his oris maritimis præcipuè verò apud Fiſchhuſium, & Lochſtetum litori Neringæ oppoſito aſſidentes pagos inſigni copia ſe offerre Succinum ſive Electrum ſolet. In Sambiæ, quæ peninſula aut potius inſula fluvio Deme à Nadraviæ tractu occiduo ſemota, extremo apici ſiti ſunt hi pagi, ubi Borea flante in Boreali & Zephiro flante in occiduo litore maris receſſu aquarum parte magna libero Succinum colligitur. *Pytheas* qui ducentis & quinquaginta poſt *Herodotum* annis vixit, atque ita mille & Octingentis annis præſentibus noſtris temporibus ſuperior eſt, de Pomerania, & Pruſſia plus cognitionis, teſte Plinio, habuiſſe

Electrides, ſe Gleſſariæ inſulæ.

Pytheas.

videtur. Nam in Germania, inquit, litus reperitur Succinum exhibens, quod Mentonomen nuncupatum per sex jugerum millia se extendat. Hallucinatus tamen hic, cum Lacus Frisch Haff vix sexcentorum jugerum longitudine se exporrigat. Metonomon vocabulum forsan pago Medenau Sambiæ insidenti appellationem suam acceptam fert. Incolas hujus litoris Succinum offerentis *Pitheas* Guttones appellat, & eos pretiosas has suas merces Teutonis vendidisse dicit. Unde conjectura facili patet, has regiones jam multis ante Christum sæculis Teutonos sive Germanos incolas habuisse. Guttones, ipso *Plinio* fatente, Germani fuere, & Teutoni, Germanicus populus Balthicum Mare accoluerunt, si *Pomponio Melæ* fides est habenda. Hæc *Micralius de antiqua Pomerania pag. 3. & seqq.* Ante Cæsaris tempora, & bella in Gallicis regionibus gesta, Æstii, Germaniæ gens, è Rheno in Prussiam, & Livoniam commigrasse, & cum Wendis seu Venedis has regiones incoluisse creduntur. In Scyros & Hirros dividebantur, quorum illi hodierni sunt Borussi, & hi Livones. Vicinos habebant

Ejus error. *Guttones.* *Teutoni.* *Scyri, Hirri.*

bant quondam Scyri Gothos Pomerelliam, Cassubiæ partem, & Prussiæ, quæ *Iorandi* Ovin, conterminam incolentes, cum quibus postea pars Scyrorum haud exigua regiones peregrinas invasit. Cæteri, qui domi manserunt, diu ethnicam suam idololatriam conservantes tandem à Masoviæ & Poloniæ Principibus subjugati sunt. *Joachimus Cureus Silesiæ Chronicor. par. 1. pag.* 43. Habitabant olim populi in Borussia, quorum haud parvæ adhuc sunt reliquiæ lingua utentes ab Henetorum, sive Slavorum lingua non multum abludente, quales in nonnullis Livoniæ locis etiamnum supersunt. Latina vocabula nonnulla mixta erant Linguæ horum populorum, de quorum Origine nemo quidquam credibilius in lucem protulit, quam *Peucerus*, cui verisimile videtur, eos ex Walachia in has Regiones Septentrionales, tunc temporis à Slavis in Germaniam, & Poloniam profectis relictas, concessisse, olim ab Imperatoribus Græcis ex Italia in Walachiam missos, ut Slavos ab Imperio Constantinopolitano depellerent, ex qua regione superatos à Slavis tandem ipsos iterum excessisse arbitratur. Ac li-

Gothi.

Horum populorum origo.

cet eorum posteri Barbarorum illorum incolarum feros, & incultos mores in-duerint, remansisse tamen etiam apud ipsos ritus quosdam Italos veteres, quotidianas nimirum in balneis lotiones, exequiarum consuetudines, cadaverum humanorum combustiones, & alias ejus farinæ ceremonias. In Borussia versus Lituaniam adhuc nostris his temporibus nonnullos invenias homines feros & barbaros, quorum origo à Scyris veteribus illis incolis Germanis repetitur. Proprio suo loquendi idiomate, quod Kregelicum vocant, uti solent. Prussorum primam mentionem facit *Helmoldus*, eosque Pruzzos nominat *M. Adamus Bremensis*, quo nomine etiam hodie à Bremensibus, Hamburgensibus, & Lubecensibus appellari consueverunt. Borussos à quibusdam, eos ad Riphæos montes habitasse dicentibus perperam vocari censent. Prussacos; & Porussacos, eò quod apud Russos habitaverint eos dicendos qui opinantur, errant. Variæ hujus nominis deductiones ex *Erasmo Stella*, & aliis depromptæ occurrunt apud *Angel. Werdenhagen part.* 3. *Rerum pub. Hanseat. cap.* 24. Prussi etiam à Bru-

Prussorum prima mentio.

ctelis

ćteris derivantur in *Saurgm. Europ.* Veterum Prussorum Religio, & mirabiles ritus describuntur apud *Joh. Isac. Pontanum in Chorographica Regni Daniæ, tractusque ejus universi Borealis descriptione fol.* 809. *seq.*

Quo autem pacto Prussia in Ordinis Teutonici potestatem inciderit, ac tandem à Polonis subjugata fuerit, paucis innuere & simul ejusdem Ordinis ortum, progressum ac finem indicare operæ pretium erit. In obsidione Ptolemaidis anno 1190. in Terra Sancta à Christianis obsessæ octo peregrini, quinque nimirum Bremenses, & tres Lubecenses ex velo cujusdam navis Lubecensis tentorium confecerunt, sub eo curam gerentes Germanorum aut morbo laborantium, aut ab hostibus sauciatorum, ac sequente anno 1191. in ipsa urbe occupata Xenodochium, & templum construxerunt. Ordinem ab ipsis institutum confirmavit Papa *Celestinus III. S. Augustini* regulam Fratribus præscribens. Ordinis hujus Teutonici fuere Magistri sequentes. *Ordinis Teutonici ortus, progressus & finis.* *Ordinis Magistri.*

I. *Henricus à Walpot*, sub quo *Balduinus* Rex Hierosolymitanus huic Ordini Xenodochium, & Tem- I. 1190.

plum Hierosolymis in monte Sione ædificandum curavit. Anno 1200. in urbe Ptolemaide mortuus est,. postquam decem annos Ordini præfuisset.

II. 1200. II. *Otto à Karpen* nobili cive Bremensi natus, anno 1200. electus, & anno 1206. denatus.

III. 1206. III. *Hermannus à Bart*, eodem anno successit, secundum quosdam Nobilis Holsatus, secundum alios Ducis Bartsensis filius, & post quadriennem Ordinis administrationem in eadem urbe Ptolemaide ex vivis excessit.

IV. 1210. IV. *Hermannus à Salza* ex Misnia oriundus Nobilis, quem Thuringum fuisse alii tradunt. Hoc Magistro summo toti Ordini imperante magnus fratrum numerus accessit, ita ut eorum circiter bis mille numerarentur, cum antea vix 35. aut 40. numero essent. Ac quia Saraceni in Terra Sancta Christianis superiores fiebant. Venetiis commorari solitus Legatos, seu Submagistros suos mittebat, quo eos mitti necessitas postulabat. Tunc temporis Prussi gravibus bellis Masoviæ Duces aggressi haud parvum ipsis damnum inferre consueverant. Anno autem 1220. centum mille

centum mille militibus Culmiam regionem occuparunt, Masoviam depopulati sunt, ultra ducenta & quinquaginta templa, & monasteria exusserunt, ac innumerabilem hominum multitudinem abduxerunt, adeo ut *Conradus* Masoviæ Dux non nisi Plozko urbem solam retinuerit, & magno pretio à Prussis pacem redimere coactus fuerit. Ab Imperatore *Frederico II.* igitur, & Imperio Romano suppetias petenti auxilio missi sunt fratres Crucigeri, seu Ordinis Teutonici, quibus à Magistro hoc Summo Imperatoris jussu ablegatis, & in Masoviam venientibus Regio Culmensis, & Dobrzensis donatæ sunt, in quibus arces & domicilia ædificarunt, & Prussis se opposuerunt, atque adeò strenuè se gesserunt, ut quinquaginta sex annorum spacio totam Prussiam jugo suo subjecerint. Modò dictus autem Magister *Hermannus* post triginta annorum rectionem è vita migravit.

V. *Conradus* Thuringiæ Landgravius sub *Friderico II.* Cæsare Ordini præpositus, qui post duodecim annorum administrationem Marpurgi in Hassia fato functus est. V. 1240.

VI. VI. *Poppo ab Oosterling* ſub *Con-*
1252. *rado* IV. Cæſare Magnus Magiſter creatus, poſtquam antea totum Septennium Submagiſtri munus in Pruſſia geſſiſſet, ubi à Pruſſis, & Livonibus ipſi multum negotii faceſſitum eſt. Nimia ſenectute oneratus muneri ſuo renunciaſſe fertur; alii apud Lignicium Sileſiæ urbem à Tartaris occiſum dicunt.

VII. VII. *Johannes à Zangerhauſen*,
1263. poſtquam quinq; annos Livoniæ præfuiſſet, Anno 1263. Magni Magiſtri onus ſuſcepit, ac duodecim annos cum imperio fuit. Marpurgi eum exceſſiſſe ex vita, nonnulli, alii Irevitis putant.

VIII. VIII. *Hermannus* Comes. Hel-
1275. drüngenſis ſub Cæſare *Rudolpho* Comite Habspurgenſi anno 1275. Fratribus Teutonicis præfectus Venetiis habitavit, & poſt 8. annorum gubernationem ibidem mortuus & ſepultus eſt.

IX. IX. *Burchardus à Swenden* Anno,
1283. 1283. ſub Cæſare *Rudolpho* Habſpurgenſi, qui quinto rectionis ſuæ anno Elbinghæ conventum totius Ordinis celebravit, ac inde Ptolemaidem profectus adminiſtrationem invitis Fratribus

tribus deposuit, ac ad Equites Ordini S. *Johannis* se contulit. Rhodum profectum atque ibidem ex vivis exemptum quidam tradunt. Administratio ipsius Septennium duravit.

X. *Conradus à Feuchtwangen* anno 1290. Cæsare *Rudolpho* Habspurgensi regnante septennem suam administrationem absolvit, ac postquam in Prussia unum annum moratus fuerat, ad Regem Bohemiæ profectus Pragæ vitam finivit. Anno 1291. Ptolomais sive Accon in Palæstina à Christianis amissa est, & præter bona sua ibi perdita Fratres Crucigeri etiam illorum jacturam faciebant, quæ Venetiis, in Regno Neapolitano & in Anglia possidebant, quia Cæsari *Adolpho* Nassovio favere dicebantur. Hactenus autem Magni Magistri Ordinis modò in Terram Sanctam, modò in Prussiam, modo in alia regna & Regiones, ubi bona sua habebant, proficisci erant soliti, ubique suos Submagistros sive Legatos habentes. Errant autem, qui Ptolemaidis jacturam sub IV. Magistro Magno *Hermanno à Saltza* contigisse volunt. X. 1290.

XI. *Godofredus* Comes de Hohenlohe anno 1297. Magnus Magister XI. 1297.

constitutus, qui Marienburgum in Prussia condidit, & in Germania vitæ finem invenit, postquam quinto administrationis anno onus suum ob Fratres, quorum vitam inordinatam durioribus legibus coërcere studebat, sibi refragantes deposuit.

XII. 1302. XII. *Seifridus à Feuchtwangen* sub Cæsare *Alberto* Austriæ Duce, primam electionem deprecatus est. Alterâ vice constitutus Magnorum Magistrorum sedem primò Marpurgum in Hassiam, inde Marieburgum in Prussiam transtulit, ubi anno 1312. post biennem ægritudinem à Diarrhœâ sublatus est.

XIII. 1312. XIII. *Carolus Bessartus* Trevirensis Romano genere natus sub Cæsare *Henrico VIII.* administrationem ordinis adeptus eidem tredecim annos præfuit, & Treviris in Germania diem obiit.

XIV. 1324. XIV. *Warrenaer van Urselen* sub Cæs. *Ludovico* Bavaro creatus Ordinis Magnus Magister an. 1324. ipsa vespera Festi *S. Elisabethæ*, anno 1330. à Fratre Ordinis *Johanne Bindorff*, ut fertur gladio occisus est.

XV. 1331. XV. *Luderus* Dux Brunsuicensis *Warnerum* sequutus Magnam Poloniam

niam Calisium usque Polonis eripuit, & post quadriennem gubernationem in templo Koningsbergæ, dum missam audiret, de vita decessit.

X V I. *Theodoricus* Comes Altenburgensis octuagenarius anno 1335. Ordini præfectus, cum eidem sex annos præfuisset, Torunii fato functus, & Marienburgi sepultus est. XVI. 1335.

X V I I. *Ludolphus Coning* sub *Ludovico* Bavaro Imperatore anno 1342. electus, & triennio post mentis impos factus, cum Fratres alio Magistro eligendo occupati, nihilominus ipsi interea ad mentem redeunti muneris sui continuationem offerrent, onus illud recipere negavit. XVII. 1342.

X V I I I. *Henricus Dusener* post sexennem rectionem munus suum deposuit. XVIII. 1345.

X I X. *Winricus Kniprode* sub Imperatore Carolo I V. triginta annos Ordinis Magister fuit, & anno 1382. ex vita excessit. XIX. 1351.

X X. *Conradus Zolnerus* sub Imperatore *Wenceslao* gubernationem nactus octo annos eandem gessit, & Christburgi vitam finivit. XX. 1382.

X X I. *Conradus à Walrode*, sub prædicto Imperatore tres annos Ordi- XXI. 1490.

ni

ni præfuit, homo superbus, & tyrannidem exercens, ac tandem rabie confectus interiit.

XXII. 1393. XXII. Conradus à Langinghen quatuordecim annos ordinem summa cum laude administravit, ac Marienburgi terræ mandatus est.

XXIII. 1407. XXIII. *Ulricus à Iungingen* præcedentis frater sub *Roberto* Palatino Imperatore vir strenuus & bellicosus 15. Iulii anno 1410. in pugna cum *Jagellone* Rege Poloniæ cum 600. fratribus occisus est.

XXIV. 1410. XXIV. *Henricus Reus*, *Dominus à Plouwen* sub Imperatore *Sigismundo* ob tyrrannidem & malas artes, quibus deditus erat, à Papa, & Ordine depositus, ac Lochstettæ in custodia mortuus est.

XXV. 1414. XXV. *Michael Kuchenmeister à Sterrenberg* sub dicto Imperatore Fratribus vehementi dissidio laborantibus octo annos imperavit, & ab ipsis tandem gubernatione sua exutus est.

XXVI. 1422. XXVI. *Paulus Bellizer à Rusdorff* sub eodem Imperatore, quo Ordinem Teutonicum regente inter Fratres diversarum Nationum maxima dissensio orta est, dum quævis Natio proprium sibi Magistrum creare conaba-

nabatur. Tandem post decimum nonum administrationis suæ annum munus suum relinquere coactus est.

XXVII. *Conradus ab Erlingshausen* anno 1441. sub Imperatore *Friderico III.* electus, anno 1550. ex hac vita migravit. Vir pacificus quidem, sed qui immanem Fratrum discordiam sopire non potuit. XXVII. 1441.

XXVIII. Ludovicus ab Erlingshausen præcedentis filius, sub quo plures urbes ad Poloniæ Regem defecerunt, & anno 1457. Dantiscum ac Marienburgum cum aliis arcibus Poloniæ Regi à præsidiariis militibus 476000. florenis vendita sunt. XXVIII. 1450.

XXIX. *Henricus Reus à Plauwen* anno 1467. Magister proclamatus, ac triennio post Torunii apoplexia mortuus, Morungamque delatus ibidem vitæ finem fecit. XXIX. 1467.

XXX. *Henricus Refle à Richtenberg* Regi *Casimiro* homagium præstitit, ac septennio post hydrope obiit. XXX. 1470.

XXXI. *Martinus Truchses à Wershausen* sub *Friderico III.* ut & præcedentes ad Ordinis gubernaculum admotus homagium Regi Poloniæ præstare tandem coactus est, postquam aliquot annis illud facere recusave- XXXI. 1477.

ſaverat. Poſt duodecennem adminiſtrationem Koninxbergæ diem obiit, & ſepultus eſt.

XXXII. 1489. XXXII. *Johannes à Diepen* ſubditorum non Dominus ſed pater cum Rege Poloniæ ad Wallachos debellandos profectus Leopoli poſt octennem adminiſtrationem expiravit.

XXXIII. 1498. XXXIII. *Fredericus* Saxoniæ Dux, Landgravius Thuringiæ, & Miſniæ Marchio ſub *Maximiliano* Imperatore Ordinis adminiſtrationi præpoſitus, Rochlitzii in Miſniâ bienni morbo confectus ad plures abiit, poſtquam duodecim annos rectione ſua conſumpſerat.

XXXIV. 1511. XXXIV. *Albertus* Marchio Brandeburgenſis ab Electoribus Imperii, Magiſter Ordinis conſtitutus, avunculo ſuo *Friderico* Poloniæ Regi homagium præſtare negavit. Sed auxilio ab Electoribus promiſſo deſtitutus, & à Polonis oppreſſus tandem, abrogato Ordine, ſe Poloniæ Regi ſubjecit, ac Dux Pruſſiæ factus ejusdem Owentelari jure cum poſteris ſuis retinuit poſſidendam partem eam, quæ hodie Ducalis appellatur. Quatuordecim annos Magiſter Magnus fuit,

ac

ac postea per quadraginta duos annos Ducatum eundem gubernavit. Sic desiit Ordo ille Crucigerorum Fratrum, qui etiam Teutonici, Mariani, & Pauperiani Fratres dicti sunt, & ex duobus Ordinibus in unum coaluerunt. Multum autem negotii ab initio ipsis facessitum est ab incolis, quorum ultimi fuere Nadrovitæ, qui tandem ingente pugnâ debellati cum uxoribus & liberis in Lituaniam aufugerunt. Anno 1269. Sudavienses Prussi à Samogitis adjuti Prussiæ magnum damnum intulerunt, ac Crucigeros, à quibus debellati prius fuerant, malè mulctarunt. Anno 1279. Lubavia, & Culmigeria urbes à Lituanis exustæ sunt. Anno 1285. venenati vermes cancris aut scorpionibus similes, quorum ictus incurabiles erant Prussiam, Samogitiam, & Churlandiam magnâ clade affecerunt. Postea *Vitenes* Magnus Dux Lituaniæ duobus exercitibus Prussiam aggressus Doberschinam urbem combussit, & Magnum Magistrum cum 30. Fratribus in prœlio occidit. An. 1311. horrendâ depopulatione Ermelandiam vastavit. Anno 1328. *Gediminus* Lituaniæ Dux Magnus Ethnicus *Ladislao* Poloniæ Princi-

Ordinis Teutonici finis.

Varia Crucigerorum cũ Lituanis & Polonis bella.

Principi Christiano Crucigeris bellum inferenti auxilium tulit, ac Borussiam vastavit. Cum Crucigeri inducias cum *Ladislao* pacti essent Lituaniam & Samogitiam invasit ac sequenti anno, ut Velonam arcem ad Nemenum sitam obsidione liberaret, Fridburgum ac Beierum obsedit, & sclopeto trajectus est, cum nuper admodum Borussis genus id armorum innotuisset. Anno 1342. Lituani Borussiam horrendâ vastatione fœdarunt, idemque in Lituania sequente anno 43. multi Germani Principes, Ungarorum, Bohemorum, & Danorum ope adjuti haud exigua jactura facere conati sunt. Anno 1346. Prussi Samogitiam & Lituaniam longè lateque vastarunt, ac Lituanos prœlio superarunt. Idem anno 48, factum à Prussis, quorum regionem Lituani & Russi vice versa vastationibus suis pessundederunt. At sequenti à Prussis Lituani cæsi octodecim millia ex suis desiderarunt. Inde usque ad sexagesimum primum, & porro secutis annis indesinenti bello Crucigeri & Lituani collisi sunt, serieque longa mutuæ concertationes excurrerunt usque ad tempus illud, quo Lituania Poloniæ conjuncta

juncta est, & Poloni cum Crucigeris bella gesserunt, donec hi succumbentes Polonorum potestati cessêre, sicut ex antè dictis constat.

Qui plura de Crucigerorum ordine nosse cupit, consolat *Munsterum lib. 5. cap. 448. Vitriacum in histor. Oriental. cap. 66. Bernhardum de Luthenburgo de Ordin. militar. Aubaum Miraum in Originibus Ordinum Equestr. cap. 3. Salomonem Neugebaner lib. 3. histor. Polon. pag. 133. Alsatica Chronica lib. 10. cap. 4. Davidem Chytraum in saxoniâ. Christoph. Lehmannum in Chron. Spirens. lib. 5. cap. 77. & Iohannem Limmaum de jure publico lib. 6. cap. 2. num. 57. seqq.* *Authores, qui de crucigeris scripsêrunt.*

Ordinis hujus Teutonici reliquiæ sunt passim in Germania, ac in præcipuis urbibus domos suas habent, quorum Magister est Princeps Imperii Mergenthemi in Franconia sedem suam habens. *Ordinis reliquiæ.*

Duces porrò Prussiæ Ducalis fuerunt *Duces Prussiæ Ducalis.*

I. *Albertus* anno 1567. mortuus.

II. *Albertus Fridericus* anno 1608. vita functus.

III. *Georgius Fridericus* Marchio Onoltz-

ma, importationibus, & exportationibus variarum mercium apta, propter frequentiam fluminum, sinuum, portuum, &c. Est autem regio fluminibus, paludibus & lacubus passim referta, ac ideò piscibus omnis generis abundans, qui in fluminibus, & lacubus capti maximum lucrum incolis exhibent. Fluvii præcipuæ notæ numerantur*duodecim: Vistula Silesiam, Poloniam, Masoviam & Prussiam pererrat, ac partim sub Dantisco in mare Balthicum, & partim sub Marieburgo, & Elbinga urbibus, lacui Frisch Haffse insinuat. Pregela fluvius in Lacum Habus seu Frisch Haff exiens, quem suprà Tappiaviam Allæ & Angeropi fluviorum coitus efficit. Nemenus ex Alba Russia, per Lituaniam & Samogitiam decurrens in Curonensem lacum aquas suas effundit. Cætera flumina sunt Derevancia, Elbinga, Vesera, Passaria, Ossa, Drebnica, Lisa, & Lavia. Lacus dulci aqua instructi numerantur bis mille & triginta septem. Frisch Haff sive Habus longitudine ad 15. millia, latitudine ad duo plus minus se exporrigens, atq; inter Dantiscum & Regium-montem intercedens oblonga & angusta in-

Fluvii.
Vistula.
Pregela.
Nemenus
Lacus.

ſula Friſch Nering, quæ & Neringa, à mari Balthico ſejungitur. Curonenſis Lacus, Curiſch Haff nominatus in Pruſſia Ducali etiam grandis, imo priore major, inſula quoque oblonga & anguſta à Balthico Mari ſecernitur, quæ Curiſch Nering nomen habet. Cæteri lacus minores minus etiam ſpacium aquis ſuis tegunt. Sylvæ plurimæ totam regionem ubique veſtiunt, ex quibus, hyberno tempore cuncta nivibus cooperiente, prodire ſolent Uri, ferox animalis genus, grande, viribus admodum validum, collo & capite villoſum, anteriore corporis parte altius, poſteriore depreſſius. Ejuſmodi animal quatuor ictibus ex ſclopeto miſſis occiſum eſt 28. Februarii, anno 1595. à Marchione *Iohanne Sigiſmundo*. Spacium inter anteriorem pedem & tergum tres cum dimidiâ, inter radices cornuum & caudam quinque ulnas, & quartam partem unius ulnæ longum fuit, ac pondus dedit unde viginti centenarios, & quinque libras Norimbergicas, ut *Hennebergerus fol.* 251. ſcribit porrò ſylvæ dictæ etiam omnigenas feras alunt, ac venationibus aptiſſimæ ſunt, lignorumque

Sylvæ.

Immanis magnitudinis Urus.

que magnam copiam incolis ſuppeditant. *Metalla.* Metalla quidem non inveniuntur, ſed ſuccinum, ſive electrum, *Succinum.* quod ambra etiam exteris dicitur, magna copia ſeſe offert. Hoc in litus à fluctibus vento motis compulſum nudi homines per undas obviam euntes retibus parvis excipiunt, molle & liquidum, ſed in aëre mox dureſcens, ut torno aut ſcalpro conformatum varias figuras induere poſſit. *Ager.* Agri & paſcua ſunt admodum pinguia, reique pecuariæ commodum mirè promovent. *Aër.* Aëris temperies cum amœnitate jucundiſſima conjuncta eſt. *Merces.* Merces ex Polonia, Lituania, & Ruſſia transmiſſæ navibus per mare in plurimas alias regiones transvehuntur, & viciſſim in Poloniam, Lituaniam, & Ruſſiam importantur, quaſcunque Europa univerſa & India dives largiri ſolet. Hinc majoribus divitiis abundant incolæ, quàm cæteri, qui reliquas hujus Regni partes incolunt, atque ideò cultiore habitu ac veſtitu utuntur, Regioque tota cæteris populoſior multis oppidis ac pagis abundat, ac ad mercaturam exercendam eſt aptiſſima. Hæc in genere de Pruſſia dicta ſufficiunt. Particularem deſcriptionem

nem restat ut expediamus.

POMERELLIA.

POMERELLIÆ fines Septentrionales Balthicum mare, Occidui Cassubiam in Pomerania, & Poloniam Majorem, Meridionales eandem, & Orientales Vistulam tangunt. Pomerania parva, & Regia quoque vocatur, ac pars olim fuit Pomeraniæ quo nomine generaliter appellatur, quicquid terrarum inter Vistulam & Cimbricam Chersonesum mari Balthico adjacet, posteà peculiaribus nominibus & finibus divisum. Quondam suis propriis principibus ex Pomeraniæ Ducum stemmate oriundis, ac posterioris Pomeraniæ & Cassubiæ Principibus appellatis, quos *Micralius lib. 2. de Antiqua Pomerania* describit, subjecta incolas habuit Vandalos, non cæterorum more longis tunicis Polonicis, sed Germanorum ritu brevioribus plures plicas habentibus se vestientes, unde ipsis & regioni nomina Pomerellorum, & Pomerelliæ ortum esse creditur. Principum ultimus fuit Dux *Mestowynus*, qui à subditis suis rogatus anno 1290. Po-

Fines

Pomerania antiqua.

Antiqui Principes

Nominis origo.

loniæ Duci *Primislao II.* hanc regionem legavit; unde hic & legitimi hæredes, Anterioris Pomeraniæ Duces, ut & Generi, qui *Mestowyni* filias duxerant, Princeps Rugiæ scilicet, ac *Adolphus* Holsatiæ comes magnis concertationibus collisi sunt. Litigantibus se admiscuêre Marchiones Brandeburgenses, & Teutonicus Ordo, qui tandem superior factus has terras ab anno 1310. usque ad annum 1466. in possessione sua habuit. Tandem ad Polonos devolutæ hactenus Poloniæ Regibus subditæ fuerunt.

Pomerellia Teutonico Ordini, post Polonis subjecta.

Dantiscum, Dantzig, Gedanum, Godanium, & Gdantzko Polonicè Pomerelliæ Metropolis, & ex celeberrimis Europæ emporiis haud minimum unde sibi nomen asciverit, authores in diversas discedunt opiniones; *Cluverius lib. 3. de antiqua Germania cap.* 34. petit hanc appellationem à vocabulis Dan, Codan, & Godan, apud antiquos Deum significantibus; unde & Mari Balthico Sinus Codani nomen natum, eaque de causa hanc urbem antiquitus Danzke, Gdan, & Gdansko nominatam putat. Hinc Latina nomina Godanium, Codanium, & Gdanum rectè huic urbi

Nomen.

5. Hoche thor.
6. H. Lichnams thor.
7. S. Iacobs thor.
8. Schottland Vorstatt.
9. Alt Stattisch Rathaus

ſaverat. Poſt duodecennem adminiſtrationem Koninxbergæ diem obiit, & ſepultus eſt.

XXXII. 1489. XXXII. *Johannes à Diepen* ſubditorum non Dominus ſed pater cum Rege Poloniæ ad Wallachos debellandos profectus Leopoli poſt octennem adminiſtrationem expiravit.

XXXIII. 1498. XXXIII. *Fredericus* Saxoniæ Dux, Landgravius Thuringiæ, & Miſniæ Marchio ſub *Maximiliano* Imperatore Ordinis adminiſtrationi præpoſitus, Rochlitzii in Miſniâ bienni morbo confectus ad plures abiit, poſtquam duodecim annos rectione ſua conſumpſerat.

XXXIV. 1511. XXXIV. *Albertus* Marchio Brandeburgenſis ab Electoribus Imperii, Magiſter Ordinis conſtitutus, avunculo ſuo *Friderico* Poloniæ Regi homagium præſtare negavit. Sed auxilio ab Electoribus promiſſo deſtitutus, & à Polonis oppreſſus tandem, abrogato Ordine, ſe Poloniæ Regi ſubjecit, ac Dux Pruſſiæ factus ejusdem Owentelari jure cum poſteris ſuis retinuit poſſidendam partem eam, quæ hodie Ducalis appellatur. Quatuordecim annos Magiſter Magnus fuit,

ac

ac poſtea per quadraginta duos annos Ducatum eundem gubernavit. Sic deſiit Ordo ille Crucigerorum Fratrum, qui etiam Teutonici, Mariani, & Pauperiani Fratres dicti ſunt, & ex duobus Ordinibus in unum coaluerunt. Multum autem negotii ab initio ipſis faceſſitum eſt ab incolis, quorum ultimi fuere Nadrovitæ, qui tandem ingente pugnâ debellati cum uxoribus & liberis in Lituaniam aufugerunt. Anno 1269. Sudavienſes Pruſſi à Samogitis adjuti Pruſſi e magnum damnum intulerunt, ac Crucigeros, à quibus debellati prius fuerant, malè mulctarunt. Anno 1279. Lubavia, & Culmigeria urbes à Lituanis exuſtæ ſunt. Anno 1285. venenati vermes cancris aut ſcorpionibus ſimiles, quorum ictus incurabiles erant Pruſſiam, Samogitiam, & Churlandiam magnâ clade affecerunt. Poſtea *Vitenes* Magnus Dux Lituaniæ duobus exercitibus Pruſſiam aggreſſus Doberſchinam urbem combuſſit, & Magnum Magiſtrum cum 30. Fratribus in prœlio occidit. An. 1311. horrendâ depopulatione Ermelandiam vaſtavit. Anno 1328. *Gedminus* Lituaniæ Dux Magnus Ethnicus *Ladiſlao* Poloniæ Princi-

Ordinis Teutonici finis.

Varia Crucigerorum cũ Lituanis & Polonis bella.

Principi Christiano Crucigeris bellum inferenti auxilium tulit, ac Borussiam vastavit. Cum Crucigeri inducias cum *Ladislao* pacti essent Lituaniam & Samogitiam invasit ac sequenti anno, ut Velonam arcem ad Nemenum sitam obsidione liberaret, Fridburgum ac Beierum obsedit, & sclopeto trajectus est, cum nuper admodum Borussis genus id armorum innotuisset. Anno 1342. Lituani Borussiam horrendâ vastatione fœdarunt, idemque in Lituania sequente anno 43. multi Germani Principes, Ungarorum, Bohemorum, & Danorum ope adjuti haud exigua jactura facere conati sunt. Auno 1346. Prussi Samogitiam & Lituaniam longè lateque vastarunt, ac Lituanos prœlio superarunt. Idem anno 48, factum à Prussis, quorum regionem Lituani & Russi vice versa vastationibus suis pessundederunt. At sequenti à Prussis Lituani cæsi octodecim millia ex suis desiderarunt. Inde usque ad sexagesimum primum, & porro secutis annis indesinenti bello Crucigeri & Lituani collisi sunt, serieque longa mutuæ concertationes excurrerunt usque ad tempus illud, quo Lituania Poloniæ con-

juncta

juncta est, & Poloni cum Crucigeris bella gesserunt, donec hi succumbentes Polonorum potestati cessère, sicut ex antè dictis constat.

Authores, qui de crucigeris scripsere. Qui plura de Crucigerorum ordine nosse cupit, consolat *Munsterum lib.* 5. *cap.* 448. *Vitriacum in histor. Oriental. cap.* 66. *Bernhardum de Luthenburgo de Ordin. militar. Aubaum Miraum in Originibus Ordinum Equestr. cap.* 3. *Salomonem Neugebaner lib.* 3. *histor. Polon. pag.* 133. *Alsatica Chronica lib.* 10. *cap.* 4. *Davidem Chytraum in Saxoniâ. Christoph. Lehmannum in Chron. Spirens. lib.* 5. *cap.* 77. *& Iohannem Limmaum de jure publico lib.* 6. *cap.* 2. *num.* 57. *seqq.*

Ordinis reliquiæ. Ordinis hujus Teutonici reliquiæ sunt passim in Germania, ac in præcipuis urbibus domos suas habent, quorum Magister est Princeps Imperii Mergenthemi in Franconia sedem suam habens.

Duces Prussiæ Ducalis. Duces porrò Prussiæ Ducalis fuerunt

I. *Albertus* anno 1567. mortuus.

II. *Albertus Fridericus* anno 1608. vita functus.

III. *Georgius Fridericus* Marchio Onoltz-

Onoltzbacensis.

IV. *Johannes Sigismundus* Elector Brandeburgensis.

V. *Fridericus VVilhelmus* Elector Brandeburgensis, qui 17. Octob. anno 1641. præsens præsenti Regi Uladislao IV. homagium præstitit.

Divisio Prussiæ. Divisionem Antiquæ Prussiæ pag. 152. hujus opusculi indicavimus. Ordine Teutonico finem sortiente nova partitio exorta eam in Regalem & Ducalem divisit. Illa etiam Regia & Polonica dicta duplex quoque est, Regia proprie dicta & Pomerania seu Pomerellia: Regia tres satrapias complectitur, Culmensem, Marieburgensem, & Varmiensem. Pomerellia in septem territoria dividitur, & totidem Judices habet. Territoria sunt Stachoviense, Tucholiense, Suecense, Dersaviense, Zucoviense, Pudense, & Mirachoviense. His annumerantur Craina, & Cassubia tractus terræ non contemnendi, in quorum illo priore Abbatia Coronoviensis prępinguis, in isto præfecturæ aliquot regiæ inveniuntur.

Peculiaria. Tota Prussiæ regio, licet Poloniæ Regni membrum sit, peculiare tamen consilium publicum, peculiares leges,

pecu-

liaria judicia, comitia, ærarium, ac belli gerendi rationem diversam antiquitus habet. Regia Prussia Culmensi jure utitur, præter Elbingam, Brunsbergam, & Frauenbergam, quæ urbes Lubecense jus observant. Quæ juribus istis brevioribus, aut constitutionibus Urbium à *Sigismundo Seniore*, & *Sigismundo Augusto* ejus filio institutis casus dijudicari nequeunt, Saxonico, Magdeburgensi, aut ipso jure Cæsareo expediri solent, ut *Cromerus* tradit. Quatuor antehac Episcopatus fuere, Varmiensis, Culmensis, Sambiensis, & Pomesaniensis, quorum priores duo Regii, & Catholici, posteriores duo Ducales, & à Papatu avulsi. Senatores Regiæ Prussiæ sunt quinque duo Episcopi Varmiensis & Culmensis, & tres Palatini, Culmensis, Marieburgensis, & Pomerelliensis, Sunt item tres Castellani, Culmensis, Elbingensis, & Dantiscanus. *Jura.* *Episcopatus.* *Senatores.*

Quantum ad qualitatem Regionis attinet, eam sequenti elogio decorat *David Frœlichius parte 2. Viatorii, lib. 2. pag.* 330. *Borussia Sarmatiæ ocellus, Polonici Orbis delicium, vectigalium officina est regio fœcundissima,* *Qualitas.*

ma, importationibus, & exportationibus variarum mercium apta, propter frequentiam fluminum, sinuum, portuum, &c. Est autem regio fluminibus, paludibus & lacubus passim referta, ac ideò piscibus omnis generis abundans, qui in fluminibus, & lacubus capti maximum lucrum incolis exhibent. Fluvii præcipuæ notæ numerantur duodecim: Vistula Silesiam, Poloniam, Masoviam & Prussiam pererrat, ac partim sub Dantisco in mare Balthicum, & partim sub Marieburgo, & Elbinga urbibus, lacui Frisch Haffse insinuat. Pregela fluvius in Lacum Habus seu Frisch Haff exiens, quem suprà Tappiaviam Allæ & Angeropi fluviorum coitus efficit. Nemenus ex Alba Russia, per Lituaniam & Samogitiam decurrens in Curonensem lacum aquas suas effundit. Cætera flumina sunt Derevancia, Elbinga, Vesera, Passaria, Ossa, Drebnica, Lisa, & Lavia. Lacus dulci aqua instructi numerantur bis mille & triginta septem. Frisch Haff sive Habus longitudine ad 15. millia, latitudine ad duo plus minus se exporrigens, atq; inter Dantiscum & Regium-montem intercedens oblonga & angusta insula

Fluvii. *Vistula.* *Pregela.* *Nemenus* *Lacus.*

ſula Friſch Nering, quæ & Neringa, à mari Balthico ſejungitur. Curonenſis Lacus, Curiſch Haff nominatus in Pruſſia Ducali etiam grandis, imo priore major, inſula quoque oblonga & anguſta à Balthico Mari ſecernitur, quæ Curiſch Nering nomen habet. Cæteri lacus minores minus etiam ſpacium aquis ſuis tegunt. Sylvæ plurimæ totam regionem ubique veſtiunt, ex quibus, hyberno tempore cuncta nivibus cooperiente, prodire ſolent Uri, ferox animalis genus, grande, viribus admodum validum, collo & capite villoſum, anterïore corporis parte altius, poſteriore depreſſius. Ejuſmodi animal quatuor ictibus ex ſclopeto miſſis occiſum eſt 28. Februarii, anno 1595. à Marchione *Iohanne Sigiſmundo*. Spacium inter anteriorem pedem & tergum tres cum dimidiâ, inter radices cornuum & caudam quinque ulnas, & quartam partem unius ulnæ longum fuit, ac pondus dedit unde viginti centenarios, & quinque libras Norimbergicas, ut *Hennebergerus fol.* 251. ſcribit porrò ſylvæ dictæ etiam omnigenas feras alunt, ac venationibus aptiſſimæ ſunt, lignorum-

Sylvæ.

Immanis magnitudinis Uri.

nem restat ut expediamus.

POMERELLIA.

POMERELLIÆ fines Septentrionales Balthicum mare, Occidui Cassubiam in Pomerania, & Poloniam Majorem, Meridionales eandem, & Orientales Vistulam tangunt. Pomerania parva, & Regia quoque vocatur, ac pars olim fuit Pomeraniæ quo nomine generaliter appellatur, quicquid terrarum inter Vistulam & Cimbricam Chersonesum mari Balthico adjacet, posteà peculiaribus nominibus & finibus divisum. Quondam suis propriis principibus ex Pomeraniæ Ducum stemmate oriundis, ac posterioris Pomeraniæ & Cassubiæ Principibus appellatis, quos *Micralius lib. 2. de Antiqua Pomerania* describit, subjecta incolas habuit Vandalos, non cæterorum more longis tunicis Polonicis, sed Germanorum ritu brevioribus plures plicas habentibus se vestientes, unde ipsis & regioni nomina Pomerellorum, & Pomerelliæ ortum esse creditur. Principum ultimus fuit Dux *Mestowynus*, qui à subditis suis rogatus anno 1290. Po-

Fines

Pomerania antiqua.

Antiqui Principes

Nominis origo.

loniæ Duci *Primislao II.* hanc regionem legavit; unde hic & legitimi hæredes, Anterioris Pomeraniæ Duces, ut & Generi, qui *Mestowyni* filias duxerant, Princeps Rugiæ scilicet, ac *Adolphus* Holsatiæ comes magnis concertationibus collisi sunt. Litigantibus se admiscuêre Marchiones Brandeburgenses, & Teutonicus Ordo, qui tandem superior factus has terras ab anno 1310. usque ad annum 1466. in possessione sua habuit. Tandem ad Polonos devolutæ hactenus Poloniæ Regibus subditæ fuerunt.

Pomerellia Teutonico Ordini, post Polonis subjecta.

Dantiscum, Dantzig, Gedanum, Godanium, & Gdantzko Polonicè, Pomerelliæ Metropolis, & ex celeberrimis Europæ emporiis haud minimum unde sibi nomen asciverit, authores in diversas discedunt opiniones. *Cluverius lib. 3. de antiqua Germania cap.* 34. petit hanc appellationem à vocabulis Dan, Codan, & Godan, apud antiquos Deum significantibus, unde & Mari Balthico Sinus Codani nomen natum, eaque de causa hanc urbem antiquitus Danzke, Gdan, & Gdansko nominatam putat. Hinc Latina nomina Godanium, Codanium, & Gdanum rectè huic urbi

Nomen.

...iæ Duci *Primislao II.* hanc regio-
...em legavit; unde hic & legitimi
...redes, Anterioris Pomeraniæ Du-
...es, ut & Generi, qui *Mestowyn* fi-
...as duxerant, Princeps Rugiæ fili-
...t, ac *Adolphus* Holsatiæ comes ma-
...is concertationibus collisi sunt. Li-
...gantibus se admiscuêre Marchiones
...randeburgenses, & Teutonicus Or-
...o, qui tandem superior factus has
...rras ab anno 1310. usque ad annum
...466. in possessione sua habuit. Tan-
...m ad Polonos devolutæ hactenus
...loniæ Regibus subditæ fuerunt.
Dantiscum, Dantzig, Gedanum,
...danium, & Gdantzko Polonice,
...merelliæ Metropolis, & ex celeber-
...nis Europæ emporiis haud mini-
...um unde sibi nomen asciverit, au-
...ores in diversas discedunt opiniones.
...*erius lib. 3. de antiqua Germa-*
...*cap.* 34. petit hanc appellationem
...ocabulis Dan, Codan, & Godan
...d antiquos Deum significantibus,
...e & Mari Balthico Sinus Codan
...nen natum, eaque de causa han
...em antiquitus Danzke, Gdan, &
...nsko nominatam putat. Has
...na nomina Godanium, Cod...
...n, & Gdanum rectè huic ...
...

5. Hoche thor.
6. H. Lichmans thor.
7. S. Iacobs thor.
8. Schottland Vorstatt.
9. Alt Stattisch Rathaus

bi convenire, Gedanum verò falſum nomen eſſe docet. Primâ origine pagum fuiſſe credit, anno Chriſti 1295. demum à *Primislao* Polono in urbem mutatum, & anno 1342, vel 1343. mœnibus cinctum, & antiquiſſimam Septentrionalium civitatum, licet Torunium, Elbinga & aliæ reclament, & ipſi præponantur, quod Dantiſcum trans Viſtulam in Caſſubia ſitum ſerius inter Pruſſiæ Urbes relatum fuerit. Hinc erroris arguit *Krantzium in Vandalia* ſua, qui novam hanc urbem ex Antiqui Torunii ruinis ſurrexiſſe arguit. Alii à Danis nomen derivant, quippe conditoribus arcis Dantiſcanæ circà annum 1164. eam condere incipientibus; ac ideò Danswijck, i. e. Danorum receſſum, vicum, aut commorationem rectè urbem appellatam cenſent. Alii à ſaltando Dantiſcum, & Gedanum deducunt, quandoquidem ſaltare Germanis eſt Dantzen, unde & Polonos ſuam appellationem petiiſſe arbitrantur. *Chronicon Carionis à Melanthone, & Peucero auctum Appellatio*, inquit, *Urbis vel à Gottis, & Danis facta eſt, vel Heneta prorſus portum ſignificat Danis oppoſitum. David Frœlichius* *Conditor.*

chius lib. 3. *part.* 1. *Viatorii, pag.* 205. *à Suentopolco* Pomeraniæ principe ad Viſtulam anno 1200, exſtructam, ac poſtea ob inundationis periculum inde remotam, & Motlavæ fluvio admotam eſſe tradit. *Daniel Cramerus lib.* 2. *Chronic. Pomer. cap.* 4. *pag.* 116. *Subieslavium Poſterioris Pomeraniæ Principem* Dantiſco prima civitatis jura conceſſiſſe ſcribit. *Micrælius* Regem Daniæ arcem in hoc loco condidiſſe, ideò Dantzig, vel Danswijck, id eſt, Dahnenwyck appellatam narrat, ac *Subiſlavio* Principibus Anterioris Pomeraniæ auxilium ferenti bellum intuliſſe qui tamen illud occupatum validius reddidit, & Zoham arcem Dantiſco duobus milliaribus remotam, ſedemque ſuam extruxit, ac anno 1185. Dantiſcum hinc inde diſperſum in eum locum coëgit, ubi jam Vetus civitas ſedet. Ejus filii *Samborius*, & *Meſtowinus* Domini urbis Dantiſci ſolebant appellari. Junior *Meſtowinus* Pomeraniæ Poſterioris totius poſſeſſor tandem evaſit. Ei Anno 1212. Dantiſcum ereptum eſt à Daniæ Rege *Woldemaro II.* qui per 17. annos hunc locum in poteſtate ſua retinuit. *Suantepolcus*

Dantiſcum quando Urbs ſit facta.

tepolcus III. Mestowini filius postea Dantisco iterum potitus est. Hæc *Micrælius*, qui etiam *lib. 2. pag.* 286. *seq.* indicat quo pacto hæc urbs à Ducibus Pomeraniæ ad Marchiones Brandeburgenses, & ab his in Teutonici Ordinis possessionem venerit, ac tandem annó nimirum 1454. certis quibusdam conditionibus se *Casimiro* Poloniæ Regi subjecerit. Qui de his plura nosse desiderat, alios scriptores inspiciat oportet, ut *Caspari Schutzii Chron. Borussica*; *Casparum Hennebergerum*; *Davidis Chytræi Chron. Saxonica*; *Georgii Braun secundam partem Theatri Urbium*; *& Johan. Angeli à Werdenhagen part.* 3. *de Rebuspublic. Hanseaticis, cap.* 24. *fol.* 343. *seqq.* Hic postremus scriptor *Petri Bertii lib.* 3. *rerum Germ. pag.* 515. commissos errores refutat, ac *part.* 6. *fol.* 91. *seqq.* Dantisci ab Imperio Romano ad Polonos transeuntis historiam narrat. Anno 1361. Lithuani arcem Dantiscanam vi occuparunt. Anno 1432. Polonis exercitu suo huc venientibus,. equites lætitiâ exultantes, quod ad Mare pervenissent, sibi mutuo gratulati sunt, ac marinam aquam vasis haustam domum

Quando ad Polonos venerit.

Res gestæ.

 secum

ſecum abſtulerunt. *Martinus Cromerus lib.* 10. *rer. Polonicar. fol.* 484. Anno 1456. plebs ſeditione mota veterem Magiſtratum depoſuit, ac novum in ejus locum repoſuit. A. 1525. Senatus Religionis mutationem admittere recuſabat. Maximo tumultu eam ob cauſam oborto, & Magiſtratu Veteri abrogato, Novus creatus, ac omnes imagines, cæterique ornatus ſacri è templis ejecti ſunt. Rex à Senatu Gedanenſi invocatus, & ſequente anno Dantiſcum veniens ex ſeptuaginta captivis tredecim capitis ſupplicio affici mandavit, atque ità ſeditionem ſopivit. *Chytræus lib.* 11. *Saxoniæ.* Circa annum 1530. ſeptem impudici mercatores nudi, cùm totidem meretricibus nudis choream ſaltarunt, quam Adami & Evæ tripudium eſſe dicebant. Captos & vehementi virgarum caſtigatione mulctatos, Magiſtratus omnibus ſuis bonis privavit, ex urbe, & totâ juriſdictione Dantiſcanâ in perpetuum exilium ejecit, domumque in qua hoc alia ejuſmodi facinora ab ipſis commiſſa erant, demoliri juſſit: *Olaus Magnus Archiepiſcopus Upſalienſis lib.* 15. *c.* 11. *fol.* 527. qui ſe cum celebri Mer-

Seditiones.

Impudica ſaltatio.

catore

catore *Jacobo à Campen* demolitionem domus iſtius cujus poſſeſſor erat, haud ægrè ferente illam ſæpius vidiſſe teſtatur. Anno 1577. Dantiſcum Poloniæ *Rex Stephanus* obſedit; Dantiſcani Electorum & Principum Germanorum interceſſione Regi reconciliati, culpamque deprecati, Regiis Commiſſariis fidelitatis jusjurandum præſtiterunt, viginti florenorum millia ad deſtructi Cœnobii Olivæ reſtaurationem ſolverunt, & ducentena florenorum millia quinquennio, ut & ſingulis annis tributum ſubjectionis debitæ indicium ſolvendum polliciti ſunt. Rex verò ipſis offenſionem ignovit, privilegia & immunitates confirmavit, Auguſtanæ Confeſſionis exercitium liberum permiſit, bona fiſco adjudicata reſtituit, ac Gravamina, ut vocant, in publicis Comitiis removenda promiſit. *Chytræus lib. 23. Saxon. Thuanus Lundorpius lib. 17. Continuat. Sleidani pag. 322.*

Dantiſcum à Rege Stephano obſeſſum.

Anno 1623. circa menſis Julii initium Rex *Sigiſmundus III.* Dantiſcum venit, 4. Tempelburgum qui locus extrà urbem vivariis & hydraulicis operibus celebris eſt, inviſit. 8. ejuſdem menſis cum Regina, & Principe *Uladiſ-*

Rex Sigiſmundus Dantiſcum venit.

ladislao exceptus ſplendido convivio à conſule Urbis *Spemanno*, cujus etiam balneo uſus eſt, operibuſque hydraulicis, ac florum, & aquarum odoratarum ſuavitate ſe vehementer delectavit. 9. Cœnobium Olivam inviſit. 11. Wiexelmundæ fuit, & 18. iterum Dantiſco diſceſſit. Anno 1626.

Dantiſcani vexantur à Suecis.

Sueci Dantiſcanis multum negotii faceſſiverunt in inſulâ, quam Gros Werder appellatum Viſtulæ brachia complectuntur, & in quâ Dantiſcani plures pagos poſſident. Unde Sueci hoſtes declarati ſunt, duravitque hæc vexatio uſque ad annum 1630, quo lites ſopitæ ſunt: *Angelus Werdenhagen in part.* 4. *Antegreſſu fol.* 514. *b.* Anno 1632. Dantiſcanis conceſſum eſt à Rege, ut æquè ipſis, ac Cracovienſibus, & Vilnenſibus liceat ad Comitia Publica Legatos ſuos mittere, qui in Regis electione votum haberent. Anno 1636. magna tempeſtate exortâ, templum *S. Iacobi* cum Xenodochio vicino ignis flamma in cineres redactum eſt. Paulo poſt horrenda iterum tempeſtas contigit, ac in via tonitru ancillam quandam ictu ſuo occidit. Sequente nocte ædificium & hortus amœnus in cœnobio

Tempeſtates.

Oliva

Oliva incendio periêre *Micral. lib.* 5. *Pomer. pag.* 348. Anno 1646. Vistula exundans aggeres perfregit, pagos plures obruit, multos homines, & bestias vita privavit, & Dantisci multas cellas & conclavia subterranea complens mercatoribus magnum damnum intulit: *Tom.* 5. *Theatr. Europ. fol.* 1065. *b.* Eodem anno Dantiscanis magna discordia, & simultas cum Iesuitis fuit. *ibid. fol.* 1230. *b.* *&* 1247. *a.* 1. 11. Februarii ejusdem anni Regia sponsa, Principissa de Nivers Dantiscum venit, & per aliquot dies splendidè excepta est. An. 1653. pestis in hac urbe vehementer grassata circà finem Septembris unâ septimanâ 640. homines abstulit. Anno 1655. & 56. cum Sueci Poloniam invasissent, urbs multis operibus bellicis longè firmior est reddita, & plurima ædificia splendida dejecta sunt. Anno 55. mense Novembri in Suburbiis, nempè in Novo Horto, Schladelio, & Rosenthalia, quinquaginta circiter ædificia, & multos amœnos hortos eversos, sequente verò Anno 56. totam plateam quæ Motlawgassen appellatur, Schotlandiam item totam, cum templo Jesuitarum, in E-

Inundatio.

Pestis.

Suburbia Dantisci partim exusta, partim deleta.

piſcopi, & Petershagam in ſua propria jurisdictione ſitam à Dantiſcanis incendio deletam, ac cætera ſuburbia dejecta eſſe narrat *Auguſtinus Limmerus in Relationibus ſuis.* Suecis totam Pruſſiam, & Poloniæ haud exiguam partem occupantibus ſoli Dantiſcani ſe oppoſuerunt, & ſuo Regi fideles manſerunt. Marieburgum obſidione Suecica liberaturi nimis ſerò venerunt, ac Cœnobium Olivam Suecis iterum eripuerunt. Rex *Caſimirus* ipſe cum Polonico exercitu anno 56. Dantiſcum venit, qui adventus tamen Dantiſcanis haud multum commodi attulit. Sed de Urbis hujus ortu, progreſſu, & rebus geſtis hæc pauca ſufficiunt: Ejus deſcriptionem paucis ſubjungemus.

Dantiſcani Suecis ſe opponunt.

Situs urbis.

Sita eſt hæc Urbs celeberrima ſub latitudinis gradu 54. & min. 22. ac longitudinis gradu 41. ſecundum *Starovolſcium*, (45. ſecundum alios) ad confluxum trium fluminum Viſtulæ, Motlavæ & Rodauni, quem poſtremum fluvium quidam *Herodoti* Eridanum eſſe cenſent. Quà Septentrionem ſpectat, Viſtulæ ſiniſtro margini appoſita, & inſulæ Friſch Nerung è regione jacenti oppoſita eſt. Verſus

ſus ortum Motlava & Rodaunus fluvius conjuncti accedunt. Verſus meridiem & occaſum editioribus montibus cingitur, qui ex arena conſtantes tàm propè urbi admoti ſunt, ut ex ipſis ædes urbis conſpiciantur, & lapides in foſſas facilè conjici queant. Unde etiam ipſis foſſæ admodum profundæ, cum validioribus, & altioribus vallis, atque propugnaculis objiciuntur, ac propugnaculorum nonnulla pedum 40. altitudinem habere dicuntur. Horum montium ſublimitate ſua templorum turres ſuperantium, atque ideò aptorum, ex quibus urbi magnum damnum globis illis igneis, quos Granaten vocitare ſolent, inferatur, nomina ſunt der Hagelsberg, Stoltzēberg, Dolberg, & Biſchofsberg. Inter duos priores verſus occaſum cernitur ſuburbium Neugartten, quod in Epiſcopi Cujaviæ terras aliqua parte ſe extendit; Schotlandia ſuburbium ad eundem Epiſcopum pertinet. Cum Suburbiis autem Dantiſcum tantum ſpacii complectitur, quod trium ferè horarum ambitu circumiri poteſt. Ob Succorum in Poloniam irruptionem dictos montes Magiſtr[atus] Dantiſcanus bel-

Montes.

Foſſæ, & propugnacula.

Magnitudo urbis.

licis

licis operibus anno 1656 & 57. munivit, ac Suburbia partim incendio, partim dejectione vastavit. *Frœlichius part. 1. Viatorii, lib. 3. pag. 234.* ait; Si Valli Dantiscani latitudo & altitudo consideretur, nullam in Germania urbem, quantumvis firmissimam inveniri, quæ cum hac comparari queat: Imò Argentoratum ipsum, licet operibus bellicis munitissimum huic cedere affirmat. Versus Meridiem & Septentrionem pulchra planicies utrinque se offert, ac versus ortum flumen, Motlava occurrit, quod tardo cursu urbem pererrans tribus milliaribus suprà eam oritur, & quadringentis sub ea passibus Vistulam ingreditur, adeò ut naves per id ad urbem accedere possint, ex quibus onerariæ illæ maximæ inferius in Vistula manere coguntur. Rodaunus celeriore cursu urbem Antiquam percurrit, suprà Cœnobium Uchau ex montibus erumpens, & partim per urbem ruens, partim alio loco supra urbem Motlaviæ sejungens. Celeberrima illa cerevisia Iopenbier nominata coquitur ex hac aqua, inquam suprà urbem ex coriariorum locis, & aliis latrinis multæ sordes defluunt, adeò ut Dantisci proverbium

Motlava flumen.

Rodaunus fluvius.

verbium sit vulgare, eos, qui Dantisci septennium habitarunt, ex septem illis annis unum stercori bibendo impendisse. Urbs duplex est; Antiqua & nova: Illa magnis turribus, muris & fossis munita portas suas proprias habet, quæ noctu clauduntur; & Plateæ tamen ejus angustiores sunt, & ædificiorum splendor Novæ urbis ædibus non respondet. Hæc verò ædibus ornatior, plateisque latioribus splendidior priorem magnificentia sua superat. Ejus plateæ grandes & latæ ædibus editioribus, quæ ascendentibus introïtum per gradus concedunt, fastigiisque pulchris ornantur, superbiunt. Sub iis cellæ & conclavia habitationi apta, elocantur iis, qui opificià exercent, mercibus & aliis rebus quotidianis vendendis occupati sunt, aut mercatoribus bajulando, & alia servitia præstando inserviunt. Est platea, quæ longa dicta, die lange Gasse, à longitudine nomen invenit, & magnifica ædificia exterius variis coloribus, & auro picta ostentans pulchritudine omnibus cæteris antecellit. Plateæ tamen haud paucæ utriusque urbis sordidæ sunt, & lutosæ ob magnam curruum & hominum frequentiam,

Urbs duplex.

Plateæ & ædes.

tiam, qui ex Polonia, Caſſubia, & Pruſſia merces ſuas advectant. Templum Cathedrale intus admodum altum, & ſpatioſo ambitu ſe explicans Organum oſtentat Muſicum, grande, & artificii magni opus, & initium ſuum ſequenti inſcriptione teſtatur. *Anno Domini milleſimo trecenteſimo quadrageſimo tertio, quartâ poſt Lætare poſitus eſt primus lapis muri Civitatis, Danzk, & poſteà proxima feria ſexta poſitus eſt primus lapis Eccleſiæ Beatæ Virginis Mariæ* In hoc templo Baptiſterium cum cancellis id circumdantibus ex Orichalco factum cernitur, ut & tabula picta ultimum judicium repræſentans, & tanto artificio elaborata, ut nullus pictor hodiernus colores illos ad vivum omnia exprimentes imitari poſſe credatur. Nautam, ajunt, in mari eam inveniſſe, quæ nonniſi diebus feſtis majoribus conſpicienda exhibetur. Porrò diverſa templa cernuntur, ut & tria monaſteria, de quorum uno *Cromerus lib.* 2. *Chron. Pomer. cap* tradit, quod Dux poſterioris Pomeraniæ *Suantipolckus* III. anno 1227. in honorem *S. Nicolai* Monaſterium Monachorum Dominicorum Nigrorum Danti-

Templa.

Monaſteria.

Dantiſci fundaverit, quod extrà urbem olim, nunc verò in mediâ urbe locum habet. Collegium ſeu Gymnaſium, in quo *Bartholomeus Keckermannus*, & *M. Petrus Krugerus* docuerunt, urbi haud exiguam famam conciliavit, multis ſtudioſis ex Pruſſia, Germania, Polonia, Ungaria, & Tranſilvania confluentibus frequens. A Cathedrali templo haud longè abeſt Forum non quidem magnum, ſed exornatum Curia magnifica & ſumptuoſa, cujus turris ubique oculis pervia pulchrum habet horologium, ambulacra amœna, & coronam deauratam, in qua multæ campanæ majores, & minores ante ſonitum campanæ horam indicantis ſuavi concentu ſacram cantilenam concinunt. Sub Curia locus eſt Pondcamer, vel Pfundcammer appellatus, ubi vectigalia omnibus mercibus exportandis, & importandis impoſita ſolvuntur. Proxima eſt Nobilium aula altis fornicibus lapideis conſtructa cum duplicibus ſcamnis ab utroque latere, multis pictūris, & cornibus cervinis decorata, ex quibus unum triginta ſex ramis conſtat, pro quo Boruſſiæ Dux quidam quingentorum florenorum precium

Gymnaſium.

Curia.

Nobilium aula Junckerhof.

cium obtulit. Pictura quoque omnes mundanas voluptates miro artificio exprimens,& ab Antverpiano quodam pictore picta, & statuæ elegantes, ut & in medio suspensæ quædam naves parvæ 9. 10, & 11. velis artificiosæ confectæ, & omnem apparatum nauticum ostendentes cernuntur. Fornax ferrea miræ altitutidinis in eadem aula vetulam ostendit ergo speculum inspicientem, quo signo peregrini opifices se Dantisci fuisse testantur. Hanc aulam frequentant præcipuæ notæ cives Dantiscani, quisque duos grossos solventes, ac constituta hora Ponfæridiana usque ad nonam vespertinam cerevisiæDantiscanæ optimæ tantum, quantum libet, bibentes. Musica instrumentalis hic bibentes exhilarat, iique qui hanc aulam antehac frequentare, & in bibentium numerum referri voluerunt, antehac Thalerum solvere solebant; Plebs tamen vulgaris non admittitur. Omnis generis cerevisiæ in urbe inveniuntur, adeò ut 30. genera numerentur, ex quibus nonnulla in urbe cocta sunt, inter quæ melioris notæ illa cerevisia excellit, quæ Ioppenier, Jonckerbier, aut duplex cerevisia appellatur. *Philippus*

Cerevisia.

Clu-

Cluverius lib. 1. Germaniæ antiq. cap. 17. ſcribit, vidiſſe ſe cerevifiam admodum craſſam, & nigram, annorum ſexaginta, quæ ad ſitim ſe dandam non adhibebatur ſed ægris tantum propinabatur. Infra forum flumini vicinum eſt ædificium pulchrum & inſigne, ubi libræ publicæ omnes merces vendendæ & emendæ imponuntur. Hoc cum cæteris vicinis foro publico magnum ornamentum affert. Per plateam ſupra forum tranſeunti occurrit armamentarium inferius fornicato opere fultum, & pluribus columnis impoſitum, quod magno circuitu ſe dilatans verſus urbem duobus gradibus lapideis, & rotundis aditum ad ſuperiora conclavia permittit. Inter hos intereſt Magna porta quadrato lapide ſurgens, & Romanam ſtructuram imitans. Viſu digna quoquè eſt, mola illa pulchra octodecim grandibus rotis conſtans, & ſingulis horis Vngaricum nummum, ſeu Ducatum pro vectigali ſolvens, ut *Frœlichius dicto lib. 3. pag. 405. indicat.* Hortus item nobilium, pulchro fonte inſignis, Granaria, & multa alia ædificia, quæ omnia hic recenſere nimis longũ foret. Suburbia pulchra, & incolis refer-

Libra publica.

Armamentarium.

Mola.

Suburbia.

referta, sed jam plæraq; in cineribus jacentia, ut in præcedentibus diximus, granariis plurimis abundabant, quinque aut sex solariis aut tabulatis frumentum, & alias merces condentibus, & ex lapidibus constructis. Inter cætera Suburbium Schotlandia Episcopo Cujaviæ subjectum, ut *Chytræus lib. 29. Saxon. fol.* 816. *& Lundorpius lib.* 30. *Contin. Sleidani pag. 779.* referunt, ædibus pulchris, & plurimis incolis, præsertim opificibus, affluebat, ita ut Dantiscanis Opificibus haud parum incommodi crearent, quippe qui minore precio, quàm cives Dantiscani vendere merces suas solebant, idque nec prohibere Dantiscani poterant, quoniam in ipsos alienæ potestati subjectos nihil juris habent. Incolarum Urbem inhabitantium magna est multitudo, ex Germanis, Polonis aliisque nationibus conflata. Germani tamen cæteris numero superiores sunt, & hos Poloni sequuntur, ac utrius nationis idioma Germanicum puta & Polonicum in Vrbe usitatum est, adeò ut plures incolæ reperiantur, qui utramque linguam callent. Multi homines, præcipuè qui inferioris sunt sortis, in cellis commorationem suam ha-

Schotlandia.

Incolæ.

Eorum multitudo.

habent, & in conclavibus morantur superiori ædium corpori subjectis, in quæ gradibus aliquot descendendum, sicut in superiorem partem ascendendum est. Ac quamvis tanta tot nationum copia in urbe confusa sit, à Magistratu tamen Urbis omni laude dignissimo sapienter & prudenter eò diriguntur, ut in pace viventes omnes prosperitate felici gaudere queant. Porrò commodissimus Urbis situs ad flumen mari proximum, & conscientiæ libertas in negotio Religionis à Nobilissimo Magistratu observata faciunt, ut maximus mercatorum, & aliorum hominum numerus negotiationis & mercaturæ exercendæ causa in hanc urbem confluat, ut *Starovolscius* ipse, quamvis hæreticam suo more appellet, hoc tamen elogio laudes Urbis decantet: *Gedanum urbs metropolis maris Balthici emporium celeberrimum, copia & varietate mercimoniorum, partim maritimorum, ex toto Occidente & Septentrione, partim terrestrium ex diversis Mundi partibus, & fluviatilium, maximè Vistulæ præterlabentis opportunitate abundans, adeò ut ædificiorum tàm publicorum, quàm privatorum pulchritudine,*

Pacifica vita.

Magistratus prudentia.

Elogium Urbis.

dine, incolarum & externorum multitudine, civium divitiis, propugnaculorum firmitate, machinarumque, & instrumentorum bellicorum numero cum præcipuis Europæ Urbibus certare possit. Negotiationis autem incredibilis indicium est magna navium copia ex omnibus Europæ partibus singulis annis Dantiscum adventantium, adeò ut sexcentæ, aut plures quotannis accedere dicantur. Quanta autem scapharum, & minorum navium Vistula secunda ex Prussia & Polonia Dantiscum multitudo descendat, *Poloniæ Defensæ Author contrà Barclaium* testatur, se meminisse dicens, quod uno eodemque tempore ejusmodi navicularum, & ratium secundo flumine advectarum quinque millia numerata sint. Consistit autem ipsa Negotiatio præcipuè in frumento, cujus quotannis tercenties, & sexagies quinquies mille onera (Last) vendi, & partim in exteras regiones deportari, partim in urbe consumi creduntur. Tum in lignis, cerevisia, variis pellibus preciosis ex Russia & Moscovia advectis, piscibus sale conditis ex Dania, & halecibus ex Hollandia apportatis, panno ex Anglia, aroma-

Navium multitudo.

Negotiatio Frumentum.

aromatibus omnis generis ex Hollandia, Gallia & Hispania missis. Vini tanta in urbe afluentia esse dicitur, ut copia aquam Urbis fontanam æquiparet, vel potius superet. Poloni frumentum, & alia ad vitæ sustentationem advehentes vinum, præcipuè malvaticum, ac alias merces exteras coëmunt, & in Poloniam secum avehunt. Ex Italia, locisque aliis sericum, & ex eodem contexti panni apportantur. Hac occasione & his mediis Dantiscum florentissima, & potentissima evasit civitas, & emporium celeberrimum, ità ut una sit ex quatuor civitatibus Hanseaticis; quæ hactenus cæteras Prussiæ & Livoniæ civitates Hanseaticas ad Societatis & Fœderis Hanseatici Conventus publicos invitandi potestatem habuit, & cum cæteris Legatos suos Negotiationis causa ad Europæ Magnates ablegaverit. Licet enim, ut suprà dictum, se Poloniæ subiecerit, privilegia tamen & immunitates suas peculiares, Civitatum Imperialium more, habet, quæ ab *Angel. Werdenhagen*, *in partis* 4. *Antegressu fol.* 513. *seqq.* enarrantur. Sedem in Conventibus Regni Poloniæ Publicis, & in ipsa Poloniæ Regis

Vinum.

Dantiscum una ex Hanseaticis civitatibus.

Politia Dantiscana.

Regis electione votum habet, atque gubernatione Aristocrarica Democratiæ mixta utens à quatuor consulibus, & quatuordecim Senatoribus, ex quibus Rex quotannis Burggravium Regium eligit, gubernatur. Hi primum Vrbis Ordinem faicunt: Alter est Scabinorum, qui civiles & criminales causas disceptant: Tertius Centumvirorum, qui etiam Magnus Senatus appellatur. In causis navigationem concernentibus, ut & in criminalibus, & injuriarum actionibus ad Regem appellatio non conceditur; In cæteris autem litibus, in quibus de bonis & pecunia controvertitur, ad Regem provocare licet, si quingentorum florenorum precium summa excedat. Urbis reditus annui sunt grandes, ut facilè conjici potest, cum ingens pecunia quotannis colligatur ex mercium vectigalibus, quæ in loco illo qui Pondtcamer, vel Pfundtcammer sub Curiâ solvi solent. Ex his dimidia pars proximis annis ad Regem pertinuit. Quicquid tributi à civibus consentientibus, quod rarò, & nonnisi necessitate postulante fieri solet, præter ordinaria illa vectigalia solvitur, Urbs sibi retinet, & Regem in illius

Tres Ordines.

Causæ & lites.

Reditus.

Tributum Regi debitum.

illius communionem non admittit. Et certè Nobilissimus Magistratus in iis, quæ ad Regem pertinent, solvendis promptum se semper & paratum exhibuit: Sed novas impositiones privilegiis & immunitatibus suis contrarias animosè & strenuè repudiavit, sicut factum anno 1637. quo Rex *Vladislaus* novo vectigali naves adventantes onerare conatus est. Tota illa insula, quæ Frisch Nerang appallatur, & se â Vistulæ ostio, usque ad alterum, quod Koningsberger Diep appellatur, & districtus ille, cui Kleine Werder nomen est, Dantiscanis parent, qui absolutam jurisdictionem possidentes omnibus Regalibus fruuntur, vectigalia, & tributa imponunt, monetam cudunt, Legatos, quocunque volunt, ablegant, cives, quos volunt, admittunt, conventibus intersunt, ac libero Religionis exercitio fruuntur. Triplex autem est Religio Dantisci, Lutherana, Reformata, & Catholica. Iesuitæ templum & Collegium in suburbio habuerunt Episcopali Iurisdictioni subjecto, quod forsan nuperrimo incẽdio etiam conflagravit. Dominicani, Carmelitæ, & Moniales in urbe ipsa habitant, ut

Iurisdictio Vrbis.

Regalia.

Religiones.

Mores. & Vicarius Episcopalis. Incolæ Urbis & cives sunt humani, civiles, hospitales, sumptuosi, & doctorum hominum cultores. Alios honorant, & ipsi honorari volunt, adeò ut ille facilè hic laudem inveniat, & amicos paret, qui vel nautam aliquem vulgarem, aut sulphuratorum venditorem Nobilem, aut Ioncker, ut vocant, appellare non dedignatur, ut *Balthasar Schuppius in dissertatione de opinione pag.* 45. tradit præcipuæ notæ Virgines profectò, ut *Frœlichius lib.* 3 *part.* 1. *Viatorii, pag.* 356. *refert*, dedecori sibi ducunt sponsæ, ut moris est, ad templum deducendæ præire, ac ideò pauperes virgines uno aut altero grosso conductas in suum locum substituunt, ideo de Pœlchen Jungfrauen appellatas. In vestibus, cibo, & potu cives sumptuosi sunt, vinum Rhenanum prandentes & cœnantes bibere amant, pisces & carnem, assa excepta, aromatibus & cepis elixant & condiunt, equis, & curribus frequenter utuntur, quibus æstivo tempore Heiligenbornam, & Falckendaliam, quæ loca amœnissima hyberno tempore trahis vecti invisunt, excurrere solent. Cæteri curribus ca-

rentes

rentes pedibus se eò delectationis gratia conferunt. Quibus ulterior deambulatio arridet, ii in Cœnobium Olivam, aut Pautzkam tendunt. Urbis Dantisci insigne nigram & coronatam habet aquilam gladium nudum continentem, & fulvo campo seu fulvæ areæ insistentem. *Urbis Insigne.*

Munda vel Weisselmunda fortalitium in apice dextro ostii, per quod Vistula in Mare Balthicum se effundit, unde etiam Weisselmunda, i. e. der mundt der Weichsel, os Vistulæ dicitur. Proximis annis validè munitum Vistulam custodit, & impedit quominus hostiles naves flumen ingrediantur. Rex *Stephanus* eodem potiri nequivit, licet tunc temporis non ità munitum fuerit. Hoc tempore Illustris Dominus Koninxsmarck celebris exercitus Suecici Imperator, & Ducatus Bremensis Præfectus summus à Dantiscanis in mari captus, cum ad Regem suum in Prussiam navi profectus tempestate in proximas oras conjectus esset, in hoc fortalitio captivus detinetur. *Koninxmarck.*

Frischnerung Insula à Weisselmunda, & Vistulæ ostio longa quidem, sed angusta extensione usque ad Ko-

nincxberger Tieff, inter hujus insulæ, & Sambiæ apices intercedentem, ac naves Koninxbergam transmittentem excurrens à Septentrione Balthico mari, & à Meridie æstuario Frisch Haff clauditur, ac Dantiscanis paret. Nonnulli in ea sunt pagi, inter quos Bonensack, Britzlar, Niclaswalde, Kobelgrube, Stuthoff, Vogelsang, &c.

Hovet vel het Hooft fortalitium est in apice situm ubi Vistula divortio facto unum alveum in lacum Frischhaff alterum sub Dantisco in Mare Balthicum emittit. Occupatum anno 57. à Suecis, qui etiam cæteris locis, excepta Weisselmunda occupatis, totam hanc insulam in potestatem suam redegerunt.

Sueci Nerizgam occupant.

Kleine Werder districtus Dantiscanorum ad sinistram Vistulæ ripam suprà Urbem versus ortum, in quo Grebbin arx, & fortalitium apud Stibelau itidem à Suecis occupatum.

Oliva, Olive cœnobium uno milliari Dantisco versus occasum distans, & fundatum anno 1170. à *S. bieslavio* posterioris Pomeraniæ principe, ac Benedictinis Monachis traditum, ut *Micralius lib. 2. cap. 252.* narrat. Fuit ille princeps *Swantipolci avus.*

Conditor.

& an-

& anno 1187. diem obiit, in eodem cœnobio sepultus. *Suantiborium*, vel *Samborium* ejusdem filium id condidisse, & septem pagos ipsi donasse anno 1178. 15. Kal. Aprilis scribunt *L. Wurfbain de num. Septen. ex Hildebrandi Diario Pomeran. pag* 162. *& Hennebergerus in tabula Borussiæ. Micralius* utrique filio *Semborio* & *Mestowino* donationem illam adscribit. Anno 1224. Prussi ethnici omnes monachos trucidarunt, & monasterium igne deleverunt: *Hennebergerus.* Anno 1234, vel 36. iidem octo monachos cum 36. militibus præsidiariis interfecerunt, & monasterium altera vice incenderunt. Anno 1432. vel 33. Bohemi milites sub Polonis stipendia facientes illi direpto ignem subjicerunt. Anno 1577. idem Dantiscani demoliti sunt, à Rege *Stephano* 20000. florenos ad ejus restaurationem solvere postea coacti. Hodie Cisterciensis Ordinis est Monasterium. *Varii casus hujus loci.*

Pautzge, Puokum, *Cromero* Puscum in Cassubiæ finibus ad Sinum Maris Balthici ab hoc loco Pautzkerwick appellatum, est oppidulum cum arce admodum firmum, quod *Micralius*

lib. 2. Pomeran. pag. 247. & *Caspar. Schutz in Chron. Pruss.* à *Bugislavos.* Pomeraniæ Duce, qui anno 1150. obiit, conditum, & Bugustie, vel Buguswick ab ipso denominatum esse ajunt. *Hennebergerus* ortum ejus ad annum 1378. refert. Anno 1464. Dani post sex mensium obsidionem hunc locum occuparunt, ut *Cromerus lib. 25.* narrat. 22. septimanarum obsidionem fuisse *Hennebergerus* ait. Anno 1594. Poloniæ Rex *Sigismundus III.* ex Suecia vela faciens 44. naves huc appulit, ac inde Dantiscum magna pompa deductus est. Anno 1626. Pautzke à Suecis occupatum, & anni sequenti 11. Aprilis ab iisdem commeatus penuria laborantibus, Polonis obsidentibus deditione redditum est. Pertinet autem ad Regem Poloniæ, cujus monitu Dantiscani anno 1544. hunc locum Domino *Koske* eum forsan oppignoratum pecunia redimenti reddiderunt. An. 1655. eum Sueci post diuturnam circumsessionem deseruerunt, hyberna tempestate cedere coacti. Sequente anno parum abfuisset quin Sueci ejus proditione potiti fuissent præventi tamen à Dantiscanis, quibus à Rege hunc

Conditor.

Occupatum à Danis.

A Suecis & à Polonis recuperatum.

hunc locum posteà donatum esse ajunt.

Zernowitz, insigne cœnobium Monialium Præmonstratensis Ordinis ad æstuarium Balthici Maris suprà Pautzke in finibus Pomeraniæ anno 1213. à *Suantopolci* Ducis matre conditum, quod anno 1465. quidam milites, & equites diripuerunt, monialiabus stupratis in fugam cum præda se coniicientes. *Fœdum facinus quorundam militum.*

Hela oppidulum ad apicem sinus Pautzgerwick. De hoc *Cluverius lib.* 3. *Antiq. German. v.* 35. *Vocabulum, inquit, Heel oppidi in peninsula ante Vistulæ ostium occid. siti, à quo fortè dicti the Heler, Helii, fortè Græci fecere ἑλεροὶ, quasi derivatum à Græca voce ἕλη, quæ paludes significat. Alii transpositis literis pro Heluri dixere Heruli, quod apud plerosque obtinuit.* Putat autem Herulos fuisse eosdem cum Lemoviis, qui usque ad urbem Cassubiæ Helam habitavere. Circa Paschatis festum anno 1572. hoc oppidulum incendio oborto conflagravit.

Brangau, Mattern, Mirchau, Carthaus,&c. oppidula aut pagi inter districtum Kleine Werder & Cassubiam.

Bitoviæ varia fortuna. Bitovia Bitaw, Bouta, Bythovia clientelam jure possidendam Ducibus Pomeraniæ Reges Poloniæ concesserunt, usque ad mortem ultimi Ducis Pomeraniæ *Bogislai XIV.* an. 1637. quo ad Regnum Poloniæ rediit. *Cromerus fol.* 534. *rer. Polon.* scribit. *Ericum* Pomeraniæ & Stetini Ducem Lemburgum urbem & Bithow arcem sibi à Rege Poloniæ concreditas anno 1460. contra jusjurandum suum, hostibus tradidisse. *Micralius lib.* 3. *de antiq. Pomerania* fol. 428. postquam urbes, ait, ab Ordine Teutonico ad *Casimirum* Poloniæ Regem defecerunt, hic Duci *Erico II.* Lemburgum, vel Lauenburgum concredidit. Bis mille Bohemi, qui Gaeste i. e. hospites appellati sub Teutonico Ordine militabant, ob stipendia malè soluta dictis locis potiti sunt, & Cassubiam magno damno mulctarunt: quæ tamen *Ericus* ipsis iterum eripuit. *Hennebergerus* eadem loca *Erico* à Rege *Casimiro* ob fidelem operam præstitam, tradita, atque iterum adempta esse, *Sigismundum* verò Regem anno 1526. *Georgio* & *Barnimo* Pomeraniæ Ducibus, & Fratribus clientelarem illorum possessionem largitam esse,

Hic & sequens locus olim Pomeraniæ, nunc Poloniæ.

esse, postquam Regi Sorori suæ Annæ debitam 14000. Ducatorum dotem remisissent.

Leuenburg, Lauenburg Lemburg olim ad Pomeraniam pertinuit, nunc Polonici est Iuris, ut præcedens, sicuti modò ibi diximus. Milliari uno ab oppidulo Lantzigk distat.

Suckau cœnobium monialium S. Bernhardi Ordinis à Bohemis & Polonis, qui hæretici appellabantur, anno 1433. exustum, & anno 1465. à nonnullis nebulonibus, qui Moniales stuprarunt, direptum. In tabulis hujus nominis locus haud longè à Radauni fluvii ortu cernitur. *Facinus, insignum.*

Dersavia, Dersau, Dirschau, Polonis Tscozovo, Tysciovum, & Tizovia in Vistulæ sinistro margine probè firmatum oppidum, olim Sau appellatum, cujus ortus ad annum 1209. refertur. Tempore *Helmerici* Promagistri Prussiæ cum Pomeranis bellum gerentis eversum est. Comitatus olim fuit caput. *Mestovinus* inter annum 1274. & 88. cœnobium prædicatorum Monachorum hic fundavit. Anno 1310. Teutonicus Ordo post Dantiscum captum hanc urbem exussit. Circa annum 1432. vel 33. Po- *Varii eventus.*

loni eam jam opulentiorem Conicio factam vastarunt & decem mille homines captivos fecerunt, sequiori sexui tamen parcentes, ut *Cromerus* testatur. *Hennenbergerus* hoc attribuit Bohemis sub Polonorum signis militantibus. An. 1454. Teutonico Ordine se rursus adjunxit, recuperata iterum à Polonis an. 1456. Anno 1577. horribili incendio vastata est. An. 1626. Rex Sueciæ *Gustavus Adolphus* eam juris sui fecit, & sequenti Polonicum equitatum ante eam fudit. Restituta autem est Polonis à Suecis, qui eam an. 1655. iterum occuparunt, & firmissimis operibus bellicis muniverunt.

Dominorum mutatio frequens.

Meve, Meva, Meau, Gnievum, Gnevum urbs infrà Fers, vel Ferfæ fluvii exitum in Vistulam, cujus arcem *Mestowinus* posterioris Pomeraniæ Dux Teutonico Ordini sponte dedit, ut *Daniel Cromerus in Chron. Pomer. cap.* 12. indicat. *Martinus Cromerus lib.* 10. *rer. Polon.* Mevense vel Gnevense territorium ab eodem donatum fuisse Crucigeris, & hos arcem Mevam è vestigio extruxisse ait. *Micrælius lib.* 2. *Pomer.* tradit, Crucigeros prius circà Meram, & Dirsoviam

viam impetum in Pomeraniam fecisse, aç *Mestowinum* pacis impetrandæ causa ipsis arcem Mevam cum quindecim pagis concessisse. Anno 1454. Meva urbs, quæ à Crucigeris çum cæteris urbibus ad Polonos transierat, eorundem exercitui Conitzia adventanti sponte se dedidit. An. 1463. à Polonis obsessa, & à Crucigeris fortiter defensa sequenti tamen se dedere coacta est. An. 1596. primarium templum Romano-Catholici in suam potestatem redegerunt. Anno 1626. *Gustavus Adolphus* Mevam deditione occupatam sui juris fecit, & Polonos eam rursus obsidio cingentes profligavit, ac magnâ clade affecit. Anno 1655. Rex & Suçci ejusdem iterum compotes facti sunt, quibus sequente 56. mense Aprilis eadem urbs cum Schwetza, Stargardia, Schœneckio, Nackelio, Tauchelio, & Bromberga iterum à Polonis erepta est.

Poelpplinia, Poplinia Bernhardini Ordinis secundum *Hennenbergerum*, & Cisterciensis *Starovolscio* monasterium ad Fersam fluvium inter Meaviam & Stargardiam anno 1433. in bello Hussitico magna clade affectum est, & anno 1626. in Succorum po- *Cœnobium bello Hussitico occupatum.*

X 6 testa-

testatem incidit. Dantisco 5. milliaribus abest.

Stargardia Stargard ad modò nominatum flumen supra cœnobium dictum, Stargartha, & Starigrodum *Cromero*, qui ex senatu urbis tres eam Crucigeris proditione tradidisse ann. 1463. refert. An. 1465. ipsam Poloni exercitu suo circundedêre, & sequente anno cum arce Oseco (Oseck) recuperavêre, licet à Crucigeris, qui omnia circumjacentia oppida & oppidula præsidiis suis probè muniverant, fortiter defensa fuerit. Anno 1520. à Germanis Ordini Teutonico suppetias ferentibus occupata est, post ipsorum abitum à Polonis recepta. Primarium templum Romano Catholici an. 1569. sibi arrogarunt. Anno 1655. Suecis se dedidit, iisdem sequente anno rursus erepta.

Occupationum vicissitudines.

Schoeneck Schoinicia ad Fersam fluv. suprà Stargardiam *Hennenbergero* arx in bello cum Hussitis destructa, postea restaurata, oppidum cum arce *Starovolscio*, in Suecicis bellis eandem cum cæteris circumjacentibus fortunam expertum.

Ab Hussitis destructa.

Bischmarck novum oppidulum à præcedente versus occasum, quod aliquan-

liquando totum incendio periit.

Kyſchaw, oppidulum juxtà originem fluvioli Belz à Stargardiâ verſus meridiem.

Neuburg, Neuenburg, Neoburgum ſuprà Mevam, uno latere Viſtulam, altero paludes tangit. Non ità eſt nova civitas, ut nomen ejus loquitur, cum *Micralius lib. 2. pag.* 291. in Ann. 1310. ejus mentionem faciat. Anno 1458. cives Polonicum præſidium ejecerunt, quaſi ſeipſos defenſuri, unde in Crucigerorum poteſtatem venerunt: Anno 1464. à Polonis obſeſſa, & ſequentis Anni Kal. Febr. recuperata eſt, ut *Cromerus* narrat. Deditionem anno 64. factam vult *Hennenbergerus*. An. 1626. à Suecis occupata, & poſteà Polonis reddita eſt. An. 1655. Suecorum poteſtati ceſſit, à Polonis ſequente recepta.

Bellicas vices expertum oppidum.

Schwetza, Schweiz, Suecia, Suece *Cromero*, quod nomen à Suecis aliquando hic caſtra habentibus ortum conjectat *Eraſmus Stella*. Oppidulum eſt, & arx in ſiniſtrâ Viſtulæ ripâ à Duce Pomeraniæ *Suantopolco* circà annum 1242., aut 43. ædificatum. Crucigeri anno 1310. poſt 70. die-

Domini aliquot vicibus mutati.

rum obsidionem ejus compotes facti, idem an. 1340. validioribus munitionibus firmarunt. An. 1454. à Polonis anno 55. ab Ordine Teutonico anno 66. iterum à Polonis, anno 1655. à Suecis, anno 56. à Polonis rursus occupata tot vicibus dominos mutavit.

Sartowitz ad Vistulam infrà Schwetzam, *Hennenbergero* pagus eum locum occupans, cui arx Sartowitz vel Schartewitz Ducis *Suantopolci* Thesaurum, & pretiosam suppellectilem custodiens imposita erat, ut *Author* ille arbitratur. Circà annum 1242. vel 43. *Theodoricus de Bernhiem, vel Bernshiem* Crucigerorum Mareschallus eam occupavit, & inter alios thesauros invenit caput S. Barbaræ, (vel totum corpus secundum *Cromerum*) anteà cum naufrago Cardinale Pontificio in litus Pomeraniæ ejectum, quod secum Culmam detulit. *Micralius lib. 2. Pomer. pag.* 279.

Caput S. Barbara.

Verdon, Vordon oppidulum ad Vistulam, & sinistrum ostii flumen Bro in Vistulam emittentis marginem, cujus Sueci 22. Iulii anno 1656. quia cives se vehementer opposuerunt, maximam partem in cineres redegerunt.

Bromberga Bromberg, Bedgorzi, Bedgoski Polonis oppidum ad fluvium Bro inter Crone & Verdon oppidula, quod etiam in proximo bello Suecorum cum Polonis modò ab his modò ab illis oppressum calamitates bellicas sensit. *Brosslumen.*

Crone oppidulum ad idem flumen inter Slochaw & Tanchel.

Tanchel oppidulum cum arce in ejusdem fluminis Bro margine Polonicis & Borussicis bellis olim famosum, & aliquando à Brandeburgicis occupatum, quod Teutonicus Ordo anno 1310. diripuit & incendit. *Vide Micralium lib. 2. Pomer. pag. 291. seq.* Anno 1623. pertinebat hic locus ad Reginam *Constantiam*, cum eodem anno Rex *Sigismundus* maritus ejus huc veniret. Anno 1655. Suecos ejus potitos Poloni rursus ejecerunt; Sueci equites 23. Maji an. 1656. sine peditibus eum recuperaturi suburbia incenderũt, & irrito conatu abierunt. Dux eorum *Weissenstein* ex turri quadã emisso globo vulnere non letali læsus est. *Suecorum irritus conatus.*

Conitz, Conitzia, suprà Tauchel in ejusdem fluvii ripa oppidulum, Choinicia *Cromero*, qui à Crucigeris an. 1310. illud cum cæteris vicinis occupa-

occupatum esse scribit. Anno 1432. hunc locum Poloni recuperare frustrà tentarunt. Sequente 33. idem contigit Bohemis hoc oppidum frustrà obsidentibus, quod cæteris urbibus Polonis se subjicientibus, cum Mariceburgo & Stum Crucigeris fidele mansit. Anno 1454. Rex *Casimirus* id obsidens conatu suo frustratus est, magna clade affectus à Crucigerorum exercitu. Anno 1460. Poloni eo potiti sunt, ut *Hennenbergerus* refert. Anno 66. hoc contigisse ait *Cromerus*, qui post longam obsessionem Polonos sagittis ignitis in urbem missis eam incendisse; ut quarta ejus pars cum frumento conflagraverit, atque hoc pacto eam 28. Septembris ad deditionem coactam fuisse narrat. Anno 1520. *Wolfgangus à Schoenberg* suppetiarum Germanicarum *Alberto* Marchioni, & Magistro Ordinis Teutonici summo missarum Dux urbem occupavit, post ejus abitum ad Polonos redeuntem. A Suecis occupatam Poloni mense Majo anni 1656. frustrà adorti sunt, & suburbia vastaverunt. Rex ipse *Johannes Casimirus* posteà Ducem quendam Anhaltinum Suecicis præsidiis imperantem eam

Constantia fidelitas.

Incendium à sagittis ignitis excitatum.

eam dedere coëgit, quod autumno ejusdem anni evenit.

Sluchovia, Slochaw suprà Conitziam ad dictum flumen Bro nonnullis oppidulum, aliis arx Marienburgensi non cedens anno 1463. proditione in Polonorum manus ferè incidisset. Quâ dê causâ autem præsidiarii milites in ea conservanda haud parvam operam navantes Præfecti jussu interfecti sint, narrat *Cromerus lib.* 25. *Rer. Polon.* An. 1464. Stolpenses ex Pomerania astu eam occupavêre, singulari casu postea recuperatam à Polonis, ut *Cromerus lib.* 26. *pag.* 568. *testatur*, cujus rei *Micralius* non meminit. *Hennenbergerus* verò stratagemate nonnullos Dantiscanos anno 1462. ejus compotes factos scribit. Anno etiam 1466. *Citzisitzium* quendam Pomeranum Equestris Ordinis astu in arcem venisse, & eam Crucicegeris restituere frustrà conatum fuisse. *Herburtus lib.* 16. *cap.* 15. historiam aliter narrans anno 1475. eundem Pomeranum, quem Martinum Sissovicium appellat, à Polonis inde in Pomeraniam Stolpam usque fugatum, proditores verò arcem invadentes à Rege Poloniæ insigni præmio affectos *Mira Authorum dissensio.*
esse

esse perhibet. Anno 1563. *Ericus* Dux Brunsuicensis ab Oliva Cœnobio discedens, Schlochaviam præteriit ac Hammersteinum, & Stetinum novum petiit. Anno 1656. Sueci hanc arcem occuparunt, quam obsidere Poloni mense Novembri ejusdem anni inceperunt. Post Regis Sueciæ abitum ex Polonia cum cæteris ad Polonos reversa est.

Hammerstein oppidulum juxtà scaturiginem fluminis Bro cum Fridlandia hostili præsidio ejecto Regi Poloniæ ann. 1466. teste *Cromero* se subjecit, impulsum tyrannide, qua *Wladislaus Damobotus* Castellanus Naclensis has urbeculas affligebat. Ann. 1627. duæ Suecicæ Legiones equestres, & una pedestris à *Johanne Streiffio*, *Maximiliano Tenffelio*, & *Ketteritzio* in Ducatu Megapolitano conscriptæ inde mense Februario discesserunt, ac inter Marchiam & Pomeraniam Oderâ flumine trajecto pedetentim Hammersteinum pervenêre, ad Regem Sueciæ in Prussiam profecturi. Sed diutius, quàm par est, hîc moratos *Koniespolscius* militiæ Polonicæ Præfectus summus obsedit, & fame ad deditionem coëgit. Militum

Tyrannis noxia.

Mora in bello periculosa.

pars

pars promiſſione facta, quod impoſterum Poloniæ hoſtes futuri non eſſent, dimiſſa, pars ſponte exercitui Polonico adjuncta, & tres illi præfecti militares captivi facti ſunt.

Landeck oppidulum in vicinia Schlochaviæ verſus occaſum, & finibus Pomeraniæ contiguum.

Fridland oppidulum Landeckio vicinum, & à Polonis ipſis negligentibus, ut fertur, anno 1656. in cineres redactum.

Nackel, Naclum, quod alii ad Poloniam Majorem referunt, oppidum cum arce firmum in medio flumine Notecz, de quo Pomerani & Poloni ſæpius inter ſe decertarunt. *Micralius lib. 2. Pomeran. pag.* 218. 227. 228. 229. 278. 280. 283. 284. *Cromerus lib.* 5. *Rer. Polon. Naclum,* inquit, *Pomeranorum urbs, circa annum* 1111. *facile Princeps, natura loci, manuque munita, quæ obſeſſa & per deditionem recepta, à Polonis, & iterum anno* 1118. Arcem an. 1113. à Polonis obſeſſam; dicit *Micralius*, feſtoque *S. Laurentii* ingens prœlium commiſſum, ac Pomeranos quadragies mille, Polonos verò vicies mille militum jacturam feciſſe. *Nacli excidium.*

Sen-

Sententia tandem lata, ut *Cromerus* ait, aut pacto, ut *Micrælius* vult, Polonis subjecta est. Circà annum 1329. aut 31. Crucigeri hunc locum exussèrunt. Proximis bellis modo in Suecorum, modo in Polonorum manibus fuit; nunc ab his rursus possessa.

PRUSSIA REGIA, PROPRIE DICTA.

Fines. PRUSSIA REGIA ab Occasu Vistulæ termino Pomerelliæ, à Meridie Masoviæ, ab Ortu Ducali Prussiæ, & à Septentrione Lacui sive æstuario Frisch Haf seu Habo confinis est, & complectitur has antiquæ divisionis partes, *Antiquæ partes.* Culmigeriam, seu Ducatum Culmensem, Micheloviam, Pomesaniam, Hockerlandiam, & Varmiam. Hodiè in tres Palatinatus dividitur, Culmensem, Marieburgensem, & Varmiensem, in quibus magna *Nobiles.* Nobilium copia commorari solet. Inter hos eminet celeberrima Dominorum *Weiherorum* Prosapia, *Weiherorum Prosapia.* ab *Ernesto Weihero* descendens, qui sub Rege *Sigismundo II. Augusto* cognominato, & Rege *Stephano* aliquot Legionum Germanicarum Ductor

Regno

Regno Poloniæ ſtrenuam operam navavit, nobile ſuam ſtemma magna nominis fama celebrius reddidit, & uxori ex antiquiſſima, & nobiliſſima *Moreſciorum* proſapia oriundæ matrimonio junctus filios procreavit *Ludovicum*, *Iohannem*, *Melchiorem*, *Demetrium*, & *Martinum* qui poſtremus ſub Rege *Sigiſmundo III.* globi ictu in bello Moſcovitico periit.

CULMENSIS PALATINATUS Michalovienſe territorium, etiam comprehendens verſus Pomerelliam occiduum terminum Viſtulam, verſus Maſoviam Dribentzam amnem meridionalem limitem habet. Ab ortu, & Septentrione Ducalem Bruſſiam attingit. *Finec.*

Culm, Colmia, Chelmum, & Culma *Cromero*, hujus Satrapiæ caput, in dextra Viſtulæ ripa Torunio quinque milliaribus diſtat, & civium infrequentia amplitudini ſpacioſiori non reſpondet. Olim à Duce Maſoviæ Teutonico Ordini conceſſa urbs ab iis poſtea ad Regem Poloniæ defecit. Germanis in eam imperium obtinentibus hic Supremum Boruſſiæ Tribunal eſſe ſolebat, unde & Culmenſis

Iuris

Iuris appellatio nata. Videatur *Hennebergerus in declaratione Majoris, Tab. Boruss. lit. C. fol.* 54. Annumeratur etiam Hanseaticis Urbibus. *Ioh. Angelus à Werdenhagen part.* 3. *de Rebus pub. Hanseat. cap.* 24. *fol.* 346. *a.* In excelsiore loco sita, & anno 1239. ædificari cœpta monetæ cudendæ immunitatem, & duo monachorum cœnobia, unumque Sacrarum Virginum habet, ac Episcopo suo paret, qui inde Culmensis dictus, in proximo oppido Colmensee ut plurimum commorari solet. Episcopatum fundavit anno 1222. Dux Masoviæ *Conradus*, eique præfecit primum Episcopum nomine *Christianum*, Cisterciensem Monachum, qui in accersendis Fratribus Crucigeris Duci insignem operam præstitit. Posterioris Pomeraniæ Dux *Suantopolcus* frustrà obsedit hanc urbem, quæ anno 1457. proditione occupata ad Ordinem Teutonicum, à quo desciverat, reversa est, posteà tamen progressu temporis à Polonis recuperata. Circa festum Paschatis anni 1544. multarum ædium conflagratione fœdata est. *Templa urbis pulcherrima*, inquit, *Starovolscius*, *preciosisque*

Vrbis, & Episcopatus origo.

que vestibus sacris ornata, inter quæ minimum est illud Montalium sed omnium, tam quoad possessiones, quàm ad vasa sacra ditissimum. Ubi inter vestimenta alia, usui sacrorum dicata, habent quoque casulam, totam diamantibus maximis, pretiosissimisquè exornatam, circumductam autem circum circa catena aurea, pulcherrimis gemmis distincta. An verò hæ divitiæ nuperis bellicis tumultibus intactæ manserint, aut aliò translatæ fuerint, non constat.

Althaus arx in monte supra Culmam in Vistulæ ripa Polonis Starigrodum.

Culmensee, Colmensee & milliari uno Culma distans oppidum, in quo sedes, & aula Episcopi Culmensis, etiam Lobaviensis dicti, quia utrique districtui, Culmensi puta, & Lobaviensi in spiritualibus præpositus, nonnunquam etiam in urbe Lobaw sedem suam habere solet. Episcopatus origo refertur ad annum à Christo nato 1222. ut modò ex *Cromero* narravimus: Urbis autem ortus secundum *Hennebergerum* ad annum 1251. cujus, ut & totius Episcopatus initium fuit cœnobium à *Iutta*, *Meinickii* *Episcopi Culmensis sedes.*

Quer-

Querfurtenſis, qui decimus tertius Regionis Magiſter fuit, matre fundatum, & ejus ſepulchrum continens. Hæc uno partu novem filios enixa, octo aquis ſubmergi juſſit, mirabili tamen modo ſervatos.

Emporium nobile.

Muri & turres.

Pons.

Thorunium, Turunia, Toorn, Turxea *Alberto Crantzio* in ſua Vandalia, ſub 53. gradu latitudinis, & 45. longit. modico ſpacio infra Dribentzæ fluminis in Viſtulam introitum, ac ad hujus dextrum marginem ſita civitas Hanſeatica, & emporium nobile natura, & arte munitiſſimum obtinet locum, & in duas dividitur urbes, veterem & novam, intermedio muro pluribus turribus firmato ſectas, & muris itidem turritis ac lata foſſa circundatas, quarum circuitum univerſum adhuc vallum ingens ac propugnacula fortiſſima, undique foſſā & latitudinis & profunditatis haud exiguæ, hoſtilibus incurſionibus opponentia tuentur. Pulchritudine, divitiis, & incolarum frequentia paucis aliis urbibus cedens, ac Dantiſco 24. milliaribus diſtans, ponte celebri Viſtulam ſternit, ac muros utramque partem circumeuntes, ut & intermedium turribus quadratis, ex lateri-

lateribus constructis, atque viginti passus ut plurimum à se invicem remotis distinguit. Utriusque Urbis curiæ, & ædificia tàm publica, quàm privata visu sunt digna, inprimis templa tàm Catholicorum, quàm Lutheranorum, sive eorum qui Augustanæ Confessioni se addixerunt; inter quos Magistratus, & plærique Mercatores, ac incolarum haud pauci, qui exercitio Religionis suæ libero hactenus in suis templis usi sunt. Hi Gymnasium quoque habent, cujus Rector, primarius quoque est Euangelicorum in urbe concionator, ut *Frœlichius lib. 3. pag. 248. & 416. tradit.* In Bibliotheca ipsorum instructissima, duæ *Ciceronis* epistolæ cereis tabulis inscriptæ ostenduntur. Societatis Jesu Sacerdotes in suo Gymnasio juveututem docent. *Pratorium Urbis*, inquit, *Starovolscius*, *elegantissimum, in medio foro situm, quale nullibi videbis. Ingressis enim stuporem injiciunt pavimenta. parietes, laquearia; trabes, ut nihil ad perfectionem architectura requiratur.* Borussorum mos est stanneis vasis ædes suas exornare, qui mos hic incipit ædium parietibus ornamentum

Templa.

Gymnasium.

Bibliotheca.

ejusmodi vasis concilians, & per totam Borussiam usitatus. Ac cum Borussia longè melius quàm Polonia colatur, ideò peregrinantes cultioribus hospitiis ut passim, ità & hîc quoque excipi, & lautius tractari solent, commodius etiam viventes, præsertim Germani, qui ab incolis & ipsis maximam partem Germanis, atque idcircò ut plurimum vernaculam suam linguam in sermone qnotidiano adhibentibus intelligi possunt. Rapæ minores, & liba delicata, ut & botuli, seu farcimina, quæ hîc conficiuntur, hanc urbem celebrem reddunt. Ejus ortûm *Aubertus Miræus in suo Chronico* ad annum 1232. refert, narratque *Hennenbergerus*, Anno 1231. magnam quercum fuisse in monte quodam, probè vallatam, & nonnisi uno aditu accedentes abeuntesque admittentem, ac Thoran, quo vocabulo Borussos lacessebant, ut eam adorirentur, si vellent, appellatam, unde nomen ipsi urbi natum esse ajunt. Alii illud descendisse volunt à turri, quæ prima in S. *Johannis* templo ædificata traditur, aucta anno 1232. urbe & templo dicto triennium solum ibi morantibus, ac ob inundationes frequen-

Borussia cultior quam Polonia.

Torunii ortus.

Nomen.

quentiores inde ad milliare unum in ripam fluminis suprà illum locum translatis, atque ità anno 1235. ei monti impositis, in quo hodiè cernuntur. Eodem anno Emporium evasisse hanc urbem perhibet *Joh. Angel. à Werdenhagen part. 3. de Rebuspub. Hanseat. cap. 24. fol. 345. seq.* Anno 1263. Cœnobium *S. Nicolai* Ordinis prædicatorum in Nova Urbe ad Muckram flumen, ut & aliud Monachorum Observantium in Veteri Urbe ædificatum, & à *Sacra Virgine* denominatum est. In hoc Monachus fuit, qui prima Urbis Organa Musica construxit, duodecim fistulis constantia, & inflatu follibus, qualibus fabri ferrarii utuntur. Accessit postea *S. Bernhardi* Monasterium monialibus destinatum. An. 1410. post Tannenbergense prœlium Poloniæ Rex Torunensem arcem octo septimanarum oppugnationibus irritis tentavit. Anno 1439. à Polonis urbs iterum obsessa est, quæ anno 1454. ab Ordine Teutonico ad Polonos defecit; Incolæ autem arcem occupatam destruxerunt. An. 1455. Magnus Ordinis Magister eam recuperare frustrà molitus est. Sequenti 56. in seditione coorta haud

Cœnobia.

Res gesta.

Seditio.

pauci vitæ jacturam fecerunt. Anno 1458. Ordinis Teutonici milites Culma Torunium venientes *S. Laurentii*, & *S. Georgii* ſuburbia diripuerunt, incenderunt, multos homines trucidarunt, & quadraginta viros captivos abduxerunt. An. 1485. Poloniæ Rex civibus Torunenſibus commerciorum jus, & exteras merces condendi & promendi immunitatem conceſſit. 17. Iunii. A. 1501. Rex Poloniæ *Johannes Albertus* Torunii ex vivis exceſſit. Anno 1544. glacies hyberno tempore pontis pluſquam dimidiam partem fregit. *Henneber-gerus* ex Chronicis cujuſdam *Chriſtophori Falconii* refert, Pontem ab Urbe uſque ad Inſulam in Viſtula quingentarum, Inſulam ipſam totidem, ac ab inſula, uſque ad montem, & finem rurſus pontem ſeptingentarum & ſeptuaginta ulnarum longitudinem habuiſſe, atque ita totam illam longitudinem anno 1556. mille, ſeptingentas, & ſeptuaginta ulnas complexam fuiſſe. Anno 1595. Synodi hîc celebrati ſuprà laudatus *Werdenhagen* mentionem facit. Proximè ſequenti 96. Cathedrale Templum occuparunt Catholici ipſis anno 1593. à Rege

Pons Viſtulam Sternens.

ge Poloniæ adjudicatum. *Chytræus lib.* 20. *&* 30. *Saxoniæ.* Eodem anno, ut tradit *Nicol. Heldvaderus in Sylva Chronol.* in Prussia Regali plures Concionatores Euangelici ex pagis ejecti sunt, atque ipso *S. Johannis Baptistæ* festo Catholici Cathedrale templum Torunii, ut & Mevæ, & Stargawdiæ in suam potestatem redegerunt. Anno 1629. Sueci hanc urbem frustrà sunt aggressi, civibus suburbium incendio delentibus, & urbem strenuè defendentibus. Anno 1645. Colloquium inter Catholicos, Lutheranos & Calvinianos instituit Rex *Uladislaus IV.* quod tamen fructu sperato caruit. Consule *Tom.* 5. *Theatr. Europ. fol.* 576. *b.* 595. *b. seq.* 890. *seqq.* 917. *seq.* 930. *seqq. &* 955. *seqq.* Dicto anno Culmensis Episcopus per apparitores urbis Templorum usum, excepto altari quodam parvo, Iesuitis inhibuit, eo quod eum alii cuidam Monachorum Ordini ereptum sibi contra omne jus, & fas arrogaverint. *Ibid. pag.* 690. *b.* Anno 1655. ut ex *Augustini Limmeri Relatione Lipsiensi pag.* 55. liquet, certis conditionibus in Regis Sueciæ potestatem concessit. 26. Novembris

Catholici Euangelicos ejiciunt, ex pagis.

Torunium in Suecorum potestatem venit.

Senatus Torunensis extra portam gratulatoria oratione dimidiam circiter horam durante excepit, cui Regiæ Majestatis nomine *Ericus Oxenstern* Regni Cancellarius elegantissima oratione respondit. Postquam Regis manum Senatus osculatus esset, ipsum in urbem deduxit, interea dum octoginta tormenta majora in vallis locata duabus vicibus exonerata fuerunt. Cum Senatu, & magna præcipuorum civium frequentia comitatuque ingenti Rex templum ingressus est, atque cultui Divino vacavit, eo finito in Curiam grandi pompa se conferens, ubi Regio apparatu ab Vrbis Senatu exceptus est. Mox postea intromissæ sunt quinque Legiones Sueciæ, quarum imperium, cum urbis tutelâ, *Mardefeldio Majori Generali* commissum est. Secuto 56. Anno Iesuitæ ex Urbe dimissi sunt, Pestis verò vehementer grassata magnam hominum multitudinem abstulit. Torunii haud exiguum ornamentum est celeberrimus ille Astronomus, *Nicolaus Copernicus*, patre *Nicolao Copernico*, & matre ex Watzelrodiâ familia Torunensi haud incelebri oriundâ natus 19. Ianuarii à 1472. secundum

Nicolaus Copernicus.

cundum *Junctinum*, quem tamen erroris convincit Mœstlinus, ad 19. Februarii, & annum 73. ejus nativitatem rejiciens. Ejus vitam descripsit *Petrus Gassendus* Matheseos Professor Regius Parisiis.

Frideck, Polonis Wambrisna, oppidulum inter Culmenseam, & Redam, anno 1331. conditum, & annis 1410, 1414., & 1464. occupatum.

Schoense, Schonse oppidulum & arx secundum *Hennenbergerum*. Sunt duo hujus nominis loca, unum in magna insula Gros Werder appellata, & alterum in hoc Culmensi Palatinatu, inter Frideckum & Golupum. *Cromerus lib.* 19. scribit; postquam Poloni oppidulum Golubum diripuissent, & incendissent, Regem Poloniæ *Wladislaum* arcem Covaloviam, à Germanis Schonse appellatam obsidione irrita adortum fuisse, Crucigeros verò ipsos oppidulũ incendio delevisse. Idem dicit *Hennenbergerus*, qui anno 1422. Schonseam quatuor septimanarum obsidio irrito vexatam à Polonis, & à civibus ac militibus oppidum & arcem defendentibus fortiter propugnatam fuisse narrat.

Golup, Golub, Goluba ad Dribent-

zam fluvium interTorunium & Strasburgum oppidulum cum arce, ubi Poloniæ Regis *Sigismundi III.* Soror *Anna* commorari solita fuit, utpote ad quam cum territorio adhærente pertinuit, ut & Strasburgum, de quo in sequentibus. Eam anno 1623. hîc morantem frater *Sigismundus* invisit. Golbam oppidulum *Ctomerus*, arcem *Hennenbergerus* nominat, & Golupi in *explicatione majoris tabulæ* non meminit. Videatur *Cromerus lib.24. Rer. Polon.*

Anna Sigismundi III. Soror.

Michelavia parvus districtus inter Masoviam, Dobrinense territorium, & Dribentzam, ad Culmensem Palatinatum pertinens.

Strasburg, Brodnitza, Brodnicia Polonis, supra Golupam in Dribentzæ fluminis ripa dextra oppidum cum arce, quod cum præfectura sua tota, & Golupen possedit Suecica Princeps *Anna*, Regis Poloniæ *Sigismundi III.* soror hîc anno 1525. mortua, quæ usque ad vitæ finem Augustanæ Confessioni constanter adhæsit. Ob dilatas à Fratre exequias, urbemque à Suecis posteà occupatam insepultum ejus mansit corpus usque ad *Uladislaum IV.* qui hanc suam amitam

Anna Sigismundi III. Soror.

Toru-

Torunium deferri, & memorabili exequiarum pompa terræ mandari curavit. Fratris liberalitate, & Ordinum Poloniæ consensu dictas præfecturas Brodnicensem nimirum, & Golupensem in possessione habuit, post ejus obitum à *Sigismundo* Rege, uxori suæ donatas, præter consensum tamen Regni Ordinum. Unde & Regi negotium facessitum à Nobilitate, quæ *Uladislao* Principi præfecturas illas conferre statuerat. Verum Rege dicto Principi quadraginta mille florenos, quos *Annæ* sorori singulis annis de suis reditibus dare solebat, concedente, Ordines tandem anno 1631. donationem illam consensu suo approbaverunt. Hujus oppidi & arcis ortus secundum *Hennenbergerum* fol. 438. incidit in annum à nato *Christo* 1285. Paucis annis post, 98. nimirum, à Lituanis, *S. Michaelis* die festo direptione opibus suis nudatum est. *Cromerus lib.* 18. *Rer. Polon.* arcem appellat hunc locum, eundemque anno 1414. à Polonis frustrà obsessum narrat. Sed *lib.* 24. oppidulum & arcem nominans, illud anno 1461. vel 62, primo impetu à Crucigeris occupatum, hanc verò post longiorem obsidionem tan-

Oppidi ortus.

dem dicto 62. anno captam refert. 5. Octobris St. N. an. 1628. Sueci (proditione *Montaignii* Galli cujusdam præsidio militari Polonico præfecti, ut *Piasecius* refert; tertia oppugnatione, ut alii perhibent) hoc oppidum in suam potestatem redegerunt. Eorum copias reliquas sub *Baudisio Koniecpolscius* summus militiæ Polonicæ præfectus apud oppidulum Ostrodam in Ducali Prussia situm, & Strasburgo sex milliaribus distans cecidit, & Baudisium vulneravit, atque cepit. Anno 29. Poloni hanc urbem cum arce obsederunt, liberatam obsidione à *Johanne Wrangelio* Suecorum Imperatore militari, qui 9. 19. Febr. propè Gorzno Episcopi Plocensis oppidulum Polonorum aciem fudit, ac in fugam conjecit. postea *Arnhemius* militum Cæsarianorum præfectus ex Germaniâ quinque millia peditum, & duo equitum adducens Polonis suppetias tulit, ita ut Sueci apud Trzianam ab illis victi, ac mox altero prœlio fusi fuerint, ipseque Rex Sueciæ captus, sed iterum à Germono quodam liberatus, noctu Marieburgum, militesque ipsius in oppidum Stum evaserint, ut *Piasecius* com-

Strasburgum à Suecis occupatum.

commemorat. Sequutis sex annorum induciis Strasburgum ad Polonos rediit. Anno 1655. Comes *Steinbockius* tormentorum bellicorum præfectus summus hunc locum, quem Prussiæ clavem *Limmerus* nuncupat, 18. Novembris Suecorum potestati subjecit.

Polonis redditum, & altera vice occupatum.

Lautenburg, in finibus Masoviæ oppidulum.

Lobavia, Lobau oppidum & arx, ubi Culmensis Episcopus ut plurimum commorari solet, ideò etiam Lobaviensis Episcopus nominatus, sicut etiam circumjacens territorium Lobovia vulgò appellari consuevit. Anno 1545. tota incendio conflagravit, oborto à candelis, quæ in templo non rectè extinctæ erant. Vide *Caspari Hennenbergeri explicationem majoris tabulæ Borussicæ sub lit. L.* ubi etiam *fol.* 263. Culmensium Episcoporum catalogum offendes.

Episcopus Culmensis & Lobaviensis.

Lavernick oppidulum ad Dribentzam in Bretchen oppiduli vicinia, ad Lobaviensem Episcopum pertinens.

Bretchem, Bretchen in Dribentzæ fluminis ripa, supra Neumarckt, Polonis Grathan nominatum oppidulum, aliis arx, anno 1254. ædifica-

ta, cui oppidulum, aut municipium adjunctum dicitur.

Neumarckt, Nowomiasto Polonis, oppidulum sub præcedente, in margine fluminis Driwentzæ anno 1319. ædificatum. Anno 1628. Sueciæ Rex aliquot oppugnationibus irritis hunc locum exagitavit, & vulnere in genâ læsus est.

Rex Sueciæ vulneratus.

Reden oppidulum & arx inter Graudentz & Frideck, Polonis Radzimi, quod una cum Torunio, Culma, & Reden anno 1240. restabat Crucigeris tunc temporis in Borussia ad summas angustias redactis à *Suantopolco* Posterioris Pomeraniæ Duce, qui multis locis ereptis ferè ad incitas redegerat Teutonicum Ordinem, non militum solummodo, verum & locorum plurimorum jacturam facientem. Hoc verò oppidulum & Mars, & Vulcanus, diversis vicibus, magno damno affecerunt. Kalendis autem Maii anno 1575. incendio exorto totum in cineres & favillas abiit.

Suantopolcus.

Engelsburg oppidulum inter Redenam & Grudentum.

Graudentz, Grudentum oppidum amœnum amœno situ cum arce sua incumbens insulæ, quam Ossæ flu-

vii

vii alveus duplex in Vistulam influens efficit. Poloni Grudschantz appellant, olim Grodeck nuncupatum, de cujus varia fortuna Rerum Borussicarum Scriptores legendi. Anno 1647. instante, & urgente Domino *Gomiski* Castellano Chelmensi constitutio, seu decretum quoddam sancitum est in Comitiis Warsoviensibus de Iesuitis in urbem admittendis, salvis tamen juribus Civitatis, & Privatorum. *Tom.* 5. *Theatr. Europæi fol.* 1385. *b.* Anno 1655. Sueci deditione oppido capto fortalitium adjunxerunt, & ejusdem loci, uti dictum fuit, mense Novembri anni sequentis adhuc possessores fuerunt. *Decretum de Iesuitis in urbem admittendis.*

Lessen, Polonicè Laszin oppidulum anno 1328. ædificari cœptum, & undique aquis ferè circumfusum, cui motus bellici haud exigua damna diversis vicibus intulerunt. An. 1454. strenua suorum civium & militum defensione Polonorum obsidentium conatus elusit.

MARIEBURGENSIS PALATINATVS Occiduis finibus Vistulam, Septentrionalibus Habum, Orientalibus Varmiensem Palatinatum, & Meridionalibus Prussiam Du- *Fines.*

Maior Insula. calem attingit, comprehenditque Majorem Insulam, Das Grosse Werder, inclusam duobus Vistulæ alveis, quorum dexter Nagotus nomine per diversa ostia in Habum se immittit. Sita est in *palustri olim restagnantis Vistulæ solo*, ut *Starovolscius* eam describit, *operibus, & præ alti ac firmi aggeris objectu effecta, quæ magno hominum labore, & non sine periculo ab inundatione fluminis defensatur*. Major vocatur, ut distinguatur à Minore *Minor Insula.* Insula, Das Kleine Werder, ad sinistrum Vistulæ latus, sita, quæ tota ad Gedanenses pertinet, antiquitus majore sua parte Parochialis Ecclesiæ propria.

Marieburgum, Marienburg, Margenburg, *Situs.* Nagoto Vistulæ dextro brachio quod hic ponte ligneo, sternitur, in Habum, seu Frisch Haff descendenti insidet, ac hujus Satrapiæ princeps est civitas, Dantisco 6. & Elbinga 4. milliaribus dissidens, prospectuque amœnissimo subjectam planiciem ad Boream excurrentem, & ob fertilitatem miram admodum cultam intuens. Impurioribus plateis abundantem, & haud pulchrè ædificatam *Incolæ.* incolunt incolæ, plærique Catholicæ

Roma-

Romanæ fidei addicti, & suavissimum mulsum, ex aqua, melle, & lupulo conficiendi peritia nobiles. Fuit autem olim hæc civitas Summorum Ordinis Teutonici Magistrorum sedes primaria, ortum suum Crucigeris illis Fratribus debens, nomenque acceptum ferens Imagini *Sanctæ Mariæ* parem longitudine non habenti, & in fastigio templi arcis dimidiæ Lunæ insistenti. Arx ipsa prius, quam civitas ædificari cœpta, anno nimirum 1281. annumeratur tribus in Orbe Christiano arcibus celeberrimis, ut versus indicat vulgaris: *Ortus.* *Nomen* *Arx.*

Margenburg ex luto, Offen ex saxo,
ex marmore Meyland.

Adeò firma & valida esse fertur, ut validior versus septentrionem reperiri nequeat, quamvis *Johannes Wilhelmus Neumayerus in itinerario suo* tradat, eam anno 1605. munimentis & propugnaculis hodierno more construi solitis caruisse, & nonnisi muris & turribus versus terram se tutatam fuisse, licet plures eam Poloniæ validissimum munimentum indicaverint. Spaciosa & vasta est moles, ex lapidibus coctis constructa, interiorem arcem quadrata figura, haud magnificè

erectam

erectam comprehendens, fossa tripli-ci cincta, & flumini quàm proximè admota. à tergo ejus prolixus circuitus pluribus muris & turribus circundatus plura complectitur ædificia grandia in quibus olim arma, & quævis suppellex militaris reponi solebant: In ædibus arcis anterioribus Poloniæ Regum Custodia militaris commorari consuevit: In ipsa autem arce ut plurimum præcipui ex hostibus captivi asservantur. Anno 1410. *Wladislaus* Rex Poloniæ urbem occupavit, arcem verò frustrà adortus est, quam Poloni anno 1454. iterata obsidione irrita tentarunt, sed tandem Rex Poloniæ *Cazimirus* anno 1457. in suam potestatem redegit cum Gilavia, & Dirsavia venditam à militibus quatercenties & septuagies septies mille florenis, eo quod ipsis Ordo Teutonicus stipendia debita solvere non poterat, ut *Cromerus lib.* 24. *scribit.* Sed *Casparus Henneberge-rus fol.* 266. *seqq.* ducenties mille Ungaricis, & novies mille florenis venditam ait. Ac licet civitas Regi dicto homagium præstiterit, ipsam tamen Ordini Teutonico adhærentem præsidiariis militibus Polonis in arce collo-

Res gestæ. Poloni potiti Marieburgo.

collocatis tamdiu se opposuisse dicit, donec de auxilio necessario desperans Dantiscanorum urbem obsidentium viribus resistere amplius non potuerit, & se tandem anno 1460. Polonis dedere coacta fuerit. Huic astipulatur *Cromerus*, urbem, inquiens, a Polonis anno 1458. frustrà obsessam, & 60. occupatam fuisse. Anno 1626. Sueci hac urbe potiti sunt, & Polonos auxilium ipsi laturos, ac duodecim mille militibus adventantes in fugam conjecerunt, ita ut hi quatuor mille militum jacturam fecisse dicantur. Induciis anno 1635. in 26. annos pactis Sueci hanc urbem Polonis reddiderunt. Ineunte vere anni 1644. arx, in qua turris, cujus lapides calce temparata lacte coagmentati feruntur, incendio in cineres redacta, nil nisi muros & parietinas servavit. Funiculum, quo ignis excitari solet, ardentem alicubi reliquerat improvidus quidam balistarius in Festo Corporis Christi exonerandis tormentis bellicis occupatus, cum de turribus, more consueto, fragores, lætitiæ signa, ederet. Anno 1648. Cometa caudam suam in Septentrionem conjiciens quatuor diebus se conspiciendum præ-

Quod Sueci ipsis ceperunt, & restituerunt.

Incendium arcis.

Cometa.

præbuit. Anno 51. Vistula inter Grudentum & Marieburgum horribili inundatione totam regionem contexit, adeò ut infra Grudentum quingenti circiter homines, & in ipsa Insula Majore circa Marieburgum, & Elbingam aliquot hominum millia in aquis perierint, ac duo pagi toti cum omnibus ædibus, hominibus, & animalibus ablati fuerint, ne vestigium ullum relinquentes, ex quo pagos ibi fuisse conjici potuerit. An. 1655. Sueci urbem Marieburgum in potestatem suam redegerunt. Arcem strenuè defenderunt *Iacobus* & *Ludovicus Weyher*, ac Liber Baro *Guldenstern*, tandem 2. Martii an. 56. eam dedere coacti, postquam deditionem *Ludovicus Weyher* subitanea morte extinctus est.

Inundatio.

Sueci, Marieburgum recipiunt.

Stum oppidum cum arce Marieburgo ut fertur, duobus milliaribus distans, & anno 1249. vel 1278. secundum alios conditum, anno 1410, 1454, & 1461. quo ferè totum incendio periit, à Teutonico Ordine ad Polonos pervenit. Anno 1594. *David Trumb* Scotus natione, & civis hujus urbis periscelide strangulatus est ab uxore sua adjuta ab aliis duabus per-

Homicidium horrendum.

personis, quæ frustum carnis ex corpore ejus excisum assavit, & comedit. *Hennenbergerus fol.* 440. *seq.* An. 1626. & 56. à Suecis hic locus occupatus est.

Neumarct locus inter Stum, & Christburg.

Christburg oppidulum cum arce inter Stum & Salfeldam ad Sirgunen fluvium, qui ex lacu Preuschmarck oppidulo adjacente descendens se effundit in Drausen lacum supra Elbingam se explicantem. *Micralius lib.* 1. *Pomeran. pag.* 283. *Suantopolcum* Pomeraniæ posterioris Ducem dicit novo aggressu adortum fuisse Crucigeros hostes suos, iisque devictis non uno, sed pluribus certaminibus munimentum Christburg sui juris fecisse, adeoque strenuè se gessisse, ut de Ordine Teutonico actum fuisset, nisi novæ copiæ auxiliares ex Germania adventassent; id quod circa annum 1251, aut 52. contigit. Incendio urbeculam hanc exustam anno 1400. tradit *Hennenbergerus.* Anno 1626. in Succorum potestatem incidit.

Suantopolcus Crucigeros vehementer affligit.

Neuteich oppidulum in Majore Insula ad fluvium Schwente an. 1329. ædifi-

ædificatum, an. 1400. incendio fœdatum, ac alias diversis bellis haud exiguo damno affectum.

Situs. Elbinga una ex quatuor magnis urbibus Borussiæ, Hockerlandiæ caput, Hanseatici Fœderis membrum,& emporium celebre uno latere editiorem locum aspectat, ac altero Majorem Insulam intuetur, à qua separatur fluvio Merving inter urbem & Insulam dictam intercedente, ac in Habum seu Frisch Haf se inferente. Amœno admodum situ apposita hæc est civitas

Elbinga fluvius. Elbingæ fluvio ex Lacu Drausen supra civitatem locato prodeunte, & modico sub ea spacio cum cæteris Vistulæ brachiis minoribus in Habum se immergente. Pulchra quidem, & amœna, sed tamen non adeò grandia ædificia complectens, pulchris & rectè ordinatis plateis, vallisque & propugnaculis admodum firmis exornatur, ac

Partes civitatis tres. in tres partes dividitur, Novam nimirum & spatiosiorem, ac Veterem urbem, quæ à Nova vallis ac propugnalis suis novis, veteribusque muris & turribus, ac fossa interiore & exteriore segregatur, ac suburbium, inter quod horrea mercatorum continens, & Veterem urbem, Elbinga fluvius inter-

intereſt, duobus pontibus conſtratus, Templum primarium in Urbe Veteri intus excelſiore ſtructura ſurgens multas imagines antiquas oſtentat, & duorum Organorum muſicalium concentu gratiſſimo aures hominum audientium permulcet. Turris oculis pervia artificioſis ambulacris ſuperbit, & hinc inde plura loca deaurata, aliaque viridi colere abducta oſtendit. Præterea viſu digna in hac urbe occurrunt utriuſque Urbis Curia, quarum altera in foro pulchra turri inſignis eſt; Libra ſive locus, in quo merces appendi ſolent, Mercatorum domus, ſive Nobilium aula, & hortus, atque horrea & granaria in Suburbio. Anno 1239. hæc Urbs condita eſſe dicitur. An. 1454. cum Dantiſco ab Ordine Teutonico defecit, ac dejecta arce Polonorum tutelæ ſe commiſit. Hinc ſtrenua defenſione repulit an. 1521. *Albertum* Marchionem Brandenburgenſem, & Pruſſiæ Summum Magiſtrum, qui eam recipere moliebatur, poſtea tamen Elbingenſes ſingulari favore & amicitia complectens, poſtquam anno 1525. Pruſſiæ Dux factus erat. Fundavit etiam anno 1542. in hac Urbe Academiam de qua *Staro-*

Templum primarium.

Turris.

Curia, & alia viſu digna.

Res geſta.

Academia fundata.

ſcius more ſuo indicat, quod ignobilis hactenus fuerit, quia Lutheri diſcipulis eam gubernandam commiſerat. Anno 1577. Rex *Stephanus* ob bellum cum Dantiſcanis geſtum totam negotiationem in hanc Urbem transferre conatus eſt, eaque de cauſa à cæteris civitatibus Hanſeaticis poſtulavit, ut omiſſo Dantiſco impoſterum commerciis ſuis hanc Urbem frequentarent. Sed hæ aliquandiu quidem ipſius poſtulationi ſatisfacientes nihilominus tamen de priſtina, qua Dantiſcanos complectebantur, benevolentia neutiquam deceſſerunt, ita ut Rex voti compos fieri nequiverit, licet Angli jam antè in hac urbe negotiationem ſuam exercentes aliquam in ſpem Regem erexerant, illas etiam urbes horum exemplum ſequuturas eſſe. Poſtea verò Dantiſcani reconciliati ſuo Regi, priſtina quoque commercia recuperaverunt. Anno 1592.

Et reſtauratio. Senatus Elbingenſis Academiam reſtauravit, quæ Collegio pulchro, 160. pedes longitudine, & latitudine 60. metiente, Bibliothecamque haud ignobilem continente inſtructa eſt. Fundationis memoria quotannis ſolenni celebratione 24. Novembris iterari

rari solet. Sub Collegio locus est, in quo Collegii calefactor egenos & pauperes pueros liberalibus artibus, & bonis moribus imbuit. Hi quotidie certis horis ordine per plateas incedunt, cantantes, & eleemosynam colligentes, in templo præceptori canenti auxilio sunt, Collegium purgant, & aliis ejusmodi laboribus funguntur. Vestes cœruleas, & pileum rubrum ipsis Magistratus suppeditat. Vide *Frœlichium lib. 3. part. 1. Viatorii pag. 244.* seqq. qui & alius cujusdam ritus in nuptiis usitati meminit. Anno 1593, Rex Poloniæ *Sigismundus III.* templi primarii in hac urbe possessionem Catholico Romanis adjudicavit, quam tamen anno 1616, vel 18. nacti demum esse videntur. *Sethus Calvisius in Opere Chron. fol.* 886. *Elbingenses*, inquit, *anno* 1616. *cum Episcopo Varmiensi de templo Parochiali concertant, sed res consensu Regis Pol. componitur, ut tàm Episcopus, quàm Parochus, juri suo in templo renuncient, illudque Civitati relinquant, qui ex Senatu Senatores duos, & alios duos ex communi plebe præfectos constituant; Soli tamen Romano Catholici in eo sepeliantur, & Cœmi-*

Pauperes pueri.

Templi primarium Catholicis adjudicatum.

Cœmiterii pars Septentrionalis sepultura Euangelicorum, residuum Catholicis cedat. &c. Narrat verò *Nicol. Heldvaderus* de anno 1618. quod Catholicis in hac urbe templum à Rege attributum fuerit. Ex induciis anno 1629. cum Rege Poloniæ pactis, Catholicos hoc templum, & Euangelicos Religionis suæ exercitium liberum retinuisse apparet. Anno 1626. Rex Sueciæ *Gustavus Adolphus* hanc urbem voluntaria deditione occupatam dilatavit, & firmissimis operibus bellicis munivit, quam Induciarum 26. Septmbris anni 1629. in campo ad villam Altemarck vulgò Staritarg pactarum vigore Sueci retinuerunt, usque ad annum 1635. quo novis induciis pactis eandem Poloniæ Regno reddiderunt ea conditione, ut immunitatibus veteribus, & Religionis suæ libero exercitio urbs gauderet, templum verò primarium in possessione Catholicorum maneret. Anno 1655. eadem spontanea deditione 12. Decembris in Regis Sueciæ *Caroli Gustavi* potestatem concessit. Vtriusque deditionis tam facilis, & promptæ causam indicat *Piasecius pag.* 311. de anno 1618. ita scribens. *Elbinga civitas,*

Sueci Elbingam occupant.

Polonis reddunt.

Et recuperant.

Elbingensium odium in Polonos.

vitas, proscriptione Regis adacta, Ecclesiam Parochialem ritui Catholico restituit; Sed alia mente reposita illa offensa, exinde à Rege, & Regno Poloniæ alienatiori animo esse cœpit. Deditionis posterioris conditiones recenset *Augustinus Limmerus in Lipsiensi Relatione Verna anni* 1656. *pag.* 4. *&* 5. Qui de hac civitate plura nosse cupit, *Hennenbergerum sub lit. E. à fol.* 112. *usque ad* 127. *legat.*

VARMIENSIS PALATINATUS seu potius EPISCOPATUS & Principatus singularis versus Septentrionem Habum sive Lacum Frisch Haff, versus occasum aliqua parte Marieburgensem Palatinatum tangit: Reliqua parte versus occasum, meridiem, & ortum à Prussia Ducali ambitur. Soli fertilitate insignis, ac ideo urbibus, & pagis populosis refertus Nobilitatem habet ab omni Regionum Magistratuum jurisdictione exemptam. Episcopus Varmiensis Princeps est & moderator Senatorum Prussiæ, qui Consiliarii terrarum Prussiæ vocantur. Senatus hic constat duobus Episcopis Varmiensi & Culmensi; Palatinis tribus, Culmensi Marieburgensi, & Pomerelliensi; *Episcopus Varmiensis.* *Senatus Prussiæ.*

tribus Castellanis, Culmensi, Elbingensi, & Gedanensi; totidem subcamerarariis, Culmensi, Marieburgensi, & Pomerelliensi, ac tandem tribus civitatibus primariis, Torunensi, Elbingensi, & Gedanensi. Cæteri Magistratus Prussiæ Regalis sunt Thesaurarius, Præfecti arcium, Gladiferi, Iudices, & Scabini, qui ad Senatum supra dictum non pertinent. Episcopi verò duo, ac Palatini tres, cum tribus Castellanis comitiis Regni Poloniæ publicis interesse solent. Palatini verò majorem in Prussia, quam cæteri in Polonia authoritatem habent.

Palatinorum authoritas.

Heilsberga urbs & arx ad fluvium Alle, in qua sedes Episcopi Varmiensis, ob civium copiam, & frequentiam inter præcipuas Prussiæ civitates numerari potest, & anno 1240. condita esse dicitur. Variis casibus afflicta est, de quibus *Hennenbergerus* legendus. Anno 1521. incendium eam in cineres redegit. Idem anno 1559. evenit arci, in qua cum saltationi indulgeretur, ignis exortus est, qui eam consumpsit. Inter Episcopos hujus loci fuit *Stanislaus Hosius* Cardinalis, qui anno 1579. in Italia vitam finivit.

Saltatio infelix.

Episcopi Varmienses.

finivit. Ei successit *Martinus Cromerus* Brietzensis Polonorum Historicus in hoc tractatu sæpius laudatus. Iuris Doctor fuit, & anno 1589. in mensa mortuus est. Hunc sequutus est *Andreas Bathor* Cardinalis, & Regis *Stephani* frater.

Bischofsteina, Bistein inter Heilspergam, & Resselam situm oppidulum anno 1325. extructum, 1455. ab Ordine Teutonico occupatum, & 1589. 12 Aprilis incendio oborto deletum.

Ressela, Resla, Ressel oppidulum cum arce ad Lacum Zain in finibus Ermelandiæ, in cujus suburbio anno 1520. sexcenti Tartari occisi sunt. *Tartari occisi.* Olim *Eremitarum Augustini* cœnobium habuit.

Seeburg sub Lacu Bissen inter Wartenburgum, & Bistein oppidulum, anno 1400. fulmine tactum, & *Fulmen.* exustum, ac bellicis damnis subinde exhaustum.

Wartenburgum, ad fluvium Bisse oppidulum arce munitum, & anno 1325. ab *Eberhardo* Varmiensi Episcopo condi cœptum, quod anno 1455. Ordini Teutonico se dedidit, & 1494. mense Decembri cum arce

Grande Incendium. incendio totum est deletum, unica Curia, & nonnullis tabernis exceptis.

Bischburgum, Bischofsburg, inter lacus in finibus Ermelandiæ oppidulum ab Episcopo *Henrico* Heilspergensi conditum, magni belli tempore ab igne consumptum, ut & anno 1571. ac quindecim annis antè ab incendio exoriente deletum.

Allenstein Polonis Olstineck oppidulum anno 1367. extructum, arcem habet, & præfecturam piscinis 70, vel 77. secundum alios, ut & tot pagis constantem, ut dicitur, quæ ad Canonicos Frauenburgenses pertinet. Nomen oppidulo natum à fluvio Alle, ad quem situm est. *Dives præfectura.*

Gutstadia, Gutstatt ad idem flumen suprà Heilspergam in Glottaviensi territorio ab *Hennenbergero* locatum oppidulum, quod anno 1325. ædificatum in Iurisdictione est Episcopi Heilspergensis, & miros casus subiit, ut *Hennenbergerus* docet. Anno 1414. cum bellum Borussicum ferveret, Poloni aliquot exiguas urbeculas, & nonnullas arces, videlicet Nidburgum, Hœnsteinum, Allesteinum, Zirgonem, Bischofswerderam, Risemburgum, Crentzburgum, &

Gutsta-

Gutſtadiam ceperunt. Arci Heilspergenſi *Johannis* Epiſcopi, ad quem pertinebat, rogatu à Poloniæ Rege parcitum eſt. Anno 1626. Gutſtadia in poteſtatem venit Suecorum, inde à Polonis iterum exactorum.

Wormdit, Polonis Ornetta, *Cromero* Vormitha urbs & arx an. 1316. condita in fluvii Paſſergi, ſive Paſſariæ ripa, inter Gutſtadiam & Melſackum, de qua laudatus *Author lib.* 25. *fol.* 549. peculiarem hiſtoriam commemorat. De caſibus ejus bellicis, & hiſtoria Filii impii, qui cœcum ſuum patrem fefellit, videatur *Hennenbergerus fol.* 459. *ſeq.* Wormitam urbem Polonis anno 1626. Sueci eripuerunt, ereptam mox iterum à Polonis & anno 27, à Succis receptam, qui eam pactis induciis anno 29. Polonis reddiderunt. *Filius impius.*

Melſacum, Melſatia, Melſack oppidulum arcem habens, & ſedens ad Walſcham fluvium in Paſſergum ſe præcipitem dantem. A Succis occupatum, & anno 29. Polonis redditum eſt.

Brunsberga, Braunsberg, modico ſpacio ſuprà exitum Paſſergi fluvii in Habum, civitas ædificari cœpta

anno 1255. quo & Koningsberga
Conditor. initium ſuum habuit. Conditor ejus fuit *Bruno* Epiſcopus, aut, ut alii volunt, Archiepiſcopus Pragenſis, qui eam ſedem conſtituit Epiſcoporum
Nomen. Varmienſium, & ſuo nomine inſignivit. Vrbs eſt Hanſeatica, duplex, populoſa, non quidem admodum ſpacioſa, ſed probè munita, & commerciorum nomine haud incelebris, ob
Situs. ſitum Habo propinquiorem, & portum ſatis commodum. Collegium habet Ieſuitarum à *Stanislao Hoſio* Càrdinali inſtitutum. *Martinus Cromerus* anno 1589. mortuus, rerum Polonicarum ſcriptor, hujus loci Epiſcopus fuit. Anno 1461. Braunsbergenſes Polonicum præſidium ex urbe ejecerunt, recipientes *Paulum* Epiſcopum Varmienſem, qui Teutonico Ordini addictus erat. Anno 1520. & ſequentibus uſque ad finem belli pactione inita ſopiti in hac urbe, quam eodem anno occupavit, commoratus
Albertus Marchio Brandenburgenſis. eſt *Albertus* Marchio Brandenburgenſis, ultimus Pruſſiæ Magiſter ſummus, quo Pruſſiæ res adminiſtrante Poloni arces & urbes Gilgenburgum, Eilaviam, Hohenſteinum, Morungam, Neidenburgum, Reinam, Lickam,

kam, Iohannesbusgum, Melſacum, Marienwerderam, quæ urbs ſola ad Viſtulam *Alberto* reſtabat, Hollandiam, Heiligenpeilam, Zintam, & Brandenburgum ipſi eripuerunt, partim eas incendio delentes, partim cum vicinis præfecturis vaſtantes. Epiſcopi Varmienſes autem urbes Wormditam, Reſalam, & Heilspergam ejuſdem conſenſu præſidiis muniverunt. Braunsbergam verò obſidentes occupationis ſpe fruſtrati ſunt. *Albertus* contrà Gutſtadiam, Wormitam, & Tolmitum recuperavit, ac Heilspergam, & Elbingam irrita molitione recipere conatus eſt. *Paulus Piaſecius* tradit, anno 1626. Regem Sueciæ ab incolis Pruſſiæ Ducalis in Pillavia propenſa voluntate acceptum eſſe, nec hos ullum impetum ſuſtinuiſſe. Hinc dimiſſo præſidio Ducis, ſuo locum illum firmaſſe, ac ſequenti die naves ſuas in Habum ſeu Friſch. Haff à Mari Balthico Inſula Neringa diſcretum, & altero latere Epiſcopatum Varmienſem, & agros Elbingenſes tangentem appuliſſe; 8. Iulii in ripam Paſſeriæ militem ſuum expoſuiſſe, ac ſine ulla vi Brunsbergam occupaſſe; ſequutas mox eſſe Frauenbergam,

Suecorum in Pruſſiam adventus.

Diverſarum urbium occupatio.

gam, Elbingam, ac tertio die Marieburgam omni præsidio destitutam; item Dirsaviam, & Mevam. Brunsbergæ porrò dicit muri partem paucis antè mensibus collapsam hujus occupationis omen fuisse, sicut Magdeburgi, ante cujus miserabilem ruinam idem accidit. Induciarum an. 1629. pactarum vi hanc urbem Sueci retinuerunt, ac anno 35. Polonis restituerunt. Quæ porro hujus urbis memorabilia fuerint, prolixè narrata in *Hennenbergeri explicatione Majoris Tabulæ Prussicæ* inveniuntur.

Frauenburga, Frauenburgum, Frauenburg, Varmia *Cromero*, urbs non magna, in Habi litore, & vicinia fluvii Schon, ubi opus Hydraulicum visu dignum cernitur, sita, & an. 1297. extrui cœpta, piscibus variis & delicatis abundat, eosque vili pretio divendit. An. 1460. Poloni noctu hanc urbem oppressam diripuerunt, & anno 62. eandem à Crucigeris obsessam obsidione liberarunt. An. 1626. *Gustavus Adolphus* Succiæ Rex eam sibi subjecit, & an. 29. Polonis reddidit; Portum tamen & totum Habi litus in sua potestate Sueci retinuerunt usque ad annum 35. quo cum Polonis indu-

Frauenburgum à Suecis captum.

cias

cias longiores pacti in eorum manus remiserunt. An. 1656. Rex Sueciæ *Carolus Gustavus* ob pestem Marienburgi, Elbingæ, Thorunii, & in aliis Prussię locis grassantem cum Regina uxore sua hic commoratus est. Ecclesia Cathedralis insidet monti, ubi & Canonici habitant partim Poloni, partim Germani nobiles, 70. pagos, totidem piscinas, & duas arces possidentes. In Canonicorum Collegio, & senectutis commorationem, & vitæ finem invenit celeberrimus Mathematicus, *Nicolaus Copernicus* fato functus 24. Maji an. 1543. cujus epitaphium legitur apud Nicolaum *Heldvaderum part. 2. Sylva Chronol. Circuli Balthici pag. 126.* *Nicolaus Copernicus.*

Non parem Paulo veniam requiro,
Gratiam Petri neque posco; sed quam
In Crucis ligno dederis latroni,
Sedulus oro.

Tolkemithum, Tolkemit, Tolcremit, Tolmit, oppidulum in Habi litore, modico spacio distans Frauenburgo versus occasum, in Neukirchii vicinia, ubi hominibus nimia curiositate quidvis sciendi cupidis in Habo

 anguilla

anguilla oſtenditur catenæ alligata. An. 1356. extructum, 1456. exuuſtum, 1521. à Marchionis *Alberti* militibus, & nupero bello à Suecis occupatum eſt.

PRUSSIA DUCALIS.

Fines. PRUSSIA DUCALIS verſus occaſum à Viſtula inter utrumque Pruſſiæ Regalis Palatinatum Marieburgenſem, & Culmenſem initium capit, & hunc cum Mazovia, & Podlachia à meridie confinem habet: Verſus ortum Lituaniæ, & Samogitiæ contermina eſt. In ſeptentrionem prona Mari Balthico, Varmienſi Epiſcopatu ac Marieburgenſi Palatinatu terminatur. Regali vaſtior & prolixior, minoribus oppidis nec incultis, nec immunitis, lacubus, fluviis, piſcinis, ſylvis, montibus, ac fertilibus locis referta eſt.

Ducalis Pruſſiæ poſſeſſores. Paret hic Ducatus latiore ſpatio, quam Regia Pruſſia diffuſus, Electoribus Brandeburgenſibus clientelari jure Regibus Poloniæ, poſſeſſionis hujus nomine, obſtrictis, ad quos ab *Alberto* Brandenburgenſi anno 1567. mortuo ſic ut in generali deſcriptione Pruſſiæ

Prussiæ indicavimus, devolutus est, Vt *Paulus Piasecius fol.* 4. refert, Anno 1609. & 11. *Johanni Sigismundo*, cum Iuris clientelaris possessionem aggressurus esset, formula præscripta, in qua exclusis Culmbacensibus, Onolsbacensibus, & cæteris in Franconiæ Circulo habitantibus Principibus Brandenburgicis, solius Electoris, ejusque fratrum, *Johannis Georgii* Ducis Iagerndorffensis in Silesia, *Ernesti*, & *Christiani Wilhelmi* Archiepiscopi Magdeburgensis, legitimo matrimonio natis filiis possessionis illius successio concedebatur, nulla habita ratione pactorum cum *Alberto* Onolsbacensi à *Sigismundo* I. initorum. Sed inspiciantur, quæ *Joh. Limneus tom.* 4. *de Iure publico Imp. Rom. Germ. à pag.* 776. *ad* 813. hac de re literis prodidit. Modò laudatus *Episcopus Polonus Piasecius fol.* 460. de anno 1633. sequentia quoque refert: Moris esse, ait, ut præsentes Duces Prussiæ præsenti Regi fidelitatis jus jurandum præstent. Solitum verò tunc temporis *Uladislaum* Regem ex Medicorum præscripto, ut valetudini suæ consuleret, post auditam in conclavi aliquo missam, se con-

Ius iurandum à Iohanne Sigismundo Præstitum.

spiciendum exhibere, imò rarò ad colloquium alios admittere, nisi eos tantum, quos fidelissimos sibi judicabat, quibus, exclusis cæteris, occasio oblata, ut etiam maximi momenti negotia sibi vindicarent, ac inde commodum suum privatum aucuparentur: hinc usu venisse, ut, ipsis negotium eò dirigentibus, Elector coram Plenipotentiario Regio jusjurandum præstiterit. *Fridericus Wilhelmus* Elector qui 17. Octobris anno 1641. præsens præsenti Regi *Vladislao IV.* fidelitatis Sacramento se obstrinxit, hactenus Ducalem Prussiam obtinens anno 1656. ad *Caroli Gustavi*. Sueciæ Regis partes transivit, ac post ejus discessum cum exercitu ex Polonia in Daniam, iterum se Polonis adjunxisse dictus est. Maximè tamen id operæ visus est dare, ut reconciliatis Polonis & Suecis suas regiones ex tot malis expediret, & toti Prussiæ pacem exoptatissimam, qua tamen incolis hactenus frui non licet, restitueret. Sed his missis ipsam descriptionem locorum potiorum aggredimur.

à Friderico Wilhelmo Electore.

Loca in Hockerlandia & Pomesania inter Ermelandiæ Episcopatum, & Marieburgensem ac Culmensem Palatinatum.

Mul-

Mulhausen oppidulum in finibus Elbingensibus haud procul à fluvio Schona, infrà Hollandiam, inter Elbingam & Melsackum, anno 1356. conditum.

Holland oppidulum cum præfectura Elbingensi territorio vicina, quatuor circiter milliaribus Elbinga distat, olim Wesclá appellatum, & appositum fluvio cuidam, qui haud procul sub eo lacum Drausen ingreditur. Anno 1463. Teutonici Ordinis milite & urbeculam opprimente, Poloni arcem conservarunt, & ipsam urbem recuperarunt. An. 1521. cum Elbingam occupare tentaret Marchio *Albertus* Ordinis Magister, Elbingenses irritati oppidulum oppresserunt, arceque diruta Elbingam tormenta bellica majora avexêrunt. *Werdenhagen part.* 3. *Rerumpub. Hanseat. cap.* 24. *fol.* 346. *a.* Anno 1543. incendio ferè totum deletum est. Anno 1656. die 18. & 19. Iunii Rex Succiæ & Elector Brandenburgicus in hoc oppidulo unà fuêre.

Ab Ordine Teutonico captm.

Arx ab Elbingensibus diruta.

Libstadt oppidulum, quà Hollandia ortum versus iter tendit, inter Morungam & Wormditum ad Passerge flumen sedens, quod anno 1329.

conditum, & à Teutonico milite muros scalis superante anno 1455. occupatum est.

Morunga inter Libstadium & Salfeldam arx anno 1280. & oppidulum sine muris an. 1318. conditum.

Mebingus lacus. Salfelda, Salfeld ad Mebingum lacum inter Morungam, & Risenburgum sedens oppidulum, in quo memorabilis casus accidit narratus à *Casp. Schutzio lib. 1. Chron. fol. 73. Casp. Hennenberg. in Tabula Prussiæ fol. 406. & Chron. Brunsuic. part. 1. fol. 233.* Sub *Ludero* Duce Brunsuicensi, & Teutonici Ordinis Magistro lis erat cum vidua civi cuidam, qui uxorem egregia forma præditam Iudici concesserat, ut eò citius favore ejus causam obtineret, & litem finiret. *Injustus Iudex.* Iudex, quem mulieris satietas jam ceperat, ea ad maritum remissa, miræ pulchritudinis filiolam juvenculam petiit à vidua causam ei se adjudicaturum pollicitus. Negavit hoc vidua, ideò causa sua cadens, ac injuriam hanc ad principem dictum *Princeps Iustus.* deferens, qui, cognita causa, viduæ tertiam bonorum injusti Iudicis partem adjudicavit, adulteræ mulieris genæ stigma inuri, eaque in exilium missa,

miſſa, maritum pudicitiæ uxoriæ proditorem in quatuor partes diſſecari, & injuſtum illum judicem vivum equis diſtrahi juſſit. Dictum oppidulum anno 1329. ædificari cœptum, & Bernhardinorum Monachorum cœnobio antehac clarum, anno 1455. incendio in cineres collapſum eſt, in quo reſtaurato comitia anno 1584. celebrata ſunt. Salveldenſem ſe ſcripſit celeberrimus ille Aſtronomus, *Eraſmus Reinholdus* Prutenicarum Tabularum, quas *Alberto* Pruſſiæ Duci dedicavit, author, atque ita non Thuringus proculdubio, ſed Boruſſus natione, qui anno 542. natus 19. Februarii anno 1553. in parentum ſuorum complexu his verbis deceſſit: *Vixi, & quem dederas curſum, pie Chriſte, peregi. Nicol. Heldvaderus part. 2. ſylvæ Chronol. Circuli Balth. pag.* 154.

Preuſchmarck olim Transporn vocatum oppidulum, cum ſua præfectura tangit lacum, ex quo Sirguna flumen erumpit. Anno 1329. maro circundatum, & an. 1410. Poloniæ Regi traditum, Teutonicus Ordo an. 1454. recepit. Locus inter Chriſtburg, & Salfeld occurrit, *Sirguna flumen.*

Roſen-

Rosenberga Rosenaviæ & Risenburgo vicinum oppidulum an. 1319. initium cœpit, an. 1400. incendio periit.

Risenburgum, arcem habens oppidulum, & situm inter lacus Sargen, & Libenitz ac flumen Liebam. *Cromerus* modò Prabutham, modò Vambreznum appellat, & olim Culmensis Episcopi sedem fuisse ait. An. 1414. à Polonis occupatum, & post annum 1422. ab iisdem direptum & incensum narrat, *Lib.* 23. idem *Cromerus* Bischofswerder Prabutham nominat. *Hennenbergerus fol.* 398. Risenburgum Polonicè Prabutam vocari tradit, tractumque circumjacentem nomen Resin habuisse à Gigantibus incolis quinque ulnas longis. Sedem quoque fuisse Pomesamiensium Episcoporum, quorum catalogum fol. 399. recenset. Inter eos fuere *Paulus Speratus*, *Johannes Aurifaber*, *Johannes Draconites*, & *Johannes Wigandus*. Unde *Cromerus* hanc sedem Culmensibus Episcopis assignans forsan hallucinatur. An. 1628. cum inter Polonos & Suecos de pace ineunda ageretur, mediantibus Ordinibus Belgii Fœderati Generalibus, quibus postea

Gigantes.

Pacis tractatio.

postea Brandenburgicus Elector accessit, Polonorum nomine huic tractationi interfuerunt Episcopus Culmensis Regni Poloniæ Vice cancellarius, *Zanosky* Palatinus Kioviensis, *Wiesolusky* Lituaniæ Ducatus Mareschallus, *Zobieski* & *Denhof*, qui hic Risenburgi commorabantur. Suecorum nomine aderant *Oxenstiern* Regni Sueciæ Cancellarius, *Johannes Banier à Mulhamer*, & *Ericus Reining*, Stumi tunc morantes. Elector Brandenburgicus ipse cum suis Consiliariis *Andrea Kreitzio*, *Koninckseckio*, & *Steinio* in oppidulum Pruyschmarck diverterat, ut eò propior huic actioni adesset. Confœderatarum Provinciarum in Belgio Ordines Generales ad hoc negotium conficiendum præcedente anno 27. miserant *Rochum à Honaert* supremæ Curiæ in Hollandia Senatorem, *Andream Bickerum* Consulem Amsterodamensem, & *Simonem à Beaumont* Mittelburgi Urbis Syndicum, seu Pensionarium, qui in Urbe Marienwerder hospitia sua habebant. Honichvelt pagus in meditullio ferè horum locorum sedens ad horum Delegatorum omnium congressum destinatus

ſtinatus erat. Ac quamvis Ordinum Confœderatarum Provinciarum Legati dicti, qui & præcedente an. 27. in reconciliandis partibus adverſariis, cum Succi Derſaviæ, & Poloni ad Lubiſchaviam caſtra haberent, maximopere deſudarunt, hoc ipſo 28. anno ſummam iiſdem in mutuam gratiam reducendis operam navarint, nihil tamen effectum eſt. Poſt ipſorum verò diſceſſum ſeqnente auno 1629. in Campo ad Villam Altemarck vulgò Staritarg 16. Septembris inducias iniverunt. Tranſactioni interfuêre Poloniæ Regis nomine *Jacobus Zadzick* Epiſcopus Culmenſis, & Pomeſanienſis, Regni Poloniæ Supremus Cancellarius, *Jacobus Sobieski* Inciſor Regni Craſnoſtavienſis, *Jacobus Oſolinski de Teczin* Dapifer Regni Anſelenſis, & *Magnus Erneſtus Denhoff* Capitaneus Derpatenſis. Sueciæ Regis Delegati erant *Axelius Oxenſticrna* Regni Sueciæ Senator, & Cancellarius, *Hermannus Wrangelius* Exercituum Suecicorum Mareſchallus, & *Johannes Bannerius* Tribunus & Gubernator Hoſtenſis. Mediatorum vicem obibant *Hercules* Baro Charnaſſęus Galliæ, & Thomas Ros

Irrita.

Induciæ Factæ.

Ros Angliæ Regis Legatus, cum Electoris Brandenburgici Delegatis, *Andrea Kreitzio* supremo Consiliario, & Provinciali Capitaneo, *Bernhardo à Kinsing* Provinciæ Consiliario, & *Georgio Rausoskee* Consiliario Iudicii Aulici Ducis Prussiæ.

Marienwerder, Quizinum *Cromero*, oppidum cum arce ad fluvium Nagot, quà Liebam amnem recipit. In templo Cathedrali magnifico nonnulli Prussiæ Magistri Magni sepulchra sua habent. Proximè templum supra Liebā flumen extructa est multis fornicibus altis Latrina à quodam Canonico, qui eam condidit certis de causis, quas *Hennenbergerus* enarrat. Hinc proverbium Germanicum natum, ich thaet in d' Liebe, i. e. cacarem in Liebam. Anno 1464. Poloni urbem noctu obrutam diripuerunt. Sueci eandem anno 1628, ac iterum anno 1655. mense Decembri occuparunt. *Latrina.*

Gardensee, aliàs Schlemmo inter Marienwerder & Graudentz lacui cuidam accumbens oppidulum, cujus origo aut in annum 1311, 1328. cadit. Situm est in loco, in quo anno 1235. Teutonicus Ordo à Prussis in prœlio *Prussi cæsi.*

prœlio commiſſo haud exiguâ clade affectus fuiſſet, niſi Dux poſterioris Pomeraniæ *Suantipolcus* quinque millibus equitum & peditum Boruſſos in fugam primò conjeciſſet, ac poſteà ipſos alio prœlii loco victores diſſipaſſet. Anno 1554. Poloni incolis interfectis urbem diripuerunt., & incendio fœdarunt.

Freyſtatt, inter Leſſeniam & Roſenbergam oppidulum

Eylavia Germanica, ad differentiam alterius, quæ Pruſſica vocata in Natangiâ offenditur, eſt oppidulum anno 1328. originem ſuam nactum, quod arcem habet. Res in ea geſtas commemorat *Hennenbergerus fol.* 128. *ſeqq*.

Oſterode oppidulum & arx ad Dribenzam fluvium inter Libenthaliam & Hoeſteinium, ortum aut anno 1270, 1302. anno verò 1400. incendio in cineres redactum.

Teutonicus Ordo cætus multorum locorum jacturam fecit.

Hoenſteinium, Hoenſtein Polonis Meloëlſtineck inter Oſterdã & Paſſenheim interjectum oppidulũ an. 1313. ortum. Poſt victoriam Grunwaldenſem An. 1410. quâ Teutonici Ordinis exercitus à *Wladislao Jagellone* proſtratus eſt, dictus Rex hunc locum

cum cum Morunga, Preuſchmarkio, Zirgoniâ, & Marieburgo, ubi tamen arce potiri non potuit, ſui juris fecit. Mox Nobilitas Boruſſiæ & Pomerelliæ, & quatuor Epiſcopi Boruſſici, Culmenſis, Varmienſis, Pomeſanienſis, & Sambienſis voluntariâ deditione in Regis poteſtatem conceſſêre. Sequuti ſunt urbes & arces Dantiſcum, Elbinga, Radinum, Torunia, Chelma ſive Culma, Koninxberga, Schewetza, Gneva ſive Meve, Dirſavia, Novum, Brodnitzia, Brandenburgum, Coprivunum ſive Engelsberga, Crabinum, Wenceſlavia Golubum, Grudentum, Allenburgum, Oſteroda, Nidburgum, & Zialdovia, anno 1464. à *Conrado* Maſoviæ Duce. Ordini Teutonico, qui eam anno 1454. recuperaverat, iterum erepta, Scithnum, Curetnicum, Brathianum, Covale, Hamerſteinum, Bithovia, Lemburgum, Hollandia, Piſcaria, Rogozinum, Stuma, & Tauchelium. Harum nonnullæ à Teutonico Ordine poſteà recuperatæ, nonnullæ etiam ſponte, ut Dantiſcum & Torunia ad eundem redierunt. *Cromerus lib.* 17. *fol.* 390.

Tannenberg pagus inter Domeraviam,

viam, & Hoensteinium, in cujus campo *Vlricus à Jungingen* Magister ordinis cum 40000. militibus cæsus est ab *Vladislao Jagellone* qui victor nihilominus 60000. perdidit. Factum hoc 15. Juuii An. 1410. Vide *Casp. Schutz lib. 3. Chron. Pruss. Hennenbergerum & alios.*

Galindiæ loca

Gilgenburgh, Polonis Dabrowno, inter Laurenburgum & Hoensteinum, in Tannebergæ viciniâ oppidulum, anno 1326. surgere incepit, anno 1410. à Tartaris auxilium Polonis ferentibus incensum, ac anno 1578. itidem incendio fœdatum.

Garden oppidul. inter Gilgenburgum & Neudenburgum quod olim arcem habuit.

Neudenburg oppidulum cum arce in monte locatâ, ortum suum ad ann. 1238. refert. Anno 1414. Poloni ejus potiti sunt.

Wildenberg oppidulum ad fluvium, qui haud longè sub eo Walpusch amnis accedentibus undis augetur. *Walpusch fluv.*

Ortelsburgum arx insignis ad fluvium Walpusch, brevi viæ intervallo à Passen-

à Passenhemio remota, quam Poloni Schitno vocitant. Exorta est anno 1266. & à Marchione *Georgio Friderico* pluribus conclavibus elegantioribus exornata.

Passenheimum oppidulum ad Paludem Schoben originem suam anno 1388. acceptam ferens, ubi anno 1458. Crucigeri mense septembri aliquo damno affecti suut, quod proditione factum est. 27. Febr. an. 1583. villam tantum, & novem ædes incendium in hac urbe reliquas fecit. Horribile facinus filii in hoc loco parentes suos verberibus malè tractare soliti, ac ideò à Serpentibus consumpti narrat *Hennenbergerus fol.* 341. *seq.* *Horribile incendium, & facinus.*

Sensburgum oppidulum ad Lacum Schoffam in Sesti & Reinæ vicinia, à priore dimidio tantum milliari distans, quod à Polonis anno 1520. direptum incensum, ac anno 1568. incendio funditus deletum est. *Schoffa lacus.*

Seesten, Sestum anno 1328. extructum, posteà à Polonis captum, & à Crucigeris receptum oppidulum, à Polonis Schesno vocitatur.

Rein, Polonis Torino, arx celebris ad Septentrionalem finem lacus Dolgowischko,

gowiſchko, qui meridionali fine cum Spirdingo lacu conjunctus eſt. Vide *Hennenbergerum fol.* 395.

Spirding lacus.

Sudaviæ Loca.

Iohannisburgum, Iohansburg, Polonis Pyſch, ad amnem Pyſch, haud magno ſpacio à dicto lacu Spirdingo oppidulum cum arce elegante pariter & firma.

Satrinde lacus.

Lick ad Lacum Satrinde oppidulum Stradan, verſus Septentrionem, aſpiciens ubi Marchio *Georgius Fridericus* Brandenburgenſis, Dux Pruſſiæ anno 1588. Scholam illuſtrem conſtituit: quod etiam Tilſæ, & Salfeldæ fecit.

Lazomet lacus.

Stradan oppidulum ad lacum Lazomet, à priore haud longè verſus Septentrionem remotum.

Oletzko, Oleskum ad fines Lituaniæ, & cognomine flumen oppidulum, à quo in campo duobus milliaribus diſtante Sueci & Brandenburgenſes milites Tartaros 22. Octobris an. 1656. fuderunt, & captivum Principem *Bogislaum Radzivilum* liberarunt.

Captivus Radzsvil liberatus.

Goldap opdidulum ad fluvium Gol-

Goldorp in Angerburgensi territorio, ad Insterburgensem præfecturã pertinens, cujus ædificandi anno 1564. initium factum est.

Bartoniæ loca.

Letzen oppidulum & arx inter duos lacus supra Angerburgum ubi anno 1573. post ingentem pestis grassationem, die solis in Bacchanalibus 64. paria hominum nuptias celebrarunt. *64. nuptiæ uno die celebratæ.*

Rastenburgum ad flumen Gubezum arx & oppidulum an. 1319. ædificatum, anno 1348. à Lituanis combustum, ac aliâs multa ac varia bellicis temporibus passum, ubi an. 1512. cum Anabaptistis disputatio habita est. An. 1545. hîc capite plexus est quidam, à quo parentes sæpæ vapulaverunt. An. 1560. Scholam hujus loci Rector *Valentinus Neukirchen* valde celebrem reddidit. *Pœna hominis qui parentes verberavit.*

Bartenstein oppidulum ad fluvium Allam, primo Rosenthalium appellatum cujus cives in Polonico bello se Crucigeris an. 1460. dedidêre. 1331. conditum olim è regione in opposito margine fluvii in Natangiâ,

quam hic amnis à Bartoniâ separat; arcem habuit, quæ turbis bellicis destructa est. Plura vide apud *Hennenbergerum in Explicatione Prussicæ Tabulæ Majoris, fol. 29 seq.*

Schippenpeil; olim Schiffenburg an. 1319. conditum oppidulum, ferè solum Alla fluvio cinctum, sub quo Guber amnis in Allam se infundit, Anno 1457. incendio totum periit. Anno 1461. à Crucigeris post diuturnam obsidionem Polonis deditione ereptum est. Eandem fortunam subiêre Rastenburgum, Belau, & arx Morang eodem anno, ut *Cromerus lib.* 24. indicat, hunc locum Sipelbien appellans, & proculdubio more suo hoc nomen distorquens.

Leunenburg oppidulum suprà Schippenpeilam sub trium fluminum, Guberi nimirum intermedii, & alterius ad sinistram ex lacu Zain descendentis, ac tertii ad dextram ex lacu Silizen defluentis concursum situm, anno 1326. conditum, & quater quidem ferè totum incendio deletum. In hoc contigit casus ille Tragicus, quem ex *Hennenbergero* doctissimus *Zeiserus* in suis historiis Tragicis commemorat.

Zain & Silzen lacus.

Casus tragicus.

Barten

ligna, quæ longè lateque distrahuntur, copiosè suppeditans, eoque nomine famosum.

Landsperga oppidulum anno 1580 ad *Johannem Jacobum* hæreditarium Dapiferum de Waldpurg, anno 85. Regiomonti ex fato functum pertinuit.

Zinten ad amnem Straetge oppidulum, cujus fundamenta anno 1313. locata sunt. Duobus incendiis fœdatum anno 1520. & 5. Septembris an. 1593. in quo posteriori nonnisi templum, schola & molæ superstites mansère.

Heiligenpeil, Heiligpeil oppidulum impurum & Habi litori propinquum, cujus nomen antiquum est Schwantomest, i. e. Sancta civitas. Anno 1519. igne conflagravit, ut & anno sequente. Anno 1571. octo mulieres, & inter illas Consulis uxor, ignis supplicio affectæ sunt. *Mulieres exustæ.*

Balga nonnullis oppidulum, *Hennenbergero liter. B. fol.* 24. arx ad Habum sub præfecturâ Fischausianâ, quem locum Succiæ Rex anno 1626. in potestatem suam redegit.

Creutzburgum oppidulum à seditiosis Prussis circà annum 1261. Cru-

ſtinatus erat. Ac quamvis Ordinum Confœderatarum Provinciarum Legati dicti, qui & præcedente an. 27. in reconciliandis partibus adverſariis, cum Sueci Derſaviæ, & Poloni ad Lubiſchaviam caſtra haberent, maximopere deſudarunt, hoc ipſo 28. anno ſummam iiſdem in mutuam gratiam reducendis operam navarint, nihil tamen effectum eſt. Poſt ipſorum verò diſceſſum ſequente anno 1629. in Campo ad Villam Altemarck vulgò Staritarg 16. Septembris inducias iniverunt. Tranſactioni interfuêre Poloniæ Regis nomine *Jacobus Zadzick* Epiſcopus Culmenſis, & Pomeſanienſis, Regni Poloniæ Supremus Cancellarius, *Jacobus Sobieski* Inciſor Regni Craſnoſtavienſis, *Jacobus Oſolinski de Teczin* Dapifer Regni Anſelenſis, & *Magnus Erneſtus Denhoff* Capitaneus Derpatenſis. Sueciæ Regis Delegati erant *Axelius Oxenſticrna* Regni Sueciæ Senator, & Cancellarius, *Hermannus Wrangelius* Exercituum Suecicorum Mareſchallus, & *Johannes Bannerius* Tribunus & Gubernator Hoftenſis. Mediatorum vicem obibant *Hercules* Baro Charnaſſęus Galliæ, & Thomas Ros

Irrita.

Induciæ Factæ.

Ros Angliæ Regis Legatus, cum Electoris Brandenburgici Delegatis, *Andrea Kreitzio* supremo Consiliario, & Provinciali Capitaneo, *Bernhardo à Kinsing* Provinciæ Consiliario, & *Georgio Rausoskee* Consiliario Iudicii Aulici Ducis Prussiæ.

Marienwerder, Quizinum *Cromero*, oppidum cum arce ad fluvium Nagot, quà Liebam amnem recipit. In templo Cathedrali magnifico nonnulli Prussiæ Magistri Magni sepulchra sua habent. Proximè templum supra Liebā flumen extructa est multis fornicibus altis Latrina à quodam Canonico, qui eam condidit certis de causis, quas *Hennenbergerus* enarrat. Hinc proverbium Germanicum natum, ich thaet in d' Liebe, i. e. cacarem in Liebam. Anno 1464. Poloni urbem noctu obrutam diripuerunt. Sueci eandem anno 1628, ac iterum anno 1655. mense Decembri occuparunt. *Latrina.*

Gardensee, aliâs Schlemmo inter Marienwerder & Graudentz lacui cuidam accumbens oppidulum, cujus origo aut in annum 1311, 1328. cadit. Situm est in loco, in quo anno 1435. Teutonicus Ordo à Prussis in *Prussi cæsi.*

prœlio

prœlio commiſſo haud exiguâ clade affectus fuiſſet, niſi Dux poſterioris Pomeraniæ *Suantipolcus* quinque millibus equitum & peditum Boruſſos in fugam primò conjeciſſet, ac poſteà ipſos alio prœlii loco victores diſſipaſſet. Anno 1554. Poloni incolis interfectis urbem diripuerunt., & incendio fœdarunt.

Freyſtatt, inter Leſſeniam & Roſenbergam oppidulum

Eylavia Germanica, ad differentiam alterius, quæ Pruſſica vocata in Natangiâ offenditur, eſt oppidulum anno 1328. originem ſuam nactum, quod arcem habet. Res in ea geſtas commemorat *Hennenbergerus fol.* 128. *ſeqq.*

Oſterode oppidulum & arx ad Dribenzam fluvium inter Libenthaliam & Hoeſteinium, ortum aut anno 1270, 1302. anno verò 1400. incendio in cineres redactum.

Hoenſteinium, Hoenſtein Polonis Meloelſtineck inter Oſterdã & Paſſenheim interjectum oppidulũ an. 1313. ortum. Poſt victoriam Grunwaldenſem An. 1410. quâ Teutonici Ordinis exercitus à *Wladislao Jagellone* proſtratus eſt, dictus Rex hunc locum

Teutonicus Ordo cætus multorum locorum jacturam fecit.

cum

cum cum Morunga, Preuſchmarkio, Zirgoniâ, & Marieburgo, ubi tamen arce potiri non potuit, ſui juris fecit. Mox Nobilitas Boruſſiæ & Pomerelliæ, & quatuor Epiſcopi Boruſſici, Culmenſis, Varmienſis, Pomeſanienſis, & Sambienſis voluntariâ deditione in Regis poteſtatem conceſſêre. Sequuti ſunt urbes & arces Dantiſcum, Elbinga, Radinum, Torunia, Chelma ſive Culma, Koninxberga, Schewetza, Gneva ſive Meve, Dirſavia, Novum, Brodnitzia, Brandenburgum, Coprivunum ſive Engelsberga, Crabinum, Wenceſlavia Golubum, Grudentum, Allenburgum, Oſteroda, Nidburgum, & Zialdovia, anno 1464. à *Conrado* Maſoviæ Duce. Ordini Teutonico, qui eam anno 1454. recuperaverat, iterum erepta, Scithnum, Curetnicum, Brathianum, Covale, Hamerſteinum, Bithovia, Lemburgum, Hollandia, Piſcaria, Rogozinum, Stuma, & Tauchelium. Harum nonnullæ à Teutonico Ordine poſteà recuperatæ, nonnullæ etiam ſponte, ut Dantiſcum & Torunia ad eundem redierunt. *Cromerus lib.* 17. *fol.* 390.

Tannenberg pagus inter Domeraviam,

viam, & Hoensteinium, in cujus campo *Ulricus à Jungingen* Magister ordinis cum 40000. militibus cæsus est ab *Uladislao Jagellone* qui victor nihilominus 60000. perdidit. Factum hoc 15. Junii An. 1410. Vide *Casp. Schutz lib. 3. Chron. Pruss. Hennenbergerum & alios.*

Galindiæ loca

Gilgenburgh, Polonis Dabrowno, inter Laurenburgum & Hoensteinum, in Tannebergæ vicinia oppidulum, anno 1326. surgere incepit, anno 1410. à Tartaris auxilium Polonis ferentibus incensum, ac anno 1578. itidem incendio fœdatum.

Garden oppidul. inter Gilgenburgum & Neudenburgum quod olim arcem habuit.

Neudenburg oppidulum cum arce in monte locatâ, ortum suum ad ann. 1238. refert. Anno 1414. Poloni ejus potiti sunt.

Wildenberg oppidulum ad fluvium, qui haud longè sub eo Walpusch amnis accedentibus undis augetur.

Walpusch fluv.

Ortelsburgum arx insignis ad fluvium Walpusch, brevi viæ intervallo à Passen-

à Paſſenhemio remota, quam Poloni Schitno vocitant. Exorta eſt anno 1266. & à Marchione *Georgio Friderico* pluribus conclavibus elegantioribus exornata.

Paſſenheimum oppidulum ad Paludem Schoben originem ſuam anno 1388. acceptam ferens, ubi anno 1458. Crucigeri menſe ſeptembri aliquo damno affecti ſuut, quod proditione factum eſt. 27. Febr. an. 1583. villam tantum, & novem ædes incendium in hac urbe reliquas fecit. Horribile facinus filii in hoc loco parentes ſuos verberibus malè tractare ſoliti, ac ideò à Serpentibus conſumpti narrat *Hennenbergerus fol.* 341. *ſeq.*

Horribile incendium, & facinus.

Sensburgum oppidulum ad Lacum Schoſſam in Seſti & Reinæ vicinia, à priore dimidio tantum milliari diſtans, quod à Polonis anno 1520. direptum incenſum, ac anno 1568. incendio funditus deletum eſt.

Schoſſa lacus.

Seeſten, Seſtum anno 1328. extructum, poſteà à Polonis captum, & à Crucigeris receptum oppidulum, à Polonis Scheſno vocitatur.

Rein, Polonis Torino, arx celebris ad Septentrionalem finem lacus Dolgowiſchko,

gowifchko, qui meridionali fine cum Spirdingo lacu conjunctus eft. Vide *Hennenbergerum fol.* 395.

Spirding lacus.

Sudaviæ Loca.

Iohannisburgum, Iohansburg, Polonis Pyfch, ad amnem Fyfch, haud magno fpacio à dicto lacu Spirdingo oppidulum cum arce elegante pariter & firma.

Satrinde lacus.

Lick ad Lacum Satrinde oppidulum Stradan, verfus Septentrionem, afpiciens ubi Marchio *Georgius Fridericus* Brandenburgenfis, Dux Pruffiæ anno 1588. Scholam illuftrem conftituit: quod etiam Tilfæ, & Salfeldæ fecit.

Lazomet lacus.

Stradan oppidulum ad lacum Lazomet, à priore haud longè verfus Septentrionem remotum.

Oletzko, Oleskum ad fines Lituaniæ, & cognomine flumen oppidulum, à quo in campo duobus milliaribus diftante Sueci & Brandenburgenfes milites Tartaros 22. Octobris an. 1656. fuderunt, & captivum Principem *Bogislaum Radzivilum* liberarunt.

Captivus Radzivil liberatus.

Goldap opdidulum ad fluvium Gol-

Goldorp in Angerburgensi territorio, ad Insterburgensem præfecturã pertinens, cujus ædificandi anno 1564. initium factum est.

Bartonia loca.

Letzen oppidulum & arx inter duos lacus suprà Angerburgum ubi anno 1573. post ingentem pestis grassationem, die solis in Bacchanalibus 64. paria hominum nuptias celebrarunt. *64. nuptiæ uno die celebratæ.*

Rastenburgum ad flumen Guberum arx & oppidulum an. 1319. ædificatum, anno 1348. à Lituanis combustum, ac aliâs multa ac varia bellicis temporibus passum, ubi an. 1512. cum Anabaptistis disputatio habita est. An. 1545. hîc capite plexus est quidam, à quo parentes sæpæ vapulaverunt. An. 1560. Scholam hujus loci Rector *Valentinus Neukirchen* valde celebrem reddidit. *Pœna hominis qui parentes verberavit.*

Bartenstein oppidulum ad fluvium Allam, primo Rosenthalium appellatum cujus cives in Polonico bello se Crucigeris an. 1460. dedidêre. 1331. conditum olim è regione in opposito margine fluvii in Natangiâ,

ligna, quæ longè lateque distrahuntur, copiosè suppeditans, eoque nomine famosum.

Landsperga oppidulum anno 1580 ad *Johannem Jacobum* hæreditarium Dapiferum de Waldpurg, anno 85. Regiomonti ex fato functum pertinuit.

Zinten ad amnem Straetge oppidulum, cujus fundamenta anno 1313. locata sunt. Duobus incendiis fœdatum anno 1520. & 5. Septembris an. 1593. in quo posteriori nonnisi templum, schola & molæ superstites mansêre.

Heiligenpeil, Heiligpeil oppidulum impurum & Habi litori propinquum, cujus nomen antiquum est Schwantomest, i. e. Sancta civitas. Anno 1519. igne conflagravit, ut & anno sequente. Anno 1571. octo mulieres, & inter illas Consulis uxor, ignis supplicio affectæ sunt. *Mulieres exustæ.*

Balga nonnullis oppidulum, *Hennenbergero liter. B. fol.* 24. arx ad Habum sub præfectura Fischausianâ, quem locum Succiæ Rex anno 1626. in potestatem suam redegit.

Creutzburgum oppidulum à seditiosis Prussis circà annum 1261. Cru-

cigeris ereptum, quod an. 1414. cum Nidburgo, Hoenſteinio, Alleſteinio, Zirgone, Biſchofswerdera, Riſemburgo, & Gutſtadio in Polonorum poteſtatem venit.

Mulhauſen famoſum indulgentiis Pontificiis antehac ibi venditis, unde factum ut templum ibi magnificum extructum, fuerit, in quo *Margaretha Kunheimin D. Martini Lutheri* filia cum quinque liberis ſepulta eſt.

Lutheri filia.

Brandenburgum oppidum non clauſum Habo aſſidens, ac duobus cum dimidio milliari Regiomonte diſſidens, de quo *Henricus Bunting, & Henricus Meybaum in Brunſuicenſibus Chronicis* fol. 223. ſequentia referunt. Anno 1265. Imperium Romanum triſtia nova pervaſerant de Ethnicorum Pruſſorum victoriis frequentibus, & magnâ Crucigerorum jacturâ. Ea de cauſa *Otto* Marchio Brandenburgenſis, *Alkertus* Dux Brunſuicenſis, & *Albertus* Landgravius Thuringiæ ordini Teutonico auxiliares copias adduxere. Humidus tamen & intempeſtivus annus ipſis impedimento fuit, quo minus hoſtes damno afficerent. copiis ergò ſuis Teutonico Ordini relictis, & ubique in præſidia

Pruſſi Ethnici victores

ſidia diſtributis re infecta domum reverſi ſunt. Marchio extruebat tunc temporis urbem Brandeburgum, quæ antea Pocarwin vocabatur. Hactenus illi. Arcis, cujus adhuc rudera ſupereſſe ferunt, extructionem nonnulli anno 1266. aſſignant. Nova arx in editiore loco ſita pulchram & quadratam figuram in aſpectum producit. Sub *Frederico* Miſniæ Marchione, & ſummo Magiſtro Ordinis *Johannes à Gablentz* hujus loci præfectus ſecale agro cuidam inſerendum curavit, qui deinde allium produxit, ut *Hennenbergerus* fol. 35. refert. *Brandeburgi origo.* *Secale ſatum in allium mutatur.*

Sambiæ loca.

Konigſperg, Regiomontum, Regiomons, Mons Regius, Krolcffski Polonis, Ducalis Pruſſiæ caput, & Ducum ſedes, amœniſſimo & commodiſſimo ſitu Pregelæ fluvio in Habum influenti, ſub latitud. gradu 54. & 40. min. longitud. verò gradu 47. & 20. min. incumbit, atque ità Dantiſco pauló Borealior eſt. Conditorem hujus urbis fuiſſe quidam ajunt Bohemiæ Regem *Premiſlaum Ottocarum*, qui an. 1255. cum Marchio- *Conditor.*

chione Brandeburgico *Ottone*, & Episcopo Pragensi & Olomacensi *Brunone* Ordini Teutonico suppetias tulit, & Ethnicos Prussos vicit. Verisimilius alii tradunt, in honorem ipsius, qui hujus urbis condendæ author haud parvam pecuniæ summam ad opus perficiendum donaverat, à Teutonico Ordine extructam fuisse, qui ipse etiam urbem Koninxbergam in Marchionatu novo in hujus Regis memoriam fundavit, ac eâdem de causâ Brunsbergam in Prussiâ erexit, ut tanquam monumentum esset Episcopi *Brunonis*, qui tot Ethnicos ad Christianam Religionem conversos baptizaverat. Olim hæc urbs tanto, quanto hodie, spacio non diffusa erat. Hodierno namque tempore, suburbiis exceptis, in tres partes dividitur.

Divisio.

Vetus Urbs.

Vetus enim civitas primo ædificiis suis surrexit, cui temporis progressu cæteræ accesserunt. Illa non usque adeò pulchra est, & templum, Veteris Civitatis templum vocatum, ostendit, in quo *Johannes Lutherus* primogenitus *Martini Lutheri* filius,

Lutheri filius

cum Pomeraniæ Ducis nomine hîc legationem obiret, & 28. Octobris anno 1575. è vivis eximeretur, ut

Jo-

Johannes Bange in Chronicis Thuringicis pag. 184. *a.* indicium facit, terræ mandatus eſt. Urbs hæc ante incendium anni 1260. paulò remotior fuiſſe, & eo in loco, in quo nunc *S. Nicolai* templum cernitur, ſtetiſſe fertur. Huic adjungitur ab *Hennenbergero* & aliis arx Ducalis, quam quidam ad partem illam, quæ Lebenicht dicitur referre malunt. Impoſita eſt colli editiori, in quâ *Georgius Fridericus* Brandenburgenſis Marchio, & Dux Pruſſiæ ab anno 1584. uſque ad annum 94. Magnificam ſtructuram ab imo fundo extruendam curavit, latitudine 59. pedes geometricos complectentem, & nullis columnis intermediis ſuſtultam, in cujus fundo eſt cella 199. pedes geometricos longa & 38 lata, cui impoſitum & armamentarium, & huic templum aulicum pulcherrimè exornatum. In uno latere cernere eſt Bibliothecam, in quâ repoſitorium quoddam libros in folio & quarto complectitur, cunctos argento circumcluſos, ex quibus unus ab *Alberto* primo Duce Boruſſiæ propriâ manuſcriptus in gratiam filii, cui ſubditos ſuos benè & Chriſtianè regendi modum & ratio-

Arx Ducalis.

Cella.

Armamentarium.

Templum. Bibliotheca.

tionem præscripsit, ut *M. Adamus Olearius in Itinerario suo Moscowitico & Persico fol.* 48. commemorat. In altero latere conclavia & cameræ Ducis ac familiæ Ducalis se in conspectum dant. Suprà templum se conspiciendum exhibet cœnaculum singulari artificio structum, & longitudinem suam per 274. pedes exporrigens, ac in latitudinē intra muros per 59. expandens, quod nullis columnis subjectis sustentatur. Totius igitur structuræ longitudini respondens pulcherrimis picturis, præcipuè verò Genealogicis tabulis Marchionum Branbeburgicorum exornatur, ut & meatibus aditum & exitum præbentibus, fastigiis Italica structura in altum eductis, duabus turribus, & propugnaculis totum ædificium cingentibus. Proximè arcem duo lacus fluviolo Katzbach vel Kasback, transitum præbent. Altera civitatis pars Kniphoff, aut Knesphoff appellata conditorem agnoscit *Winricum Kniprad*, vel *Wienrichum Knipenrode* magnum Ordinis Magistrum qui eam ān. 1380. amplificavit, imò integro ferè instauravit. Ædificiorum splendore, præsertim in longâ plateâ, se efferens insulam

Cœnaculum

Altera urbis pars

ſulam occupat limoſam, & paludoſam Pregelæ fluvii divortiis incluſam, & ad mercaturam exercendam plurimum commoditatis afferentem, ex quâ diverſis pontibus in cæteras urbis partes tranſiri poteſt. In hac parte locum ſuum habet templum Cathedrale olim proprio ſuo Epiſcopo, Sambienſi nimirum (ad Sambiam enim hæc urbs pertinet) ſubjectum, ſed jam poſt reformationem, Principis juriſdictioni obnoxium, cujus reditus annui ad Academiam, & alios uſus deſtinati ſunt. Primarius tamen hujus templi paſtor Epiſcopi titulo uſus eſt. Fundavit illud *Luderus* Dux Brunſuicenſis, ab initio Ordinis Commendator, poſtea anno 1331. decimus quintus Magiſter Summus creatus, ut *Chron. Brunſuic. part* 1. *fol.* 233. *&* *Hennenbergerus* teſtantur. Summorum Magiſtrorum, Marchionum Brandenburgicorum, aliorumque magni nominis virorum monumenta in eo cernuntur, ac inter ea *Ambroſii Lobwaſſeri*, Doctoris Juris, conſiliarii Ducis Pruſſiæ, & Profeſſoris in Academiâ Ducali, qui anno 1585. ex hac vita migravit, & antequam moreretur, hoc ſibi Epita-

Templũ Cathedrale.

Ejus fundator.

Monumenta

Ambroſius Lobwaſſer.

phium ipse fecit, quod *Nathan Chytraus in delic. Europ. pag.* 535. *tradit.*

Expertus, Mundi vanas res esse, Nihilque
Hic quoque nunc jaceo pulvis & umbra, Nihil.
Sed qui de Nihilo cœlumque terramque creavit,
Me cum carne meâ non sinet esse Nihil.
Hac spe nil mortem feci, Nihil omnia feci,
Nil Nihili vermes posse nocere scio.

Academia. Porrò in hâc ipsa parte, olim Pregelmunda appellata, sedem habet Academia instituta à Marchione Brandenburgensi *Alberto* Duce Prussiæ primo, anno 1544. & privilegiis atque immunitatibus iisdem, quibus Cracoviensis Universitas fruitur, confirmata à Rege Poloniæ *Sigismundo*, anno 1560, Munus Rectoris primus obivivit *Georgius Sabinus.* Proximo bello Germanico, cum aliæ Academiæ collaberentur, hæc magnum incrementum sumpsit. *Ædium in hac urbis parte fundamentum.* Cum hujus insulæ fundus admodum lutósus sit, & paludosus, necesse est, ut ædibus palis ex ulno arbore confectis, terræque, im-

impactis fundamentum ſubſternatur, adeò ut hæc urbis pars, ac præcipuè pulchræ plateæ ad Veterem Urbem ducentis ædificia omnia, Dantiſcano more, ædificata, ejuſmodi palis incumbant. Pregela fluvius ſuprà urbem in duos diſpeſcitur meatus, ſub Kneiphovio iterum coëuntes, qui unà per milliare unum ab urbe defluentes Habi aquis miſcentur. Tertia Urbis pars appellatur Koninxberg Lebenicht, exortum ſuum ad annum 1300. referens. Monialium cœnobium *S. Mariæ, & Benedicti* Xenodochium Ducale mutatum, ità tamen, ut adhuc nonnullæ virgines nobiles, & civium aliæ pauperculæ ſex nimirum nobiles, & ſex cives in eo alantur, eſt in hac urbe, & ſpatioſa ſtructura ſe explicat. Plurimi homines vitiis corporum laborantes, ut & alii, cum multis pueris & puellis, in hoc ædificio ſingulari cura ſuſtentantur. Ducale Granarium hactenus in eo loco cernitur, in quo Cœnobium fuit Monachorum qui à veſtitu gryſei dicti ſunt. Præter hæc viſu digna ædificia cenſentur in hac parte *S. Barbaræ* templum, vt & novum in fore equorum, ac Nobilium Hoſpitium, Nobilium Aula

Pregela fluv.

Tertia pars Urbis.

Xenodochium Ducale.

Granarium.

Aula dictum. Quævis harum urbium propriâ suâ Jurisdictione gaudens, consulem suum habet cum Iudice & Scabinis peculiaribus, ac propriâ sua Iurisdictione in criminalibus utitur. Causæ appellando ad Principis Tribunal, & non aliò deferuntur. Cunctæ verò tres partes in fertilissima planicie situm habentes, nullos montes aspectant, & spacioso suo ambitu Dantisci magnitudinem superare feruntur, si spacioliora suburbia ipsis adjungantur. Onerariæ naves flumine adverso, licet sexaginta pedibus latior non sit, proximè ad Urbem & pontem accedere possunt. Latioribus autem navibus ex Lituaniâ & Poloniâ advehuntur omnis generis merces, ut ligna quadrata ad conficienda dolia, cineres clavellati, mulsum, coria, pelles, triticum, secale, hordeum, oryza, millium, cannabis, mel, linum, cera &c. Ligna illa quadrata, & querna, Klapholtz vocitata, in Candia Italiam, Angliam, Hollandiam, & plures alias regiones transportantur, ut ex iis vietores dolia, scriniarii mensas, & alia ejusmodi opera, atque alii alia conficiant. Cineres ex ligno vario comburendo parati, doliis in-

Totius urbis magnitudo.

Merces, quæ in alias regiones mittuntur.

duntur

duntur, ac in alias regiones ad Smegma conficiendum mittuntur. Ex Poloniâ, Lituaniâ, & Borussiâ omnis generis commeatus copiosissimè advehitur, adeò ut sæpè uno die mille & quod excurrit, currus, seu bigæ, seu trigæ, seu quadrigæ in urbem adventantes, numerentur. Frumentum coëmptum cives & mercatores in granaria sua reponunt. Ex Sueciâ, Angliâ, Hollandiâ aliisque locis apportantur ferrum, plumbum, stannum, pannus, vinum, caseus, butyrum, sal &c. quas merces Poloni & Lituani magnâ copiâ Koninxckbergâ petunt, & secum avehunt. Hinc maximum lucrum redundat in incolas, ideò etiam satis elatos, & vestitu luxuriantes, adeò ut & opificum uxores vittis ex mustelarum Scythicarum pellibus paratis capita tegant, & tam mares quam fœminæ sericeis vestibus utantur. Incolarum magna est copia, ut sæpe in una eademque suburbiorum domo tàm superius, quàm inferius in cellis 5. 6. 7. 8. imo 10. familiæ habitare soleant. Nec ab incendiis periculum est grande, ob ordinem optimum eo in casu constitutum, & ædes ipsas ut plurimum ex lapidibus

Merces ex Suecia aliisque locis Regiomontium advecta.

Incolarum copia.

bus

bus coctis constructas. Lingua Germanica plærisque incolis vernacula est, & familiaris; cui & Polonica, Lituanica, & Kregelica accedunt. Hortorum & ædium, ut & aliarum ejusmodi rerum ad voluptatem facientium affluentia non est exigua. Academiæ insignia sunt duo aquilæ cum heroe, aut equite studentes Musas defendente, & inscriptione versuum à *Sabino* compositorum.

Lingua.

Academiæ insignia.

Qui regit indomito præstantes Marte Borussos,
Gymnasio Princeps hæc dedit arma suo.
Nempe duas aquilas invictumque Heroa, cujus
Aonidas fortis protegit ense manus.

Ut etiam hujus Urbis res gestas attingamus, nonullas recensere operæ precium erit. Anno 1410. Regiomontum à Rege Poloniæ occupatum est. An. 1454. Vetus & nova civitas, sive Lebenicht à Rege Poloniæ ad Ordinem Teutonicum defecerunt; Opposuit se Kniphovia obsessa ideò, & occupata. An. 1520. Regiomontum irrita obsidione à Rege Poloniæ tentatum est. Anno

Res gestæ.

Anno 1551. *Andreas Osiander* primarius Academiæ professor, & Urbis Veteris concionator, anno 52. mortuus, magnas in Ecclesiis Prussicis turbas excitavit, hominem per essentialem justitiam, quæ Deus ipse est. & in eo habitat, justificari docens. Hinc Doct. *Ioachimus Mœrlinus* Ecclesiæ Cathedralis Pastor, se *Ossiandri* asseclis opponens an. 53. urbe excedere coactus fuit, post rem inter Regem Poloniæ, Ducem, & Prussiæ Ordines anno 1566. compositam sequente 67. Brunsuiga Regiomontum revocatus, & Sambiæ Episcopus factus. Anno 1558. Lanii hic per plateas circumtulerunt farcimen 189. ulnas longum. Anno 1583. iterum more solito aliud circumtulerunt, ipso novo anno ineunte, confectum ex 36. pernis suillis, 434. libras ponderans, & 569. ulnas longitudine complectens, cui portando 91. homines adhibebantur. farcimen tale à lanionibus dono datur pistoribus, quo illi contra grandi pane similagineo in duobus furnis conjunctis cocto remunerantur, universi postea vespertino tempore Festi Trium Regum farcimen & panem comeden-

Andreas Osiander.

Ioachimus Mœrlinus.

Farcimina longissima.

Panis ingens

medentes, & genio indulgentes. Conficiuntur hæc farçimina ex minoribus, & tenuioribus inteſtinis porcinis, ac carne ex pernis porcinis deſumptâ farciuntur, portata à pluribus hominibus, quorũ primi & ultimi collum aliquot vicibus cingunt, bis vel ter circumvoluta. Singulis tamen annis jam, ob ſumptus, quos requirunt, grandiores ac alias nonnullas cauſas, aut caſus coincidentes, parari non ſolent. *Hennenbergerus fol.* 191. Anno 1633. Juvenis quidam 22. annorum, Grinwaldo pago 7. milliaribus Regiomonte diſſito oriundus, & *Andreas Grunheude* nominatus 29. Maji cultrum ſic ſatis longum, forte fortuna deglutivit, qui ipſi hîc Regiomonti, ſectione ex ſtomacho extractus eſt, ut priſtinæ ſanitati reſtitutus fuerit. Operationem & Curam deſcripſit D. *Georgius Lothus* Electoris Brandenburgici Archiater, & in Academia Profeſſor qui eandam publici juris fecit. Anno 1636. fulmen tetigit quandam turrim pulveris pyrii plenam, quâ funditus erutâ, & in auras disjectâ tota arx, & civitas concutiebatur, ac centum circiter ædes vitioſæ reddebantur. *Micrælius lib.* 5. *Pomer.* *pag.*

Quidam cultrum deglutivit

Turris pulvere pyrio plena, à fulmine tacta.

pag. 348. Anno 1649. ex centum studiosis, qui in Comitate, ut appellatur, fuerunt, paucorum dierum spacio 76. peste obierunt. *Theatr. Europ. part.* 6. Kal. Maii ejusdem anni diem obiit *Ulricus Schoenberger* Weidæ Palatinatus superioris oppido natus, & cum annos duos ætatis cum dimidio haberet, à variolis excœcatus, qui nihilominus in artibus & disciplinis tantos progressus fecit, ut alios in Philosophia & linguis doceret, collegia Arithmetica haberet, organis, & aliis instrumentis Musicis caneret, eadem ipse pararet, ac tormenta bellica, sclopetaque minora tractare nosset. Anno 1653. una septimana 490. homines à peste grassante sublati sunt. Anno 1656. in feriis pentecostes coorta est ingens seditio contrà Polonos, ex vulgi fece pluribus in templum Pontificium irruentibus, illud diripientibus, tam mares quàm fæminas omni pretioso ornatu & cunctis vestibus ad indusium usque denudantibus, & sacrificulos verberibus malè multantibus: Aliis verò Polonorum ædes, commorationes, & diversoria invadentibus, & omnis generis malitias exercentibus.

Pestis.

Ulricus Schoenberger.

Pestis.

Seditio.

medentes, & genio indulgentes. Conficiuntur hæc farcimina ex minoribus, & tenuioribus inteſtinis porcinis, ac carne ex pernis porcinis deſumptâ farciuntur, portata à pluribus hominibus, quorū primi & ultimi collum aliquot vicibus cingunt, bis vel ter circumvoluta. Singulis tamen annis jam, ob ſumptus, quos requirunt, grandiores ac alias nonnullas cauſas, aut caſus coincidentes, parari non ſolent. *Hennenbergerus fol.* 191. Anno 1633.

Quidam cultrum deglutivit

Juvenis quidam 22. annorum, Grinwaldo pago 7. milliaribus Regiomonte diſſito oriundus, & *Andreas Grunheude* nominatus 29. Maji cultrum ſic ſatis longum, forte fortuna deglutivit, qui ipſi hîc Regiomonti, ſectione ex ſtomacho extractus eſt, ut priſtinæ ſanitati reſtitutus fuerit. Operationem & Curam deſcripſit D. *Georgius Lothus* Electoris Brandenburgici Archiater, & in Academia Profeſſor qui eandam publici juris fecit.

Turris pulvere pyrio plena, à fulmine tacta.

Anno 1636. fulmen tetigit quandam turrim pulveris pyrii plenam, quâ funditus erutâ, & in auras disjectâ tota arx, & civitas concutiebatur, ac centum circiter ædes vitioſæ reddebantur. *Micrælius lib.* 5. *Pomer. pag.*

pag. 348. Anno 1649. ex centum studiosis, qui in Comnitate, ut appellatur, fuerunt, paucorum dierum spacio 76. peste obierunt. *Theatr. Europ. part.* 6. Kal. Maii ejusdem anni diem obiit *Ulricus Schoenberger* Weidæ Palatinatus superioris oppido natus, & cum annos duos ætatis cum dimidio haberet, à variolis excœcatus, qui nihilominus in artibus & disciplinis tantos progressus fecit, ut alios in Philosophia & linguis doceret, collegia Arithmetica haberet, organis, & aliis instrumentis Musicis caneret, eadem ipse pararet, ac tormenta bellica, sclopetaque minora tractare nosset. Anno 1653. una septimana 490. homines à peste grassante sublati sunt. Anno 1656. in feriis pentecostes coorta est ingens seditio contrà Polonos, ex vulgi fece pluribus in templum Pontificium irruentibus, illud diripientibus, tam mares quàm fæminas omni pretioso ornatu & cunctis vestibus ad indusium usque denudantibus, & sacrificulos verberibus malè multantibus: Aliis verò Polonorum ædes, commorationes, & diversoria invadentibus, & omnis generis malitias exercentibus.

Pestis. *Ulricus Schoenberger.* *Pestis.* *Seditio.*

bus. Verum ſeditione compoſita nonnulli ex ſeditioſis, Electoris juſſu, ſupplicio capitali affecti pœnas nequitiæ dederunt. Plura ſcire deſiderans conſulat *Petrum Bertium 3. lib. rer. Germ. pag.* 651. *Georg. Braum 3. part. Theatri urbium. Caſp. Ens in delic. Apod. per German. pag.* 651. *Werdenhagen part.* 3. *rer. Hanſeat: cap.* 24. *fol.* 346. *David Frœl. part.* 2. *Viator. lib.* 1. *pag.* 331. *De Oſlandri ſeditione Chytraeum lib.* 17. *Saxon. fol.* 444. *ſeqq. & lib.* 21. *fol.* 559. *Cromerum, Hennenbergerum, alioſque authores*, qui prolixè de hac urbe tractarunt. *Hennenbergerus* anno 1595. in dimenſione Urbis, longitudinem ejus ab extremo diverſorio Sackheimenſi uſque ad montem avenarium, ubi novi horti finiuntur, 1222. decem pedas Geometricas dediſſe tradit.

Iter Koninxbergâ Pillavam.

Pillavia, Pillau, pagus exiguus cum fortalitio quatuor & munimento novem propugnacula habente ad tranſitum ex mari Balthico in Habum & Koninxbergam, ubi & portus commodus naves excipit. Koninxberga diſtat ſeptum milliaribus, quod iter nave proficientibus conficiendum.

Barten oppidulum cum arce paulu-lum remotâ, inter quam & illud mons intercedit rudera veteris alicujus arcis ſuſtinens. Arx anno 1365. condita eſſe dicitur; oppidum fluviolo ex lacu Siltzen exeunti & Leunenburgum decurrenti appoſitum eſt.

Drinckfurt oppidum, ut *Hennenbergrus vult, anno* 1403. *ædificatum.*

Angerburgum cum arce an. 1312. extructâ oppidum anguillarum piſcatu nobile, ad effluxum fluvii Angerap, qui ex magno lacu emergit, ac Georgenburgi in Pregelam ſe confert. *Angerap. fluv.*

Nordenburg oppidulum & arx parva, cum præfecturâ ſuâ, Septentrionali margini lacus Aſchwini accumbens.

Gerdauen oppidulum, & arx ad lacum, quem Omet fluvius tranſit, exundo lambens hunc locum anno 1325. ſtructum, & incendio anno 1585, oboriente funditus deſtructum. *Omet fl.*

Allenburgum ſub Omet fluvii in Allam exitum, & ſuprà fluviorum Almoniæ, & Schwenæ conjunctorum in eundem amnem ingreſſum, unde ſitum quidem amœnum habet, ſed humidis annis humidiorem, adeò *Almonia, & Schwena fluv.*

dum. Terrestri itinere Pillaviam petentibus, & ab urbe uno milliari remotis Abiegna occurrit sylva trium milliarium profectione pererranda, donec Forckheimum perveniant. Inde milliari uno confecto Fischausam; ac altero itidem absoluto Lochstettum iter faciendum. Pagus est, qui arcem adjunctam habet, de qua *Hennenbergerus fol.* 264. legendus. Inde satis longum milliare Pillaviam adhuc restat, per sylvas maxima ex parte conficiendum. Pagus incolas habet piscatores, ob frequentem Sturionum aut Accipenserum piscationem, hîc admodum celebrem. Proximè pagum mons rotundus exurgit arboribus vestitus, in cujus summitate vectigalium præfectus seu scriba ædes habet sic satis elegantes, in anteriore parte aream viridem præmittentes, ex qua in subjectum mare, & Habum longè lateque prospectus amœnissimus patet. Omnes naves adventantes hic ancoras demittere, & vectigal impositum solvere coguntur. Locus amœnitate sua vix ulli alii cedens, ideò Prussiæ Paradisus dicitur, & cibis delicatis, aliisque deliciis quas suppeditat, cumprimis nobilitatum

Ab

florenis 100. aut 150. vend: solet, prout melius aut vilius fuerit: Quatuor enim generum esse solet, inter quæ album excellens cætera pretio longè superat, & rarò se offert. Ac licet in toto litore Prussiæ inter Dantiscum & Memelam ut & ipsa Pomeraniæ ora maritima reperiatur, nullibi tamen, quàm hisce in locis, tanta copia occurrit, unde etiam hîc ipsi acquirendo major diligentia adhibetur, quam cæteris in locis, ubi tàm frequens non offenditur. Borea tempestatem excitante rustici proximos pagos incolentes reticulis suis, quæ Grittel appellant, mare turbatum ingressi fluctibus obviam tendunt, ac herbas, aut muscum, cui succinum inhæret reticulis illis hauriunt, atque in litus exportant, ubi succinum à herbis istis segregatur. De succino, Germanis Bornstein, Agtstein, & *Bertio* Augstein, quia oculis prodest, dicto, videatur *Casparus Schutzius lib.* 1. *Chron. Pruss. fol.* 50. *seq. Munsterus lib.* 5. *Cosmogr. cap.* 449. *edit. ult. Cluverius lib.*3.*antiq. Germ. cap.*34. *Iodocus Willichius comment. in Tacit. Germ.* & *Georgius Braun. in descriptione Urbis Dantisci.* Succinum

num autem à calore, aut ab urendo etiam Glessum appellatur; unde nonnullis Geographis occasio data, ut hanc Prussiæ partem, Sambiam nimirum, Glessariam appellaverint, quibus contradicunt *Cluverius dicto loco, Pontanus in Tr. Univ. boreal. descr. fol. 736. Rer. Dan.* qui insulam Austraniam, seu Strandiam Antiquorum Glessariam esse statuunt. *Pontani* verba hæc sunt: *Glessaria Plinii ubi sit, valde dubitatur, fortasse similius illi, qui Glessariam esse, Ameren antè Cimbrorum litus positam existimarunt, in quibus Ortelius fuit, adjiciens Ameren vocari, quod Latini Glessum ac Succinum. Vel si placet, quæ Ameræ est proxima, Strandia esto, Strand hodie dicta nomine non admodum à Plinii Austraniâ recedente. Ait enim Plinius, Barbaris, quam Glessariam dicit, Austraniam nuncupari, quamvis in Hillegelandia ad Albis ostium positâ (quæ fortassis Taciti in Germaniâ castum nemus) Succinum etiam reperiri indigenæ referunt.* Districtus verò Samlandiæ dictus hodiè nonnullis Sudavia dicitur, quia ex Sudavia Podlachiæ vicina nonulli incolæ in hanc Sambiæ par-

partim olim tranſlati ſunt. De his *Hennenbergerus fol.* 445. In Sambia, in Bruſterorth loco milliare unum longo & lato habitant adhuc veri Sudavienſes, ob perfidiam & defectionem olim eò delati, qui ſuccino colligendo operam dare coguntur. Antiqui ſomniarunt ex arboribus ortum traxiſſe ſuccinum, revera enaſcens ex lenta & viſcoſa materia ex terra cava, & ſulphurea erumpente, & aqua maris ſalſa mox indureſcente. Æſtii & Venedi Germaniæ populi, & harum regionum incolæ primi ſuccinum in Illyriam ad Carnos detulerunt, & Venetis Adriaticum mare, atque Padum accolentibus vendiderunt. Nonnulli etiam Haimburgium, in auſtriâ & in Hungariæ finibus ſitum, portarunt. *Succinum ortus.*

Fiſchhauſen ad ſinum, quem Habus propter Pillaviam Sambiæ litus ingrediens efficit, oppidulum appoſitum & anno 1269. fundamenta prima nactum, ſedes fuit Epiſcoporum Sambiæ uſque ad Epiſcopum *Georgium à Polentz*, qui tradidit hunc locum Marchioni *Alberto* Duci Pruſſiæ primo, ac, religione mutatâ, Balgam profectus uxorem duxit. Succeſſo- *Epiſcoporum Sambienſium ſedes.*

cessores ipsius inter quos *Doct. Joachimus Merlinus*, & D. *Tilemannus Heshusius*, Koninxbergę postea morati, & hic districtus in præfecturam mutatus est, ex quâ Professoribus Academiæ Koninxbergensis stipendia & frumentum datur. *Arx.* Arx superiori parti urbeculæ accumbens spaciosa se explicat structura, lateribus coctis constante, quam aqua circumdat. Silvæ circumvicinæ Alcibus abundant, quæ circa Festum S. Ægidii libidinis ardore æstuantes capi solent. vide *Hennenbergerum fol.* 131. *seq. Cromerus lib.* 3. *Rer. Polon.* *S. Adelbertus.* *Adalbertum* Episcopum Pragensem 23. Aprilis anni 997. ab Ethnicis Borussis propè Fischhauhausium interemptum, corpus verò ejus à *Boleslao* Duce, ac posteà primo Rege Poloniæ, Chrobry cognominato, pecuniâ redemptum, ac Gnesnam delatum esse tradit.

Waldaw oppidulum ad Pregelam fluvium, anno 1254. à Rege Bohemiæ *Ottackero* Christianam fidem amplecti coactum. In bello Borussico, & Prussorum defectione à Crucigeris receptum est.

Cremiten oppidulum ad Pregelam,

inter Waldaviam, & Tappiaviam intercedens.

Tapiavia ad influxum Deme fluvii in Pregelam, Arx Ducalis olim Sugurbi appellata, cujus initium in annum 1351. cadit. In hac Marchio Brandenburgensis *Albertus* Prussiæ Dux primus 20. Martii an. 1668. postquam 57. annos his regionibus præfuerat, è vivis excessit.

Labiavia arx ad fluvium Deme in lacus Curonensis vicinia, anno 1258. ædificata, ubi vectigal solvitur, & opus Hydraulicum cernitur.

Nadraviæ loca.

Welavia oppidulum situm, quà Alla, & Pregela undas suas consociant. In bellis se strenuè gessit usque ad annum 1460. quo annonæ defectu Teutonico Ordini se dedidit. Anno 1540. incendium exortum, præter templum, cunctas ædes in cineres redegit. Annis 1542. & 93. maxima tempestas hunc locum afflixit. In Welaviæ vicinia, & via Regia Koningsberga Ragnittam ducente occurrit pagus Oppen famosum quercu veterrima in quodam horto admirandæ crassitiei, in qua intus cava equiti equum suum in gyrum vertere *Quercus veterrima, & crassissima.*

licebat, id quod Marchio *Albertus* Prussiæ Dux, & filius ejus *Albertus Fridericus* fecerunt. Anno 1595. eandem adhuc incolumem fuisse *Hennenbergerus* testatur, quæ cum adhuc viridis esset, proxime terram crassitie sua 27. ulnas complexa fuit. Exaruit tandem scissa, lacerata & collapsa inscriptione infinita nominum, quæ cuncti eò adventantes inscribere in præsentię suæ memoriam soliti fuêre.

Taplauken nonnullis Dablack, arx ad Pregelam inter Welaviam, & Selaviam, in quâ 21. Januarii an. 1566. canis porcum vivum peperit, diu postea superstitem. *Hennenbergerus fol.* 451.

Salavia oppidulum in dextra Pregelæ ripâ supra Taplauken, an. 1395. conditum, cui vetus nomen Wostopolo, ad Sambiensem Episcopum olim pertinuit.

Georgenburgum, olim Karsawin, arx cum adjuncto pago, quæ anno 1295. extructa esse fertur.

Justerburgum ad fluvium Juster, aliis Inster, arx & oppidulum cum præfectura insigni per 13. milliaria in longitudinem, & 8. in latitudinem se extendente, in quâ circiter 15. millia

lia ſutorum habitare dicuntur. In oppidulo ipſo an. 1590. exuſto haud pauci etiam habitant. Ex vulgo tàm grandiores quam minores natu ſibi calceos ſuos extiliarum corticibus mira ratione connexos ſibi parant. Tales calcei in Septentrionalibus Regionibus admodum frequentes ſunt. *Sutorum ingens multitudo.*

Schalavoniæ Loca.

Tilſa, vel Tilſit arx, & oppidum anno 1552. extructum, ubi nucum avellanarum maxima copia naſcitur, ut patet ex *Hennenbergero fol.* 463. *qui anno* 1578. *Eraſmum Groſſerum* Conſulem centum onera ſeu 1200. tonnas nucum avellanarum ter mille & ſexcentis florenis conſtantes Koninxbergam miſiſſe narrat. 6. Maii. an. 1576. horribili tempeſtate hic locus afflictus eſt. *Nucum avellanarum copia.*

Ragnita, Rangnitum arx & oppidulum celebre ad Memenum ſeu Nemenum fluvium, de quo *Hennenbergerus* multa ſcribit.

Memmel, Memmelburgum, Churlandis Cleupeda, & Cromero Troipes arx eſt valida foſſis & vallis ingentibus cincta, cum urbe à fluvio Tan- *Situs.*

ge in lacum Curonenſem exeunte ; & ſatis profundo alveo naves admittente circumfuſa ; Utriuſque dicti fluvii a-
Origo. quis circum ludentibus clauſæ, origo attribuitur anno 1250 Pertinuit verò quondam hic locus ad Fratres Livonicos, qui anno 1328. eundem Crucigeris tradidêre, ità ut posteà ejus poſſeſſio ad Pruſſiæ Duces pervenerit, licet Sueci aliquandiu quoque hîc commorati fuerint *M. Adamus Olearius in Itinerario ſuo Orientali* Suecos adhuc 19. Februarii anno 1635. munimentum quatuor propugnaculis munitum in ſua poteſtate habuiſſe refert. Sed induciis anno 1635. in 26. annos pactis proculdubio ad Pruſſiam rediit. Incendia & bella ipſi frequentia damna intulerunt. Anno 1540. ſex ædibus exceptis tota conflagravit, qua de re *Hennenbergerus* videatur. 16. aut 18. milliaribus Koninxberga diſtare dicitur.

Polangen in finibus Churlandiæ oppidulum, quod litori maris Baltici impoſitum inter Memmelam, & Heiligaviam intereſt.

Lacus ſive Habus Curonenſis, Das Curiſch Haff à qua dulci conſtans, triangulari figura à Meridie in Septentrio-

tentrionem excurrit, & Sambiæ, ac Nadraviæ litus versus meridiem, Nadraviæ item & Schalavoniæ marginem, versus orientem, lavat. Occasui angustum & longum tractum terrestrem objicit tumulis arenariis completum, qui Curisch Nerung appellatus aliquot pagos habet, & Habum hunc à mari Balthico secernit, se à Sambia peninsula usque ad arcem Memmel per 14. aut 16. milliaria, ut nonnulli volunt, extendentem. Curonensis hæc Neringa, quæ in arcis Memel vicinia angusto freto naves in Curonensem lacum admittente finitur, Sambiæ est annexa. Sambia verò ipsa quadratam figuram oblongam exhibens peninsula est, aut potius insula à Septentrione Curonensi lacu, ab occasu mari Balthico, à meridie Pregela fluvio, & ab ortu Deme amni terminata. Hic verò ex Curonensi lacu emergens à Septentrione in meridiem recto cursu properat, Sambiam, & Nadraviam disterminat, ac in Pregelam sub Tappiavia exoneratur.

Curonensis Neringa. *Sambia.* *Deme fl.*

Memenus sive Nemenus fluvius, Memmel Germanis, Niemen Polonis ex Lituania erumpit, & per tredecim ostia in Curonensem lacum se effun-

dit. Chronum Sarmatiæ Europææ fluvium *Ptolomæi* esse statuunt *Pircheimerus*, *Decius & Cromerus*, *Erasmus stella*, & *Rithaymerus* Pregelam fluvium Prussiæ, Chronum esse arbitrantur.

SAMOGITIA.

Fines. SAMOGITIA versus meridiem Schalavoniam Prussiæ Ducalis extimam partem, in occasu Mare Balthicum, in Septentrione Churlandiam & Semigalliam, ac in Ortu Lithuaniam confinem habet. Eam *Hennenbergerus in sua Tabula Borussica fol.* 404. *seqq.* prolixè describit. Ejus incolæ veteres fuêre Æstii, origine Germani, qui & Lituaniæ ac Masoviæ partim tenuêre. *Qualitas.* Spaciosa quidem & feracissimi soli regio, sed sylvis obducta plurimis, quà colitur, pagos habet, & civitates tàm Regis quàm Nobilium, pleraque tamen ligneis ædificiis constantes. *Ædes.* In pagis ædes oblongæ & humiles in medio focum continent, ac uno conclavi homines & bestias contra aëris ac cœli inclementiam tuentur. Hæ sitæ ut plurimum ad lacus, vi-

vos

vos, & flumina stramentis, aut asserculis teguntur, & satis viles sunt, quibus nobilium prædia & domus cultu & elegantia antecedunt. Terra ferro non proscinditur, sed ligno, licet non arenosa, sed satis tenax & fertilis se arrationi huic difficiliorem præbeat. Nusquam gentium plus mellis eruitur: Candidum est, & saporis exquisitissimi, ac dulcissimi. Equis in bello ad trahendum onera, & domi in agris colendis adeò parvis utuntur, ut mirum sit, quo pacto laboribus tantis pares esse queant. Quod ad politicum statum attinet, in Satrapias Samogitia non est distributa, sed multas Præfecturas habet, cum summo rerum Politicarum Præfecto, qui vulgò Capitaneus appellatur. Huic Castellanus est adjunctus; In Ecclesiam concernentibus rebus Episcopus hîc Jurisdictionem exercet, Romanam Religionem profitens, qui Medniciæ sedem habens in Senatu Regni Publico cum Capitaneo, & Castellano locum suum habet, ex quo cæteri urbium Præfecti omnes excluduntur, iis exceptis, qui majore aliqua dignitate, ut Cancellarii, Marschalci, Palatini aut Castellani, excellunt.

Terra. *Equi.* *Politicus status.* *Ecclesiasticus.* *Regni Senatores.*

Nobilium origo. cellunt. Præcipua hujus regionis Nobilitas à *Cæsarino Columnâ*, cum *Palæmone*, & aliis ex Italia in has oras transvecto, ortum ducit. Est porrò peculiaris in hac regione gens sub Eiragoliorum nominē nota, ex qua Lituaniæ Dux *Vitenes* descendit alias à dicto *Columna* ortum suum ducens. In Lituanicis Historiis mentio

Onkaimi arx vetus. fit arcis Onkaimi in hac regione sitæ, quam à Borussis An. 1301. proditione in potestatem redactam & dirutam, Lituani redintegrarunt, sed Borussi altera vice proditorum auxilio anno 1403. captam denuò diruerunt. Ante *Sigismundum Augustum* ferarum more vixerunt, ad Politicā vitam redacti Samaitæ à *Jacobo Lascovio*, qui agris distributis, ad Religionem Christianam erudivit: & lucos sacros exscidit.

Cauna, Caunum, Kowno, Kaunau Samogitiæ caput, quà Vilia & Nemenus fluvii aquas suas copulant, situm suum habens, elegantioribus ædificiis exornari cœpit ab eo tempore, quo Germani mercatores hic sedem fortunarum suarum fixerunt.

Incolæ. Incolas enim, partim Germanos, partim Lituanos habet, ac castel-

Nomen. lo munitur; Utrique nomen Cau-

næ

næ impositum à *Cunasso* vel *Cunâ Palæmonis* filio, conditore suo. In urbe collegium est Societatis Jesu; sunt & monasteria alia. Habitavit in ea *Paulus Oderbornius*, Verbi divini minister, qui *Johannis Basilidis* Magni Ducis Moscoviæ vitam descripsit. Hunc locum nobilitat Mulsum optimum, quod hîc coctum in varias regiones transmittitur. Sub *Gedimino* Duce Lituaniæ Prussi Iurburgum, & Caunam arces occuparunt. Anno 1362. Crucigeri ex Borussia in Samogitiam irrumpentes urbem expugnarunt, ac arcem destruxerunt, in qua 3000. Lituanorum ignis flamma perierunt. Eidem interitui obnoxiæ fuere Piastena, & Vielona destructæ à Prussis, qui sequenti anno totam Lituaniam vastarunt, & nec Samogitiæ pepercerunt. Ann. 1376. decem septimanarum spacio Lituani omnem inter Vistulam & Sanum jacentem Regionem in Polonio depopulati sunt. Ipsis hac vastatione occupatis Crucigeri intereà Samogitiam, & Lituaniam invaserunt, ac Kaunam obsidione cinxerunt, quæ tamen irrita fuit. Similis obsidio ipsos quoque anno 1391. vel

Paulus Oderbornius.

Res gesta.

92. frustrata esse dicitur. Anno 1655. mense Augusto Magnus Dux Moscoviæ hanc urbem occupatam pessimè tractavit, & omnia templa, uno, cum cœnobio quodam excepto, cumbussit, ut *Augustinus Limmerus in Lipsiensi Relatione autumnali ejusdem anni refert.*

Medniky, Mednicia, propter originem fluvii Wirwitzæ, sedes Episcopi Samogitiæ, cujus Episcopatus Anno 1413. fundatus est à Rege *Wenceslao*, qui duodecim constituit Primarios Concionatores, secundum Samogitiæ Præfecturas duodecim, qui in urbe Medniki etiam Canonici esse debebant; Sic narrat *Cromerus lib.* 18. *rer. Polon. ut &* 15. *lib.* ubi duo loca in Samogitia Medniki & Velzani ab hostibus Anno 1390. exusta esse ait.

Ros oppidulum ad fluvium Dubissam.

MASOVIA.

Fines. MASOVIA, Masaw, Masuren, quasi in meditullio Poloniæ constitutæ, Boreales terminos Prussiæ, Occiduos Poloniæ Majori, Meridionales

les Poloniæ Minori, & Orientales Lituaniæ opponit, & in quatuor partes distribuitur, Palatinatus nimirum tres, Plocensem, Masoviensem propriè dictum, Podlachicum, & Dobrinensem Terram. *Divisio.*

PLOCENSIS PALATINATVS inter Dobrinensem terram, Prussiam, Warsoviensem Palatinatum & Vistulam interpositus quatuor territoria, Plocense nimirum, Zaverense, Mlavense, & Stenense comprehendit, ac quinque Senatores Regni ad comitia publica ablegat; Episcopum puta Plocensem, ut & Palatinum, ac Castellanos Plocensem, Racianzensem, & Sieparcensem. *Fines* *Divisio.* *Senatores Regni.*

Ploczko, Polocia, Ploscum, Polozko, ad Vistulam inter Wladislaviam, & Warsaviam civitas, ac Episcopi & Palatini Plocensis sedes, eminentiori fluminis Vistulæ ripæ insidet, prospectu amœnissimo fluvium præter labentem, navesque prætervehentes, ut & cætera loca subjecta cum pomariis per circuitum urbis dispositis, ac sapidissimos fructus ferentibus inspectans. Templis, ut *Starovolscius* refert, ditissimis abundat, inter quæ præcipuum in suburbio *Situs.* *Templa,*

Mo-

Monialium *S. Mariæ Magdalenæ*, & Benedictorum, quorum Abbatia, & *Basilica.* Basilica eleganter structa ac argenteis, ætatis ornamentis referta est in arce, ubi visitur inter templi ejusdem reliquias caput *S. Sigismundi* Regis à Rege *Sigismundo III.* illi loco sub titulo *S. Sigismundi* erecto donatum, auro puro inclusum, & gemmis ac lapidibus preciosis exornatum. *Capitulum.* Capitulum hic æquales reditus cum Episcopo habet; nam præpositus ipse integrum territorium possidet, estque Supremus Dominus Nobilitatis in hoc territorio commorantis, sicut & Episcopus est Pultoviensis territorii supremus Princeps, à quo ad Regem provocatio non datur. Sed ità Nobiles sunt ipsius subditi, sicut alibi *Episcopus.* Varmiensis Episcopi, aut Cracoviensis in Severiensi Ducatu. Porro Jesuitæ Collegium, in quo Juventus eruditur, habet. In Arce Gymnasium quoq; est sub Capituli cura, cujus professores Cracovia evocantur. *Cromerus* *Res gestæ.* *lib.* 4. *fol.* 71. narrat, quod inter regni tempore post *Miecislaum* patrem *Casimiri*, *Maslaus*, alias *Masos* appellatus, dicti Regis *Miecislai* pincerna, homo potens & animosus, Plo-

censis

censis regionis potitus fuerit, eamque de suo nomine Masossiam, vel Masoviam denomenaverit. *Idem lib. 7.* Prussos, Duce *Conrado Lechi Albi* fratre hanc regionem regente, Ploscum Masoviæ caput igne delevisse tradit. Templum autem præcipuum ibidem in arce cum pretiosis ornamentis antea igne subito exorto conflagrasse. Post *Goslai* mortem hic locus per biennium Episcopo caruit: Antè urbem incendio consumptam *Conradus* Masoviæ Dux *Cristinum* Palatinum, bonis consiliis propositis ingruens malum depellere conantem, vita privavit. Sequutæ sunt Prussorum invasiones, quibus sustinendis cum Dux *Conradus* par non esset, Teutonicum Ordinem in auxilium anno 1227. advocavit, sicut jam antè dictum est. Anno 1286. Lituani, & an. 1325. Poloni hanc civitatem occupatam exusseruut. Causa male fuit, quod Masuri, sive Masoviæ incolæ Teutonico Ordini adhæserint. Postquam Masoviæ Duces esse desierunt, hæc Urbs in Polonorum potestatem venit. Incolæ ipsius satis civiles partim agros & hortos pomis abundantes colunt, partim mercatu- *Ploscum bis exustum.*

ræ

ræ ob commodam navigabilis fluminis opportunitatem ſtudent. Hoc verò Salmonum & Silurorum copioſam piſcationem, Martio menſe præſertim, ſuppeditat.

Siepercia, Siepercz oppidum *Beatæ Virginis* imagine nobilitatum.

Fines MASOVIENSIS PALATINATUS propriè ſic dictus Podlachiam ab ortu, Lublinenſem Minoris Poloniæ Palatinatum à Meridie, Viſtulam ab occaſu, & Plocenſem Palatinatum à Septentrione habet, Warzoviâque, Regio alias dicitur. *Palatinus, Caſtellani.* Ei propoſitus eſt Palatinus cum Caſtellanis ſeptem, qui ſunt Cyrnenſis, Varſovienſis, Vilnenſis, Viſegradenſis, Zacrocimenſis, Ciechanovienſis, & Livenſis. In Spiritualibus partim Epiſcopo Poſnanienſi, partim Plocenſi, partim Luceorienſi ſubjecta eſt. Ampla admodum provincia in duodecim territoria diſtribuitur, *Territoria.* Cyrnenſe puta, Viſnenſe, Zembrovienſe, Varſovienſe, Narenſe, Viſſegradienſe, Zacrocimenſe, Ciechanovienſe, Lomzenſe, Rozanenſe, Macovienſe, & Livenſe, quæ omnia ab urbibus, & opidis, aut oppidulis ſuis primariis denominata ſunt. De hac Maſovia *Staravol-*

rovolſcius, Tota, inquit, habet 45000. *Equeſtrium familiarum*, *&* *ſola* *Praſnienſis Regio* 7000, *continere perhibetur.* Vetuſtiſſimam autem ait Valeriam Romanorum, progentiliciis inſignibus cervum geſtantem, & tàm fœcundam ſobole, ut ad duo millia familiarum prope accedat. *Familiæ nobiles.*

Warſovia, Warſau, Varſovia, Warſavia, Maſoviæ ſeu Maſurorum caput, inter 44. & 45. longit. & 52, ac 53. latit. gradum, hactenus comitiis Regni Poloniæ publicis nobilitata civitas ac Viſtulam ſedet, ſpatio ſic ſatis amplo cum ſuburbiis ſe dilatat, ædificiis partim vilioribus, partim elegantioribus abundat, ac præter plura templa, duo Palatia regia, non tamen uſque adeò magna comprehendit. Cum Regni comitia publica celebrantur, tantus hominum eſt confluxus, ut magna ipſorum pars in campis ante urbem tentoria ſua figere, & ibidem commorari cogatur. Foſſa, & duplici muro cincta, & pari ferè, quadraginta nempè, milliarium intervallo Poſnania, & Cracovia diſtans, atque ità quaſi in medio regnò ſita duabus conſtat partibus, Veteri, & Nova urbe, quarum illa poſt Mazo- *Situs.* *Vetus & nova urbs.*

Mazoviam à Polonis in poteſtatem redactam ædificari cœpit, & propriam ſuam juriſdictionem habet. Utriuſque ædes publicæ & privatæ multæ quadrato lapide conſtructę; Suburbia item pulchrè ædificata, & oppidulorum inſtar ipſi urbis corpori adhærentia, ac opificibus artificioſis abundantia. Intus Magnatum ſunt palatia, & Regis *Vladiſlai IV.* Villa Regia pulchritudine & amœnitate ſingulari excellens; Coloſſus item ab eodem Rege in Patris *Sigiſmundi III.* honorem erectus. In Cracovienſi ſuburbio appellato, quod Cracoviam ſpectat, verſus Viaſdoviam ſacellum eſt juſſu Regio extructum, quod victoriæ de Moſchis trophæum, & monumentum continet ſepulchrum *Joh. Demetrii Suiſcii*, ut *Starovolſcius* eum vocat, qui Magnus Dux Moſcoviæ, & tot populorum Aſiaticorum Imperator, unà cum duobus fratribus Goſtinię in carcere vitam finivit. Hunc *Staniſlaus à Kobierzycko* nominat *Baſilium Suiſcium*, ac cum fratribus in Coſtinenſi arce honeſtè detentum, & dolore, mœſtitiaque confectum cum fratre *Demetrio*, cuſtodiæ anno primo diem obiiſſe

Suburbia.

Suiſcius M. D. Moſcoviæ.

biisse narrat. Eorum cadavera, ut idem refert, Warsoviam delata, ac post pactam cum Imperatore Moscoviæ pacem à legatis ipsius *Uladislai IV.* permissu in Moscoviam avecta sunt. Porro *Adamus Kisielius* Poloniæ Regis legatus Castellanus tunc temporis, ac posteà Palatinus Kioviensis, Græcæ Religioni addictus, Anno 1647. *Alexio Michaeli*, cum eidem in Imperio Moscovitico successionum gratularetur, marmoream tabulam cum inscriptione, Regis sui nomine, donavit, ut idem author commemorat. Arx Regia, sive Palatium Regis satis spacioso ambitu quadratam figuram format, conditoremque habet Regem *Sigismundum* III. ac versus orientem situm lapidibus partim cæsis, partim coctis constructum est. In eo cernuntur historiæ ab Italo pictore illo celebri, *Dolabella* pictæ, ut modo laudatus author indicat: Occupatio nimirum urbis Smolenscii, & actus ille publicus, quo in Comitiis Warsoviensibus Exercitus Polonici Imperator *Zolkievius*, in Senatorum Regni, & aulicorum Regiorum præsentia, *Suiscium* Magnum Ducem Moscoviæ Regi captivum tradidit. *Arx Regia.*

dit. E regione hujus Palatii cœnobium occurrit Bernhardinorum in suburbio situm. In Veteri urbe est Templum *S. Johannis*, cum Canonicatu insigni, fundatum anno 1403. vel 6. à *Johanne* Duce Masoviæ, ut *Martinus Cromerus lib.* 16. scribit. In hoc templo 10. Martii Styli novi an. 1646. Vespertino tempore facta est desponsatio Regis *Uladislai* IV. & Ducissæ de Nevers, quæ Iasdowæ in palatio parvo milliari Warsovia distante, ob Regis infirmitatem aliquamdiu commorata fuerat. In Nova Urbe duo quoque visuntur templa magnifica, unum Beatæ Virginis Mariæ, & alterum in Canonicorum Regularium Cœnobio.

Templa.

Visu digna extra urbem.

Extra civitatem se spectandum exhibet Sacellum S. Trinitatis, ubi emeriti milites aluntur; ac haud procul ab eo Sacellum S. Crucis cum Xenodochio, ut & aliud S. Spiritus versus occasum, cui ex lateribus sive lapidibus coctis constructo itidem Xenodochium adjacet.

Palatium extra urbem.

Palatium Regium Lasdowæ vel Viasdoviæ amœnissimum locum occupans, & uno ferè milliari Warsovia remotum subjectam Vistulam inspectat, qui fluvius ad Warsoviam satis latus,

latus, & profundus, ſtratus fuit ligneo ponte 1150. paſſus longo, & à Rege *Sigiſmundo Auguſto* extrui cœpto, ac ab ejuſdem ſorore *Anna* perfecto. Ejus jugum unum glaciei impetus nimius anno 1603. dejecit, cujus damni reparatu facilis neglectus effecit, ut pons omninò totus perierit, & evanuerit. Eſt etiam hic Warſoviæ templum Patrum piarum ſcholarum, in quo repoſiti ſunt cineres *Primi* & *Feliciani* Sanctorum Martyrum Regi *Uladiſlao IV.* Romæ verſanti, Papæ *Urbani VIII.* nomine, à Cardinali *Barbarino* donati. Anno 1607, poſt comitia Regni finita, incendium ſubitum urbis magnam partem delevit. Anno 1647. Viſtulæ exundatio hanc urbem cum vicinis locis haud parva clade affecit. An. 1655. ſub Septembris Menſis initium Warſovia Regi Sueciæ ſe dedidit, qui hujus urbis ſine ullius militis jactura potitus eſt. Arx, & civium, qui ex urbe exceſſerant, domus, ut ferunt direptæ ſunt: cæteris parcitum eſt. Sequente anno Poloni urbem recepe runt: Juxta eam ſequutum eſt 18. 19. & 20 Julii St.Vet.prœlium illud memorabile, in quo Rex Sueciæ, & Elector

Pons ligneus.

Res geſtæ.

ctor Brandeburgensis uterque præsentes, Regem Poloniæ cum exercitu suo fuderunt. Receptæ Warsoviæ munimenta, & mœnia Sueci dejecerunt. Locus,ubi prœlium illud commissum est, in relationibus Prag appellatur, quod nomen tamen in tabulis Masoviæ chorographicis non offenditur.

Vissegradum, Wischegrad ad Vistulam in finibus Plocensis Palatinatus ad Cujaviam *Cromerus* & nonnulli alii referunt. An. 1329. Teutonicus Ordo à Bohemis adjutus Vissegradum & arcem Naclo vi occuparunt, & igne fœdarunt, ac tandem arce Racianzo potiti sunt. An. 1370. post mortem *Casimiri* Poloniæ regis *Zemovitus* Masoviæ Dux hanc arcem cum ceteris, Rava nempe, Gastinino & Sochassovia in potestatem suam redegit, ut idem *Cromerus* refert.

Czerniensсum Vissegrado & Vistulæ vicinum, divite Regularium Canonicorum Abbatia Nobilitatur. Czermiensko, & Czermielco in nonnullis tabulis, inveniuntur, in quibus Vissegradum huic loco ratione fluvii defluentis præponitur: in aliis tamen subjungitur.

Zakrotzinum territorii sui caput,

haud

haud procul à Bugi in Viſtulam influxu.

Pultovia, Pultowska ſedes, & domicilium Epiſcopi Polocenſis, & hujus urbis, ut & territorii circumjacentis domini, cui Nobiles ſubditi ſunt, ut Varmienſi Epiſcopo in Pruſſia, aut Cracovienſi in Severiæ Ducatu ſui Nobiles parent, nec ad Regem appellando cauſam transferre poſſunt. Ædes hujus loci ex lateribus, aut lapidibus factitiis conſtant, & arx ipſa admodum elegans in inſula flumine navigabili Narew circumfuſa ſcopulo inſidet. Urbem nobilitant Collegium Canonicorum, templo magnifico ornatum, & Ieſuitarum, ac horti, & pomaria amœna. Ann. 1324. Lituani Mazoviam vaſtarunt, & hanc civitatem cum 130. pagis, ac 30. templis exuſſerunt, eandemque anno 1337. diripuerunt. An. 1364. aut 65. idem oppidum cum arce incenderunt. *Cromerus* Anno 1656. Sueci hunc locum occuparunt, quem poſteà Poloni irrito conatu obſedêre.

Epiſcopi Plocenſis jus.

Ædes.

Arx.

Narew fluv.

Camienietz, Kamienietz oppidum in margine fluvii Bugi, & in via quæ Warſovia per Grodnam viatores Vilnam deducit.

Ciechanovia ſupra præcedens oppidum ad eundum fluvium, quam cum Pultovia a. 1337. *Olgerdus* Magnus D. Lituaniæ occupavit, à Maſuris poſteà cæſus. Maſovia certè & Dobrinenſis regio plurimis invaſionibus & depopulationibus afflicta fuit à Lituanis, qui anno 1285. à *Conrado* Maſoviæ Duce in auxilium vocati *Ladiſlao* Cujaviæ Duci Coſtininũ eripuerunt, ac poſtea ex amicis inimici facti, eidem *Conrado* Sochaczoviam, & Plociam ademerunt, ac ubique incolis magna damna intulerunt.

Olgerdus cæſus.

Maſoviæ miſer ſtatus.

Czyrsko, Czersko ſuprà Warſoviam in Viſtulæ ripa, locus nobilis periculo ingenti, in quo verſatus eſt menſe Martio anno 1656. *Fridericus* Marchio Durlacenſis, qui à Polonis ad anguſtias redactus, in collapſum quoddam, & vetus propugnaculum evadens, ædificiis circumjacentibus incendio deletis, ne hoſtibus uſui forent, ſe tamdiu defendit, donec ab ipſis relictis, non tamen ſine magno diſcrimine Warſoviam elapſus eſt.

Friderici Marchionis Durlacenſis periculum.

Strezycia, Strezycza, infra introitum Wyperz fluvii in Viſtulam, locus nobilis conventu Rokoſſianorum, ſive Polonicæ Nobilitatis, quæ anno

Rokoſſiani.

1606,

1606. & 1607. in hoc loco congregata literis Warſoviam miſſis Regi difficultates Regni ſignificarunt.

VARKA vel WARKA ad piltzam fluvium in Sendomirienſis Palatinatus confiniis oppidulum optimâ cereviſiâ nobile, à quo Warſoviam 7. milliaria numerantur. Anno 1656. à Suecis occupatum, &, ut fertur, exuſtum eſt.

PODLACHIÆ PALATINATUS, ſive PODLACHIA, vel Podlaſſia, inter Lituaniam. Poloniam Minorem & Maſoviam interpoſita à duobus Senatoribus, Palatino, & Caſtellano regitur, in Spiritualibus tota Luceorienſi Epiſcopo ſubeſt, & in tres diſtrictus Drogiczynenſem, Mielnicenſem, & Bielſcenſem dividitur. *Fines.* *Senatores.* *Diſtrictus.*

Auguſtou, Auguſtowa ad lacum ex quo Biebrza fluvius in Naren amnem deſcendit, Regi *Sigiſmundo* Auguſto conditori nomen debet, & Ducalis Pruſſiæ fines verſus occaſum inſpectat.

Knyſſinum, Cnyſſin oppidulum inter paludes ſilveſtres, ubi Regium Vivarium eſſe *David Frælichius* docet. In Chronicis Brunſwicenſibus

Regis Sigismundi Augusti mors. fol. 541. legere est, quod *Sigismundus Augustus* Poloniæ Rex & Magnus Dux Lituaniæ 7. Julii anno. 1572. in oppido Lituaniæ Kniesen diem obierit. An hic, an verò alius locus sit, hactenus nobis certo non constat.

Palatium. TYKOCZYNUM, TYKOCZIN oppidum nobile palatio eleganti inter paludes loco munito sedente & exstructo à *Christophoro Viesiolovio* Magni Ducatus Lituaniæ Curiæ Mareschalco. Ad fluvium Nærew situm habet. *Augustinus Limmerus in Relatione Lipsiensi anni* 56. narrat, quod hic locus à præsidio Radivillio, quod duas oppugnationes validas sustinuerat strenuè defensus, 9. septimanarum obsidione, quà Poloni eum tentaverant, liberatus sit 3. Julii ejusdem anni à *Bogisllao Radzivilio*, & *Duglassio* Suecici exercitus præfecto, qui haud exiguâ clade Polones affecerunt. *Polonis damnum illatum à Suecis.*

Castellum pulcherrimum. Bialostocum Tycocino 4. milliaribus remotum castellum pulcherrimum cum templo elegantissimo secundum *Starovelscium*.

Suprastum paulò inde longius in

sylvis

fylvis ditissimum monasterium Russorum, in quo Monachi S. Basilii sub obedientiâ Ecclesiæ Romanæ habitant, ut laudatus author notat. *Monasterium dives.*

Surasia Sarasi, Oppidulum ad fluentum Narew aliquo spacio suprà Tycocinum.

Vysokie, Wissokie à Drogyzino versus ortum in finibus Polesiæ seu Brescianensis Palitinatus.

Bielsko, Bielsco territorii sui caput ad fluviolum Bialam, in Naren flumen inde defluentem, & oppidulum fere medium inter Surasiam, & Visokiam, quod lignea tantum ædificia habere dicitur. *Biala fl.*

Drogiczynum Drogiczynensis territorii primarium oppidum in Bagi fluminis margine.

Mielnicum, cognominis territorii caput suprà præcedens oppidum in ejusdem fluminis ripâ.

DOBRINENSIS TERRA inter Cujaviam, Prussiam, & Plocensem Palatinatum interest, ac in tria territoria, Dobrinense, Ripinense & Libnense dispertitur. Senatoribus Regni tribus obedit, Castellanis puta Dobrinensi, Ripinensi & Slonnensi. Sæpè Domi- *Fines.* *Territoria.* *Senatores.*

Dominorum crebra mutatio. nos mutavit modo Ordini Teutonico, tum Poloniæ Regibus, postea Ducibus Oppelensibus, mox iterum Teutonico Ordini, ac tandem Polonis subjecta: Sylvis fructuosis, & lacubus piscosis affluit.

Dobrzin, Dobrinum ad Vistulam inter plociam & Wladislaviam scopulo impositum locum *Cromerus* modò arcem, modò oppidulum, *Bertius* oppidum nominat, qui & oppidula Slonicum, Ripinum, ac Gorzno ad eam pertinere dicit. *Cunradus* Masoviæ Dux Tèutonico Ordini hæreditario jure possidendam hanc urbem cum tota ditione ad eam pertinente concessit, licet ejus possessio postea ad Polonos se devolverit. Die quodam Solis anno 1286. cum concioni sacræ interessent incolæ, Lituanos & Prussos hanc urbem inopinato impetu oppressisse, diripuisse, incendisse, ac incolarum magnam copiam interemisse *Cromerus lib.* 10. narrat. Arcem hujus loci anno 1328. Polonis deditione eripuit Teutonicus Ordo, qui postea flumine transmisso Wladislaviam obsedit. Eandem an. 1409. iterum occupavit, & arces Ripinum

&

& Lipna diripuit. An. 1431. totam hanc regionem, ut & totam Cujaviam miserè vastavit.

Ripinum Ripinensis districtus præcipuum oppidum.

Libna sui cognominis districtus caput.

Skompe oppidulum, Skampe *Cromero lib.* 10. ubi cœnobium Minoritarum imagine Beatæ Virg. Mariæ miraculosâ celebre. *Imago B. Virginis miraculosa.*

Ciurtzno oppidum Episcopi Plocensis, ubi 9. 19. Februarii anno 1629. *Ioannes Wrangel* Suecici Exercitus Imperator Polonos insigni clade affecit. *Poloni à Suecis cæsi.*

F I N I S.

INDEX

FIGURARUM